

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ VE YAŞANAN
SİYASİ DEĞİŞİM SÜRECİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ: VENEZUELA,
BREZİLYA VE MEKSİKA ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN ÇİN
(182016003)

TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

GİRESUN 2020

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Gökhan ÇİN'in Latin Amerika Solunun 21. Yüzyıldaki Yükselişi ve Yaşanan Siyasi Değişim Sürecinin Dış Politikaya Etkisi: Venezuela, Brezilya ve Meksika Örnekleri başlıklı tezini incelemiş olup aday 26/10/2020 tarihinde, saat 13:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Göktürk Tüysüzoğlu	
Üye	Doç. Dr. Bülent Şener	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Selim Kurt	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2020

Prof. Dr. Enver SARI
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Latin Amerika Solunun 21. Yüzyıldaki Yükselişi ve Yaşanan Siyasi Değişim Sürecinin Dış Politikaya Etkisi: Venezuela, Brezilya ve Meksika Örnekleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

12/11/2020

GÖKHAN ÇİN

ÖNSÖZ

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 19. yüzyılın ilk çeyreğinde topyekûn bir biçimde bağımsızlık mücadelesi başlatan ve nihayetinde egemen devletler olarak ortaya çıkan Latin Amerika ülkeleri, 21. yüzyıla gelinen süreçte büyük oranda sağ yönetimlere ve anti demokratik hükümetlere sahne olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde sağ hareketlerin gölgesi altında kalan ve istisnai dönemler hariç büyük çoğunlukla siyasal iktidarı elde etmekten uzak kalan sol hareketler, 21. yüzyılda demokratik bir mücadele kapsamında yükselişe geçerek bölge ülkelerin birçoğunda yönetimin sahibi olmuştur. Latin Amerika siyasal tarihinde daha önce görülmemiş düzeyde 21. yüzyılda yükselişe geçen sol hareketlerin öncülük ettiği değişim süreci, bölge ülkelerin siyasal hayatında ve dış politika stratejilerinde spesifik oranlarda dönüşümlere sebebiyet vermiştir.

Bu tez çalışmasının amacı, Latin Amerika sol hareketlerinin 21. yüzyılda yaşadığı yükselişi ve bu süreçte yönetimi elde ettiği ülkelerde gerçekleştirdiği siyasi değişim sürecini dış politika ile angaje bir biçimde analiz etmektir. Bu bağlamda, Latin Amerika siyasal tarihi ile dış politikası incelenecek ve Latin Amerika solunun yapısı ile tarihsel süreç içerisindeki gelişimi değerlendirilecektir. Nihayetinde, 21. yüzyılda sol yönetimlere sahne olan bölge ülkelerden Venezuela, Brezilya ve Meksika’da gerçekleşen değişim süreci siyasal ve dış politika unsurları ile spesifik olarak analiz edilecektir. Çalışmada karşılaşılan en büyük güçlük, maddi imkanlardan ötürü yerinden gözlem yapma imkanının noksanlığıdır. Buna karşın, çalışmanın hedeflenen sonuca ulaşması, akademik literatüre arzulanan katkıda bulunması ve gelecek çalışmalara destek sağlaması amacıyla farklı dillerdeki kaynakların kullanımına özen gösterilmiştir. Bilhassa, bölgede en çok konuşan İspanyolca ve Portekizce kaynaklar ile İngilizce ve Türkçe kaynaklar büyük bir ihtimam ile kullanılmıştır.

Bu tez çalışmasının gerçekleşmesinde katkıları bulunan danışmanım Doç. Dr. Göktürk Tüysüzoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte, yaşamım boyunca lütuflarına mazhar olduğum aileme sonsuz teşekkür ederim.

II

ÖZET

LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ VE YAŞANAN SİYASİ DEĞİŞİM SÜRECİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ: VENEZUELA, BREZİLYA VE MEKSİKA ÖRNEKLERİ

Gökhan ÇİN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Göktürk Tüysüzöğlu

2020.

Bu tez çalışmasının amacı, Latin Amerika sol hareketlerinin 21. yüzyıldaki yükselişini incelemek ve sol yönetimler döneminde yaşanan değişim sürecini spesifik örnekler kapsamında siyasal ve dış politika unsurları ile analiz etmektir. Çalışmanın analiz düzeyini oluşturan Latin Amerika, siyasal tarihi, dış politikası ve sol siyasal hareketleri ile incelenecektir. 21. yüzyılda sol yönetim dönemlerine sahne olan Venezuela, Brezilya ve Meksika, çalışmanın amacı kapsamında spesifik olarak analiz edilecek Latin Amerika ülkeleridir.

Latin Amerika’da sol yönetimlerin yaşandığı ülkelerde gerçekleşen siyasi değişim süreci ve bu sürecin dış politikaya etkisi ülke bazında farklılık göstermektedir. Nitekim, 1999 yılı itibarıyla uygulanmakta olan Bolivarcılık ve 21. yüzyıl sosyalizmi eksenli politikalar vasıtasıyla radikal değişimin yaşandığı Venezuela’nın aksine 2003-2016 yılları arasında Brezilya ve 2018 yılı itibarıyla Meksika ılımlı değişim sürecine sahne olmuştur. Çalışmada elde edilen analizler neticesinde radikal değişimin yaşandığı Venezuela’da anti emperyalizm eksenli dış politika stratejisinin benimsendiği, Brezilya ve Meksika’da ise ılımlı reformist politikaların uygulandığı sonucu elde edilmiştir. Nihayetinde, sol yönetim döneminde yerel düzeyde gerçekleşen siyasi değişimin dış politikayı doğrudan etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Latin Amerika, Latin Amerika Solu, Venezuela, Brezilya, Meksika

III

ABSTRACT

THE RISE OF THE LATIN AMERICAN LEFT IN THE 21ST CENTURY AND THE IMPACT OF THE POLITICAL CHANGE PROCESS ON FOREIGN POLICY: THE EXAMPLES OF VENEZUELA, BRAZIL AND MEXICO

Gökhan ÇİN

Master Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Göktürk Tüysüzoğlu

2020.

The aim of this thesis is to analyze the rise of Latin American left movements in the 21st century and the process of change in specific examples with political and foreign policy elements. Latin America, the level of analysis of the study, will be examined with its political history, foreign policy and left political movements. In this context, Venezuela, Brazil and Mexico are the specific Latin American countries to be analyzed.

The effects of political change and political change on foreign policy in countries where leftist administrations take place in Latin America, have been different in each country. As a matter of fact, while there has been a radical change in Venezuela due to the policies based on bolivarism and 21st century socialism since 1999, a moderate change has been experienced in Brazil between 2003-2016 and Mexico since 2018. As a result of the analysis, while anti-imperialism-oriented foreign policy strategy was applied in Venezuela, where radical change was experienced, a moderate reformist foreign policy strategy was applied in Brazil and Mexico, where moderate change was experienced. Ultimately, it was concluded that the political change experienced during the left administration period directly affected foreign policy.

Key Words: Latin America, Latin American Left, Venezuela, Brazil, Mexico

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ	XVI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XVII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK, TARİHSEL VE SİYASAL YÖNLERİ İLE LATİN

AMERİKA	3
1.1. NEDEN “LATİN” AMERİKA?	3
1.2. LATİN AMERİKA’NIN JEOPOLİTİK KONUMU	4
1.3. LATİN AMERİKA’NIN ORTAK TARİHİ	6
1.3.1. Latin Amerika’da İspanyol Sömürgeciliği.....	7
1.3.2. Latin Amerika’da Portekiz Sömürgeciliği	8
1.3.3. Latin Amerika’da Bağımsızlık Mücadelesi	9
1.4. ULUSLARARASI SİSTEMDE LATİN AMERİKA’NIN YERİ	10
1.4.1. Amerika Birleşik Devletleri’nin Latin Amerika Politikası	12
1.4.2. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Latin Amerika Politikası	15
1.4.3. Rusya Federasyonu’nun Latin Amerika Politikası	16
1.5. LATİN AMERİKA SİYASAL HAYATI.....	18
1.5.1. 19. Yüzyılda Latin Amerika.....	19
1.5.1.1. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti.....	20
1.5.1.2. Orta Amerika Federal Cumhuriyeti	21

1.5.1.3.	Meksika İmparatorluğu	22
1.5.1.4.	Brezilya İmparatorluğu	23
1.5.2.	20. Yüzyılda Latin Amerika.....	24
1.5.2.1.	Ulusalcı-Milliyetçi Politikalar Dönemi.....	25
1.5.2.1.1.	Brezilya.....	26
1.5.2.1.2.	Arjantin	26
1.5.2.1.3.	Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu.....	27
1.5.2.2.	II. Dünya Savaşı Dönemi Latin Amerika.....	28
1.5.2.3.	Soğuk Savaş Döneminde Latin Amerika.....	29
1.5.2.3.1.	Askeri Diktatörlükler Dönemi	29
1.5.2.3.1.1.	Arjantin	29
1.5.2.3.1.2.	Brezilya.....	30
1.5.2.3.1.3.	Uruguay.....	31
1.5.2.3.1.4.	Şili	32
1.5.2.4.	Demokrasiye Geçiş Dönemi	33
1.5.2.4.1.	Dış Politikada Dışa Açılım Dönemi.....	33
1.5.2.4.1.1.	Güney Ortak Pazarı.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

2.	LATİN AMERİKA SOLU ve 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ	35
2.1.	SOL SİYASAL İDEOLOJİ ve LATİN AMERİKA SOLU.....	36
2.1.1.	19. Yüzyılda Latin Amerika Solu	39
2.1.1.1.	Latin Amerika’da İlk Sol Hareketler.....	39
2.1.1.2.	Bağımsızlık Mücadelesi Sonrası Sol Hareketler.....	40
2.1.2.	20.Yüzyılda Latin Amerika Solu	41
2.1.2.1.	20. Yüzyılın İlk Yarısında Latin Amerika Solu	42
2.1.2.1.1.	Uruguay’da Jose Batlle y Ordenez Dönemi.....	43

VI

2.1.2.1.2.	Meksika Devrimi.....	44
2.1.2.1.3.	Şili Sosyalist Cumhuriyeti	45
2.1.2.1.4.	Arjantin’de Juan Peron Dönemi.....	46
2.1.3.	Soğuk Savaş Döneminde Latin Amerika Solu.....	47
2.1.3.1.	Guatemala’da Jacobo Arbenz Dönemi.....	47
2.1.3.2.	Küba Devrimi.....	48
2.1.3.3.	Şili’de Halk Birliği Dönemi.....	50
2.1.3.4.	Nikaragua’da Sandinist Devrim.....	52
2.1.4.	Silahlı Sol Siyasi Hareketler	53
2.1.4.1.	Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri	54
2.1.4.2.	Ulusal Kurtuluş Ordusu	55
2.1.4.3.	Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu.....	56
2.2.	LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ.....	57
2.2.1.	Solun Yükselişine Sebep Olan Etkenler	58
2.2.1.1.	Neoliberal Kriz.....	59
2.2.1.2.	Siyasi Temsil Sorunu	59
2.2.2.	Siyasi Değişim Süreci	60
2.2.2.1.	Radikal Siyasi Değişim Sürecine Sahne Olan Ülkeler.....	61
2.2.2.1.1.	Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti.....	61
2.2.2.1.2.	Bolivya Çokuluslu Devleti.....	62
2.2.2.2.	İlmli Değişim Sürecine Sahne Olan Ülkeler.....	63
2.2.2.2.1.	Brezilya Federal Cumhuriyeti.....	63
2.2.2.2.2.	Birleşik Meksika Devletleri	64
2.2.3.	Dış Politikada Yaşanan Değişim.....	64
2.2.3.1.	Bölgesel Entegrasyon.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ: VENEZUELA, BREZİLYA VE MEKSİKA ANALİZLERİ.....	67
3.1. BOLİVARCI VENEZUELA CUMHURİYETİ	68
3.1.1. Venezuela Siyasi Geleneği.....	68
3.1.1.2. 20. Yüzyılda Venezuela Siyasi Hayatı.....	73
3.1.1.2.1. Askeri Darbeler Dönemi	73
3.1.1.2.2. Punto Fijo Paktı ve İki Partili Siyasal Sistem	74
3.1.2. Venezuela Dış Politika Geleneği	75
3.1.2.1. 19. Yüzyılda Venezuela Dış Politikası.....	76
3.1.2.2. 20.Yüzyılda Venezuela Dış Politikası.....	76
3.1.3. Venezuela Solu	78
3.1.3.1. Venezuela Komünist Partisi.....	79
3.1.3.2. Sosyalizm Hareketi	80
3.1.3.3. Radikal Dava.....	81
3.1.4. Hugo Chavez Dönemi.....	82
3.1.4.1. Siyasi Değişim	83
3.1.4.2. 21. Yüzyıl Sosyalizmi.....	86
3.1.4.3. Dış Politika Stratejileri.....	88
3.1.4.3.1. Bölgesel Açılım Politikası	88
3.1.4.3.1.1. Amerikalılar İçin Bolivarcı Alternatif.....	89
3.1.4.3.1.2. Güney Amerika Uluslar Birliği.....	90
3.1.4.3.2. Çok Kutuplu Uluslararası Sistem Yaklaşımı	91
3.1.5. Nicolas Maduro Dönemi.....	93
3.1.5.1. Siyasi ve Ekonomik Kriz	94

VIII

3.1.5.2.	Dış Politika Stratejileri.....	98
3.1.5.2.1.	Bölgesel Politikalar.....	98
3.1.5.2.1.1.	Montevideo Mekanizması.....	100
3.1.5.2.3.	Küresel Politikalar.....	101
3.1.5.2.3.1.	ABD ile İlişkiler.....	102
3.1.5.2.3.2.	Rusya ile İlişkiler	103
3.1.5.2.3.3.	Çin ile İlişkiler	105
3.2.	BREZİLYA FEDERAL CUMHURİYETİ.....	106
3.2.2.	Brezilya Siyasi Geleneği.....	107
3.2.2.1.	Brezilya İmparatorluğu	108
3.2.2.2.	Birinci Cumhuriyet Dönemi.....	109
3.2.2.3.	Getulio Vargas Dönemi	110
3.2.2.4.	İkinci Cumhuriyet Dönemi	111
3.2.2.5.	Askeri Diktatörlük Dönemi.....	113
3.2.2.6.	Yeni Cumhuriyet Dönemi.....	114
3.2.3.	Brezilya Dış Politika Geleneği.....	116
3.2.2.1.	İmparatorluk Dönemi Dış Politika.....	116
3.2.2.2.	Cumhuriyet Dönemi Dış Politika.....	118
3.2.2.2.1.	Barao do Rio Branco Dönemi	118
3.2.2.2.2.	Soğuk Savaş Döneminde Brezilya Dış Politikası	120
3.2.2.2.3.	Yeni Cumhuriyet Döneminde Brezilya Dış Politikası	121
3.2.4.	Brezilya Solu.....	122
3.2.3.1.	Brezilyalı Komünist Partisi	122
3.2.3.2.	İşçi Partisi.....	124
3.2.5.	Luiz Inacio Lula da Silva Dönemi	126
3.2.4.1.	Siyasi Değişim Süreci	126

IX

3.2.4.2.	Dış Politika Stratejileri.....	128
3.2.4.2.1.	Revizyonist Dış Politika.....	129
3.2.4.2.1.1.	Güney-Güney Politikası.....	129
3.2.4.2.1.1.1.	IBSA Diyalog Forumu.....	130
3.2.4.2.1.2.	Çok Kutuplu Uluslararası Sistem Yaklaşımı.....	131
3.2.4.2.1.2.1.	BRICS.....	132
3.2.5.	Dilma Rousseff Dönemi.....	133
3.2.5.1.	Benimsenen Politikalar.....	133
3.2.5.2.	Ekonomik Kriz ve Azil Süreci.....	135
3.2.5.3.	Dış Politika Stratejileri.....	137
3.2.5.3.1.	Bölgesel Politikalar.....	137
3.2.5.3.2.	Küresel Politikalar.....	139
3.2.5.3.2.1.	İdealist Bağlamda Güney-Güney Politikası.....	139
3.2.5.3.2.2.	Çok Kutuplu Uluslararası Sistemin Teşviki Stratejisi.....	141
3.2.5.3.2.2.1.1.	Çin ile İlişkiler.....	141
3.2.5.3.2.3.	ABD ile İlişkiler.....	142
3.2.6.	Sağın Yükselişi.....	143
3.2.6.1.	Michel Temer Dönemi.....	143
3.2.6.2.	Jair Bolsonaro Dönemi.....	145
3.2.6.2.1.	Dış Politikada Yaşanan Değişim.....	146
3.2.6.2.2.	Mevcut Siyasi Konjonktürde Brezilya Solu.....	149
3.3.	BİRLEŞİK MEKSİKA DEVLETLERİ.....	152
3.3.1.	Meksika Siyasi Geleneği.....	153
3.3.1.1.	19. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı.....	154
3.3.1.2.	20. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı.....	156
3.3.1.2.1.	Kurumsal Devrimci Parti Dönemi.....	157

X

3.3.1.3.	21. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı	159
3.3.1.3.1.	Ulusal Hareket Partisi Dönemi.....	159
3.3.1.3.2.	Enrique Pena Nieto Dönemi	162
3.3.2.	Meksika Dış Politika Geleneği	163
3.3.2.1.	19. Yüzyılda Meksika Dış Politikası.....	163
3.3.2.2.	20. Yüzyılda Meksika Dış Politikası.....	165
3.3.2.3.	21. Yüzyılda Meksika Dış Politikası.....	167
3.3.2.3.1.	Ulusal Hareket Partisi Dönemi.....	168
3.3.2.3.2.	Enrique Pena Nieto Dönemi	170
3.3.3.	Meksika Solu	171
3.3.3.1.	Meksikalı Komünist Partisi.....	172
3.3.3.2.	Demokratik Devrim Partisi	173
3.3.4.	Andres Manuel Lopez Obrador Dönemi.....	175
3.3.4.1.	Siyasi Değişim Süreci	176
3.3.4.2.	Dış Politika Stratejileri.....	179
3.3.4.2.1.	Bölgesel Politikalar	179
3.3.4.2.1.1.	Venezuela.....	180
3.3.4.2.1.2.	Bolivya.....	181
3.3.4.2.2.	Küresel Politikalar.....	182
4.3.4.2.2.1.	ABD ile İlişkiler.....	183
4.3.4.2.2.2.	Çin ile İlişkiler	184
SONUÇ.....		186
KAYNAKÇA		192
ÖZ GEÇMİŞ.....		226

KISALTMALAR DİZİNİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AD:	Demokratik Eylem Partisi
ALBA:	Amerikalı Halklar için Bolivarcı Alternatif
APE:	Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği
APRA:	Amerikan Halk Devrimi Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRIC:	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRICS:	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CARICOM:	Karayipler Topluluğu
CIA:	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CODE:	Demokrasi Konfederasyonu
CONAIE:	Ekvator Yerli Uluslar Konfederasyonu
COPEI:	Bağımsız Siyasi Seçim Organizasyonu Komitesi
CTV:	Venezuela İşçi Sendikaları Konfederasyonu
CUT:	Birleşik İşçiler Merkezi Konfederasyonu
DAVOS:	Dünya Ekonomik Forumu
DI:	Küba İstihbarat Teşkilatı
DR:	Radikal Demokrasi
ECLAC:	Latin Amerika Ekonomik Komisyonu
ELN:	Ulusal Kurtuluş Ordusu

XII

EP:	Halkın Ordusu
EZLN:	Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu
FAO:	Gıda ve Tarım Örgütü
FARC:	Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri
FDN:	Ulusal Demokratik Hareket
FEDECAMARAS:	Ticaret Odaları Konfederasyonu
FEU:	Venezuelalı Öğrenciler Federasyonu
FPL:	Halk Kurtuluş Cephesi
FSLN:	Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi
FTAA:	Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
FUPA:	Arevalist Partilerin Birleşik Cephesi
GL:	Lima Grubu
GPPSB:	Simon Bolivar Büyük Vatansever Kutbu
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GYSİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının
IBSA:	Hindistan, Brezilya, Güney Afrika
IMF:	Uluslararası Para Fonu
JCP:	Ulusal Siyasi Koordinasyon Kurulu Koalisyonu
COVID-19:	Koronavirüs Hastalığı 2019
LCR:	Radikal Dava
MAS:	Venezuela Sosyalizm Hareketi
MAS:	Sosyalizme Doğru Hareket
MBR-200:	Bolivarcı Devrimci Hareket-200

XIII

MC:	Yurttaş Hareketi
MDB:	Brezilya Demokratik Hareket
MEP:	Halkın Seçimi Hareketi
MERCOSUR:	Güney Ortak Pazarı
MIGATO:	Hepimiz Kazanacağız Bağımsız Hareketi
MIR:	Devrimci Sol Hareket
MLN:	Ulusal Kurtuluş Hareketi
MORENA:	Ulusal Yenilenme Hareketi
MRT:	Devrimci Tupamaro Hareketi
MST:	Topraksız İşçiler Hareketi
MUD:	Demokratik Birlik Masası
MUPP-18:	Pachakutik Çokuluslu Birlik Hareketi- Yeni Ülke
MVR:	Beşinci Cumhuriyet Hareketi
NAFTA:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAS:	Amerikan Devletleri Örgütü
OECD:	İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PAN:	Ulusal Hareket Partisi
PAR:	Devrimci Eylem Partisi
PCB:	Brezilyalı Komünist Partisi
PCC:	Kolombiya Muhafazakar Partisi
PCdoB:	Brezilya Komünist Partisi

XIV

PCM:	Meksikalı Komünist Partisi
PCOM:	Meksika İşçi-Köylü Partisi
PCV:	Venezuela Komünist Partisi
PDC:	Hristiyan Demokrat Partisi
PDN:	Ulusal Demokratik Parti
PL:	Arjantin İşçi Partisi
PLC:	Kolombiya Liberal Partisi
PLM:	Meksika İşçi Partisi
PLN:	Milliyetçi Liberal Parti
PN:	Ulusal Parti
PNR:	Ulusal Devrimci Parti
PRD:	Demokratik Devrim Partisi
PRI:	Kurumsal Devrimci Parti
PRM:	Meksika Devrimci Partisi
PRN:	Ulusal Yenilenme Partisi
PROS:	Cumhuriyetçi Sosyal Düzen Partisi
PROSUR:	Güney Amerika'nın Gelişimi ve İlerlemesi Forumu
PRP:	Cumhuriyetçi İlerici Parti
PS:	Sosyalist Parti
PSB:	Brezilyalı Sosyalist Partisi
PSD:	Sosyal Demokratik Parti
PSDB:	Brezilyalı Sosyal Demokrat Partisi
PSOL:	Sosyalizm ve Özgürlük Partisi

XV

PSOM:	Sosyalist Halk Partisi.
PSUV:	Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi
PT:	İşçi Partisi
PTB:	Brezilya İşçi Partisi
PTC:	Hristiyan İşçi Partisi
PVEM:	Meksika Ekolojist Yeşil Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TIAR:	Amerikalılar Arası Karşılıklı Yardım Antlaşması
TPP:	Trans-Pasifik Ortaklığı
UNASUR:	Güney Amerika Uluslar Birliği
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNO:	Ulusal Muhalefet Birliği
UPB:	Venezuela Halk Birliği
UP:	Halk Birliği
URD:	Demokratik Cumhuriyetçi Birlik
USMCA:	ABD-Meksika- Kanada Anlaşması
VP:	Halk İradesi
WB:	Dünya Bankası
WFP CoE:	Açlığa Karşı Üstünlük Merkezi
WFP:	Dünya Gıda Programı
WHO:	Dünya Sağlık Örgütü
WTO:	Dünya Ticaret Örgütü

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 20. Yüzyılda ABD'nin Latin Amerika Ülkelerine Yönelik Müdahaleleri....	13
Tablo 2. Rusya'nın Latin Amerika Ülkeleri ile Ticareti (1992-2008).....	17
Tablo 3. PT'nin Yerel Yönetimlerde Temsili (1988-2000).....	125
Tablo 4. Meksika'da PRI Hükümetleri Dönemleri.....	158

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 2018 Yılı Verilerine Göre Dünya Ham Petrol Rezervlerinin Bölgelere Göre Dağılımı.....	6
Şekil 2. Çin'in Latin Amerika Ülkeleri İle Gerçekleştirdiği Ticaret Oranı (1998-2018).....	15
Şekil 3. Venezuela Yıl Sonu Enflasyon Oranları Yüzdesi (2010-2016).....	94
Şekil 4. Venezuela Günlük Ham Petrol Üretimi Ortalaması (2014-2018).....	96
Şekil 5. Yıllara Göre Brezilya'da Yoksul Nüfus (2003-2009).....	127
Şekil 6. Brezilya Makroekonomik Değişkenler Oranları (2013-2016).....	136
Şekil 7. Brezilya Halkının Demokrasiye Olan Desteği (2003-2018).....	149
Şekil 8. 2000 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre'sinde Oluşan Parti Dağılımı	160
Şekil 9. 2006 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre'sinde Oluşan Parti Dağılımı.	161
Şekil 10. 2018 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre'sinde Oluşan Parti Dağılımı.....	175
Şekil 11. Meksika'da Sosyal Programlara Ayrılan Yıllık Bütçe (2014-2019).....	176

GİRİŞ

Batı Yarımkürede yer alan ve ortak tarih, kültür, siyasal ve sosyal yapıya sahip İspanyolca ile Portekizce dillerinin konuşulduğu bölge ülkeleri tanımlamak amacıyla kullanılan Latin Amerika, küresel siyasetteki yükselen etkinliği sebebiyle son dönemde sayısı artan akademik çalışmalara konu olmuştur. Uluslararası düzeyde artan akademik ilgiye karşın, Türkçe literatürde Latin Amerika'ya yönelik gerçekleşen çalışmalar sınırlı kalmıştır. Akademik literatürümüzde Latin Amerika'nın siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını tarih, sosyoloji, ekonomi ve uluslararası ilişkiler kapsamında analiz eden çalışmaların bulunmasına karşın yerinden gözlem yapma noktasında engel teşkil eden coğrafi uzaklık ve dil farklılığı bölgenin geniş kapsamlı bir çerçevede ele alınmasında engel teşkil etmiştir. Bu tez çalışması, Latin Amerika'nın disiplinler arası bir yaklaşım çerçevesinde geniş kapsamlı analizini ve İspanyolca, Portekizce, İngilizce ile Türkçe literatürün kullanımına özen gösterilerek akademik literatürümüzde dil farklılığı sebebiyle yaşanan eksikliğe karşı katkı sağlamasını arzulamaktadır.

Bu tez çalışmasının genel amacı, 21. yüzyılda yükselişe geçen Latin Amerika sol fraksiyonlarının siyasal iktidarı elde ettiği ülkelerde öncülük ettiği siyasi değişim sürecini ve bu değişim sürecinin dış politika alanındaki etkisini analiz etmektir. Çok çeşitli fraksiyonlara sahip olan Latin Amerika solunun iktidarı elde ettiği ülkelerde benimsediği politikalar, yerel ve bölgesel düzeyde değişimlere sebebiyet vermiştir. Sol yönetimler arasındaki perspektif farklılıkları ile yerel siyasal ve ekonomik konjonktür, siyasi değişim sürecinin her ülkede farklı bir eksende gerçekleşmesine neden olurken, bu değişim süreci doğrudan dış politika stratejilerini etkilemiştir. Bu argüman çerçevesinde, 1999 yılı itibarıyla uygulanan Bolivarcılık ve sosyalizm eksenli politikalar sebebiyle radikal değişim sürecinin gerçekleştiği Venezuela, 2003-2016 yılları arasında İşçi Partisi (PT) iktidarının öncülüğünde ılımlı değişim sürecine sahne olan Brezilya ve 2018 yılında başlayan süreçte merkez sol çizgideki Andres Manuel Lopez Obrador yönetiminin yaşandığı Meksika analiz edilecektir.

Bu tez çalışması, yaşanan siyasi değişim sürecini ve bu sürecin dış politika alanındaki etkisini spesifik örnekler kapsamında analiz etmesinin yanı sıra geniş kapsamlı bir biçimde Latin Amerika siyasal hayatını ve Latin Amerika solunu ele alması itibarıyla özgün bir çalışmadır.

21. yüzyıl itibarıyla sol yönetimler öncülüğünde gerçekleşen değişim sürecinin doğru bir biçimde analiz edilebilmesi arzusuyla birinci bölümde Latin Amerika, jeopolitik, tarihsel ve siyasal kapsamda analiz edilecektir. Böylelikle, değişim sürecini tarihsel bağlamda mukayese ederek doğru sonuçların elde edilmesi arzulanmaktadır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, Latin Amerika solunun fraksiyonlarının tespiti ve tarihsel süreçteki gelişimi geniş kapsamlı bir biçimde ele alınacaktır. Bu bağlamda, sol hareketlerin dönemsel olarak etkinliği, tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirdiği iktidar deneyimleri, öncülük ettiği devrimler ve silahlı mücadeleler analiz edilecektir. Nihai olarak bu bölümde, Latin Amerika solunun 21. yüzyıldaki yükselişinin siyasal, ekonomik ve sosyal sebepleri ile dış politika alanındaki sonuçları bölgesel düzeyde değerlendirilecektir.

Tez çalışmasının üçüncü bölümde, 21. yüzyılda sol yönetim dönemlerine sahne olan Venezuela, Brezilya ve Meksika’da yaşanan değişim süreci tarihsel bir perspektif ile analiz edilecektir. Bu bölümde, ülke bazında gerçekleşen spesifik değişimlerin geçmiş dönemler ile kıyaslanarak analiz edilebilmesi arzusuyla yerel siyasi ve dış politika geleneği ile sol hareketler ayrıca ele alınacaktır. Böylelikle, güncelliğini koruyan değişim sürecinin doğru bir biçimde analiz edilmesi mümkün olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK, TARİHSEL VE SİYASAL YÖNLERİ İLE LATİN AMERİKA

Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan jeopolitik, tarihsel ve siyasi yönleri ile Latin Amerika başlıklı bu bölümde, Latin Amerika'nın sahip olduğu jeopolitik konumu uluslararası sistemdeki yeri bağlamında analiz edilecektir.

Latin Amerika, derin tarihsel geçmişe sahip kültürel mirasa sahip olmasının yanı sıra asırlar boyunca süren sömürge dönemine sahne olması bakımından ortak bir tarihe ev sahipliği yapmaktadır. Latin Amerika siyasi hayatının şekillenmesinde derin izler bulabileceğimiz sömürge dönemi ve 19. yüzyılda gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi çalışmanın bu bölümünde ele alınacaktır. Siyasi bağımsızlıkların elde edilmesinin ardından yoğun dış müdahalelere, istikrarsız yönetimlere ve siyasi krizlere sahne olan bu coğrafya, sahip olduğu jeopolitik konumu ve zengin kaynakları ile tarihsel olarak küresel güç dengesinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Çalışmanın bu bölümde Latin Amerika'da 21. yüzyılda yaşanan siyasi değişim sürecinin doğru bir biçimde analiz edilebilmesi arzusuyla Latin Amerika siyasi hayatı kronolojik bir çerçevede spesifik örneklerle analiz edilecektir.

1.1. NEDEN “LATİN” AMERİKA?

Coğrafi, tarihi, siyasi ve sosyal bağlamda birçok tanıma sahip olmasına karşın genel kabul gören biçimiyle Latin Amerika, Kuzey Amerika'da Meksika, Orta Amerika, Karayipler'de Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Porto Riko ve Güney Amerika coğrafyalarını kapsayan, İspanyolca Portekizce dillerinin resmi dil olarak konuşulduğu ülkeleri kapsamaktadır (Meade, 2010: 1). Bu perspektiften hareketle Latin Amerika; Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay ve Venezuela olmak üzere 20 devletten oluşmaktadır.

Derin tarihsel geçmişe sahip uygarlıklara ev sahipliği yapan ve yaklaşık dört asır boyunca sömürge yönetimine maruz kalan bu coğrafya, politik bağlamda ilk kez

19. yüzyılda Avrupalı sömürgeci devletlerin güç mücadelesinin neticesinde Latin Amerika olarak tanımlanmıştır. Nitekim, 19. yüzyılın ikinci yarısında Orta Amerika ile Karayipler’de İspanyol sömürge yönetimlerinin kontrolünü ele geçiren II. Fransız İmparatorluğu, Kuzey Amerika’ya egemen olan Anglosakson kültürüne karşı bölgenin diğer bölümünü enternasyonal çıkarlar bağlamında kategorize etme misyonu benimsemiştir. Nihayetinde, Anglosakson kültürüne karşı Fransız ve Latin kültürünü ön plana çıkaran Pan-Latinizm akımının temsilcilerinden Michel Chevalier, 1860’lı yıllarda gerçekleştirdiği jeo-ideolojik çalışmalar vasıtasıyla bölgenin Latin Amerika olarak tanımlanmasına öncülük etmiştir (Phelan, 1968: 279-283).

Ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip Latin Amerika, 15. yüzyılda başlayan sömürge dönemi öncesinde Precolombina olarak adlandırılan dönemde oldukça gelişmiş uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır (Yürür, 2014: 8). Nitekim, tarihsel geçmişi M.Ö. 3000 dayanan Toltek Uygarlığı, M.Ö. 1200- M.Ö. 500’ler boyunca Orta Amerika bölgesine hâkim olan Olmek Uygarlığı, günümüzde Meksika Birleşik Devletleri’nin bulunduğu bölgede asırlar boyunca hüküm sürmüş olan Aztek İmparatorluğu ve döneminin en gelişmiş medeniyetlerinden olan Maya Uygarlığı ile İnka İmparatorluğu, bu coğrafyada hüküm sürmüş gelişmiş medeniyetlerdendir.

Kristof Kolomb ve beraberindeki silahlı kaşiflerin Asya’ya ulaşmak amacıyla 1492 yılında çıktığı seferde ilk kez ayak bastığı Latin Amerika, kültürel ve tarihsel olarak Avrupa’dan farklı olması ve oldukça zengin kaynaklara ev sahipliği yapması bakımından Avrupalılar tarafından Yeni Dünya olarak adlandırılmıştır.

1.2. LATİN AMERİKA’NIN JEOPOLİTİK KONUMU

Batısında Pasifik Okyanusu, Doğusunda Atlantik Okyanusu, Kuzeyde Karayip Denizi ve Meksika Körfezi ile Latin Amerika, jeopolitik açıdan oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Coğrafi konumunun yanı sıra zengin yer altı ve doğal kaynaklara ev sahipliği yapan Latin Amerika ayrıca 550 milyona yakın nüfusa sahiptir (World Bank [WB], 2019: 33).

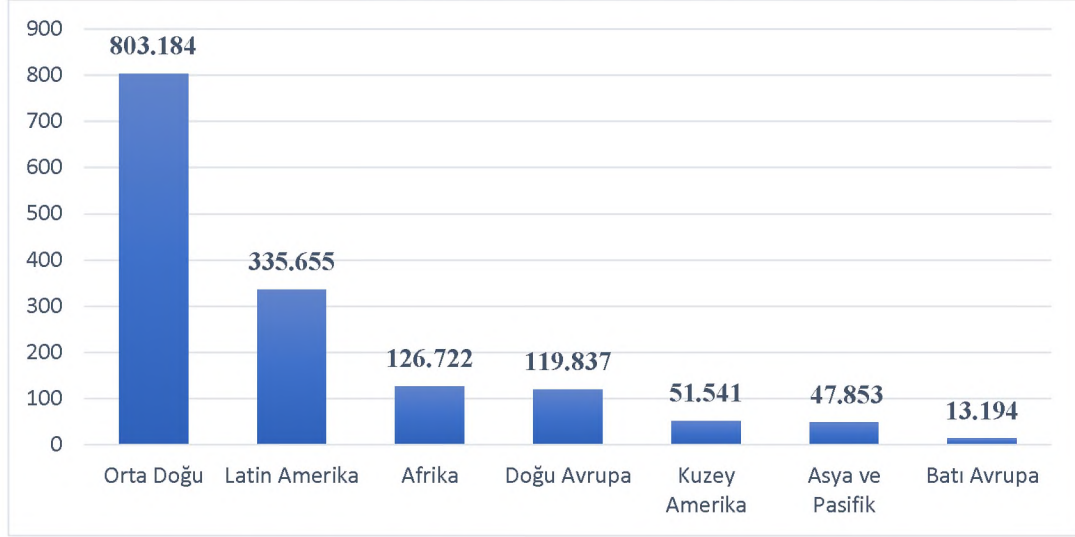
Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus arasında bir geçiş rolü üstlenen ve Güney Amerika’nın Kuzey bölgesi ile Orta Amerika ve Meksika Birleşik Devletleri kıyılarına

kadar uzanmakta olan Karayip Denizi, 2,75 milyon kilometrekarelik bir alanı kapsamasından ötürü dünya üzerinde yer alan okyanusların %1'lik bir kısmını karşılamaktadır. Zengin doğal ve yeraltı kaynaklara sahip olan Karayip Denizi, kıyıdaş bölge ülkelerine geniş ekonomik gelir seçeneği sunmaktadır. Nitekim Karayip Denizi, zengin hidrokarbon kaynaklara ve balıkçılık turizmi oluşturmaya sebebiyle bölge ülkeler için toplam 407 milyar dolarlık bir gelir kaynağı oluşturmaktadır (Roberts and Patil, 2016). Ayrıca yıllık bazda ortalama 27 milyon ziyaretçiye ev sahipliği yapması bakımından önemli bir turizm destinasyonu konumunda yer alan Karayip Denizi, bölge ülkelerin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının (GSYİH) %15'ini oluşturmaktadır (Diez vd., 2019:11).

Karayip Denizi'nin yanı sıra Latin Amerika jeopolitiğinde önemli bir yere sahip olan Panama Kanalı, bölge ülkeler için oldukça değerli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Batı Yarımküreyi ikiye bölmeye ve Büyük Okyanus ile Atlas Okyanusu arasında bağlantı rolü üstlenmesinden ötürü jeostratejik öneme sahip olan Orta Amerika, Panama Kanalı vasıtasıyla aynı zamanda önemli bir ticari geçiş noktası olmaktadır. Yapımı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından gerçekleştirilen ve 1914 yılında açılan Panama Kanalı, 1977 yılında Omar Torrijos ve Jimmy Carter hükümetlerinin yapmış olduğu anlaşmaya kadar ABD denetiminde işletilmiştir. Küresel ticaret akışında oldukça değerli bir rol üstlenen Panama Kanalı, açılış tarihinden 2013 yılına kadar olan süre zarfında bir milyondan fazla geminin geçişine sahne olmuştur (Sabonge, 2014: 7).

Coğrafi özelliklerini yanı sıra aynı zamanda Latin Amerika, sahip olduğu yer altı kaynakları ile ön plana çıkmaktadır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi olan Ekvator ve Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, küresel petrol ticaretinin önemli aktörlerindendir. Nitekim Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, sahip olduğu 320 milyar varil işlenmemiş petrol ile dünyanın en fazla ham petrol rezervlerine sahip ülkesidir (Organization of the Petroleum Exporting Countries [OPEC], 2019: 26). Venezuela ve Ekvator'un yanı sıra Brezilya ve Meksika, sahip olduğu hidrokarbon kaynakları ile ön plana çıkan diğer Latin Amerika ülkeleridir. Nitekim, Brezilya 12 milyar varil, Meksika ise 5 milyar varil işlenmemiş petrol rezervlerine ev sahipliği yapmaktadır (OPEC, 2019: 26).

Şekil 1. 2018 Yılı Verilerine Göre Dünya Ham Petrol Rezervlerinin Bölgelere Göre Dağılımı.

Not: Veriler milyon varil ton cinsindendir.

Kaynak: OPEC, 2019: 26.

Latin Amerika coğrafyası hidrokarbon kaynakların yanı sıra aynı zamanda çok çeşitli yer altı kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Bakır, çinko, bor, kalay, nikel, boksit rezervleri bakımından zengin bu coğrafya, yer altı kaynaklarının yüksek oranda üretimi ile küresel bir öneme sahiptir (Nolte and Wehner, 2015: 40).

1.3. LATİN AMERİKA’NIN ORTAK TARİHİ

Avrupalı silahlı kaşiflerin Latin Amerika’ya ilk kez ayak bastığı 1492 tarihinden itibaren başlayan ve asırlar süren sömürge dönemi, bölgede derin izler bırakmıştır. 15. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda siyasal bağımsızlıkların elde edilmesi ile sonuçlanan sömürge dönemi Latin Amerika ülkelerinin ortak tarihidir.

1492 yılında İspanya Krallığı adına Atlantik Okyanusu’na yelken açan Kristof Kolomb ve beraberindeki mürettebatın Karayip Denizi’nde yer alan Bahama Adası’na ayak basması neticesinde Batı Yarımküre’nin Avrupalı sömürgeciler tarafından keşfi gerçekleşmiştir. Yeni Dünya’nın keşfi ile birlikte coğrafi keşiflerde öncü rol oynayan Portekiz ve İspanya Krallıkları kısa bir süre sonra zengin yer altı ve doğal kaynaklara sahip bu coğrafyaya fetih seferlerine başlamıştır. Keşif tarihinden bir yıl sonra, 1493 yılında, İspanya Krallığı adına Latin Amerika’daki ilk fetihi gerçekleştiren Kristof

Kolomb günümüzde Dominik Cumhuriyeti'nin bulunduğu adada La Isabela adlı kenti kurmuştur. 1498 yılında İspanya Krallığı adına gerçekleştirdiği üçüncü seferde Bella Forma adını verdiği günümüzde Trinidad Adası'na ulaşmış ve ardından Güney Amerika kıyılarına ulaşarak Güney Amerika'ya ayak basan ilk Avrupalı silahlı kaşif olmuştur (Pipe, 2008: 68-69).

1.3.1. Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği

Yeni Dünya'nın keşfi ile birlikte Amerika kıtasının sahip olduğu zenginliğin paylaşımı Avrupalı devletlerin en önemli gündemi haline gelmiştir. Nitekim keşiften sadece üç yıl sonra Kristof Kolomb ve beraberindeki oldukça az sayıda mürettebat günümüzde Dominik Cumhuriyeti'nin bulunduğu Dominik adasında yerliler ile savaşmış ve nihayetinde İspanya Krallığı adına adayı ele geçirmiştir (Galeano, 1971/2017: 27).

Yerli halkların Avrupalı sömürgeci güçlere karşı teknolojik ve askeri alanda zayıflığı, bölge kontrolünün hızlı bir şekilde el değiştirmesine sebebiyet vermiştir. 1511 yılında Hernan Cortes ve Diego Velazquez de Cuellar komutasındaki donanma günümüzde Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'nin bulunduğu Hispanyola Adası'nı ve Küba'yı İspanya Krallığı adına fethetmiştir. Hernan Cortes komutasındaki silahlı kaşifler, Hispanyola adasının fethedilmesinin akabinde Aztek İmparatorluğu'na yönelik askeri seferde bulunmuş ve kısa süre içerisinde başkent Tenochtitlan'ın yönetimini ele geçirmiştir. İspanyol sömürgeciliğinin başladığı dönemde 15 milyona yakın nüfusa sahip olan ve oldukça gelişmiş şehir planlaması ile Avrupa ülkelerinin önünde yer alan Aztek İmparatorluğu, askeri alandaki zayıflığı sebebiyle kısa süre içerisinde sömürge haline gelmiştir (Chasteen, 2001/2012: 24-26).

Kuzey Amerika ve Orta Amerika bölgesinde asırlar boyunca hüküm sürmüş Aztek İmparatorluğu'nun İspanyol egemenliğine girmesi neticesinde derin tarihsel bağlara sahip yerel sistemlerin ve geleneklerin yerini hızlı bir şekilde sömürgeci faaliyetler almıştır. Sömürgeci devletler bölgenin sahip olduğu yer altı kaynakları Avrupa'ya aktarmış ve böylelikle Avrupalı devletlerin ekonomik gelişiminde büyük rol oynamıştır. Öyle ki, bölgenin sömürgeleştirilmeye başlandığı 16. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasında Batı Yarımküreden İspanya Krallığı'na aktarılan altın ve gümüş oranı

tüm Avrupa rezervlerinin üç katını oluşturmaktadır (Galeano, 1971/2017: 41). İspanyol Krallığı asırlar süren sömürge döneminde encomienda adı verilen yerinden yönetim sistemi uygulayarak bölgenin hristiyanlaştırılmasını ve zengin yer altı kaynakların aktarımını sağlamıştır (Chasteen, 2001/2012: 49).

Latin Amerika'nın sahip olduğu zenginliklerin fazlalığı, bölgeye ilişkin sömürgeci faaliyetlerin hızla artışı ile neticelenmiştir. Nitekim, 1523 yılında Pedro de Alvarado liderliğindeki askeri kaşiflerin günümüzde Guatemala, Honduras ve El Salvador'un yer aldığı Orta Amerika bölgesine İspanya Krallığı adına gerçekleştirdiği askeri seferler neticesinde bölge sömürgeleştirilmiştir. Karayip bölgesinde başlayan sömürge hareketinin sırasıyla Meksika ve Orta Amerika bölgesi ile devam etmesi neticesinde İspanyol Krallığı bölgenin büyük çoğunluğunun hakimiyetini elde etmiştir. Nihayetinde, 1533'te Francisco Pizarro liderliğindeki donanmanın Güney Amerika coğrafyasına düzenlediği hareketler sonucunda İspanyol Krallığı, Güney Amerika bölgesinin de büyük bölümüne hakim olmuştur.

16. yüzyılda başlayan ve asırlar boyunca süren sömürge dönemi boyunca Latin Amerika toprakları sömürgeci devletlerin ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda yağmalanmış, yerlilerin gelenek ve kültürleri yok edilmiştir. Bu süreçte sömürge yönetimine tabii tutulan yerli halk, Yerli Yasaları adı verilen yasalar çerçevesinde İspanyol ve Avrupa kültürüne göre yönetilmiştir ve sosyal, kültürel, dini ve ekonomik dönüşüm yaşamıştır.

1.3.2. Latin Amerika'da Portekiz Sömürgeciliği

16. yüzyılda başlayan ve yaklaşık üç asır boyunca Latin Amerika'da sömürgeci faaliyetlerde bulunan Portekiz Krallığı, 1494 yılında İspanya'nın Tordesillas kentinde imzalanan Tordesillas Antlaşması kapsamında Batı Yarımkürenin Doğu kıyılarına hakim olmuştur. Tordesillas Antlaşması kapsamında Yeşil Burun Adaları'nın bulunduğu meridyen çizgisi merkez noktası kabul edilerek Batısında kalan topraklar İspanyol Krallığı'na, Doğusunda kalan topraklar ise Portekiz Krallığı'na devredilmiştir (Fausto, 2006: 42).

Pedro Alvares Cabral liderliğindeki donanmanın Hindistan kıyılarına ulaşmak arzusuyla koyulduğu seyahat sonucunda ilk kez 1500 yılında ayak bastığı Brezilya, 1534 yılında Portekiz Krallığı'na bağlanmıştır. Brezilya'yı 15 otonom bölgeye ayırarak yöneten Portekiz Krallığı, Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği sömürgeci faaliyetleri buradan yönetmiştir. Asırlar süren sömürge döneminde verimli tarım arazileri ve yer altı kaynakları ile Afrika ve Avrupa arasında bir köprü rolü üstlenen Brezilya, ayrıca bu süreçte köle ticaretinin merkezi olmuştur. Sömürge dönemi sürecinde milyonlarca Afrikalı kölenin Brezilya vasıtasıyla başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok bölgesine taşındığı bu süreç neticesinde Portekiz demografisi keskin bir dönüşüme uğramıştır. Nitekim, 16. yüzyılda Lizbon'un %10'unu oluşturan Afrikalı ve Brezilyalı nüfusu, 19. yüzyılda gelindiğinde büyük artış yaşamış ve yaklaşık üç milyon seviyesine kadar yükselmiştir (Anderson, 2006: 62). Latin Amerika'daki Portekiz sömürgeciliği, 1822 yılında Brezilya'nın bağımsızlığını ilan etmesi neticesinde son bulmuştur.

1.3.3. Latin Amerika'da Bağımsızlık Mücadelesi

Latin Amerika'da bağımsızlık mücadelesi Avrupa siyasi hayatında yaşanan gelişmeler bağlamında 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik konsepti üzerine inşa edilen bağımsızlık mücadelesi, sömürgeci devletlerin kendi aralarında yaşamış olduğu savaşların da etkisiyle derinleşmiştir. Nitekim, bağımsızlık mücadelesine yönelik kolektif bilincin arttığı dönemde, 1807'de Portekiz, 1808'de ise İspanya Krallığı, Fransız İmparatorluğu'nun ilhakı ile karşılaşmıştır (Lynch, 2001: 74). Avrupa siyasi hayatında yaşanan gelişmeler, sömürgeci devletlerin bölge kontrolünü sağlaması noktasında engel teşkil etmiştir.

Latin Amerika'daki başarılı bir biçimde neticelenen ilk bağımsızlık ayaklanması Hispanyola Adası'nda gerçekleşmiştir. İspanya Krallığı'nın bölgedeki ilk sömürgeleştirdiği topraklardan olan Hispanyola Adası, 1625 yılında İspanya ile Fransa Krallıkları arasında gerçekleşen savaş neticesinde Fransızların kontrolüne geçmiştir. 1804 yılına kadar bu adayı kontrol altında tutan ve adaya Saint-Domingue adını veren Fransızlar, 19. yüzyılın başlarında Latin Amerika'da şiddetlenen bağımsızlık

ayaklanmaları neticesinde adadaki kontrolü kaybetmiştir. François-Dominique Toussaint L'Ouverture liderliğinde yürütülen ayaklanma neticesinde 1804 Haiti Devrimi olarak bilinen süreç gerçekleşmiştir (Bulliet vd., 2009: 599-601).

19. yüzyılın başlarında Francisco Miranda, Simon Bolivar, Antonio Jose de Sucre ve Jose San Martin'in öncülüğünde yürütülen bağımsızlık mücadelesi kısa süre içerisinde bölgesel düzeyde yayılmıştır (Yarar, 2013: 399). Nitekim, Mayıs 1810'da Arjantin'de baş gösteren ve Mayıs Devrimi olarak adlandırılan bağımsızlık ayaklanması, spontane gelişim göstererek kısa süre içerisinde Şili'ye ve akabinde Venezuela ile Meksika'ya yayılmıştır (Desola, 1978: 86). Nihayetinde Venezuela, 1811 yılında İspanya Krallığı'na karşı ilk bağımsızlık deklarasyonunu ilan etmiştir. Bağımsızlığın deklarasyonu ile başlayan süreçte yoğun savaflara sahne olan Venezuela, Simon Bolivar'ın Latin Amerika birliği misyonu çerçevesinde 1819 yılında kurulan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'ne dahil olmuş ve 1830 yılında federal birlikten ayrılarak egemen devlet olarak ortaya çıkmıştır (Chang-Rodriguez, 2008: 185-186).

1820'li yıllar itibarıyla Latin Amerika ülkeleri siyasal bağımsızlıklarını resmen elde etmeye başlamıştır. Vicente Guerrero ve Jose de Iturrigaray'ın liderlik ettiği bağımsızlık yanlısı isyancıların mücadelesi neticesinde Meksika, 27 Eylül 1821 tarihinde resmen bağımsızlığını ilan etmiştir. Meksika'nın bağımsızlığını elde etmesinin akabinde 1822 yılında Brezilya, Portekiz Krallığı'na karşı siyasal bağımsızlığını ilan etmiş ve Brezilya İmparatorluğu kurulmuştur.

Batı Yarımkürenin bağımsızlığını kazanan ilk ülkesi olan ABD ve küresel güç dengesi bağlamında İspanyol ve Portekiz Krallığı'na karşı bir strateji benimseyen Birleşik Krallık, 19. yüzyılda Latin Amerika'da gerçekleşen bağımsızlık mücadelesine destek sağlamıştır (Sander, 2012: 286-287).

1.4. ULUSLARARASI SİSTEMDE LATİN AMERİKA'NIN YERİ

Derin tarihsel ve kültürel geçmişe sahip olan Latin Amerika, jeostratejik ve jeopolitik konumu itibarıyla uluslararası sistemin önemli bir aktörü konumundadır. Oldukça zengin doğal kaynaklar ve yer altı zenginliklerine ev sahipliği yapan Latin

Amerika, aynı zamanda küresel güç mücadelesindeki rolü ile ön plana çıkmaktadır. 550 milyona yakın nüfusu ile dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini barındıran Latin Amerika, gelişmekte olan ekonomilere ve hızla sanayileşen devletlere ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim, bölge ülkelerde Arjantin, Brezilya ve Meksika güçlü sanayileri ve gelişmekte olan ekonomileri ile dünyanın en gelişmiş 20 ekonomiye sahip ülkenin yer aldığı G-20 topluluğunun üyelerindendir.

Uluslararası sistemde etkin bir role sahip olan ve 14 Aralık 1960 tarihli Konvansiyonun yürürlüğe girişi ile 30 Eylül 1961 yılında resmen kurulmuş olan İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nda (OECD) üç Latin Amerika ülkesi yer almaktadır. Meksika ve Şili'nin yanı sıra 2018 yılında Paris'te imzalanan anlaşma neticesinde Kolombiya'nın da daimi üye olarak katıldığı OECD'ye ayrıca, Arjantin, Brezilya ve Kosta Rika daimi üye statüsünde dahil olmak amacıyla müzakerelerde bulunmaktadır (Colombia es oficialmente, 2020).

Bölgenin en gelişmiş ekonomisine sahip ülkesi olan ve aynı zamanda yüzölçümü bakımından Latin Amerika'nın en büyük, dünyanın ise beşinci ülkesi olan Brezilya Federal Cumhuriyeti, G-20 topluluğun yanı sıra uluslararası sistemin gelişmekte olan ekonomilerden Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan Cumhuriyeti ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yer aldığı BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) topluluğunun kurucu üyelerindendir.

30 Nisan 1948 tarihinde kurulan Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), 35 devletin üye statüsünde bulunması sebebiyle Batı Yarımkürenin en geniş katılımlı örgütüdür. Bu noktada OAS, ABD'nin öncülüğünde Mart 1961'de Latin Amerika ülkelerine yönelik ekonomik yardımı amaçlayan İlerleme İçin İttifak programının oluşturulmasında büyük rol oynamıştır (Erhan, 2013: 95-97).

Sahip olduğu jeopolitik konumu itibarıyla uluslararası sistemde etkin bir role sahip olan Latin Amerika, sanayileşmiş Avrupalı devletler ile güçlü ilişkilere sahiptir. Nitekim, iki bölge arasında ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla 1998 yılından beri Avrupa Birliği (AB) ile Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri arasında düzenli olarak zirveler organize edilmektedir (Nolte and Wehner, 2015: 36).

II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı ile Doğu Blokları arasında yaşanan ve 1947-1991 yılları arasında süren Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenen Latin Amerika ülkeleri, bu dönemde büyük çoğunlukla anti demokratik yönetimlere ve askeri diktatörlüklere sahne olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenliğin ön planda olduğu statükocu dış politika benimseyen Latin Amerika ülkeleri ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde başlayan demokratik dönüşüm sürecinde dışa açılım yaşamıştır.

Bölgesel ilişkilerin sınırlı bir biçimde gerçekleştiği Soğuk Savaş döneminin ardından başlayan dışa açılım süreci, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda çok çeşitli iş birliklerinin ve ortaklıkların kurulmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim, 1991 yılında yapılan imzalanan Asuncion Antlaşması ile Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay ve Paraguay'ın yer aldığı Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) kurulmuştur. Üye ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin arttırılması hedefi doğrultusunda oluşturulan MERCOSUR, 21. yüzyılda etkinliğini güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Soğuk Savaş döneminin ardından Latin Amerika ülkeleri arasında artan bölgesel ilişkiler, sol hareketlerin 21. yüzyılda yaşadığı yükseliş neticesinde derinleşmiştir.

21. yüzyılın başlarında demokratik seçimler neticesinde siyasal iktidarı elde eden sol yönetimler, bölgesel entegrasyon misyonu çerçevesinde siyasi ve kültürel ortaklıklar oluşturmuştur. Nitekim, 23 Mayıs 2008'de imzalanan antlaşma neticesinde oluşturulan Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR), 12 Güney Amerika ülkesinin yer aldığı geniş kapsamlı iş birliğini ve dayanışmasını amaçlamaktadır.

1.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Politikası

Coğrafi konumu ve sahip olduğu yer altı ile doğal kaynaklardan ötürü oldukça değerli jeopolitik öneme sahip olan Latin Amerika, tarihsel süreçte küresel güç dengesinin önemli bir aktörü olmuştur. Nitekim, bölgenin Kuzey'inde yer alan Amerika Birleşik Devletleri küresel güç mücadelesinde Latin Amerika'ya büyük önem atfetmiştir. 19. yüzyılda Latin Amerikalı halkların Avrupalı sömürgeci güçlere karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesine destek veren ve 1823 Monroe Doktrini ile Batı Yarımküreyi kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ABD, 20. yüzyılda da bu

politikayı sürdürerek 1905 Roosevelt Sonucu ile bölgenin hakimiyetini üstlendiğini deklare etmiştir. (Roskin and Berry, 2012/2014: 223).

1846-1848 yılları arasında Meksika topraklarının üçte birini ilhak eden ABD, 1898 yılında gerçekleşen savaş neticesinde Latin Amerika'daki son İspanyol sömürgesi topraklarının hakimiyetini ele geçirmiş ve 20. yüzyılda bölgedeki yönetimlerin belirlenmesinde etkin bir politika izlemiştir.

Tablo 1. 20. Yüzyılda ABD'nin Latin Amerika Ülkelerine Yönelik Müdahaleleri.

YIL	ÜLKE	MÜDAHALE TARZI
1903	Panama	Panama Kanalı'nın İnşası İçin Bogota Hükümetine Baskı
1910-1919	Meksika	Sınır Savaşları
1912-1933	Nikaragua	Deniz İşgali
1915-1934	Haiti	Deniz İşgali
1916-1924	Dominik Cumhuriyeti	Deniz İşgali
1954	Guatemala	CIA Destekli Askeri Darbe
1961	Küba	CIA Destekli Darbe Girişimi
1964	Brezilya	Askeri Darbeyi Teşvik
1965	Dominik Cumhuriyeti	Siyasal Kriz Sebebiyle İşgal
1973	Şili	Askeri Darbeyi Teşvik
1981-1986	Nikaragua	Komünizm İle Mücadele Kapsamında Egemenlik İhlali
1989	Panama	Siyasal Kriz Sebebiyle İşgal
1994	Haiti	Siyasal Kriz Sebebiyle İşgal

Kaynak: Roskin ve Berry, 2014: 222.

1903 yılında Panama Kanalı'nın inşası projesi kapsamında Bogota hükümetinin direnci ile karşılaşan ABD, bölgenin Kolombiya'dan ayrılması ve projenin gerçekleşmesi maksadıyla siyasi ve ekonomik baskı uygulamıştır. Batı Yarımküreyi 1823 Monroe Doktrini'nden bu yana kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ABD, Soğuk Savaş döneminde ulusal çıkarlar ve liberal demokrasi

kavramları çerçevesinde Latin Amerika'ya yönelik yayılmacı bir strateji uygulamıştır (Dominguez, 1999: 36-39).

Bölgeye yönelik gerçekleştirdiği çok çeşitli müdahalelerin (bkz. Tablo 1) yanı sıra Latin Amerika ülkeleri ile politik, ekonomik ve askeri alanlarda geniş kapsamlı iş birlikleri oluşturan ABD, tarihsel süreç içerisinde bölgenin en önemli dış ortağı olmuştur. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini derinleştiren ABD, 1947 yılında imzalanan Amerikalar Arası Karşılıklı Yardım Anlaşması (TIAR) ile bölge ülkelerin en önemli askeri ortağı konumuna yükselmiştir. Bununla birlikte, ABD'nin öncülüğünde 1948 yılında Bogota kentinde düzenlenen IX. Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı'nda kurulan OAS, günümüzde 35 devletin katılımı ile Batı Yarımkürenin en geniş katılımlı örgütü konumundadır. Soğuk Savaş döneminde bölgedeki siyasi etkinliğini arttıran ABD, etkin varlık gösterdiği OAS aracılığıyla bölge ülkelerde komünizm karşıtı mücadeleyi empoze etmiştir. Nitekim, Batı Yarımküre ülkeleri arasında demokrasinin, insan haklarının ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla topyekun dayanışmayı misyon edinen OAS'ın kurucu sözleşmesi ayrıca özgürlük karşıtı olarak tanımladığı komünizm karşısında mücadeleyi teşvik etmektedir (Stanley, 2012: 79).

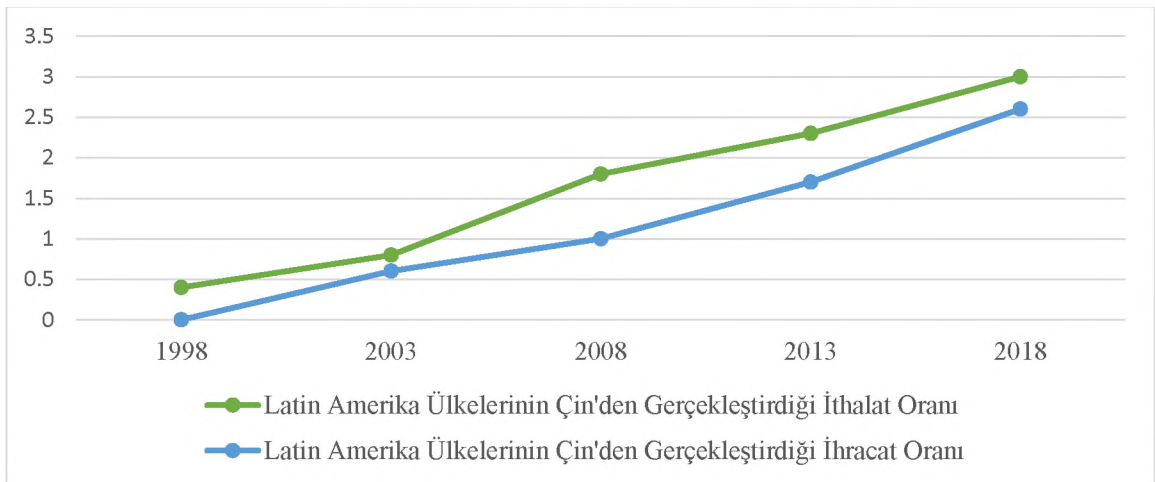
Coğrafi konumunun etkisiyle ABD ile en derin ilişkilere sahip Latin Amerika ülkesi olan Meksika, ekonomik alanlarda Washington yönetimleri ile kurmuş olduğu ortaklıklar ile ön plana çıkmaktadır. Nitekim, 1994 yılında ABD, Meksika ve Kanada arasında imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) taraf ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesi ve engellerin karşılıklı olarak kaldırılmasını sağlamıştır. İki ülke arasında NAFTA sonrası dönemde güçlenen ekonomik ilişkilerin neticesinde ABD'nin Meksika ile yapmış olduğu ticaretinin GSYİH oranı %1,3'ten %2,5'e yükselmiştir (Akman ve Aran, 2018: 4). ABD, Meksika ve Kanada arasında oluşturulan ticari ortaklığın çok daha kapsamlı ve verimli bir işbirliği haline gelmesi amacıyla yürütülen müzakereler neticesinde 1 Ekim 2018'te ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA) imzalanmıştır.

1.4.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Latin Amerika Politikası

Hızla büyüyen ekonomisi ve sanayisi ile küresel güç dengesinin önemli bir aktörü haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti, jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem arz eden Latin Amerika ile olan ilişkilerini her geçen yıl güçlendirmektedir. Latin Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğu Tayvan (Çin Cumhuriyeti) yönetimini tanımamakta (Guatemala, Honduras, Nikaragua, Haiti ve Paraguay, Tayvan ile diplomatik ilişkilere sahip Latin Amerika ülkeleridir) ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilere sahiptir (Maggiorelli, 2019: 187). Nihai olarak Dominik Cumhuriyeti, Mayıs 2018'de alınan karar doğrultusunda 1941 yılından beri diplomatik ilişki içerisinde olduğu hükümeti ile olan ilişkilerini keserek Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıma kararı almıştır (Klinger and Narins, 2018: 10).

21. yüzyıl itibarıyla solun yükselişe geçtiği Latin Amerika ülkelerinin Çin ile olan ilişkileri başta ekonomik ve siyasi alanlarda derinleşmektedir. Venezuela'da yaşanan kriz sürecinde siyasi ve ekonomik destekte bulunan Xi Jinping yönetimi, ayrıca bölgesel güçler Arjantin ve Brezilya ile oldukça yüksek hacimli ekonomik ortaklıklar kurmaktadır (Niu, 2015: 42-43). Nikaragua'da yapılması planlanan Nikaragua Kanalı projesinin inşaatını üstlenen Hong Kong merkezli HK Nicaragua Canal Development Investment şirketi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgede artan etkinliğinin bir neticesidir.

Şekil 2. Çin'in Latin Amerika Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Ticaret Oranı (1998-2018).

Kaynak: Ray and Wang, 2019: 2.

Pekin yönetimi diplomatik ilişki içerisinde olduğu Latin Amerika ülkeleri ile düzenli bir şekilde artan ticaret oranlarına sahiptir. Nitekim 2018 yılında Latin Amerika ülkeleri Çin'e 158.6 milyar dolar değerinde mal ihracatında bulunurken, 148.8 milyar dolar değerinde ithalat gerçekleştirmiştir (Ray and Wang, 2019: 2).

1.4.3. Rusya Federasyonu'nun Latin Amerika Politikası

Latin Amerika ülkeleri ile derin tarihi geçmişe sahip ilişkiler kuran Rusya Federasyonu, küresel güç mücadelesi kapsamında bölgeye yönelik özel önem atfetmiştir. Nitekim, 1828'de Brezilya, 1857'de Venezuela, 1885'te Arjantin ve 1890'da Meksika ile resmi diplomatik ilişkiler kuran Rusya, Soğuk Savaş döneminde ABD ile gerçekleşen ideolojik mücadelede bölgedeki etkinliğin artırılması amacıyla yerel sol-komünist hareketleri yoğun bir biçimde desteklemiştir (Davydov, 2010: 4-5).

1922-1991 yılları arasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Latin Amerika'ya yönelik benimsemiş olduğu ideolojik eksenli açılım politikası, 20. yüzyıl itibarıyla bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri varlığını arttıran ABD engeli ile karşılaşmıştır. Nitekim, ABD'nin yoğun baskısı ve çok çeşitli müdahaleleri ile karşılaşan Latin Amerika ülkeleri, Soğuk Savaş döneminde büyük oranda Batı Bloku yanlısı bir pozisyon benimsemiştir. Buna karşın, 1959 Devrimi sonrasında Küba ile geniş kapsamlı ortaklık oluşturan SSCB ayrıca Brezilya, Şili, Meksika ve Uruguay'da etkin olan sol siyasal hareketler ile yakın ilişki içerisinde olmuştur (Milosevich-Juaristi, 2019: 12).

21. yüzyılda Latin Amerika solunun yükselişe geçerek bölge ülkelerin büyük çoğunluğunda yönetimleri elde etmesi, Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin artmasında olumlu bir etki sağlamıştır. Sol yönetimlerin kolektif biçimde çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki stratejisi benimsemesi Rusya'nın bölge ülkeler ile olan ticari ilişkilerinin hızla artması ile neticelenmiştir. Bu süreçte Rusya ile kurmuş olduğu ekonomik ortaklık ile ön plana çıkan Brezilya, 2009'da BRICS'in kuruluşuna öncülük etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Latin Amerika politikasını ulusal çıkarlar bağlamında pragmatist konseptte şekillendiren Rusya, 21. yüzyıl itibarıyla bölgedeki

etkinliğini hızla arttırmaktadır. Nitekim, solun yükselişe geçtiği bölge ülkeler ile diplomatik ilişkilerini derinleştiren Moskova yönetimi, çok çeşitli alanlarda iş birliklerinin oluşturulmasına öncülük etmiştir.

Tablo 2. Rusya'nın Latin Amerika Ülkeleri ile Ticareti (1992-2008).

Ülkeler	1992	2002	2008
Arjantin	150,5	122,9	1.975,9
Brezilya	146,8	645,9	6.711,2
Ekvator	14,9	185,2	935,7
Küba	832,1	385,2	265,1
Meksika	19,0	156,7	1.230,9
Peru	19,2	35,7	327,6
Şili	22,4	19,5	364,7
Venezuela	22,1	67,7	957,8

Not: Veriler Milyon Dolar cinsindendir.

Kaynak: Davydov, 2010: 8.

2000-2010 yılları arasında Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri ile 200'den fazla iş birliği anlaşması imzalayan Moskova yönetimi, bölgeye yönelik geniş kapsamlı askeri teçhizat ve teknolojik ekipman ihracatında bulunmaktadır (Davydov, 2010: 7-10). Bölge ülkeler ile kurmuş olduğu ticari iş birliklerini askeri ve enerji alanında derinleştiren Vladimir Putin hükümeti bilhassa Venezuela ile gerçekleştirdiği savunma ortaklığı ile ön plana çıkmaktadır. Hugo Chavez dönemi ile başlayan ve Nicolas Maduro hükümeti döneminde devam eden süreçte Venezuela'nın en önemli askeri ortağı olan Rusya, 2005 yılı itibarıyla gerçekleşen konvansiyonel silah ihracatı ve geniş kapsamlı askeri tatbikatlar ile ülkedeki etkinliğini büyük oranda arttırmıştır.

Küba ile yaklaşık yarım asır öncesine dayanan iş birliğini sürdüren ve 21. yüzyıl itibarıyla Venezuela ile savunma iş birliği oluşturan Rusya, bu süre zarfında ayrıca Bolivya ve Nikaragua ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Nitekim, 2008'de Abhazya ile Güney Osetya'nın Gürcistan'a karşı bağımsızlığını tanıyan Venezuela ve Nikaragua, 2010'lu yıllar boyunca Rusya ile ortak askeri tatbikatlar düzenlemiştir (Hernandez, 2019a: 15; Milosevich-Juaristi, 2019: 20). Bununla birlikte, 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi sebebiyle uluslararası düzeyde tepki ile karşılaşan Putin hükümetine siyasi destek sağlayan Bolivya, Küba, Nikaragua ve Venezuela,

Rusya'nın kınanmasını talep eden Birleşmiş Milletler (BM) bildirisine karşı ret oyu kullanmıştır (Milosevich-Juaristi, 2019: 20-21). 2019'da Venezuela'da gerçekleşen yönetim krizinde Maduro hükümeti yanlısı bir politika benimseyen Rusya, küresel güç mücadelesi kapsamında büyük önem atfettiği bölgedeki çıkarlarını muhafaza etmeyi amaçlamaktadır.

1.5. LATİN AMERİKA SİYASAL HAYATI

Latin Amerika'da 19. yüzyılda gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi neticesinde kurulan egemen devletler, yüzyıl boyunca dış müdahaleler ve iç siyasi krizlere sahne olmuştur. Egemenliğin halka ait olduğu argümanını savunan Cumhuriyetçiler ile yönetimin anayasal bir statüde belirli bir kişi ya da azınlığa mahsus olmasını savunan meşruti monarşi yanlıları arasında yaşanan siyasi rekabet, 19. yüzyıl Latin Amerika siyasal hayatını şekillendirmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısında bağımsızlıklarını elde eden Latin Amerika ülkeleri, bağımsızlık sonrası dönemde sömürge döneminin bir mirası olarak sermaye yokluğu ile karşılaşmıştır. Ekonomik olarak dışa bağımlı konumda olan, kalkınamamış Latin Amerika ülkeleri, siyasal bağımsızlığın muhafazası amacıyla ulusal güvenlik eksenli iç ve dış politika stratejisi benimsemiştir.

Bağımsızlık sonrası dönemde varlıklı, geniş toprak sahiplerinin ve ordunun hakimiyetinde olan siyasal hayat, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda köklü reform taleplerinde bulunan liberal hareketler ile sömürge döneminin ardından toplumsal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik gayret gösteren, güçlü merkezîyetçi bir yönetim anlayışı benimseyen muhafazakar hareketlerin etkisinde olmuştur.

20. yüzyıl itibarıyla Latin Amerika siyasal hayatı geniş kapsamlı değişimlere sahne olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde siyasal hayatın demokratikleşmesine yönelik gerçekleşen uygulamalar vasıtasıyla siyasal katılım hızlı artış yaşamıştır. Bu dönemde siyasal alanda yaşanan demokratikleşme sürecini ekonomik alanda gerçekleşen geniş kapsamlı reformlar takip etmiş ve nihayetinde Latin Amerika, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın akabinde başlayan süreçte ekonomik milliyetçi politikalar dönemine sahne olmuştur.

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan değişim süreci, II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde yaşanan Soğuk Savaş döneminde son bulmuştur. Nitekim, Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenen Latin Amerika ülkeleri, 20. yüzyılın ikinci yarısında askeri diktatörlük ve anti demokratik yönetimlere sahne olmuştur. Siyasal katılımın sınırlandığı, siyasal aktivitelerin baskıcı yönetimler tarafından kontrol altında tutulduğu bu dönem 1980'li yıllar itibarıyla gerçekleşen demokratikleşme süreci ile son bulmuştur. Sağ yönetimlerin öncülüğünde gerçekleşen demokrasiye geçiş sürecinde siyasal hayatın demokratikleşmesi ve siyasal katılımın artmasına yönelik stratejiler benimsenmiştir. 20. yüzyılda iktidarı elde etmekten uzak kalan Latin Amerika solu, demokratikleşme sürecinin etkisiyle siyasal etkinliğini arttırmış ve nihayetinde 21. yüzyıl itibarıyla bölgesel çapta yükselişe geçmiştir.

1.5.1. 19. Yüzyılda Latin Amerika

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 19. yüzyılda elde edilen siyasal bağımsızlıkların muhafazası, Latin Amerika ülkelerinin en önemli misyonu olmuştur. Ulus devlet olma bilincinin henüz yerleşmediği bu dönemde bağımsızlıkların muhafazası amacıyla Latin Amerika birliği anlayışı ön plana çıkmıştır. Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin liderlerinden olan Simon Bolivar'ın düşünsel altyapısını oluşturduğu Latin Amerika birliği anlayışı kapsamında, Güney Amerika'nın Kuzeyinde 1819-1831 yılları arasında varlığını sürdüren Büyük Kolombiya Cumhuriyeti kurulmuştur. Benzer bir strateji bağlamında, günümüzde El Salvador, Guatemala, Honduras, Kosta Rika ve Birleşik Meksika Devletleri'ne bağlı Chiapas eyaletinin yer aldığı bölgede 1823-1841 yılları arasında varlığını sürdüren Orta Amerika Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Latin Amerika birliği düşüncesi, federalizm ile üniterizm ikilemi arasında yaşanan siyasi çatışmalar, liberal ve muhafazakar hareketlerin politik mücadelesi ve derinleşen ekonomik ve siyasi çatışmalar sebebiyle arzulanan başarıya ulaşamamıştır.

Bağımsız Latin Amerika devletlerinin uluslararası tanınma stratejisi benimsediği 19. yüzyılda derinleşen ekonomik kalkınma problemi ve ideolojik ayrışmalar kimi zaman savaşlar ile neticelenen yerel ve bölgesel krizlere sebebiyet

vermiştir. Nitekim, 1825 yılında Brezilya ile Arjantin arasında stratejik öneme sahip Rio de Plata havzasının kontrolü amacıyla Cisplatine Savaşı, 1836-1839 yılları arasında varlığını sürdüren Peru-Bolivyalı Konfederasyon ile muhalif Perulu isyancılar ve Şili arasında gerçekleşen Konfederasyon Savaşı, 1851-1852 yılları arasında Brezilya ve Uruguay ile Arjantin arasında Platine Savaşı gerçekleşmiştir.

Bu dönemde yaşanan iç krizlerin yanı sıra bölgeye yönelik gerçekleşen dış müdahaleler, bölgesel istikrarı derinden sarsmıştır. Nitekim, 19. yüzyılda yoğun dış askeri müdahalelere maruz kalan Meksika, 1838-1839 ve 1862-1867 yılları arasında Fransızların ve 1846-1848 yılları arasında ise ABD'nin işgal girişimine maruz kalmıştır ve nihayetinde topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir (Roskin and Berry, 2012/2014: 222-223).

19. yüzyılda Latin Amerika siyasal hayatı, varlıklı sınıfın ve ordu mensuplarının yer aldığı yönetici elitlerin hakimiyetinde şekillenmiştir. (Chasteen, 2001/2012: 143). Siyasal katılımın oldukça sınırlı olduğu bu dönem, 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve 20. yüzyıl itibarıyla derinleşen kitlesel demokrasi talebi doğrultusunda son bulmuştur.

1.5.1.1. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti

Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin liderlerinden olan Simon Bolivar, bağımsızlık sonrası dönemde yeni siyasal sistemin kuruluşunda etkin bir rol üstlenmiştir. Bağımsızlık mücadelesini Fransız Devrimi'nin ilkeleri bağlamında özgürlük, eşitlik ve kardeşlik temelinde yürüten Bolivar, Cumhuriyetçilik ilkeleri doğrultusunda yönetimin halka devredildiği bağımsız Latin Amerika devletlerinin, iç ve dış tehditlere karşı birlik olması gerektiğini savunmuştur:

“Ülkelerindeki tiranlığı burada da kurma arzusu içinde olan okyanusun ötesindekiler karşısında bu kıtada doğma hakkı kazanmış olanların bu toprakları yönetmesi gerektiğini herkese inandırmalıyız” (Lynch, 2011: 111).

Bu bağlamda, 1819 yılında, günümüzde Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, Kolombiya, Ekvator, Panama, Kuzey Peru ve Batı Guyana'nın yer aldığı bölgede Büyük Kolombiya Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyet yönetim biçiminin

benimsendiği, yurttaşlar arasında ırk, dil, din, renk ve cinsiyet eşitliğinin yasalar doğrultusunda sağlandığı Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nde, kimi bölge ülkelerde uygulanmaya devam eden kölelik resmen yasaklanmıştır. Latin Amerika birliğinin sağlanması misyonu çerçevesinde Simon Bolivar öncülüğünde kurulan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, yaşanan iç siyasi çatışmalardan ve bölgesel krizlerden ötürü kısa süre içerisinde dağılmıştır.

1828-1829 yılları arasında Peru ile sınır anlaşmazlıkları sebebiyle gerçekleşen savaş neticesinde Latin Amerika birliği oluşturma hedefine duyulan güven derinden sarsılmıştır. Nitekim, Jose Antonio Paez liderliğindeki Venezuelalı ayrılıkçıların oluşturduğu La Cosiata hareketinin yoğun siyasi mücadelesi ve Jose Maria Obando ile Francisco de Paula Santander liderliğindeki Yeni Granada Cumhuriyeti yanlılarının eylemleri neticesinde Simon Bolivar'ın Mayıs 1830'da istifa etmesi ile başlayan dağılma süreci 1831 yılında resmileşmiştir (Conn, 2020: 65-66; LaRosa and Mejia, 2012: 41-42). Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılması neticesinde günümüzde Kolombiya ve Panama'nın yer aldığı bölgede 1831-1858 yılları arasında varlığını sürdüren Yeni Granada Cumhuriyeti, Venezuela ve Ekvator kurulmuştur.

1.5.1.2. Orta Amerika Federal Cumhuriyeti

15. yüzyılın sonlarında başlayan İspanyol Krallığı sömürmesine sahne olan Orta Amerika, 15 Eylül 1821 tarihinde ilan edilen Orta Amerika Bağımsızlık Yasası neticesinde siyasal bağımsızlığını elde etmiştir. Asırlar süren sömürge döneminin akabinde siyasal ve ekonomik sorunlar ile karşılaşan Orta Amerika, bağımsızlığın muhafazası amacıyla bölgesel birliğin kurulmasını sağlamıştır. Nitekim, 1 Temmuz 1823 tarihinde Guatemala Şehri'nde ilan edilen Ulusal Kurucu Asamblesi kararı gereğince El Salvador, Guatemala, Honduras, Kosta Rika ve günümüzde Meksika sınırları içerisinde yer alan Chiapas eyaleti ile Guatemala'nın Batısını oluşturan Los Altos'un katılımı ile Orta Amerika Federal Cumhuriyeti kurulmuştur (Dym, 2015: 85).

Fransız Devrimi'nin ilkeleri temelinde kurulan Orta Amerika Federal Cumhuriyeti, yönetimin halka devredildiği, kuvvetler ayrılığının sağlandığı Cumhuriyet yönetim biçimini benimsemiştir. Nitekim, 22 Kasım 1824 tarihinde kabul edilen 1824 Anayasası gereğince Orta Amerika Federal Cumhuriyeti, egemenliğin

halka ait olduğu, yönetimlerin seçimler vasıtasıyla belirlendiği, yurttaşlar arasında eşitliğin sağlandığı, federal bir cumhuriyet olarak belirlenmiştir (Trujillo, 1998: 9-11).

Latin Amerika birliğinin sağlanması hedefi doğrultusunda Orta Amerika'yı kapsayacak biçimde oluşturulan Orta Amerika Federal Cumhuriyeti, liberal ve muhafazakâr hareketler ile federalist ve ayrılıkçı gruplar arasında yaşanan derin krizler ile karşılaşmıştır. Nitekim, 1824 Anayasası kapsamında benimsenen federal cumhuriyet biçiminin yerel yönetimleri yok saydığını ve federal hükümetin yerel yönetimler ile olan ilişkinin oldukça zayıf olduğunu savunan ayrılıkçı grupların gerçekleştirdiği ayaklanma neticesinde 1826-1829 yılları arasında iç savaş yaşanmıştır (Trujillo, 1998: 11).

İç savaş sürecinin akabinde gerçekleşen 1830 seçimlerinde liberal aday Francisco Morazan'ın Devlet Başkanı seçilmesi ile başlayan dönemde çeşitli reformlar uygulanmıştır. Morazan hükümetinin Orta Amerika Federal Cumhuriyeti'nin mevcudiyetini sürdürmeye yönelik gerçekleştirdiği reformlara karşın çeşitli isyanlar yaşanmıştır. Nitekim, 1832 ve 1833 yılları arasında El Salvador'da meydana gelen yerli ayaklanması ile başlayan ve 1838'te Braulio Carrillo liderliğinde Kosta Rika'da başlayan ve kısa süre içerisinde Honduras ve Nikaragua'ya yayılan ayaklanma neticesinde Orta Amerika Federal Cumhuriyeti dağılmıştır (Perez-Brignoli, 1989: 74-75; Solano, 2013: 121).

1.5.1.3. Meksika İmparatorluğu

1810-1820 yılları arasında gerçekleşen bağımsızlık savaşları neticesinde 24 Ağustos 1821 tarihinde imzalanan Cordoba Antlaşması ile Meksika İmparatorluğu kurulmuştur. Cordoba Antlaşması gereğince meşruti monarşi sisteminin benimsendiği Meksika İmparatorluğu'nda, 1821 yılında Meksika Kongre'sinde gerçekleşen oylama neticesinde bağımsızlık savaşına liderlik eden Agustín de Iturbide kral ilan edilmiştir (Heidler and Heidler, 2006: 9). Günümüzde Birleşik Meksika Devletleri ve Orta Amerika ülkelerinin yer aldığı geniş bir coğrafyaya hakim olan Meksika İmparatorluğu'nun ömrü Cumhuriyetçi hareketlerin yoğun baskısı neticesinde kısa sürmüştür.

Fransız Devrimi ilkeleri bağlamında yürütülen bağımsızlık mücadelesinin neticesinde yönetimin halka devredildiği Cumhuriyet yönetimin biçiminin benimsendiği bölgenin büyük çoğunluğunun aksine monarşi yönetim biçimine sahne olan Meksika, 1822 yılında başlayan ayaklanmalar ile karşılaşmıştır. Yürütme gücünün tek sahibi olan Agustín de Iturbide'nin 31 Ekim 1822 tarihinde Kongre'yi feshetmesi ile başlayan kriz süreci Antonio López de Santa Anna liderliğindeki isyancıların 1 Şubat 1823'te Cumhuriyet yönetim biçimini talep ettiği Casa Mata Planı neticesinde derinleşmiş ve nihayetinde Meksika İmparatorluğu 1823 yılında dağılmıştır (Anna, 2003: 198-199).

Meksika İmparatorluğu'nun dağılması neticesinde günümüzde Kosta Rika, Honduras, Guatemala ve El Salvador'un yer aldığı bölgede Orta Amerika Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. 1838 yılında patlak veren iç savaş sonucunda ilk olarak Nikaragua Orta Amerika Federal Cumhuriyeti'nden ayrılmış ve akabinde birlik 1841'de tamamen dağılmıştır. Birliğin dağılması neticesinde Kosta Rika, Honduras, Guatemala ve El Salvador Cumhuriyetleri kurulmuştur.

1.5.1.4. Brezilya İmparatorluğu

Latin Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğunun aksine bağımsızlığını nispeten ılımlı bir süreç neticesinde elde eden Brezilya, 1822-1899 yılları arasında imparatorluk dönemine sahne olmuştur. 16. yüzyılda başlayan Portekiz sömürgeciliğinin ardından Avrupa siyasi hayatında yaşanan gelişmelerin de etkisiyle 1815 yılında sömürge statüsünden çıkarılan Brezilya, 1821 yılına kadar olan dönemde Portekiz Krallığı'nın yönetim merkezi olmuş ve 1822 yılında Kral Naibi I. Pedro liderliğinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Tekin, 2017: 9-10).

1824 Anayasası kapsamında meşruti monarşi sisteminin benimsendiği Brezilya İmparatorluğu, Portekizli aristokrasi ve yerel varlıklı elit sınıfın hakimiyetine sahne olmuştur. Bölge ülkelerin aksine 19. Yüzyılın büyük çoğunluğunda monarşi yönetimine sahne olan Brezilya'da, 1822-1831 yılları arasında I. Pedro, 1831-1840 yılları arasında kral naipleri dönemi ve 1840-1889 yılları arasında II. Pedro dönemlerini yaşamıştır. Nihayetinde, cumhuriyetçi ve liberal hareketlerin Braganza Hanedanı'na yaratmış olduğu siyasi baskı neticesinde 1888 yılında kölelik resmen

kaldırılmış ve 1889 yılında Brezilya İmparatorluğu dağılmıştır. Cumhuriyetçi hareketlerin öncülüğünde ilan edilen 1891 Anayasası neticesinde Brezilya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur.

1.5.2. 20. Yüzyılda Latin Amerika

19. yüzyılda yönetici elitlerin egemenliğinde olan Latin Amerika siyasal hayatı, 20. yüzyıl itibarıyla kitlesel düzeyde derinleşen demokrasi talebi neticesinde değişim sürecine sahne olmuştur. Yerel konjonktürel değişkenler bağlamında her ülkede farklı aşamalarda ilerleyen bu süreç bazı ülkelerde halk ayaklanması ile neticelenmiştir. Nitekim Meksika, kırsal kesimde başlayan ve kısa bir zaman dilimi içerisinde ülkeye yayılan ayaklanma neticesinde 1910-1920 yılları arasında gerçekleşen Meksika Devrimi'ne sahne olmuştur. Meksika Devrimi neticesinde siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda geniş kapsamlı reformlar kabul edilmiştir.

20. yüzyıl itibarıyla değişim sürecine sahne olan Latin Amerika, bu süreçte ulusalcılık ve milliyetçilik ekseninde şekillenen politikalara sahne olmuştur. 1930-1945 yılları arasında Getulio Vargas yönetimi döneminde Brezilya ve 1946-1955 yılları arasında Juan Peron döneminde Arjantin, ulusalcılık ekseninde şekillenen yoğun ekonomik milliyetçi politikalara sahne olmuştur. 1948 BM bünyesinde kurulan Latin Amerika Ekonomik Komisyonu'nun (ECLAC) bölge ülkelerin yaşamış olduğu kalkınma problemi karşısında üretime dayalı ithal ikameci politikalar anlayışını teşvik etmesi neticesinde ekonomik milliyetçi politikalar dönemi 20. yüzyılın ikinci yarısında da sürdürülmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası sistemde yaşanan Soğuk Savaş, Latin Amerika siyasal hayatını ve dış politika stratejilerini doğrudan etkilemiştir. Latin Amerika, Soğuk Savaş döneminde, siyasal aktivitelerin sınırlandığı, sol ve sağ siyasal hareketlerin baskı altına alındığı askeri diktatörlük ve anti demokratik yönetimler döneminde sınırlı dış politika stratejilerine sahne olmuştur.

1823 Monroe Doktrini çerçevesinde Batı Yarımküreyi ulusal güvenlik alanı olarak tanımlayan ABD, Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika siyasal hayatının şekillenmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Nitekim, anti demokratik uygulamalar

vasıtasıyla siyasal hakları sınırlandıran askeri diktatörlük yönetimleri, Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku yanlısı bir strateji benimseyerek Washington yönetimleri ile geniş kapsamlı iş birlikleri oluşturmuştur.

Nihayetinde, Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinin azaldığı 1980'li yıllar itibarıyla başlayan süreçte Latin Amerika, demokratikleşme sürecine sahne olmuştur. Siyasal hakların yeniden tesis edildiği demokrasiye geçiş döneminde siyasal katılım hızlı bir biçimde artmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan demokrasiye geçiş döneminde bölge ülkeler arasında entegrasyon süreci başlamıştır. Dış politikada dışa açılım stratejisinin benimsendiği bu dönemde Latin Amerika ülkeleri arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlar başta olmak üzere çeşitli ortaklıklar kurulmuştur.

1.5.2.1. Ulusalıcı-Milliyetçi Politikalar Dönemi

20. yüzyıl itibarıyla gerçekleşen siyasal değişim sürecinin etkisiyle ulus devlet kavramının derinleştiği Latin Amerika, iki dünya savaşı arası dönemde milliyetçiliğin yükselişine sahne olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan derin bir biçimde etkilenen kalkınmamış Latin Amerika ülkeleri, ulus bilincinin arttığı bu süreçte sanayileşme hedefleri doğrultusunda uygulanan yoğun milliyetçi politikalar ile karşılaşmıştır.

İki dünya savaşı arası dönemde uygulanmaya başlanan ulusalıcı-milliyetçi politikalar dönemi, Brezilya'da 1930 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde yönetimi devralan Getulio Vargas dönemi ile başlamıştır. 1930-1945 yılları arasında iktidarın sahibi olan Vargas yönetimi, uygulamış olduğu yoğun milliyetçi politikalar ile ulus bilincinin artmasını ve toplumsal kalkınmayı hedeflemiştir. Vargas yönetimi döneminde Brezilya'da yaşanan sanayileşme süreci kısa süre içerisinde bölge ülkeleri de etkilemiştir.

1948 yılında Latin Amerika ülkelerinin kalkınma problemi ile mücadele kapsamında kurulan ECLAC'ın ekonomik milliyetçi politikaları teşvik etmesi neticesinde bölge ülkelerde ulusalıcı-milliyetçi politikalara yöneliş yaşanmıştır. Nitekim Arjantin, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Juan Peron hükümetinin uygulamış olduğu yoğun milliyetçi politikalara sahne olmuştur. 1930'lu yıllarda

başlayan ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sürdürülen milliyetçi politikalar, Soğuk Savaş döneminde yaşanan diktatörlük yönetimleri döneminde de büyük oranda benimsenmiştir.

1.5.2.1.1. Brezilya

24 Ekim 1930 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde yönetimin sahibi olan Getulio Vargas, görevde bulunduğu 1945 yılına kadar olan süre zarfında uygulamış olduğu ulusalcı ve ekonomik milliyetçi politikalar ile Brezilya siyasal hayatında ve Latin Amerika’da derin izler bırakmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı neticesinde derinleşen ekonomik sorunlar ile mücadelede ekonomik milliyetçi politikalar benimseyen Vargas, güçlü merkezîyetçi devlet anlayışı ile otoriter bir yönetim anlayışı sergilemiştir.

Ulusal kalkınmanın ancak devlet öncülüğünde gerçekleşebileceğini savunan Vargas, dışa olan bağımlılığın azaltılması hedefi doğrultusunda milli sanayiye yönelik uygulamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda 10 Kasım 1937 tarihinde, sanayileşme misyonu çerçevesinde devletin ekonomideki rolünü büyük oranda arttıran ve başta sol siyasal hareketler olmak üzere muhalefetin kontrol altında tutulmasını sağlayan Yeni Devlet reformları ilan edilmiştir (Nunes and Sontag, 2019: 321-322).

Getulio Vargas yönetimi döneminde Brezilya’da uygulanan ve 20. yüzyılın ilk yarısında bölgesel düzeyde yükselişe geçen ulusalcı ve milliyetçi politikalar, Latin Amerika’da 19. yüzyıl boyunca yaşanan siyasi ve ekonomik krizlerin ve ayrıca, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı neticesinde derinleşen kalkınma probleminin neticesinde gerçekleşmiştir (Williamson, 1992: 330-332).

1.5.2.1.2. Arjantin

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan değişim sürecinin neticesinde ulusalcılık ekseninde şekillenen milliyetçi politikalara sahne olan bir diğer Latin Amerika ülkesi Arjantin olmuştur. 1946 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde Ulusal Siyasi Koordinasyon Kurulu Koalisyonu’nun (JCP) desteklediği Arjantin İşçi Partisi (PL) adayı Juan Domingo Peron, Arjantin Devlet Başkanı seçilmiştir. 1946-1955 yılları arasında görev yaptığı süre zarfında ulusal kalkınma misyonu çerçevesinde yoğun

devletçilik politikaları uygulayan Peron hükümeti ayrıca uygulamış olduğu geniş kapsamlı reformlar neticesinde Arjantin siyasal hayatında derin izler bırakmıştır.

Brezilya’da Getulio Vargas döneminde yaşanan süreçten farklı olarak demokratik seçimler neticesinde siyasal iktidarı elde eden ve görevde bulunduğu süre zarfında siyasal hayata yönelik otoriter uygulamalardan kaçınan Peron hükümeti, güçlü merkeziyetçi devlet anlayışı kapsamında sanayileşmeye yönelik etkin stratejisinin yanı sıra siyasal ve sosyal hakların genişletilmesi amacıyla uygulanan geniş kapsamlı reformlara öncülük etmiştir.

Siyasal katılımı ve sendikalaşmayı teşvik eden uygulamalarda bulunan Peron hükümeti ayrıca, işçi haklarının ve çalışma koşullarının düzenlemesi noktasında benimsemiş olduğu etkin politika ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan reforma öncülük etmesi bakımından güçlü kamuoyu desteği elde etmiştir (Chasteen, 2001/2012: 286-287). Arjantin tarihinde kadınların siyasal haklarını ilk kez kullandığı 1951 seçimlerinde geçerli oyların %62,49’unu elde ederek ikinci kez Arjantin Devlet Başkanı seçilen Juan Peron, 1955 yılında gerçekleşen darbe neticesinde görevinden alınmıştır.

1.5.2.1.3. Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu

20. yüzyılın ilk yarısında Latin Amerika’da yükselişe geçen ulusalcı ve ekonomik milliyetçi düşüncülerin gelişiminde büyük bir rol oynayan ECLAC, 1948 yılında BM Sosyal ve Ekonomik Konseyi’ne bağlı olarak Latin Amerika ülkelerinin kalkınma problemi ile mücadele kapsamında kurulmuştur.

Uluslararası sistemde sermayenin ve kaynakların adil olmayan bir biçimde dağıtıldığını ve gelişmemiş ekonomilere sahip ülkelerin (çevre ülkeler) uluslararası sistemde mevcut olan iş bölümünün bir sonucu olarak gelişmiş ülkelere (merkez ülkeler) bağımlı hale geldiğini ortaya koyan Raul Prebisch başkanlığındaki ECLAC, Latin Amerika ülkelerinin kalkınmasına yönelik içe dönük, ithal ikameci politikaları önermiştir (Topal, 2009: 117).

Asırlar süren sömürge döneminin akabinde sanayileşememiş, k yoksunu Latin Amerika ülkelerinin karşılaştığı kalkınma problemi karşısında üretime dayalı

ekonomik milliyetçi politikaları teşvik eden Raul Prebisch ve Andre Gunder Frank öncülüğündeki bağımlılık okulu teorisyenleri, 20. yüzyılın ilk yarısında bölgede yükselişe geçen ulusalcı-milliyetçi politikaların, 20. yüzyılın ikinci yarısında da sürdürülmesinde etkili olmuştur. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde diktatörlük yönetimlerine sahne olan Latin Amerika'da, sanayileşme eksenli içe dönük, ekonomik milliyetçi politikalar tercih edilmiştir. Ulusalcılık-milliyetçi bağlamında uygulanan politikalar dönemi, demokrasiye geçiş döneminde benimsenmeye başlanan neoliberal politikalar ile son bulmuştur.

1.5.2.2. II. Dünya Savaşı Dönemi Latin Amerika

7 Aralık 1941 tarihinde Japon İmparatorluğu'nun ABD sınırları içerisinde yer alan Pearl Harbor askeri üssüne düzenlemiş olduğu saldırı, Latin Amerika ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndaki konumunu doğrudan etkilemiştir. Nitekim, Pearl Harbor saldırısından kısa bir süre sonra Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kosta Rika, Küba, Nikaragua ve Panama, Mihver Devletlere karşı savaş ilan etmiştir (Rankin, 2009: 100-101).

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı, Latin Amerika siyasal hayatını ve dış politikasını derinden etkilemiştir. Getulio Vargas döneminde yoğun milliyetçi politikalara sahne olan Brezilya, II. Dünya Savaşı'nda en etkin biçimde rol alan Latin Amerika ülkesi olmuştur. Nitekim, 22 Ağustos 1942 tarihinde ABD ile sahip olunan güçlü ilişkilerin neticesinde Almanya'ya karşı savaş ilan eden Brezilya, yaklaşık 25 bin askeri ile savaşa dahil olarak Avrupa cephesinin kara savunmasında yer alan tek Latin Amerika ülkesi olmuştur (Tucker, 2016: 294).

II. Dünya Savaşı'nda etkin bir biçimde rol alan bir diğer Latin Amerika ülkesi Meksika olmuştur. 1934-1940 yılları arasında Lazaro Cardenas liderliğinde sol yönetim dönemine sahne olan Meksika'da uygulanan kamulaştırma politikalarından ötürü Birleşik Krallık ve ABD hükümeti ile yaşanan diplomatik gerilim süreci Manuel Avila Camacho hükümeti döneminde son bulmuş ve nihayetinde Meksika, 1942 yılında Mihver Devletlere karşı savaş ilan etmiştir (Calvocoressi, 1999: 710).

1.5.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Latin Amerika

II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletlerin yanında yer alan Latin Amerika ülkeleri, savaş sonrasında uluslararası sistemde yaşanan Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenmiştir. Savaş sonrası dönemde ABD'nin öncülüğünde kurulan yeni uluslararası sistemde rol almayı hedefleyen Latin Amerika ülkeleri, kolektif hareket ederek bölgesel iş birliklerini derinleştirmiştir. Nitekim, II. Dünya Savaşı'nın akabinde Meksika'nın başkenti Meksika Şehri'nde Savaş ve Barış Hakkında Amerikan Devletleri Arası Konferansı düzenlenmiş ve 2 Eylül 1947 tarihinde Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde Amerikalılar Arası Karşılıklı Yardım Antlaşması (TIAR) imzalanmıştır. ABD'nin öncülüğünde imzalanan TIAR, Latin Amerika ülkelerinin Soğuk Savaş döneminde dayanışma içerisinde hareket ederek Batı Blokuna dahil olması ve SSCB'nin bölgedeki sol hareketler üzerindeki etkinliğinin engellenmesi amacıyla kurulmuştur (Erhan, 2013: 93).

II. Dünya Savaşı'nın akabinde Latin Amerika ülkeleri arasında kurulan güçlü ilişki 1948 yılında Batı Yarımküreyi kapsayacak biçimde oluşturulan OAS ile somut hale gelmiştir. 1959 yılında gerçekleşen Küba Devrimi neticesinde OAS'ın öncülüğünde sol hareketlere yönelik artan siyasal baskı, 1962 Küba Füze Krizi ile derinleşmiştir (Chasteen, 2001/2012: 303-309).

1.5.2.3.1. Askeri Diktatörlükler Dönemi

Latin Amerika, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla anti demokratik politikaların benimsendiği, siyasal ve sosyal hakların sınırlandırıldığı askeri diktatörlükler dönemine sahne olmuştur. 1964-1985 yılları arasında Brezilya, 1955-1958 ve 1976-1983 yılları arasında Arjantin, 1973-1985 yılları arasında Uruguay ve 1973-1990 yılları arasında Şili'de diktatörlük yönetimleri yaşanmıştır.

1.5.2.3.1.1. Arjantin

20. yüzyılda yoğun askeri darbeler ile karşılaşan ve akabinde diktatörlük yönetimlerine sahne olan Arjantin, Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenmiştir. Soğuk Savaş döneminde Arjantin siyasal hayatının en

önemli aktörlerinden biri olan silahlı kuvvetler, 1955, 1962, 1966 ve 1976 yıllarında gerçekleşen darbeler neticesinde yönetime el koymuştur.

Juan Peron hükümetine yönelik 23 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde başlayan süreçte 1955-1958 yılları arasında askeri diktatörlük yönetimine sahne olan Arjantin, 29 Mart 1962 darbesini takiben 1962-1963 yıllarında, 28 Haziran 1966 darbesi neticesinde 1966-1973 yıllarında ve nihayetinde, 24 Mart 1976 darbesi neticesinde başlayan süreçte 1976-1983 yılları arasında diktatörlük yönetimlerine sahne olmuştur (Torre, 1993: 261-263; Manwaring, 2010: 34).

Siyasal hayatı otoriter-muhafazakâr politikalar ile kontrol altında tutan diktatörlük yönetimleri, Soğuk Savaş döneminde komünizm ile mücadele kapsamında sol siyasal hareketlere yönelik yoğun baskı uygulamış ve anti demokratik uygulamalar neticesinde derin siyasal ve sosyal krizler yaşanmıştır (Manwaring, 2010: 34-36). Siyasal katılımın sınırlanması, sol hareketlerin baskı altında tutulması neticesinde derinleşen kriz ortamında kitlesel destek elde eden başta Montoneros adlı gerilla hareketleri, diktatörlük yönetimleri ile yoğun çatışmalar içerisinde bulunmuş ve bu süreçte on binlerce yurttaş hayatını kaybetmiştir (Chasteen, 2001/2012: 325-326).

1.5.2.3.1.2. Brezilya

1930-1945 yılları arasında Getulio Vargas diktatörlüğüne sahne olan Brezilya'da 31 Mart 1964 tarihinde General Humberto Castelo Branco ve General Artur da Costa e Silva önderliğindeki askeri birlikler Joao Goulart hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. 1964 yılında gerçekleşen darbe neticesinde 1989 yılına kadar Brezilya siyasetine hâkim olan askeri yönetim, baskıcı ve anti demokratik uygulamalarıyla Brezilya siyasal hayatında derin izler bırakmıştır.

Soğuk Savaş döneminde yaşanan askeri diktatörlük döneminde uygulanan otoriter ve anti demokratik uygulamalar neticesinde siyasal aktiviteler sınırlandırılmış ve sol hareketlerin yasa dışı ilan edilmiştir (Hagopian, 1996: 3). Askeri diktatörlük döneminde yaşanan insan hakları ihlalleri ve siyasal hakların sınırlandırılması neticesinde yükselişe geçen sol ideoloji temelinde şekillenmiş gerilla örgütleri, askeri

cunta yönetimi ile on yıllar boyunca süren savaşta bulunmuş ve nihayetinde derin toplumsal kriz meydana gelmiştir (Skidmore, 1988: 84-86).

Soğuk Savaş döneminde komünizm ile mücadele kapsamında yoğun otoriter uygulamalarda bulunan ve sol siyasal hareketleri yasa dışı ilan eden askeri cunta yönetimi, yaşanan yoğun insan hakları ihlalleri ve derin toplumsal krize karşın ABD'nin siyasi ve ekonomik desteği ile karşılaşmıştır (Skidmore, 1988: 154-156). Washington yönetimlerinin yoğun ekonomik yatırımlarının da etkisiyle askeri diktatörlük döneminde hızlı ekonomik büyüme sürecine sahne olan Brezilya'da kitlesel düzeyde artan demokrasi talebi neticesinde askeri cunta rejimi 1985 yılında yönetimden çekilmiştir.

1.5.2.3.1.3. Uruguay

Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenen bir başka Latin Amerika ülkesi olan Doğu Uruguay Cumhuriyeti, 1973-1985 yılları arasında diktatörlük yönetimine sahne olmuştur.

1952-1967 yılları arasında 1952 Uruguay Anayasası kapsamında dokuz siyasi partinin katılımı ile kurulan Ulusal Hükümet Konseyi'nin hakimiyetinde olan Uruguay siyasal hayatı, Soğuk Savaş döneminde bölgede yaşanan otoriterleşme sürecinin neticesinde derin krizler ile karşılaşmıştır. 1967 yılında Uruguay Devlet Başkanı Oscar Diego Gestido'nun hayatını kaybetmesinin akabinde görevi devralan Başkan Yardımcısı Jorge Pacheco Areco, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı 1967-1972 yılları arasında anti demokratik uygulamaları ile toplumsal krizin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim, bu dönemde Uruguay Sosyalist Partisi'ni kapatılmış, sol siyasal hareketler anti demokratik uygulamalar vasıtasıyla siyasal hayatın dışına itilmiş ve çeşitli sol yayın organları yasaklanmıştır (Markarian, 2005: 35).

Yaşanan derin kriz sürecinin neticesinde başta Tupamaros olmak üzere çok çeşitli sol gerilla örgütleri sahip olduğu güçlü kitlesel destek ile Areco yönetimi ile yoğun çatışmalarda bulunmuş ve nihayetinde 27 Haziran 1973 tarihinde gerçekleşen darbe neticesinde 1985 yılına kadar süren sivil-askeri diktatörlük dönemi başlamıştır (Freeman, 2003: 85-91).

Bölgedeki diğer örnekleri ile benzer bir biçimde siyasal aktiviteleri sınırlandıran ve komünizm ile mücadele kapsamında sol hareketleri siyasal hayatın dışına iten diktatörlük yönetimi, 1973-1985 yılları arasında muhalif hareketlere yönelik uygulamış olduğu insan hakları ihlalleri ve orantısız şiddet ile derin toplumsal krize sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika’da komünizm ile mücadele kapsamında Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) öncülüğünde Condor Planı başlatan ABD, Uruguay’da diktatörlük yönetiminin yaşandığı süreçte muhalif hareketlere yönelik uygulanan şiddet sürecinde finansal, teknolojik ve istihbarat olmak üzere çok çeşitli alanlarda destek sağlamıştır (Kaufman, 1979: 10-11). Ölüm Grubu olarak adlandırılan polis, asker ve aşırı sağ çizgideki sivillerin yer aldığı paramiliter yapı ile muhalif hareketlere yönelik şiddetli baskı unsuru oluşturan diktatörlük yönetimi, temel hak ve özgürlükleri yok sayarak yoğun şiddet eylemlerinde bulunmuştur (Mazz, 2015: 87-94). Nihayetinde, Uruguay’da askeri diktatörlük dönemi kitlesel demokrasi talebi neticesinde 1985 yılında son bulmuştur.

1.5.2.3.1.4. Şili

1970-1973 yılları arasında yaşanan Salvador Allende liderliğindeki Halk Birliği (UP) hükümeti döneminde sosyalist uygulamalara sahne olan Şili Cumhuriyeti, 11 Eylül 1973 tarihinde General Augusto Pinochet liderliğinde gerçekleşen askeri darbe ile karşılaşmış ve akabinde kurulan askeri cunta yönetimi 1990 yılına kadar iktidarın sahibi olmuştur.

1973-1990 yılları arasında yaşanan askeri diktatörlük döneminde Şili, siyasal ve ekonomik olarak geniş kapsamlı dönüşüm yaşamıştır. Soğuk Savaş döneminde bölgede yaşanan diktatörlük yönetimleri ile benzer bir strateji izleyen askeri cunta rejimi, komünizm ile mücadele kapsamında sol hareketleri ve işçi sendikalarını baskı altına almış ve 1975 yılı itibarıyla derinleşen neoliberal politikalar vasıtasıyla kamu harcamalarını büyük oranda kısarak, yoğun özelleştirmelerde bulunmuştur (Rivera, 1982: 81-90).

Muhafazakâr hareketler ile kurulan ortaklık neticesinde komünizm ile mücadeleyi inanç temelinde şekillendiren askeri cunta rejimi, serbest piyasa ekonomisine yönelik uygulamış olduğu neoliberal politikalar neticesinde ulusal

ekonominin büyük çoğunluğunu oluşturan 400’den fazla kamusal şirketi özelleştirmiş ve 1980 yılında plebisit vasıtasıyla kabul edilen ve günümüzde yürürlükte olan anayasa neticesinde politikaların sürdürülmesini sağlamıştır (Candan, 2014: 111-114).

1.5.2.4. Demokrasiye Geçiş Dönemi

Soğuk Savaş döneminde yaşanan ideolojik rekabetten derin bir biçimde etkilenen Latin Amerika ülkeleri, anti demokratik uygulamaların yaşandığı uzun süreli diktatörlük yönetimlerinin ardından 1980’li yıllarda başlayan demokrasiye geçiş sürecine sahne olmuştur.

20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla diktatörlük yönetimlerinin benimsemiş olduğu serbest piyasa ekonomisi kapsamındaki neoliberal politikalar, bölgedeki demokratikleşme sürecini hızlandırmıştır. Nitekim, ekonomi alanında dışa açılım süreci yaşayan Latin Amerika ülkeleri, yoğun kitlesel demokrasi talebi ve uluslararası baskı neticesinde siyasal demokratikleşme sürecine sahne olmuştur.

Dış politikadan ziyade iç politikaya yönelik stratejilerin benimsendiği askeri diktatörlük döneminden farklı olarak demokrasiye geçiş dönemi ile başlayan süreçte Latin Amerika, bölgesel entegrasyon sürecine sahne olmuştur. Nitekim, 1991 yılında Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay’ın öncülüğünde MERCOSUR kurulmuştur.

1.5.2.4.1. Dış Politikada Dışa Açılım Dönemi

Soğuk Savaş döneminde anti demokratik yönetimlerin ve diktatörlüklerin yaşandığı Latin Amerika’da dış ilişkiler sınırlı bir biçimde ele alınmıştır. Dönemin küresel konjonktürü sebebiyle komünizm ile mücadele kapsamında yoğun milliyetçi ve muhafazakâr politikalara sahne olan Latin Amerika, 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan demokrasiye geçiş dönemi ile değişim sürecine sahne olmuştur.

Yönetimin halka devredildiği ve iktidarın demokratik seçimler neticesinde belirlendiği bu dönemde, bölge ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve kültürel alanlar başta olmak üzere geniş kapsamlı iş birlikleri oluşturulmuştur. Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinin sona erdiği demokrasiye geçiş dönemi ile bölgede yaşanan değişim sürecinin net bir göstergesi olan MERCOSUR, bölge ülkeler arasında geçmiş

dönemde sınırlı bir biçimde ele alınan ilişkilerin başta ekonomik alanlarda olmak üzere genişletilmesi amacıyla oluşturulmuştur.

1.5.2.4.1.1. Güney Ortak Pazarı

26 Mart 1991 tarihinde Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ın katılımı ile Paraguay'ın başkenti Asuncion'da imzalanan Asuncion Antlaşması neticesinde MERCOSUR kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika'da yaşanan diktatörlük yönetimleri döneminin ardından siyasi ve sosyal hakların yeniden tesis edildiği demokrasiye geçiş döneminde kurulan MERCOSUR, bölge ülkeler arasında yaşanan dış politika stratejilerini net bir tezahürüdür.

Nitekim, bağımsızlıkların kazanıldığı 19. yüzyıl boyunca Rio de Plata havzasının kontrolü amacıyla uzun yıllar süren savaşlarda bulunan ve 20. yüzyılda yaşanan diktatörlük dönemlerinde ikili ilişkiler bağlamında oldukça sınırlı ilişki içerisinde olan Arjantin ve Brezilya, yönetimlerin halka devredildiği demokrasiye geçiş döneminde MERCOSUR'un kuruluşuna öncülük ederek bölgesel entegrasyon sürecini hızlandırmıştır (Malamud, 2016: 214-215).

Demokrasiye geçiş döneminde Latin Amerika ülkelerinin benimsemiş olduğu bölgesel açılım politikasının neticesinde oluşturulan MERCOSUR, kuruluşu itibarıyla üye ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi amacıyla gümrük vergilerinin kaldırılmasını, ortak dış ticaret politikasının oluşturulmasını ve makroekonomik politikalar nezdinde iş birliklerinin sağlanmasını amaçlamaktadır (Gardini, 2010: 95-96).

İKİNCİ BÖLÜM

2. LATİN AMERİKA SOLU ve 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Latin Amerika Solu ve 21. Yüzyıldaki Yükselişi başlıklı bu bölümde, Latin Amerika solunun tarihsel geçmişi ve gelişimi, günümüze geline süreçte karşılaştığı dönüm noktaları ile 21. yüzyılda Latin Amerika’da yaşanan sol yönetimlerinin yükselişi analiz edilecektir.

19. yüzyılda başlayan bağımsızlık mücadelesi döneminde siyasal sistemlerin inşası sürecinde kurulan ilk sol siyasal hareketler, dönemin konjonktürel etkenleri sebebiyle sınırlı bir etki içerisinde olmuştur. Bu dönemde liberal ve muhafazakâr hareketlerin hakimiyetine sahne olan Latin Amerika siyasal hayatında sol hareketlerin kitlesel düzeyde gelişimi ancak 20. yüzyılda mümkün olmuştur.

20. yüzyıl itibarıyla küresel düzeyde solun yaşamış olduğu gelişim süreci ile paralel olarak siyasal etkinliğini arttıran Latin Amerika solu, bu süreçte bölge ülkelerde kimi zaman demokratik yollarla kimi zamanda silahlı mücadele vasıtasıyla siyasal iktidarı elde etmiştir. Nitekim, 20. yüzyılın ilk yarısında Uruguay ve Arjantin’de, Soğuk Savaş döneminde ise Guatemala’da ve Şili’de yaşanan demokratik sol hükümetlerin yanı sıra 1932 yılında Şili’de askeri darbe neticesinde kurulan kısa süreli Şili Sosyalist Cumhuriyeti deneyimi yaşanmıştır. Bununla birlikte Latin Amerika, sol ideoloji temelinde şekillenen devrimlere sahne olmuştur. 1910-1920 yılları arasında gerçekleşen Meksika Devrimi, 1959 Küba Devrimi ve 1979 yılında Nikaragua’da Sandinist Devrim, Latin Amerika solunun gelişimi noktasında büyük önem arz etmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Soğuk Savaş döneminde askeri diktatörlükler ve anti demokratik yönetimler dönemine sahne olan Latin Amerika’da sol hareketlerin siyasal etkinliğini sınırlandırılmıştır. Çok çeşitli fraksiyonlara sahip olan Latin Amerika solu, bu süreçte silahlı mücadele yoluna başvuran hareketlerin yükselişine sahne olmuştur. Latin Amerika solunun sahip olduğu fraksiyonların analizi amacıyla silahlı mücadele stratejisi benimseyen sol hareketlerden Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN) ve Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) ile Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN), bu bölümde ele alınacaktır.

21. yüzyıl itibarıyla yükselişe geçen Latin Amerika solu, kimi bölge ülkelerinde siyasal iktidarın sahibi olmuştur. Demokratik bir mücadele neticesinde kurulan sol hükümetler uygulamış olduğu politikalar neticesinde siyasi değişim sürecine öncülük etmiştir. Her ülkede farklı bir süreç doğrultusunda ilerleyen siyasi değişim süreci, dış politika stratejilerini doğrudan etkilemiştir. Tez çalışmasının bu bölümünde nihai olarak, Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yaşadığı yükselişe sebep olan etkenler ve akabinde kurulan sol hükümetler döneminde yaşanan siyasi değişim sürecinin bölgesel düzeyde farklılıkları ele alınacak, ayrıca yaşanan değişim sürecinin dış politikaya etkisi genel olarak analiz edilecektir.

2.1. SOL SİYASAL İDEOLOJİ ve LATİN AMERİKA SOLU

Siyaset biliminin en temel kavramlarından olan ideoloji, bireylerin yaşamlarının her alanında doğru karar verme yetilerine sahip olduğunu ve dolayısıyla sosyal alanın bütünüyle bilimsel olgularla düzenlenebileceği anlayışının ön plana çıktığı Aydınlanma Çağı'nın bir ürünü olarak ilk kez 1796 yılında Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır (Eagleton, 1991: 63-71). Toplumların akıldışılık (irrasyonalite) kapsamında şekillenen dogmalarla yönetilemeyeceği konsepti çerçevesinde ortaya atılan ideoloji, sosyal düzeni belirli oranlarda değiştirmeyi, muhafaza etmeyi ya da yeniden inşa etmeyi amaçlayan siyasal düşünceler bütünüdür (Alexander, 2014: 980-982; Jost, Federico and Napier, 2009: 309).

19. yüzyıl itibarıyla toplumsal ilişkilere, siyasal sistemlerin yapısına ve sosyal düzenin her katmanına yönelik çok çeşitli yaklaşımların ortaya çıkması neticesinde ilk siyasal ideolojilerin temeli atılmıştır. Bu bağlamda, her biri farklı yaklaşım benimseyen fakat ortak bir biçimde sosyal düzene yönelik inşa edilen ideolojiler, sahip oldukları kolektif değerler kapsamında bir araya gelmiştir. Nitekim, Fransız Devrimi'nin ardından kurulması planlanan siyasal sisteme yönelik statükocu bir yaklaşım benimseyen bilhassa, aristokrasi karşısında cumhuriyet yönetim biçimini savunan gruplara karşı mesafeli yaklaşan gruplar kolektif hareket ederek Fransa Meclisi'nin sağ bölümünde, radikal değişim talep eden cumhuriyetçilik yanlıları ise sol bölümde yer almıştır.

Kökeni 1789 Fransa Meclisi'ndeki oturma düzenine dayanan ve 19. yüzyıl itibarıyla literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanan sol ve sağ kavramları, siyasi katılımın arttığı, yönetimin halka devredildiği modern demokrasilerde siyasi hareketlerin benimsemiş olduğu ideolojileri ya da perspektifleri kolektif ilkeler ve yaklaşımlar kapsamında kategorize etme amacı taşımaktadır (Bobbio, 1996: 29-30; Weber, 2012: 2). Bu bağlamda, statükoyu muhafaza etmeyi amaçlayan, gelenekleri ön plana çıkaran, radikal değişimlere mesafeli yaklaşan, bireyler arasındaki eşitsizliği ve toplumsal hiyerarşiyi doğal yasalar ile açıklayan ideolojiler sağ olarak kategorize edilirken, statüko karşıtı bir eksenle toplumsal hiyerarşiyi yok sayan, insanlar arasındaki her türlü sosyal eşitsizliğe karşı çıkan ideolojiler, sol olarak sınıflandırılmaktadır (Bobbio, 1996: 45-50).

Siyasal ideolojilerin sosyal düzenden ve tarihsel süreçten etkilenecek daimî bir etkileşim ve dönüşüm içerisinde olması sol ve sağ sınıflandırmaların muğlaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim, eşitlik ve özgürlüğe yönelik farklı eksenle şekillenen yaklaşımları olmasına rağmen kolektif bir biçimde sosyal düzenin ve siyasi sistemlerin insan merkezli bir yaklaşım doğrultusunda düzenlenmesini amaç edinen liberalizm, sosyalizm, komünizm ve anarşizm sol ideolojiler olarak tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte, tarihsel süreç içerisinde yaşanan yerel ve küresel gelişmeler karşısında ideolojilerin yeni yaklaşımlar geliştirmesi çok çeşitli sol fraksiyonların ortaya çıkması ile neticelenmiştir. Süreklilik arz eden bu etkileşim süreci kapsamında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, sol ve sağ ideolojilerin ayrıca merkez sol/sağ ve radikal sol/sağ olarak da sınıflandırılmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim, liberal demokrasiye karşı bir yaklaşım benimseyerek sınıfsal çatışmaları, ekonomik eşitsizlikleri, sosyal adaletsizliği çok daha fazla ön plana çıkaran ve bu kapsamda sistemin sınırları içerisine hapsolmadan köktenci bir anlayış doğrultusunda mücadeleyi misyon edinen Marksizm, Leninizm, Maoizm ve Troçkizm, radikal sol olarak tanımlanmaktadır (March, 2008: 3).

Mamafih, her bölgenin ve ülkenin sahip olduğu spesifik siyasi, ekonomik ve sosyal konjonktür, ideolojilerin ve sol/sağ akımların çeşitlenmesinde önemli bir etken konumundadır. Nitekim geniş bir coğrafyaya uzanan Latin Amerika, köklü tarihi, kültürel ve demografik çeşitliliği ile özgün siyasi yapısı sebebiyle oldukça zengin sol

fraksiyonlara sahiptir. Buna karşın, Latin Amerika solu tarihsel olarak sosyalizm ve bilhassa Marksizm ile ilişkilendirilmiştir (Levitsky and Roberts, 2011: 4).

Çok çeşitli fraksiyonlara sahip olan Latin Amerika solunun ideolojik ve yapısal kapsamda gelişimi açısından temel teşkil eden bağımsızlık mücadelesi, sömürge karşıtı, cumhuriyetçi ve halkçı ilkeleri ile birçok sol akıma öncülük etmiştir. Nitekim, bağımsızlık mücadelesinin liderlerinden olan Simon Bolivar'ın egemenliğin halka ait olduğu, kuvvetler ayrılığına dayalı ve yurttaşlar arasında eşitliğin sağlandığı siyasal sistem inşası hedefi ve Latin Amerika birliği misyonu, 20. yüzyılda Bolivarcılık adlı sol akım tarafından benimsenmektedir. Bununla birlikte, 1910-1920 yılları arasında yaşanan Meksika Devrimi'nde etkin bir rol üstlenen Moreloslu devrimcilerin lideri Emiliano Zapata'nın halkçılık ekseninde benimsemiş olduğu sınıf karşıtı ve eşitlikçi ilkeleri, 21. yüzyılda Zapatista adlı sol akım vasıtasıyla sürdürülmektedir.

1917 Ekim Devrimi'nin ardından bölgede hızla yükselişe geçen Marksist-Leninist hareketler, yerel sosyal değerler üzerine inşa ettikleri ilkeler gereğince çok çeşitli yollar vasıtasıyla siyasal iktidarı elde etmeyi ve devrim gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenerken uzun süreli askeri diktatörlük ve anti demokratik yönetimler dönemine sahne olan Latin Amerika, ayrıca bu süreçte komünist ve sosyalist hareketlerin öncülük ettiği çeşitli devrimlere sahne olmuştur. Nitekim, 1 Ocak 1959 tarihinde gerçekleşen Küba Devrimi ve 24 Temmuz 1979 tarihinde Nikaragua'da gerçekleşen Sandinist Devrim, silalı mücadele stratejisi benimseyen radikal sol hareketlerin öncülüğünde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte, iktidarı demokratik bir mücadele vasıtasıyla elde etmeyi misyon edinen, çok çeşitli sol fraksiyonlar bölge ülkelerde belirli dönemlerde yönetimin sahibi olmuştur. Nitekim, Uruguay (1903-1907 ve 1911-1915 yılları arasında yaşanan Jose Battle y Ordonez hükümeti dönemi) ve Arjantin (1946-1955 ve 1973-1974 yılları arasında yaşanan Juan Domingo Peron hükümeti dönemi) 20. yüzyılda merkez sol çizgide yer alan siyasal hareketlerin iktidarına sahne olurken Guatemala (1951-1954 yılları arasında yaşanan Jacobo Arbenz hükümeti dönemi) ve Şili'de (1970-1973 yılları arasında yaşanan Salvador Allende hükümeti dönemi) demokratik sosyalist hükümetler dönemi yaşanmıştır.

Soğuk Savaş dönemi sonrasında küresel düzeyde sol hareketlerin karşılaştığı kriz sürecinden derin bir biçimde etkilenen Latin Amerika solu buna karşın, 1980’li yılların ikinci yarısı itibarıyla benimsemiş olduğu neoliberal karşıtı strateji ve demokratik mücadele misyonu ile kitleleri harekete geçirme noktasında başarı elde etmiştir. Nitekim, Latin Amerika sol fraksiyonları daha önce görülmemiş demokratik mücadele stratejisi ile bölgesel çapta yükselişe geçerek birçok ülkede iktidarın sahibi olmuştur.

2.1.1. 19. Yüzyılda Latin Amerika Solu

19. yüzyılda gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi neticesinde birçok yeni ulus devletin kuruluşuna sahne olan Latin Amerika, sömürge dönemin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel etkileri sebebiyle ulus bilinci oluşturma noktasında derin krizler ile karşılaşmıştır (Chasteen, 2001/2012: 243-245). Ulus devletlerin kurulması neticesinde yaşanan ulus toplulukları inşası sürecinde Latin Amerika solu, ulusalcı ve milliyetçilik ekseninde bir strateji benimsemiştir.

19. yüzyılda derin siyasi ve ekonomik krizlerin yaşandığı Latin Amerika ülkelerinin ayrıca bölge dışından yoğun askeri müdahaleler ile karşılaşması, sol hareketlerin stratejisini doğrudan etkilemiştir. 19. yüzyılda elde edilen bağımsızlığın muhafazasını temel misyon edinen sol hareketler, ırk temelinde ayırım yapmaksızın kolektif değerlerin vurgulandığı Latin Amerikalı üst kimliği altında kültürel milliyetçi bir strateji benimsemiştir.

2.1.1.1. Latin Amerika’da İlk Sol Hareketler

19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan bağımsızlık mücadelenin örgütlenmesinde liderlik rolünü üstlenen ve Temmuz 1810 tarihinde Juan German Roscio, Simon Bolivar ve Francisco Miranda öncülüğünde kurulan Yurtseverler Cemiyeti, Latin Amerika’daki ilk siyasal hareket olarak kabul edilmektedir (Varnagy and Koenek, 2013: 82). Güney Amerika’nın Kuzeyinde İspanyol sömürgeciliğine karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinin örgütlenmesinde oldukça önemli bir rol oynayan Yurtseverler Cemiyeti, 4 Temmuz 1811’de ilan edilen Bağımsızlık Deklarasyonu ile ilan Birinci Venezuela Cumhuriyeti’nin kuruluşuna öncülük etmiştir (Diaz, 2004: 56).

Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin ırk, dil, din ve renk ayrım gözetmeksizin bütüncül bir anlayış temelinde şekillenmesini sağlayan ve Fransız Devrimi ilkeleri bağlamında yönetimin halka ait olduğu, yurttaşlar arasında eşitliğin hukuki yollarla sağlandığı siyasal sistemlerin inşasına öncülük eden Yurtseverler Cemiyeti, benimsemiş olduğu halkçı ve cumhuriyetçilik ilkeleri ile Latin Amerika solunun öncü hareketi olmuştur. Nitekim, Yurtseverler Cemiyeti'nin kurucularından Simon Bolivar'ın bağımsızlıkların muhafazası amacıyla benimsemiş olduğu halkçı ve anti emperyalist politikalar, Bolivarcılık adı altında sol hareketler tarafınca sürdürülmektedir.

Latin Amerika solunun öncü siyasal hareketi olan Yurtseverler Cemiyeti, 1819 yılında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin kuruluşuna öncülük etmiştir. Yurtseverler Cemiyeti liderlerinden Simon Bolivar'ın temelini oluşturduğu Latin Amerika birliğinin sağlanması misyonunun tezahürü olarak ortaya çıkan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, Fransız Devrimi'nin ilkeleri ve Aydınlanma Çağı'nın hümanist öğretileri ekseninde kurulmuştur. Nitekim, 12 Temmuz 1821 yılında kabul edilen Anayasa neticesinde kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş, temel hak ve özgürlükler tanınmış, Kızılderili vergisi ve kölelik gibi sömürgeci dönemin mirasını taşıyan uygulamalar kaldırılmıştır (Lynch, 2011: 179-180).

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Latin Amerika yerel düzeyde örgütlenmiş devrimci oluşumlara ev sahipliği yapmıştır. Nitekim, 1814 yılına kadar Meksika Şehri'nde aktif olan Guadalupe ile Cadiz'de kurulan ve kısa bir süre Jalapa şehrinde etkin olan Rasyonel Şövalyeler Topluluğu, liberal bir anlayış doğrultusunda katılımcı demokrasiye dayalı özerk yönetim anlayışı benimsemesi itibarıyla önem arz etmektedir (Guedea, 2000: 126-127).

2.1.1.2. Bağımsızlık Mücadelesi Sonrası Sol Hareketler

19. yüzyılda bağımsızlığını ilan eden Latin Amerika ülkelerinde siyasal iktidarlar, sınırlı bir demokrasi anlayışı ile siyasi seçkinler arasında paylaşılmıştır. Bağımsızlık mücadelesi önderlerinin, siyasi seçkinlerin ve varlıklı sınıfın hakimiyetinde olan siyasal hayat, sol hareketlerin oluşması ve güçlenmesi noktasında engel teşkil etmiştir. Siyasal katılımın oldukça sınırlı olduğu bu dönemde, özel

mülkiyete yönelik izlenen politikalar doğrultusunda kırsal alanlarda tekelleşmeler meydana gelmiş ve bunun neticesinde sosyoekonomik sorunlar derinleşerek toplumsal eşitsizlik artmıştır (Lynch, 2011: 358-359).

Siyasal bağımsızlıkların elde edilmesine rağmen kurulan yeni siyasal sistemin sömürüyü devam ettiren politikalara izin vermesi özellikle yerli ve köylü sınıfı üzerinde baskı oluşturmuştur. Bağımsızlık mücadelesi döneminde sol hareketlerin benimsemiş olduğu kültürel milliyetçi strateji, siyasal iktidarın seçkinler arasında paylaşılması ve toplumsal eşitsizliğin derinleşmesi sebebiyle bağımsızlık mücadelesi sonrası dönemde halkçı bir eksende şekillenmiştir.

Nitekim, sınırlı bir siyasal etkiye sahip olmasına ve siyasal iktidarı elde etmekten uzak kalmasına karşın yerli ve köylü halkların taleplerini gündeme getiren nativist hareketler, bağımsızlık mücadelesi sonrası dönemde varlığını sürdürmüştür (Chasteen, 2001/2012: 243).

19. yüzyıl Latin Amerika siyasal hayatının temel aktörleri olan liberal ve muhafazakâr hareketlerin gölgesi altında kalan sol hareketler ancak 20. yüzyıl itibarıyla kitleleri harekete geçirme noktasında etkinliğini arttırmıştır.

2.1.2. 20.Yüzyılda Latin Amerika Solu

20. yüzyıl itibarıyla sosyoekonomik sorunların derinleşmesi, sınıflar arası eşitsizliğin artması, siyasal iktidarın seçkinler arasında paylaşımı sebebiyle halk nezdinde farklı alternatif arayışları meydana gelmiştir. Yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal krizler döneminde siyasal etkinliğini arttıran sol hareketler, kimi bölge ülkelerde iktidarı elde etmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında küresel gelişmelere bağlı olarak siyasal etkinliğini arttıran sol hareketler, Soğuk Savaş döneminde yaşanan anti demokratik uygulamalara karşın sınırlı bir biçimde varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyılın son çeyreğinde başlayan demokrasiye geçiş döneminde siyasal etkinliği artan sol hareketler, buna karşın iktidarı elde etmekten uzak kalmıştır. Demokrasiye geçiş dönemine öncülük eden sağ yönetimlerin bu dönemde benimsemiş olduğu neoliberal politikalar, kısa süreli ekonomik büyüme oranlarının akabinde 1990'lı yıllar itibarıyla baş gösteren ekonomik

krizler ile neticelenmiştir. Nihayetinde, ekonomik kriz ile mücadele noktasında etkin strateji benimsemekten uzak kalan sağ yönetimlerin yaşamış olduğu siyasi kriz neticesinde 21. yüzyılda solun yükselişi gerçekleşmiştir.

2.1.2.1. 20. Yüzyılın İlk Yarısında Latin Amerika Solu

19. yüzyılda siyasal hayattaki etkinliği oldukça sınırlı kalan sol hareketler, 20. yüzyıl itibarıyla yaşanan değişim süreci ile etkinliğini arttırmıştır. Nitekim bölgede bu süreçte yaşanan değişim sürecinin neticesi olarak Uruguay'da Jose Batlle y Ordenez liderliğindeki merkez sol çizgideki Colorado Partisi, 1903 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde siyasal iktidarı elde etmiştir.

1910-1920 yılları arasında gerçekleşen ve Latin Amerika solunun tarihsel gelişim sürecinde oldukça önem arz eden Meksika Devrimi neticesinde köylü ve yerli halklar, siyasal ve sosyal alanlarda geniş kapsamlı kazanımlar elde etmiştir. Kırsal kesimin öncülüğünde halkçı bir anlayış temelinde gerçekleşen Meksika Devrimi'nin Latin Amerika solu üzerine yaratmış olduğu olumlu sonuçlar neticesinde yerel değerler üzerine kurulmuş sol hareketlerin varlığını artış yaşamıştır. Nitekim, 7 Mayıs 1924'te Victor Raul Haya de la Torre liderliğinde kurulan Amerikan Halk Devrimi Birliği (APRA), Perulu yerlilerin hak mücadelesini ve sosyal adalet konusunda yaşanan sorunları, anti emperyalist bir tutumla gündeme getirmiştir (Mackay, 2014: 180-181). Kuruluş ilkeleri bağlamında Marksizmin diyalektik materyalizm öğretisini benimseyen APRA, buna karşın komünist devrim gerçekleştirme misyonuna sahip değildir. Aprizm olarak adlandırılan politikalar çerçevesinde yerli halkın öncülüğünde gerçekleşecek sosyalist bir devrimi savunan APRA, 20. yüzyılın ilk yarısında kitle partisi olmaktan uzak kalmış fakat 1985-1990 ve 2006-2011 yılları arasında Alan Garcia Perez hükümeti ile iktidarı elde etmiştir.

Ekim Devrimi neticesinde Latin Amerika solunda hızla artış yaşayan sosyalist fraksiyonlar, 1932 yılında Şili'de askeri darbe yoluyla iktidarı elde etmiştir. Sınıf bilincinin henüz sağlanamadığı bir dönemde kurulan Şili Sosyalist Cumhuriyeti, hedeflenen başarıya ulaşamamış ve kısa süre içerisinde dağılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın akabinde gerçekleşen 1946 seçimleri neticesinde Arjantin'de iktidarı elde eden Juan Domingo Peron, görev yaptığı 1946-1955 ve 1973-1974 yılları arasında merkez sol politikaları ile Arjantin siyasal hayatında ve bölgede derin izler bırakmıştır. Peronizm olarak adlandırılan ve 21. yüzyılda etkin bir biçimde varlığını sürdüren politikalar, halkçılık ekseninde uygulanan sosyal reformları ve nihayetinde, toplumsal kalkınmayı amaçlamaktadır.

2.1.2.1.1. Uruguay'da Jose Batlle y Ordóñez Dönemi

1903 yılında gerçekleşen başkanlık seçimleri neticesinde Uruguay Devlet Başkanı seçilen Colorado Partisi lideri Jose Batlle y Ordóñez, görev yaptığı iki başkanlık dönemi sürecinde sosyoekonomik sorunların çözümüne yönelik başarılı uygulamalarda bulunmuş ve uzun yıllar iç savaşa sahne olan Uruguay'da demokrasinin gelişimine katkı sağlamıştır.

Arjantin ile Brezilya arasında jeostratejik öneme sahip Rio de Plata havzasının kontrolüne yönelik gerçekleşen Cisplatine Savaşı neticesinde Uruguay Nehri'nin Doğusunda bir tampon devlet olarak 1828 yılında kurulan Uruguay, 19. yüzyıl boyunca yaşamış olduğu derin siyasi krizler ve kalkınamamış ekonomisi ile dışa bağımlı bir ülke olmuştur. Nitekim, 1838-1851 yılları arasında Colorado Partisi ile Ulusal Parti arasında gerçekleşen iç savaş sürecinin neticesinde başta bankacılık, liman işletmeciliği, demiryolları vb. stratejik öneme sahip alanlarda Birleşik Krallık, ABD ve Almanya menşeli yabancı sermayenin artan hakimiyeti, ekonomik bağımsızlığın sağlanmasına tehdit oluşturmuştur (Kaufman and Macpherson, 2005: 1015-1017).

Siyasal bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlığın sağlanması ile mümkün olabileceği anlayışını benimseyen Jose Batlle y Ordóñez, görev yaptığı dönemde uygulamış olduğu reformist politikalar ile devletin ekonomideki rolünü büyük oranda arttırarak dışa olan bağımlılığın azaltılmasını sağlamış ve çok çeşitli sosyal reformlar aracılığıyla toplumsal kalkınma stratejisi benimsemiştir (West, 2002: 779).

Geniş kapsamlı uygulanan sosyal reformlar vasıtasıyla toplumsal kalkınma misyonu benimseyen Jose Batlle y Ordóñez, 1919 yılında ilan edilen Anayasa

kapsamında siyasal ve sosyal hakların genişletilmesini sağlayarak demokratikleşme sürecine öncülük etmiştir (Vanger, 2010: 27-39).

2.1.2.1.2. Meksika Devrimi

19. yüzyıl boyunca derin siyasal krizlere ve yoğun dış askeri müdahalelere sahne olan Meksika, 20. yüzyıl ilk çeyreğinde kırsal kesimin öncülüğünde halkçı ve milliyetçi bir anlayış doğrultusunda yürütülen devrim süreci ile karşılaşmıştır.

1877-1911 yılları arasında Porfirio Diaz diktatörlüğünün ve liberal ile muhafazakâr hareketlerin fraksiyonlarının hakimiyetinde olan Meksika siyasal hayatında yaşanan siyasal temsil sorunu ve derinleşen ekonomik sorunlar sebebiyle 1910 yılında başlayan ve 1920 yılına kadar süren Meksika Devrimi gerçekleşmiştir.

Meksika Devrimi, Porfirio Diaz diktatörlüğüne karşı demokrasi talebinde bulunan demokratik liberal hareketlerin yanı sıra sosyal reformistlerin ve toplam nüfusun büyük bölümünü oluşturan kırsal alanlarda yaşayan devrimci köylülerin öncülüğünde gerçekleşmiştir. 20. yüzyılda Latin Amerika’da gerçekleşen ilk büyük halk devrimi olan Meksika Devrimi, diktatörlük yönetiminin sona ermesi, çok çeşitli sosyal reformların ilan edilmesi ve yurttaşlık haklarının genişletilmesi bakımından önem arz etmektedir. Meksika Devrimi sürecinde ilan edilen 1917 Meksika Anayasası neticesinde işçi hakları ve çalışma koşulları düzenlenmiş, devletin yabancı sermayenin kontrolündeki stratejik öneme sahip alanlardaki etkinliğinin artması sağlanmıştır (Chasteen, 2001/2012: 251).

Meksika Devrimi’nin en fazla ön plana çıkan aktörlerinden olan Moreloslu devrimci köylülerinin lideri Emiliano Zapata Salazar, Porfirio Diaz diktatörlüğüne yönelik gerçekleşen ayaklanmanın kitlesel düzeyde örgütlenmesinde ve reform, özgürlük, adalet ve hukuk ilkeleri temelinde ilan edilen Ayala Planı’nın hazırlanmasında üstlendiği rol bakımından Meksika solunda derin izler bırakmıştır (Galeano, 1971/2017: 160-165). Nitekim, Meksika Devrimi sürecinde toprak ve sosyal reform talebinde bulunan Moreloslu köylü devrimcilerin lideri Emiliano Zapata, Zapatista olarak adlandırılan ve 21. Yüzyılda etkinliği sürdürülen sol hareketin öncüsü olmuştur.

Uruguay’da ve Meksika’da gerçekleşen süreçten farklı olarak Şili 4 Haziran 1932 yılında sol sosyalist gruplar ile ordu mensuplarının ortaklığında gerçekleşen ve sonucunda sosyalist cumhuriyet kurulan askeri darbeye sahne olmuştur.

2.1.2.1.3. Şili Sosyalist Cumhuriyeti

1920’li yıllar itibarıyla sosyoekonomik sorunların derinleştiği ve işsizliğin arttığı Şili’de siyasal iktidar mensuplarının toplumun birçok kesiminden gelen talepleri karşılama noktasında başarısız kalması ve reform talep eden toplumsal hareketlerin karşısında otoriter bir duruş sergilemesi neticesinde yaşanan kriz sürecinde silahlı kuvvetler siyasal hayata sık sık müdahale etmiştir. Nitekim, 5 Eylül 1924’te Arturo Fortunato Alessandri Palma hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbe neticesinde Luis Altamirano Talavera başkanlığında kurulan askeri cunta hükümeti, 23 Ocak 1925 tarihinde General Carlos Ibanez del Campo liderliğinde gerçekleşen askeri darbe sürecine kadar siyasal iktidarın sahibi olmuştur (Candan, 2014: 45-46; Nunn, 1997: 83).

Ardı ardına gerçekleşen askeri darbeler neticesinde kurulan hükümetlerin siyasi krizi çözme noktasında başarısız olması ve 1927-1931 yılları arasında yaşanan Ibanez del Campo döneminde meydana gelen 1929 Ekonomik Buhranın makroekonomik sorunları derinleştirmesi üzerine 4 Eylül 1932’te Şili Hava Kuvvetleri subayı Marmaduke Grove Vallejo liderliğindeki askeri darbe gerçekleşmiş ve Şili Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

1932 askeri darbesi neticesinde siyasal iktidarı elde eden sosyalist devrimci cunta üyeleri, 1920’li yıllar itibarıyla derinleşen siyasi ve ekonomik kriz sürecinin sorumlusu olarak tanımladığı liberal ekonomik politikalardan vazgeçerek sosyalizm temelinde şekillenen politikalar benimsemiştir (Collier and Sater, 2004: 224-225). Ekmek, bir dam ve giyecek sloganı çerçevesinde hareket eden askeri cunta yönetimi, sosyoekonomik sorunlar ile mücadele kapsamında benimsemiş olduğu sosyalist politikalara karşın, toplumsal bilincin sağlanamaması ve cunta üyelerinin yaşamış olduğu fikir ayrılıkları neticesinde Şili Sosyalist Cumhuriyeti, 16 Haziran 1932 tarihinde resmen dağılmıştır (Candan, 2014: 46).

2.1.2.1.4. Arjantin’de Juan Peron Dönemi

II. Dünya Savaşı dönemi sonrasında büyük oranda askeri cuntaların, tek parti yönetimlerin ve neofeodal oligarşilerin hâkim olduğu Latin Amerika ülkelerinin aksine Arjantin, Juan Peron liderliğindeki Adaletçi Parti (PJ) hükümeti ile bir istisna oluşturmaktaydı (Anderson, 2015: 81). 1946 yılında gerçekleşen demokratik seçimler sonucunda Arjantin Devlet Başkanı görevini üstlenen Juan Peron, görev yaptığı üç başkanlık dönemi sürecinde (1946-1952, 1952-1955 ve 1973-1974) devletin öncü rol üstlendiği toplumsal kalkınma stratejisi benimsemiş ve üretim endeksli ekonomik milliyetçi politikalar uygulamıştır.

20. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla uygulanan liberal ekonomik politikalardan uzaklaşan Juan Peron hükümeti, kapitalizm ve komünizme karşı eşit mesafede olarak tanımladığı politikalar neticesinde devletin ekonomiye olan müdahalesini ciddi oranda arttırmış ve işçi hakları ile çalışma koşulları alanlarında geniş kapsamlı reformlar gerçekleştirmiştir (Gillespie, 1982: 18). Demokrasinin gelişimi amacıyla geniş kapsamlı reformlar uygulayan Juan Peron hükümeti, 23 Eylül 1947 tarihinde yürürlüğe konan yasa neticesinde Arjantinli kadınların seçme ve seçilme hakkı elde etmesine öncülük etmiştir (Arocena and Bowman, 2014: 23).

1946 yılında başlayan Juan Peron dönemi 21 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde sona ermiştir. 1973 yılında askeri diktatörlük yönetimi tarafından sürgün edildiği İspanya’dan geri dönen ve aynı yıl katıldığı başkanlık seçimlerini kazanan Juan Peron, 1 Temmuz 1974’te hayatını kaybedene kadar olan dönemde başkanlık görevini tekrar üstlenmiştir.

Juan Peron’un 1946-1955 ve 1973-1974 yılları arasında uygulamış olduğu ve kapitalizm ve komünizme karşı üçüncü bir yol olarak tanımladığı politikalar, sol fraksiyonların öncülüğünde Peronizm altında güçlü kitlesel destek ile benimsenmeye devam edilmektedir. Nitekim, Peronizm politikalarını benimseyen PJ, 2003- 2007 yılları arasında Nestor Carlos Kirchner, 2007-2011 ve 2011-2015 yılları arasında Cristina Fernandez de Kirchner ve nihayetinde 27 Ekim 2019 tarihinde gerçekleşen seçimler neticesinde Alberto Angel Fernandez hükümeti ile siyasal iktidarı elde etmiştir.

2.1.3. Soğuk Savaş Döneminde Latin Amerika Solu

20. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla siyasal etkinliği artan Latin Amerika solu, Soğuk Savaş dönemi sürecinde yaşanan ideolojik rekabetten fazlasıyla etkilenmiştir. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde büyük oranda askeri diktatörlük yönetimlerine ve otoriter hükümetlere sahne olan Latin Amerika'da komünizm ile mücadele kapsamında sol hareketler siyasal hayatın dışına itilmiştir. Demokrasiye geçiş döneminin yaşandığı 1980'li yıllar ile siyasal etkinliği tekrar artan sol hareketler, 21. yüzyılda bölgesel düzeyde yükselişe geçmiştir.

Soğuk Savaş döneminde yaşanan ideolojik rekabet sürecine karşın sol hareketler demokratik yollar ve silahlı mücadele vasıtasıyla siyasal iktidarı elde etmiştir. Nitekim, 1951-1954 yılları arasında Guatemala ve 1970-1973 yılları arasında ise Şili, demokratik seçimler neticesinde yönetimi elde eden sol hükümetler dönemine sahne olmuştur. Bununla birlikte, 1959 yılında Küba ve 1979 yılında Nikaragua, silahlı mücadele vasıtasıyla yönetimi elde eden sol yönetimlere sahne olmuştur.

2.1.3.1. Guatemala'da Jacobo Arbenz Dönemi

20. yüzyılın ilk yarısını büyük oranda askeri diktatörlük yönetimi kontrolünde geçiren Guatemala, 1944 yılında General Jorge Ubico Castaneda hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbe ile başlayan süreç neticesinde Guatemala Devrimi olarak adlandırılan demokratikleşme sürecine sahne olmuştur. Nitekim, 17-19 Aralık 1944 tarihlerinde ilk kez demokratik başkanlık seçimlerine sahne olan Guatemala, Arevalist Partilerin Birleşik Cephesi (FUPA) adayı Juan Jose Arevalo'nun büyük bir oy farkı ile başkan seçilmesi ile başlayan süreçte liberal demokrasi inşası sürecine sahne olmuştur (Immerman, 1982: 44-45).

Juan Jose Arevalo hükümeti döneminde siyasal hayatın demokratikleşmesine yönelik gerçekleşen uygulamalar neticesinde sol hareketlerinin siyasal etkinliği artmıştır. 1944 yılında sol devrimci genç bireylerin öncülüğünde kurulan Ulusal Yenilenme Partisi (PRN) ve Halk Kurtuluş Cephesi (FPL) ile 1945 yılında kurulan Devrimci Eylem Partisi (PAR) bu dönemde kitleleri harekete geçirme noktasında başarılı olan sol partilerdendir. Nitekim, 1950 yılında gerçekleşen başkanlık

seçimlerinde PAR adayı Jacobo Arbenz, sahip olduğu geniş sol koalisyonun desteği neticesinde Guatemala Devlet Başkanı seçilmiştir.

1951-1954 yılları arasında görev yaptığı başkanlık dönemi sürecinde devletin ekonomiye olan müdahalesini arttıran ve çok çeşitli sosyal reformlar vasıtasıyla sosyalist uygulamalara öncülük eden Jacobo Arbenz hükümeti, anti emperyalist bir anlayış doğrultusunda hareket ederek yabancı sermayeye olan bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır. Nitekim bu süreçte United Fruit Company başta olmak yabancı sermayenin hakimiyetinde olan birçok stratejik öneme sahip işletmeler sosyalist politikalar kapsamında kamulaştırılmıştır (Immerman, 1982: 44-45).

Anti emperyalist tutumu ve sosyalist politikaları ile ülkede büyük yatırımları bulunan yabancı devletlerin tepkisi ile karşılaşan Jacobo Arbenz, 1954 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucunda görevinden alınmıştır. Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında Batı Yarımkürede sol eğilimli partilerin yükselişini ulusal güvenlik tehdidi olarak tanımlayan Amerika Birleşik Devletleri 1954 yılında Jacobo Arbenz hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbeyi desteklemiştir (Anderson, 2015: 82).

2.1.3.2. Küba Devrimi

ABD'ye karşı siyasal bağımsızlığını 1902 yılında elde eden Küba Cumhuriyeti, 20. yüzyılın ilk yarısında yoğun dış müdahalelere, istikrarsız yönetimlere ve ardı ardına gerçekleşen askeri darbelere sahne olmuştur. 1898-1902 yılları arasında Küba'da siyasal iktidarın kontrolünü sağlayan ABD, bağımsızlığın bir koşulu olarak ortaya sürdüğü Platt Antlaşması aracılığıyla 1902-1933 yılları arasında dört askeri müdahale girişiminde bulunmuştur (Raby, 2017: 119).

1934-1940 yılları arasında yaşanan Ulusal Birlik (UN) iktidarının ardından 14 Temmuz 1940'ta gerçekleşen seçimleri kazanan Demokratik Sosyalist Koalisyonu (CSD) adayı Fulgencio Batista, görev yaptığı 1940-1944 yılları arasında çok çeşitli sosyal reformların uygulanmasına ve demokrasinin gelişmesine öncülük etmiştir. Nitekim, oğulcu siyasal sistemin nn açan ve halk bir anlayış doğrultusunda hazırlanan 1940 Anayasası bu dönemde yürürlüğe girmiştir (Chomsky, 2011: 32). 1944-1948 yılları arasında Ramon Grau San Martin ve 1948-1952 yılları arasında

Carlos Prio Socarras başkanlığında yaşanan Devrimci Küba Partisi (PRC) dönemi 10 Mart 1952 tarihinde Fulgencio Batista'nın önderliğinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde sona ermiştir.

1952-1959 yılları arasında yönetim sahibi olan Fulgencio Batista, ilk başkanlık döneminde öncülük ettiği reform ve demokratik uygulamalardan uzak bir şekilde oldukça otoriter ve anti demokratik politikalar tercih etmiştir. Nihayetinde Fulgencio Batista diktatörlüğü, 1 Ocak 1959 tarihinde gerçekleşen Küba Devrimi neticesinde sona ermiştir. Latin Amerika solu açısından bir dönüm noktası olan Küba Devrimi, 20. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla kitle desteğine sahip olan milliyetçi ve anti emperyalist hareketlerin Marksist bir yöne eğilmesinde büyük rol oynamıştır (Chasteen, 2001/2012: 280).

26 Temmuz 1953'te Moncada ve Bayamo kışlarına yönelik sol devrimci hareketlerin gerçekleştirdiği silahlı eyleme liderlik eden, 26 Temmuz Hareketi'nin kurucusu Fidel Castro, 9 Nisan 1958 tarihinde Fulgencio Batista diktatörlüğüne karşı başlatılan genel grevin örgütlenmesine almış olduğu etkin rol neticesinde muhalif hareketler arasında ön plana çıkmış ve nihayetinde 1959 Küba Devrimi'nin sosyalist bir çizgide ilerlemesini sağlamıştır (Raby, 2017: 123-130).

1959 Devrimi'nin ardından Fidel Castro ve devrim yanlısı sol hareketlerin siyasi görüşlerinden uzak bir anlayış temelinde şekillenen Manuel Urrutia başkanlığındaki geçici hükümet kısa sürede dağılmıştır. 16 Şubat 1959'da Başbakan olarak atanan Fidel Castro'nun ön plana çıktığı yeni hükümet, hızlı bir biçimde yürürlüğe koyduğu yasalar çerçevesinde sosyal reformların gerçekleşmesini sağlamıştır. Fidel Castro hükümetinin sosyalizme olan bağlılığının resmen açıklanmadığı bu dönemde yürürlüğe giren yasalar çerçevesinde sosyoekonomik sorunların çözümü amacıyla devletin ekonomiye olan müdahalesi büyük oranda artırılmış ve tarım reformu yasaları ile topraksız yurttaşların üretime katkıda bulunması amaçlanmıştır (Perez, 2015: 254-256).

1823 Monroe Doktrini'nde Batı Yarımküreyi kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ve Latin Amerika coğrafyasına ulusal güvenlik ve ulusal çıkarlar doğrultusunda emperyalist politikalar uygulayan ABD, 1959 Küba Devrimi

sonrasında Fidel Castro öncülüğünde uygulanan sosyalist ve anti emperyalist politikalara tepki göstermiştir. Nitekim ABD hükümetinin desteklediği ve örgütlenmesine ön ayak olduğu devrim karşıtı gruplar, 17 Nisan 1961 tarihinde Fidel Castro hükümetine yönelik Domuzlar Körfezi Operasyonu’nu başlatmıştır (Roskin and Berry, 2014: 228). Fidel Castro ve devrim yanlısı grupların hızlı bir şekilde bastırdığı Domuzlar Körfezi Operasyonu’nun ardından Küba, sosyalizm temelinde şekillenen radikal değişim sürecine sahne olmuştur. Anti emperyalist politikaları ile ABD’nin öncülüğünde uygulanan yoğun siyasi ve ekonomik yaptırımlar ile karşılaşan Fidel Castro hükümeti, Ekim 1962’de yaşanan füze krizi sebebiyle Soğuk Savaş dönemi ideolojik rekabetinin merkezi konumuna gelmiştir.

2.1.3.3. Şili’de Halk Birliği Dönemi

4 Eylül 1970 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %36’sını elde eden UP koalisyonu adayı Salvador Allende, Şili Devlet Başkanı seçilmiştir. Sosyalist program dahilinde katıldığı demokratik seçimler neticesinde başkanlık görevini devralan Salvador Allende, görev yaptığı 1970-1973 yılları arasında geniş kapsamlı sosyalist politikaların uygulanmasına öncülük etmiştir.

1952,1958 ve 1964 seçimlerine Halk Eylemi Cephesi adayı olarak katılan Salvador Allende, 1970 yılında gerçekleşen seçimlere, sosyalist ve komünist hareketlerin çoğunlukta olduğu siyasi yelpazenin farklı konumlarında yer alan geniş katılımlı bir koalisyon olan UP adayı olarak katılmıştır (Roxborough, O’Brien and Roddick, 1977: 64). Soğuk Savaş döneminde Şili solunu iktidara taşıyan Salvador Allende, 39 bin oy fark ile kazandığı seçimler neticesinde Şili Anayasası gereğince sağ çizgideki Hristiyan Demokrat Partisi (PDC) ile gerçekleştirdiği “Anayasal Güvenceler Statüsü” uzlaşısının akabinde parlamentoda gerçekleşen oylama neticesinde resmen başkan ilan edilmiştir. Kongre’de gerçekleşen oylamada PDC üyelerinin desteğine sahip olan Salvador Allende, 37 oy alan Ulusal Parti (PN) ve Radikal Demokrasi (DR) adayı Jorge Alessandri karşısında 150 oy alarak resmen Şili Devlet Başkanı görevini devralmıştır (Candan, 2014: 64-65).

3 Kasım 1970 tarihinde başlayan görev süresi ile Sosyalizme Şili Yolu adlı sosyalist devrimci program başlatan Salvador Allende hükümeti, anti kapitalist anlayış

temelinde şekillenen sosyalist reformlar gerçekleştirmiştir (Vallejos, 2010: 221). Sosyalist reformlar vasıtasıyla zengin yeraltı kaynaklara sahip Şili’de stratejik öneme sahip alanlarda kamulaştırma uygulamalarında bulunan Salvador Allende hükümeti, dış politikada ise anti emperyalist bir strateji benimsemiştir.

Liberal ekonomik sistem anlayışından uzak bir şekilde hareket ederek istihdamın artması, kapitalist monopolleşmenin engellenmesi ve büyük tarım arazilerinin üretime dahil edilmesi amacıyla yürürlüğe koyulan tarım reformu kararnameleri ile yüzbinlerce çiftçi tarım arazisi sahibi olmuştur (Candan, 2014: 81).

Salvador Allende hükümetinin anayasal kapsamda uygulamış olduğu sosyalist politikalar süreci Kongre’de çoğunluğun elde edilememesinden ötürü kesintiye uğramıştır. Nitekim sağ partilerinin şiddetli muhalefeti ile karşılaşan Allende hükümeti, uygulanan sosyalist reformlar neticesinde Şili’deki ulusal çıkarlarını tehdit altında kabul eden ABD’nin siyasi ve ekonomik baskısı neticesinde derin kriz ile karşılaşmıştır (Raby, 2017: 271). Nitekim CIA, 16 Ekim 1970 tarihli belge çerçevesinde sosyalist politikalar uygulayan Salvador Allende hükümetine yönelik askeri darbe planını kesin ve devamlı politika olarak belirlemiştir (Kornbluh, 2013: 64).

Siyasi krizin derinleştiği dönemde gerçekleşen 4 Mart 1973 tarihli Kongre seçimleri neticesinde muhalefet partilerin oluşturduğu Demokrasi Konfederasyonu (CODE) Senato’da ve Temsilciler Meclisi’nde çoğunluğu elde etmiştir. Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinin derin bir biçimde hissedildiği dönemde demokratik seçimler neticesinde siyasal iktidarı elde eden ve görev yaptığı süre zarfında sosyalist politikalar uygulayan Salvador Allende hükümeti, Kongre’de çoğunluğun elde edilememesi ve dış baskı neticesinde derin kriz ile karşılaşmış ve nihayetinde, 11 Eylül 1973 tarihinde Augusto Pinochet önderliğinde gerçekleşen askeri darbe ile karşılaşmıştır. 1973-1990 yılları arasında yönetimin sahibi olan askeri diktatörlük yönetimi, Allende hükümeti döneminde uygulanan sosyalist politikaları hızlı bir biçimde terk etmiştir.

2.1.3.4. Nikaragua’da Sandinist Devrim

1937-1979 yılları arasında Nikaragua’da yaşanan Somoza diktatörlüğü dönemi, solun çeşitli fraksiyonlarının temsil edildiği ve siyasi yelpazenin birçok kanadından hareketlerin bulunduğu FSLN önderliğinde 23 Temmuz 1979 tarihinde gerçekleşen Sandinist Devrim neticesinde sona ermiştir.

1979 yılında gerçekleşen devrimin akabinde FSLN öncülüğünde kurulan geçici hükümet, siyasal ve sosyal hakların demokratik bir biçimde tüm yurttaşlara sağlanması amacıyla çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Nitekim, 1982 yılında yürürlüğe giden Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi partilerin ayrım gözetmeksizin siyasal katılımı sağlanmış ve 1984 yılında yürürlüğe giren Seçim Yasası ile seçimlerin demokratik usuller çerçevesinde yapılması kararlaştırılmıştır (Tunç ve Genç, 2013: 1667). Siyasal hayata yönelik gerçekleşen reformlar neticesinde 4 Kasım 1984 tarihinde genel seçimler düzenlenmiş ve FSLN adayı Daniel Ortega, geçerli oyların %66’sını elde ederek Nikaragua Devlet Başkanı seçilmiştir.

1979-1990 yılları arasında FSLN’in Nikaragua siyasal hayatına hâkim olduğu dönemi kapsayan Sandinist Devrim, iç politikada siyasal demokratikleşme ve toplumsal kalkınma misyonu çerçevesinde uygulanan sosyal reformlar, dış politikada ise anti emperyalist bir strateji temelinde şekillenmiştir. Devletin ekonomiye olan müdahalesinin büyük oradan arttığı bu dönemde sosyoekonomik sorunlar ile mücadele kapsamında ekonomik milliyetçi politikalar uygulanmıştır. Nitekim, stratejik öneme sahip birçok işletme bu süreçte kamulaştırılmış ve 21 Ağustos 1981 tarihinde yürürlüğe giren Toprak Reformu Yasası neticesinde büyük toprak arazileri işletilmesi şartıyla küçük çiftçilere ve kooperatiflere dağıtılmıştır (Perla Jr, 2016: 76-77). Küba Devrimi’nden esinlenerek ekonomik ve sosyal alanlarda çok çeşitli reformlar gerçekleştiren FSLN, buna karşın sosyalizmden uzak bir biçimde karma ekonomik sistem anlayışı benimsemiştir. (Raby, 2017: 282).

1979 yılında silahlı mücadele neticesinde Somoza diktatörlüğü dönemini sona erdiren ve iktidarın sahibi olduğu dönemde çoğulcu siyasal sistemin kuruluşuna öncülük ederek çok çeşitli reform uygulayan FSLN, SSCB ve Doğu Bloku üyeleri ile artan ilişkisi gerekçesi ile 1982 yılında başlayan süreçte ABD destekli devrim karşıtı

kontra hareketleri ile karşılaşmıştır. (Anderson, 2015: 94). FSLN hükümeti ile kontrgerilla hareketleri arasında yaşanan yoğun çatışmalar, derin siyasi ve kriz sürecinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yaşanan ekonomik kriz karşısında kapitalizm temelinde şekillen bir mücadele stratejisi benimseyen FSLN'in uzun vadeli program eksikliği ve krizi çözme noktasında başarısız kalması sebebiyle 1990 yılı genel seçimlerini Sandinist Devrim sürecinin sona ermesi ile neticelenmiştir (Harnecker, 1999: 46). Nitekim, 25 Şubat 1990 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %54'ünü elde eden Ulusal Muhalefet Birliği (UNO) adayı Violeta Chamorro'nun Nikaragua Devlet Başkanı seçilmesi neticesinde 1979 yılında başlayan FSLN dönemi sona ermiştir.

2.1.4. Silahlı Sol Siyasi Hareketler

20. yüzyılda siyasal hayatın önemli bir aktörü haline gelen Latin Amerika sol hareketleri, fraksiyonlar halinde temsil edildiği siyasal sistemlerde farklı süreç içerisinde gelişim göstererek kimi zaman iktidarın sahibi olmuştur. Yasalar çerçevesinde demokratik bir mücadele stratejisi benimseyen sol partilerin yanı sıra silahlı mücadele vasıtasıyla iktidarı elde etmeyi hedefleyen sol ideoloji temelinde şekillenene silahlı hareketler, 20. yüzyıl Latin Amerika siyasal hayatının en önemli aktörlerindendir.

Soğuk Savaş döneminde yaşanan ideolojik rekabet sürecinden yoğun bir şekilde etkilenecek derin toplumsal ayrışmalara sahne olan Latin Amerika'da silahlı mücadele stratejisini benimseyen siyasal hareketler artış yaşamıştır. Anti demokratik yönetimlerin yaşandığı bu süreçte kitlesel etkinliğini arttıran silahlı sol hareketler, yerel siyasal konjonktürel etkenlere bağlı olarak kimi bölge ülkelerde gerçekleşen devrimlerin öncüsü olmuştur. Nitekim, Küba Devrimi'ne giden süreçte ön plana çıkan Fidel Castro liderliğindeki M-26-7, yeni siyasal sistemin inşası sürecinde başat aktör olarak görev almıştır. Benzer bir şekilde, Somoza diktatörlüğüne karşı silahlı mücadele stratejisi benimseyen FSLN, 1979 yılında gerçekleşen devrime giden süreçte ve devrim sonrasında Nikaragua siyasal hayatının en önemli aktörü olmuştur. Bununla birlikte, iktidarı elde etme ulaşamayan FARC ve ELN ile Zapatista Ulusal Kurtuluş

Ordusu (EZLN), çeşitli mücadele stratejileri ve eylemleri ile yerel ve bölgesel düzeyde spesifik dönemlerde etkin olmuştur.

Latin Amerika’da sol ideoloji temelinde şekillenmiş silahlı örgütlerin en yoğun şekilde aktif olduğu ülke Kolombiya olmuştur. Çok çeşitli doğal kaynaklara ve geniş bitki örtüsüne sahip Kolombiya, coğrafi özelliklerinin yanı sıra derin tarihsel geçmişe sahip siyasi ve toplumsal krizleri sebebiyle kitlesel etkinliği yüksek silahlı örgütler ile karşılaşmıştır.

20. yüzyıl Kolombiya siyasal hayatının en etkili aktörleri olan Kolombiya Muhafazakâr Partisi (PCC) ve Kolombiya Liberal Partisi’nin (PLC) siyasal iktidarı elde etme noktasında yaşamış olduğu çıkar çatışması, 1949-1958 yılları arasında 200.000’den fazla bireyin hayatını kaybettiği La Violencia olarak adlandırılan iç savaş süreci ile neticelenmiştir (Rabasa and Chalk, 2001: 23). La Violencia döneminde yaşanan iç savaş sürecinin bir mirası olarak kurulan FARC ve ELN, yapıları ve eylemleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır.

2.1.4.1. Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri

Marksist-Leninist bir ideoloji temelinde 1964 yılında kurulan FARC, geniş katılımlı örgüt yapısı ve etkinliği bakımından Kolombiya’da en fazla ön plana çıkan silahlı örgüt olmuştur. Ülkenin kırsal bölgelerinde ve dağlık kesimlerinde aktif olan FARC, yönetimi ele geçirerek siyasi ve ekonomik krizlerin sorumlusu olarak kabul ettiği siyasal sistemi Marksist bir anlayış temelinde yeniden kurgulamayı misyon edinmiştir (Saab and Taylor, 2009: 459-460). Çeşitli hükümetlerce narko gerilla olarak tanımlanan FARC, kırsal kesimde aktif olması ve üyelerinin büyük oranda köylülerden oluşmasından hareketle kendisini Halkın Ordusu (EP) olarak tanımlamaktadır (Human Rights Watch, 1998: 131).

1960’lı yıllarda kontrolünü ele geçirdiği kırsal bölgelerde komünizm temelinde özerk yönetimler kurarak, Bogota hükümetine karşı siyasal bağımsızlığını ilan eden FARC, 1980’li yıllar itibarıyla etkinliğini arttırmıştır. Bu süreçte, başta FSLN olmak üzere bölgede aktif olan sol örgütlerle güçlü ilişki kurarak teçhizat ihtiyacını

karşılayan FARC, zengin yeraltı kaynaklara sahip Magdalena, Uraba, Santander ve Caqueta bölgelerinde eylemlerde bulunmuştur (Saab and Taylor, 2009: 35-36).

Kolombiya'da uzun yıllar boyunca en aktif sol silahlı örgüt olan FARC, yerel düzeyde eylemlerinin yanı sıra ideolojik yaklaşımı ve sahip olduğu misyon ile küresel etkinliğe sahiptir. Nitekim, Haziran 2000'de Kanada, Japonya ve AB ülkelerinden diplomatların FARC'ın kontrolünde olan bölgelere gerçekleştirdiği ziyarette müzakerelerde bulunması ve çeşitli forum ile toplantılar gerçekleştirmesi örgütün küresel etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nihayetinde, 4 Eylül 2012 tarihinde Bogota hükümeti ile FARC arasında başlayan ve Küba'nın başkenti Havana'da yürütülen barış müzakereleri neticesinde 23 Haziran 2016'da FARC silah bırakma kararı almıştır.

2.1.4.2. Ulusal Kurtuluş Ordusu

FARC ile benzer bir biçimde La Violencia döneminin bir mirası olarak İspanyol rahip Manuel Perez Martinez ve beraberindeki küçük gerilla grubu tarafından 1964 yılında kurulan ELN, bazı noktalar itibarıyla FARC'dan ayrılmaktadır (Human Rights Watch, 1998: 161-162).

Üyelerinin çoğunluğu kırsal kesimden olan FARC'ın aksine üniversite öğrencilerinin ve Katoliklerin yer aldığı ELN, Küba Devrimi'nin öncülerinden olan M-26-7'den etkilenmiş ve Latin Amerika kurtuluş teolojisi ışığında Marksist-Leninist bir devrim gerçekleştirmek amacıyla eylemlerde bulunmuştur (Nussio, 2016: 2). 1980'li yıllarda gerçekleştirdiği eylemler neticesinde etkinliğini arttıran ELN, FARC'a kıyasla spesifik alanlarda mücadele stratejisi benimsemiş ve küçük bir gerilla grubu tarafından kurulduğu 1964 yılından itibaren ağır bir biçimde genişleyerek 2000 yılı itibarıyla 5000'e yakın bir üyeye sayısına ulaşmıştır (Saab and Taylor, 2009: 30-31).

FARC ve ELN'in narkotik suçlar gerçekleştirdiğini ve bu sebeple küresel bir tehdit unsuru oluşturduğunu savunan Andres Pastrana hükümeti, 2000 yılında Bill Clinton hükümeti ile Plan Colombia Anlaşması'nı imzalamış ve narko gerilla örgütler olarak tanımladığı FARC ve ELN ile mücadelede ABD ile iş birliği gerçekleştirmiştir (Hylton, 2010: 100). Nihayetinde, 30 Mart 2016 tarihinde Bogota hükümeti ile barış

müzakerelerine başlayan ELN, FARC ile Kolombiya’da en aktif sol silahlı örgüt olmuştur.

2.1.4.3. Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu

1983 yılında Meksika’nın Chiapas eyaletinde kurulan EZLN, 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleştirdiği geniş katılımlı aktif mücadele neticesinde Meksika solunun en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Kuruluş ilkeleri itibarıyla silahlı mücadele stratejisi benimseyen EZLN, Kurumsal Devrimci Parti (PRI) hükümetlerinin uygulamış olduğu neoliberal politikalar ile mücadeleyi ve Chiapas eyaletinde yaşayan yerli halkların siyasal, sosyal ve ekonomik taleplerinin karşılanmasını misyon edinmiştir (Yarar ve Erbaş, 2017: 1079-1081).

Silahlı mücadele stratejisini benimsemesine karşın geleneksel gerilla tipi örgütlerden ayrılan EZLN, siyasal hayatın demokratikleşmesi, neoliberal politikalardan vazgeçilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin ulusal çapta genişletilmesi amacıyla PRI hükümetlerine yönelik kitlesel baskı oluşturarak geniş kapsamlı reform çağrısında bulunduğu eylemler gerçekleştirmiştir (Wager and Schulz, 1995: 1-2).

Siyasi katılımın oldukça sınırlı olduğu bu dönemde, 1980’li yılların başlarına dayanan neoliberal politikaların 1990’lı yıllar itibarıyla makroekonomik değişkenler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz değişim sebebiyle gerçekleşen ekonomik kriz süreci, EZLN’nin kitlesel etkinliğinin artması ile neticelenmiştir (Sağlam, 1996: 5-11). Nihayetinde, 1 Ocak 1994 tarihinde başlayan ve kısa süre içerisinde Chiapas eyaletinin birçok bölgesine yayılan geniş katılımlı kitlesel eylemler gerçekleşmiştir. EZLN’in liderliğinde gerçekleşen 1994 Chiapas Ayaklanması, yerli halkların ve işçilerin geniş kapsamlı katılımı ile şiddetlenmiştir. Siyasal iktidarın talep edilen siyasal, ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştiremeyeceğini belirten Subcomandante Marcos liderliğindeki EZLN, Lacandon Ormanı Deklarasyonu ile PRI hükümetine ve Meksika Silahlı Kuvvetleri’ne savaş ilan etmiştir ((Wager and Schulz, 1995: 9). Yüzlerce yurttaşın hayatını kaybettiği eylemler neticesinde Chiapas yerlileri çeşitli kazanımlar elde etmiştir. Nitekim, 1996 yılında yerli halkların resmen tanınmasını sağlayan San Andres Anlaşmaları imzalanmış ve 2001 yılında çok çeşitli sosyal haklar tanıyan anayasal reform gerçekleşmiştir (Meneses, Demanet, Baeza y Castillo, 2012: 162).

21. yüzyıl itibarıyla çok daha ideolojik hareket ederek temel stratejisini kapitalizm karşıtlığı temelinde şekillendiren EZLN, mevcut siyasal sistemin ve aktörlerinin yapısını reddederek yeni bir siyaset biçimi yaratma arayışı içerisinde (Bejar, 2007: 183-186).

2.2. LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 25 Aralık 1991 tarihinde SSCB'nin resmen dağılmasının ardından sol hareketler küresel düzeyde konstrüktif kriz ile karşılaşmıştır. Nitekim, Soğuk Savaş döneminin kapitalist Batı Blokunun zaferi ile sonuçlanması neticesinde sol-sosyalist hareketler büyük oranda liberal politikalar benimseyen sağ siyasi yönetimlerin egemenliği altına girerek kapitalist sisteme entegre olmuştur. Yaşanan bu kriz sürecinden derin bir biçimde etkilenen Latin Amerika solu, enternasyonal kapsamda yaşanan gelişmeler ile paralel bir eksenle kitleleri harekete geçirme noktasında hedeflenen noktadan uzaklaşmıştır. Nitekim, Nikaragua'da siyasal iktidarın sahibi FSLN'in 1990 yılında gerçekleşen demokratik seçimler neticesinde yönetimi sağ partilere devretmesi bölgede yaşanan değişim sürecinin ve Latin Amerika solunun düşüşünün göstergesidir (Harnecker, 2010: 23-26).

Askeri diktatörlükler ve otoriter yönetimler döneminin ardından büyük oranda sağ yönetimlerin etkisi altına giren Latin Amerika ülkeleri 20. yüzyılın son döneminde uygulanan neoliberal politikalar vasıtasıyla kapitalist sistemin daimî bir üyesi haline gelmiştir. Ekonomik ve sosyal kapsamda minimalist devlet konseptinin benimsendiği neoliberal ekonomik sistem, Latin Amerika'da 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan anti demokratik ve askeri rejimler öncülüğünde uygulanmaya başlamıştır (Petras ve Veltmeyer, 2005/2007: 19-20).

Küresel sol hareketlerin derin bir kriz içerisine girdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde sağ yönetimlerin benimsemiş olduğu neoliberal politikaların hedeflenen ekonomik kalkınma misyonundan uzaklaşması ve sosyoekonomik sorunların bu süreçte derinleşmesi sebebiyle Latin Amerika sol hareketleri kolektif bir biçimde anti neoliberal eksenli muhalif direniş başlatmıştır. Neoliberal politikaları anti demokratik yönetimler döneminin bir mirası olarak tanımlayan Latin Amerika solu, demokrasi ve

ekonomi arasında angajman oluşturarak kitleleri harekete geçirmeyi hedeflemiş, nihayetinde 1990'lı yılların ikinci yarısı itibarıyla başlayan süreçte sol hareketler bölgesel düzeyde yükselişe geçmiştir (Raby, 2017: 78-79).

Ekonomik ve sosyal kapsamda yaşanan krizlerin yanı sıra 1980'li yıllar itibarıyla bölgede yaşanan demokrasiye geçiş süreci neticesinde kurulan siyasal sistemlerin bölgenin demografik ve kültürel çeşitliliğinin temsili noktasında göz ardı etmesi, siyasi temsil sorununun ortaya çıkması ile neticelenmiştir. Temsili demokrasi konseptinin benimsendiği bölge ülkelerde 1990'lı yılların ikinci yarısı itibarıyla sol hareketler öncülüğünde meydana gelen muhalif protesto eylemleri kitlesel destek neticesinde hızla derinleşmiştir. Nihayetinde Latin Amerika solu, tarihsel perspektif bağlamda daha önce görülmemiş düzeyde yükselişe geçerek bölge ülkelerin büyük çoğunluğunda yönetimin sahibi olmuştur. Nitekim, 1999 yılında başlayan ve günümüzde devam eden süreçte Venezuela, 2000-2010 ve 2014-2018 yılları arasında Şili, 2003-2016 yılları arasında Brezilya, 2003-2015 ve 2019 yılında başlayan süreçte Arjantin, 2005-2020 yılları arasında Uruguay, 2006-2019 yılları arasında Bolivya, 2007-2017 yılları arasında Ekvator, 2007 yılında başlayan süreçte Nikaragua, 2008-2012 yılları arasında Guatemala, 2008-2012 yılları arasında Paraguay, 2009-2014 yılları arasında El Salvador ve 2018 yılında başlayan süreçte Meksika, sol yönetim dönemine sahne olmuştur (Harnecker, 2010: 28).

2.2.1. Solun Yükselişine Sebep Olan Etkenler

Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yaşadığı yükseliş, siyasal ve ekonomik konjonktürel değişkenler bağlamında gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş döneminin ardından küresel sol hareketlerin derin bir kriz içerisine girdiği süreçte Latin Amerika solu devrimci bir anlayış doğrultusunda güçlü bir direniş mekanizması geliştirerek güçlü bir şekilde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 20. yüzyılın son döneminde sağ yönetimlerinin yaşamış olduğu siyasal ve ekonomik kriz sürecinde kitleleri etkileme noktasında başarılı olan sol hareketler, 21. yüzyılın ilk yılları itibarıyla başlayan süreçte bölgenin büyük çoğunluğunda yönetimlerin sahibi olmuştur.

2.2.1.1. Neoliberal Kriz

Latin Amerika’da 1980’li yılların ikinci yarısı itibarıyla askeri diktatörlük ve anti demokratik yönetimler tarafından uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar, kısa süreli ekonomik büyüme sürecinin ardından kalkınma hedeflerinden uzaklaşılması, gelir dağılımı eşitsizliğinin derinleşmesi, istihdam oranının düşmesi ve uluslararası finans kuruluşlarına bağımlılığın artması neticesinde derin ekonomik ve sosyal krizlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 1990’lı yılların ikinci yarısı itibarıyla neoliberal politikalar ve sağ hareketlerin egemen olduğu siyasal sisteme yönelik kamuoyu güveni büyük oranda azalmıştır. Nitekim, 20. yüzyılın son dönemi itibarıyla uygulanmaya başlayan ve kökeni askeri diktatörlük dönemine dayanan neoliberal politikalar ve siyasal sisteme dair güvensizlik bu süreçte %37 oranına kadar düşmüştür (Harnecker, 2010: 37-38).

1990’lı yılların ikinci yarısı itibarıyla sol hareketlerin öncülüğünde gerçekleşen neoliberal karşıtı eylemler, askeri diktatörlük döneminin bir mirası olarak liberal ekonomik politikalar benimseyen sağ yönetimlerin meşruiyetine büyük darbe vurmuştur. 27 Şubat 1989 tarihinde Venezuela’nın başkenti Karakas’ta Carlos Andres Perez hükümetinin uygulamış olduğu neoliberal politikalar karşı gerçekleşen şiddetli protesto eylemlerinin yanı sıra 1 Ocak 1994’te EZLN öncülüğünde başlatılan Zapatista ayaklanması, Ekvator’da Ekvator Yerli Uluslar Konfederasyonu (CONAIE) öncülüğünde yürütülen yerli halklar mücadelesi, Brezilya’da İşçi Partisi (PT) ile Topraksız İşçiler Hareketi (MST) ve Arjantin’de işsiz işçilerin (piqueteros) gerçekleştirdiği şiddetli eylemler, kitleleri sağ yönetimler karşısında harekete geçirme noktasında oldukça etkili olmuştur.

2.2.1.2. Siyasi Temsil Sorunu

Soğuk Savaş döneminde askeri diktatörlük ve otoriter yönetimlere sahne olan Latin Amerika, 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla başlayan demokrasiye geçiş döneminde siyasi temsil noktasında toplumsal talebi karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu süreçte yeni bir direniş mekanizması geliştiren sol hareketler, yaşanan konstrüktif sorunların çözümüne dair güçlü kitle desteği ile çeşitli taleplerde bulunmuştur. Kökeni derin geçmişe dayanan ve bu dönemde de etkinliğini sürdüren gerilla hareketlerinin

yanı sıra toplumun çeşitli sınıflarının fraksiyonlar halinde temsil edildiği toplumsal hareketler vasıtasıyla kitlelerin harekete geçirilmesi noktasında başarılı olunmuştur. Ekvator'da yerli haklarını ön plana çıkaran CONAIE ve ona bağlı olarak kurulan Pachakutik Çokuluslu Birlik Hareketi- Yeni Ülke (MUPP-18), Bolivya'da koka yaprağı yetiştiricilerinin gerçekleştirdiği organize eylemler, Arjantin'de ve Venezuela'da yaşanan derin gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya koyan mahalle hareketleri ve Meksika'da şiddetli eylemlerde bulunan EZLN, bu dönemde ortaya çıkan yeni devrimci direniş mekanizmasının ve sol toplumsal hareketlerdendir (Petras ve Veltmeyer, 2005/2007: 66).

Sol hareketlerin bölgesel bir dayanışma içerisinde olduğu bu süreçte hükümetlerin muhalif eylemler karşısında orantısız güç kullanması kitlesel eylemlerin şiddetlenmesinde rol oynamıştır. Nitekim, 27-28 Şubat 1989 tarihlerinde Venezuela'da gerçekleşen ve bölgesel bir etki yaratan neoliberal politikalar karşısı Caracazo Olayları olarak bilinen eylemler, dönemin siyasal iktidarının sahibi Carlos Andres Perez hükümeti tarafından silahlı kuvvetler vasıtasıyla orantısız güç kullanımı ile bastırılmış ve gerçekleşen çatışmalar neticesinde yüzlerce yurttaş hayatını kaybetmiştir (Martinez, 2008: 89). Toplumsal hoşnutsuzluğun arttığı bu dönemde sol hareketlerin öncülüğünde gerçekleşen kitlesel eylemler ve hükümetlerin krizi çözme noktasında başarısız kalması neticesinde Latin Amerika solu 21. yüzyılda bölgesel düzeyde yükselişe geçmiştir.

2.2.2. Siyasi Değişim Süreci

Latin Amerika siyasi tarihinde daha önce görülmemiş bir düzeyde yükselişe geçen ve bölge ülkelerde büyük oranda yönetimlerin sahibi olan sol hükümetler, görevde bulunduğu olduğu süre zarfında uyguladıkları politikalar ile siyasal sistemde derin izler bırakmıştır. Tarihsel olarak büyük oranda siyasal iktidarı elde etmekten uzak kalan Latin Amerika solunun 21. yüzyıl itibarıyla yaşadığı yükseliş, demokratik bir süreç doğrultusunda ilerlemiştir. Demokratik seçimler vasıtasıyla iktidarı elde eden sol yönetimlerin yaşamış olduğu yükseliş ve akabinde gerçekleşen siyasi değişim her ülkede farklı bir süreç içerisinde şekillenmiştir.

Yerel siyasal konjonktürel etkenlerin yanı sıra Latin Amerika solunun sahip olduğu çok çeşitli fraksiyonlar, 21. yüzyılda yaşanan siyasi değişim sürecinin her ülkede farklı süreçte gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. İdeolojik yaklaşımların ön plana çıktığı ve yasama faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında ihtiyaç duyulan yeterli çoğunluğu elde eden ülkeler radikal değişim sürecine sahne olurken, merkez sol çizgideki sol partilerin iktidarı elde ettiği ülkelerde ve yeterli çoğunluğu sağlayamayan sol partilerin yaşandığı ülkelerde değişim süreci ılımlı ekseninde gerçekleşmiştir.

2.2.2.1. Radikal Siyasi Değişim Sürecine Sahne Olan Ülkeler

21. yüzyılda solun yükselişine sahne olan Latin Amerika ülkelerinde Venezuela ve Bolivya, bu süreçte radikal siyasi değişim sürecine sahne olmuştur. 1999 yılında Hugo Chavez yönetimi önderliğinde başlayan bolivarcı devrim politikaları, Venezuela siyasal hayatında radikal değişimler meydana getirmiştir. 2005 yılı itibarıyla başlayan süreç doğrultusunda sosyalizm temelinde şekillenen bolivarcı politikalar, Hugo Chavez döneminin ardından Nicolas Maduro hükümeti tarafından sürdürülmektedir.

Radikal siyasi değişim sürecine sahne olan bir başka ülke olan Bolivya, 2006-2019 yılları arasında Evo Morales liderliğinde yaşanan Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) hükümeti döneminde sosyalizm temelinde uygulanan politikalar kapsamında radikal siyasi değişim sürecine sahne olmuştur.

2.2.2.1.1. Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti

Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yaşamış olduğu yükseliş sürecine öncülük eden Venezuela, 1999 yılında Hugo Chavez başkanlığındaki MVR iktidarı ile radikal bir siyasi değişim sürecine sahne olmuştur. 1998 yılında gerçekleşen demokratik seçimler sonucunda iktidarı elde eden Hugo Chavez yönetiminin 1999-2013 yılları arasında uygulamış olduğu politikalar, Venezuela siyasal sisteminde derin izler bırakmıştır. Bu süreçte Simon Bolivar'ın öğretileri ışığında Bolivarcı bir devrim anlayışı çerçevesinde hareket eden Chavez yönetimi, günümüzde Nicolas Maduro yönetimi tarafından uygulanmaya devam eden politikalara öncülük etmiştir.

Demokratik seçimler vasıtasıyla iktidarı elde etmeden önce silahlı mücadele aracılığıyla siyasal iktidarı elde etme stratejisi benimseyen ve bu doğrultuda 4 Şubat 1992 tarihinde Carlos Perez hükümetine yönelik gerçekleşen başarısız askeri darbe girişimine liderlik eden Hugo Chavez, Venezuela Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında demokrasinin temel prensiplerine bağlı kalmıştır (Gott, 2005/2008: 78). Nitekim Bolivarcı devrim sürecinin temel yasal dayanağı olan 1999 Anayasası, halkın karar alma ve onaylama sürecindeki yoğun katılımı neticesinde kabul edilmiştir (Raby, 2017: 225). Venezuela’da başlayan siyasi değişim sürecinin temelini oluşturan 1999 Anayasası neticesinde ülkenin resmi adı Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve günümüzde Maduro yönetimi tarafından uygulanmaya devam eden sosyalist politikaların meşruluğu sağlanmıştır (Lebowitz, 2006: 89).

Venezuela’da Bolivarcı devrim anlayışı çerçevesinde başlayan siyasi değişim süreci kısa süre içerisinde sosyalist bir çizgide ilerlemiştir. Nitekim 2005 yılında gerçekleşen Dünya Sosyal Forumu’nda sosyalizme olan inancını net bir şekilde vurgulayan ve sosyalizmin 21. yüzyıl şartlarına göre revize edilmesi gerektiğini açıklayan Hugo Chavez, devlet başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında neoliberal ekonomik sistem anlayışının karşısında durmuştur. Chavez hükümeti döneminde Simon Bolivar’ın öncülüğünde 19. yüzyılda gerçekleşen bağımsızlık mücadelesinden esinlenerek benimsenen anti emperyalist dış politika stratejisi, 2013 yılında başlayan Maduro hükümeti tarafından benimsenmeye devam edilmektedir.

2.2.2.1.2. Bolivya Çokuluslu Devleti

18 Aralık 2005 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde geçerli oyların %52’sini elde ederek Bolivya tarihinin ilk yerli kökenli devlet başkanı olan Evo Morales, görev yaptığı süre zarfında sol-yerli hareketler ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Derin tarihsel geçmişe sahip yerli hareketlerine, devrimci sendika geleneğine ve sol toplumsal hareketlere ev sahipliği yapan Bolivya’da solun 21. yüzyılda yaşamış olduğu yükseliş kendine özgü bir siyasi değişim sürecine sebebiyet vermiştir (Webber, 2007: 70-75).

Morales hükümeti tarafından sosyalist bir anlayış doğrultusunda uygulanmaya başlanan kamulaştırma uygulamaları ile devletin ekonomideki rolü büyük bir oranda

artmıştır. Venezuela’da yaşanan Bolivarcı devrim anlayışından farklı bir şekilde yerli toplumsal hareketlerin ön planda olduğu Bolivya, radikal bir değişim sürecine sahne olmuştur. Nihayetinde, radikal sosyalist değişim sürecinin meşruiyeti açısından ihtiyaç duyulan güçlü kamuoyu desteğini kaybeden Evo Morales, silahlı kuvvetlerin desteğini alan sağ hareketlerin yükselişi neticesinde gerçekleşen siyasi kriz süreci sebebiyle 10 Kasım 2019 tarihinde görevinden istifa etmiştir (Londono, 2019).

2.2.2.2. ılımlı Değişim Sürecine Sahne Olan Ülkeler

21. yüzyıl itibarıyla Latin Amerika’da yükselişe geçen sol hareketlerin çok çeşitli fraksiyonlara sahip olması, siyasi değişim sürecinin kimi ülkelerde ılımlı bir süreç doğrultusunda yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Radikal siyasi değişim sürecinin yaşandığı Venezuela ve Bolivya’nın haricinde sol yönetimlerin yaşandığı Latin Amerika ülkeleri ılımlı siyasi değişim sürecine sahne olmuştur.

2.2.2.2.1. Brezilya Federal Cumhuriyeti

Siyasi değişim sürecini ılımlı bir şekilde yaşayan ülkelerden olan Brezilya 2003-2010 yılları arasında Luiz Inacio Lula da Silva ve 2011-2016 yılları arasında Dilma Rousseff başkanlığında yaşanan PT dönemine sahne olmuştur. 2002 seçimleri öncesinde liberal ekonomik politikaları benimseyeceğine dair vaatte bulunan Lula da Silva, görev yaptığı süre zarfında aynı zamanda sosyoekonomik sorunlar ile etkin mücadele kapsamında devletin ekonomideki rolünün büyük oranda artmasına öncülük etmiştir.

1980 yılında askeri diktatörlük yönetiminin devam ettiği süre zarfında Lula da Silva öncülüğünde kurulan PT, önceleri yerel düzeyde başlayan reformist uygulamalarına 2002 yılında siyasal iktidarı elde etmesinin ardından devam etmiştir. PT’nin yerel düzeyde başlattığı ve ulusal düzeyde devam ettirdiği uygulamalardan olan katılımcı bütçe uygulamaları ve halk meclisi uygulamaları, halkın siyasal ve ekonomik alanlara yönelik karar alma süreçlerinde daha fazla rol almasını sağlamıştır (Raby, 2017: 34-35). Lula da Silva döneminin ardından 2011-2016 yılları arasında yaşanan Rousseff hükümeti döneminde de benzer bir strateji uygulanarak siyasi değişim sürecinin ılımlı politikalar ekseninde gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Serbest piyasa ekonomisini sürdüren fakat aynı zamanda sosyal devlet anlayışı kapsamında yoğun sosyal reformlar uygulayan PT hükümetleri, siyasal iktidarın sahibi olduğu süreçte Kongre’de çoğunluğu elde edememiştir. Nihayetinde, 2016 yılında derinleşen yolsuzluk iddiaları kapsamında Brezilya Devlet Başkanı Dilma Rousseff, 31 Ağustos 2016 tarihinde resmen görevinden azledilmiştir.

2.2.2.2.2. Birleşik Meksika Devletleri

Brezilya ile benzer bir biçimde ılımlı siyasi değişim sürecine sahne olan Meksika, 2018 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde merkez sol çizgide yer alan Andres Manuel Lopez Obrador başkanlığındaki Ulusal Yenilenme Hareketi (MORENA) hükümeti dönemine sahne olmaktadır.

2018 yılında başlayan süreçte Lopez Obrador hükümeti, ideolojik sınırların ötesine geçerek ılımlı bir siyasi değişim süreci başlatmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesini teşvik eden Lopez Obrador, ilan edilen Ulus Projesi 2018-2024 kapsamında devletin öncü rol üstlendiği geniş kapsamlı toplumsal kalkınma stratejisi benimsemiştir.

21. yüzyılda solun yaşadığı yükselişin akabinde siyasi değişim sürecine sahne olan Latin Amerika benzer bir süreç doğrultusunda dış politikada gözle görülür bir değişime sahne olmuştur. Yerel konjonktürel sebeplere bağlı olarak farklı şekilde siyasi değişim sürecine sahne olan Latin Amerika ülkeleri sol yönetim dalgasının yaşandığı 21. yüzyıl itibarıyla dış politika stratejilerinde keskin bir dönüşüm içerisine girmiştir.

2.2.3. Dış Politikada Yaşanan Değişim

21. yüzyılda siyasal iktidarı elde eden sol fraksiyonlar, bu süreçte dış politika alanında gerçekleşen uygulamalar ile bölgesel düzeyde başlayan değişim sürecine öncülük etmiştir. Nitekim, yerel siyasal konjonktür ve ideolojik farklılıklar sebebiyle her ülkede spesifik düzeyde siyasi değişim süreci yaşanırken dış politikada ise sol yönetimler arasında kolektif bir biçimde bölgesel entegrasyon politikası benimsenmiştir.

Solun yükselişe geçtiği dönemde bölgesel ortaklıkların yanı sıra bölge dışında başta Çin ile olmak üzere ticari ilişkiler büyük oranda artış yaşamıştır. Bu süreçte, MERCOSUR üyesi ülkeler ile ekonomik iş birliğini büyük oranda arttıran Çin, aynı zamanda Peru, Şili, Arjantin gibi zengin yer altı kaynaklarına sahip bölge ülkelerde sanayi, hidrokarbon, madencilik gibi stratejik değere sahip alanlarda yatırımlarda bulunmaktadır (Harnecker, 2010: 30-32).

Radikal değişime sahne olan ülkelerin dış politikada benimsemiş olduğu anti emperyalist strateji, ABD'nin bölgedeki etkinliğinin geçmişe oranla azalması ile neticelenmiştir. Derin tarihsel geçmişe sahip ABD ile ilişkilerin ulusal çıkarlar bağlamında başta ekonomik olarak sürdürülmesine yönelik bir strateji benimseyen sol hükümetler buna karşın, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını ulusal güvenlik problemi ele almıştır. Nitekim, 2007-2017 yılları arasında Ekvator'da siyasal iktidarın sahibi olan merkez sol çizgideki Rafael Correa hükümeti, 1999 yılında ABD ile imzalanan ve on yıllık bir süreyi kapsayan askeri üs ve çeşitli ortaklıkları kapsayan anlaşmanın yenilememe kararı almıştır (Biegon, 2017: 104).

2.2.3.1. Bölgesel Entegrasyon

Askeri diktatörlük döneminin sona erdiği 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla dış politikada dışa açılım sürecine sahne olan Latin Amerika, 21. yüzyıl itibarıyla yükselişe geçen sol hareketlerin öncülüğünde gerçekleşen bölgesel entegrasyon politikası ile bölgesel ilişkiler derinleşmiştir. Sol yönetimler arasında siyasal, ekonomik ve kültürel iş birliğinin arttığı bu süreçte geniş kapsamlı bölgesel ortaklıklar kurulmuştur. Nitekim, sol yönetimler arasında kurulan güçlü ilişki neticesinde 2006 yılında Amerikalı Halklar için Bolivarcı Alternatif (ALBA) ve 2008 yılında UNASUR örgütleri kurulmuştur.

Neoliberalizm karşıtı bir perspektif doğrultusunda kurulan ALBA, 21. yüzyıl itibarıyla solun yükselişe geçtiği Latin Amerika ülkelerinin Bolivarcılık ilkeleri temelinde şekillenen anti emperyalist bir strateji ile siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda ortak hareket etmesi misyonu ile kurulmuştur. Sol yönetim döneminde radikal değişim sürecine sahne olan Venezuela ve Bolivya ile Küba'nın öncülüğünde

kurulan ALBA, üye ülkeler arasında sosyalist ekonomik sistem kontekstinde iş birliklerinin teşvikini hedeflemektedir.

ALBA'dan farklı olarak sol yönetimler arasında siyasal ve kültürel iş birliği endeksli kurulan UNASUR, Güney Amerika üst kimliği altında bölgesel ve küresel meseleler karşısında kolektif stratejinin benimsenmesini misyon edinmiştir. Latin Amerika'da yaşanan sol yönetimlerin benimsemiş olduğu bölgesel entegrasyon politikasının neticesi olarak kurulan UNASUR, bölgede spesifik ülkelerde sağın tekrar yükselişe geçmesi neticesinde etkisini yitirmiştir.

Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yaşamış olduğu yükseliş neticesinde yaşanan siyasi değişim süreci bölge ülkelerin Küba ile olan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. 1961 yılında başlayan süreçte yoğun ABD yaptırımları ile karşılaşan ve 20. yüzyılda sağ yönetimlerin hâkim olduğu Latin Amerika ülkeleri ile sınırlı ilişkilerde bulunan Küba, Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yükselişe geçmesi neticesinde bölgesel ilişkilerini arttırmıştır. Nitekim, 2009 yılında Honduras'ta düzenlenen OAS Zirvesi'nde Küba'ya yönelik ABD öncülüğünde 1961 yılında uygulanmaya başlanan yoğun siyasi ve ekonomik yaptırımların kaldırılmasına yönelik strateji benimsenmiştir (Harnecker, 2010: 34). Sol yönetimlerin benimsemiş olduğu bölgesel entegrasyon politikası kapsamında bölge ülkeler ile siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkilerini güçlendiren Küba, ALBA'nın kurucu üyelerindendir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LATİN AMERİKA SOLUNUN 21. YÜZYILDAKİ YÜKSELİŞİ: VENEZUELA, BREZİLYA VE MEKSİKA ANALİZLERİ

Tez çalışmasının üçüncü bölümünü oluşturan Latin Amerika Solunun 21. Yüzyılda Latin Amerika Solunun Yükselişi: Venezuela, Brezilya ve Meksika Analizleri başlıklı bu bölümde, 21. yüzyılda solun yükselişine sahne olan ülkelerde gerçekleşen değişim süreci siyasal kapsamda dış politika unsurları ile ele alınacaktır. Bu bağlamda, Venezuela, Brezilya ve Meksika, spesifik bir kapsamda analiz edilecektir.

Solun yükselişe geçtiği ülkelerde yaşanan siyasi değişim sürecinin ve dış politikaya etkisinin doğru bir biçimde analiz edilebilmesi amacıyla ülkeler bazında siyasal gelenek, dış politika geleneği ve sol siyasal hareketler spesifik bazda ele alınacaktır.

21. yüzyılda Latin Amerika’da yaşanan sol yönetim dalgasının temel taşı niteliğine sahip olan Venezuela analiz edilecek ilk ülke olacaktır. Venezuela’da 1999 yılında Hugo Chavez Frias başkanlığındaki MVR hükümeti ile başlayan sol yönetim dönemi günümüzde Nicolas Maduro başkanlığındaki Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi (PSUV) hükümeti ile devam etmektedir.

Venezuela’da solun yükselişi ve akabinde gerçekleşen siyasi değişim sürecinden farklı doğrultuda sol yönetim dönemine sahne olan Brezilya, 2003 yılında Luiz Inacio Lula da Silva başkanlığındaki PT iktidarına sahne olmuştur. 2003-2010 yılları arasında Lula da Silva başkanlığında yaşanan PT dönemi, 2011-2016 yılında Dilma Rousseff yönetimi önderliğinde devam etmiştir. Brezilya solunun 2016 yılı itibarıyla yaşamış olduğu sert düşüşe rağmen 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan PT dönemi, Brezilya siyasal hayatında ve dış politikada derin izler bırakmıştır.

21. yüzyılda solun yükseliş yaşadığı bir başka ülke olan Meksika, 2018 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde Andres Manuel Lopez Obrador başkanlığındaki merkez sol çizgide yer alan MORENA iktidarına sahne olmaktadır. Meksika siyasal tarihinde iktidarı elde etmekten büyük oranda uzak kalan sol hareketlerin 2018 yılında

yönetimini elde etmesi ile başlayan siyasi değişim süreci ve dış politika uygulamaları spesifik bazda gerçekleşmektedir.

3.1. BOLİVARCI VENEZUELA CUMHURİYETİ

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 1811 yılında İspanya Krallığı'na karşı bağımsızlığını ilan eden ve 1830 yılında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nden ayrılarak egemen devlet statüsüne erişen Venezuela (yürürlükte olan 1999 Anayasası kapsamında resmi olarak Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti), 21. yüzyıl itibarıyla ilk kez sol yönetim dönemine sahne olmaktadır. 19. yüzyılda büyük oranda liberal ile muhafazakâr ideoloji çerçevesinde kurulan siyasal hareketlerin ve askeri militanların etkisi altında kalan Venezuela siyasal hayatı, 20. yüzyılda ise askeri darbelere ve uzun süren sağ yönetim dönemlerine sahne olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin ideolojik mücadelesinden derin bir şekilde etkilenen Venezuela, dış politikadan ziyade iç politikaya yönelik uygulanan politikalara sahne olmuştur. İç siyasette ekonomik ve siyasi krizlerin yaratmış olduğu derin gerilim dönemi, Venezuela'nın bölgesel ve küresel alanda sınırlı ilişkiler içerisinde olması ile neticelenmiştir.

21. yüzyılda Venezuela solunun yaşadığı yükseliş neticesinde siyasal hayatta ve dış politikada geniş kapsamlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Venezuela'da yaşanan değişim sürecinin doğru bir şekilde analiz edilmesi hedefi doğrultusunda Venezuela siyasal geleneği, Venezuela dış politika geleneği ve Venezuela solu alt başlıklar altında ele alınacaktır.

3.1.1. Venezuela Siyasi Geleneği

Asırlar süren İspanyol sömürgesi döneminin ardından 1811 yılında bağımsızlığını ilan eden Venezuela, bağımsızlık mücadelesinin bölgeye yayılmasına öncülük etmiştir. Nitekim, Latin Amerika bağımsızlık mücadelesine liderlik eden Simon Bolivar, Francisco de Miranda, Vicente Salias ve Carlos Soublette'in öncülüğünde Venezuela tarihinin ilk örgütlü siyasal hareketi olan ve ayrıca, Latin

Amerika bağımsızlık mücadelesinin organizasyonunda büyük rol oynayan Yurtseverler Cemiyeti kurulmuştur (Varnagy and Koeneke, 2013: 82).

1811 yılında siyasal bağımsızlığını elde eden Venezuela 1819 yılında, günümüzde Venezuela, Ekvator, Kolombiya ve Panama'nın yer aldığı bölgede Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'ne dahil olmuştur. Simon Bolivar'ın öncülüğünde Latin Amerika birliğinin sağlanması amacıyla kurulan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, yaşanan iç siyasi çatışmalardan ötürü 1830 yılında dağılmıştır. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nden ayrılarak günümüzdeki sınırlarına ulaşan Venezuela, 1859-1863 yılları arasında Federalist ile Muhafazakâr hareketler arasındaki iç savaşa sahne olmuştur.

1868-1870 yılları arasında Mavi Devrim, 1870-1887 yılları arasında Büyük Sarı Liberal Parti dönemine sahne olan Venezuela, 1892 yılında gerçekleşen Legalist Devrim kapsamında kısa süreli demokratik dönüşüm yaşamıştır. Nitekim bu süreç 1898 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde son bulmuştur.

1898 yılında başlayan otoriter yönetim dönemi, 1908-1935 yılları arasında yaşanan Juan Vicente Gomez diktatörlüğü ile sürdürülmüştür. 20. yüzyılın ilk yarısında Venezuela siyasal hayatına egemen olan askeri unsurlar ancak 1958 yılında yönetimin sivillere devredilmesini sağlayan Punto Fijo Paktı neticesinde siyasal etkinliğini yitirmiştir. Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinin derinleştiği süreçte sağ siyasi partiler öncülüğünde hazırlanan Punto Fijo Paktı, sol hareketleri saf dışı bırakarak iki partili siyasal sistemin oluşmasını sağlamıştır. Nitekim Venezuela, Hugo Chavez liderliğindeki solun 1998 seçimleri neticesinde iktidarı elde etmesine kadar olan süreç zarfında sağ yönetimlere sahne olmuştur.

Yürürlükte olan 1999 Anayasası kapsamında federal bir cumhuriyet olan Venezuela, 23 eyalet ve 1 federal devletten oluşmaktadır. İç işlerinde bağımsız olan eyalet yönetimleri, dış işlerinde federal devlete tabii konumdadır. Federal devletin yürütme yetkisi, doğrudan gerçekleşen seçimler neticesinde belirlenen Devlet Başkanı'na aittir. Görev süresi altı yıl ile sınırlanan Devlet Başkanı'nın tekrar seçilmesine olanak sağlanmıştır. 1999 Anayasası kapsamında federal devletin yasama yetkisi ise 167 üyeli Venezuela Ulusal Meclisi'ne devredilmiştir. Ulusal Meclis üyeleri

doğrudan gerçekleşen seçimler vasıtasıyla beş yıllık görev süresi kapsamında belirlenmektedir.

3.1.1.1. 19. Yüzyılda Venezuela Siyasi Hayatı

5 Temmuz 1811’de ilan edilen Bağımsızlık Deklarasyonu hazırlanışında ve bağımsızlık sonrası yeni siyasal sistemin oluşturulmasında büyük rol oynayan Yurtseverler Cemiyeti, Venezuela tarihinin ilk siyasi hareketi olmuştur. Venezuela’nın ve Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin liderlerinden olan Simon Bolivar, yeni siyasal sistemin inşasına önderlik etmiştir. 15 Şubat 1819 tarihinde Angostura Kongresi’nde başlayan oturumlarda yeni siyasal sistemin Montesquieu’nün kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde oluşturulması gerektiğini savunan Simon Bolivar, asırlar süren sömürge döneminin ardından egemenliğin halka ait olduğu Latin Amerika’ya özgü bir siyasal sistem yaratma mücadelesi içinde olmuştur (Bethell, 1985: 139-141).

1819-1830 yılları arasında yaşanan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti döneminde Simon Bolivar ve Jose Antonio Paez’in önderlik ettiği federalistler ile Francisco de Paula Santander’in önderlik ettiği ulusalcılar arasında derin fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti’nin federal yapısına muhalif olan ulusalcı hareketlerin oluşturduğu Ayrılıkçı Parti, dönemin en etkili siyasi hareketlerinden olmuştur. Bununla birlikte, 1828-1829 yılları arasında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti ile Peru arasında gerçekleşen savaş, federalist hareketlere duyulan güveni derinden sarsmıştır. Latin Amerika halklarının kolektif bir amaç doğrultusunda birlikte hareket etmesi gerektiğini savunan federalistler, bağımsızlığın elde edilmesinin ardından kısa bir süre sonra gerçekleşen savaşın neticesinde ulusalcı hareketlerin şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır. Nitekim Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, federalist hareketlere duyulan güvenin azalması ve Ayrılıkçı Parti liderliğindeki ulusalcıların kitlesel desteğini arttırması neticesinde 1830 yılında dağılmıştır (Varnagy and Koenek, 2013: 82-83).

Latin Amerika halklarının asırlar süren sömürge döneminin ardından elde ettiği siyasal bağımsızlıkların muhafaza etmesi noktasında siyasi ve askeri alanlarda yoğun mücadele içerisinde olan Simon Bolivar, federalist bir anlayış doğrultusunda

kuruluşuna öncülük ettiği Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin 1830 yılında dağılması neticesinde büyük hayal kırıklığı yaşamıştır:

“Utançla söylüyorum ki kazandığımız tek şey bağımsızlığımız oldu” (Lynch, 2011: 335).

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılması neticesinde egemen bir devlet olarak ortaya çıkan Venezuela, egemenliğin halka ait olduğu cumhuriyet yönetim biçimini benimsemiştir. 24 Ağustos 1830 tarihinde Jose Antonio Paez'in önderliğinde kurulan Muhafazakâr Parti, 1859 yılında gerçekleşen iç savaş sürecine kadar Venezuela siyasal hayatının en etkili siyasi partisi olmuştur. Seçme ve seçilme hakkının spesifik sosyal statülere sahip erkek yurttaşlara ait olduğu bu dönemde gerçekleşen seçimlerde askeri kökenli bireyler ön plana çıkmıştır. Nitekim 1830-1854 yılları arasında Venezuela'da gerçekleşen seçimlere toplam nüfusun ancak %0.02'si katılmıştır (Varnagy and Koenek, 2013: 83).

1830-1853 yılları arasında Venezuela siyasal hayatına egemen olan Muhafazakâr Parti, 1840 yılında Antonio Leocadio Guzman ve Thomas Lander'in önderliğinde kurulan Liberal Parti'nin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bu dönemde Muhafazakâr Parti'nin gölgesi altında kalan Liberal Parti ancak Federal Savaşı olarak bilinen iç savaş neticesinde siyasal etkinliğini arttırmıştır.

Venezuela, 1859-1863 yılları arasında yaşanan iç savaş süreci sebebiyle derin toplumsal kriz ile karşılaşmıştır. Muhafazakâr Parti hükümeti ile siyasal sistemin çok çeşitli reformlar vasıtasıyla revize edilmesini talep eden Federalist birlikler arasında gerçekleşen iç savaş neticesinde Venezuela siyasal hayatı büyük bir dönüşüm içerisine girmiştir. Nitekim, 1858 yılında liberal reformlar talep eden federalistler tarafından kurulan Federal Parti, Nisan 1964'te imzalanan Coche Antlaşması ile sona eren iç savaş döneminin ardından Venezuela siyasal hayatında ön plana çıkmıştır. Bu süreçte isyancı birliklere liderlik ederek Federalistler arasında ön plana çıkan Liberal Parti adayı Juan Crisostomo Falcon, 1864-1868 yılları arasında yönetimin sahibi olmuştur. Falcon yönetimi ile başlayan Liberal Parti dönemi, 1847-1851 ve 1855-1858 yılları arasında Jose Tadeo Monagas yönetimi ile sürdürülmüştür. Liberal Parti'nin Venezuela siyasal hayatındaki etkinliği, 1868-1870 yılları arasında Mavi Devrim

olarak bilinen bu süreç neticesinde son bulmuştur (Straka, Mirabal and Caceres, 2017: 300).

Mavi Devrim'in liderlerinden olan Jose Tadeo Monagas'ın 18 Ağustos 1868 tarihinde hayatını kaybetmesi neticesinde derin kriz içerisine giren Venezuela, 14 Şubat 1870'te Büyük Sarı Liberal Parti üyelerinin başlattığı silahlı ayaklanmaya sahne olmuştur. Antonio Guzman Blanco liderliğindeki isyancı askeri birlikler, 27 Nisan 1870 tarihinde yönetimi devralmış ve 1887 yılına kadar sürecek olan Sarı Devrim süreci başlamıştır (Straka, vd.: 300-301). Liberal Parti'nin fraksiyonlarından olan Antonio Blanco liderliğindeki Büyük Sarı Liberal Parti 19. yüzyılın son döneminde Venezuela siyasal hayatına egemen olmuştur.

Mavi Devrim sürecini silahlı ayaklanma neticesinde sona erdiren ve Sarı Devrim sürecini başlatan Büyük Sarı Liberal Parti, 1892 tarihinde Joaquin Crespo komutasındaki isyancı birliklerin gerçekleştirdiği darbe ile karşılaşmıştır. Darbe neticesinde Joaquin Crespo önderliğinde kurulan Liberal Yeniden İnşa Partisi hükümeti, temel prensibi ahlaki ilişkiler doğrultusunda kabul edilmiş olan yasalar olan Legalist Devrim sürecine önderlik etmiştir (Shklar, 1986: 1). Nitekim, legalist bir anlayış doğrultusunda hazırlanan 1893 Anayasası kapsamında doğrudan ve gizli oy hakkı tanınmış ve hükümet süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. 1893 yılında yeni anayasanın ilan edilmesi ile başlayan değişim süreci güçlü kamuoyu desteği ile devam etmiştir. Öyle ki, Şubat 1894'te gerçekleşen başkanlık seçimlerinde Devlet Başkanı adayını Joaquin Crespo geçerli %99'unu elde ederek seçimden zaferle ayrılmıştır (Hernandez, 1998: 12).

Joaquin Crespo hükümeti ile başlayan Büyük Sarı Liberal Parti dönemi, 1 Eylül 1897 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimleri neticesinde Ignacio Andrade liderliğinde devam etmiştir. 1893 Anayasası kapsamında dört yıllık bir görev süresi çerçevesinde görevi devralan Andrade hükümeti, görevde bulunduğu süre zarfında Jose Manuel Hernandez liderliğindeki Milliyetçi Liberal Parti'nin (PLN) yoğun muhalefeti ile karşılaşmıştır. Nitekim, 1897 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerinin sonucuna dair şiddetli itirazlarda bulunan ve Andrade hükümetini usulsüzlük yapmakla itham eden PLN, 1898 yılında patlak veren derin siyasi krize ön ayak olmuştur. Mart 1898'te başlayan silahlı ayaklanmanın derinleştirdiği kriz neticesinde

Cipriano Castro liderliğinde askeri birlik yönetimi devralmıştır. Sarı Devrim sürecini sona erdiren Cipriano Castro dönemi ile 1945 yılına kadar sürecek olan And Dönemi başlamıştır.

Venezuela siyasi tarihinin ilk And bölgesi kökenli Devlet Başkanı olan Cipriano Castro'yu takiben sırasıyla görevi devralan Juan Vicente Gomez (1908-1935) Eleazar Lopez Contreras (1935-1941) ile Isaias Medina Angarita (1941-1945) And bölgesi kökenlidir (Varnagy and Koenek, 2013: 82-83).

3.1.1.2. 20. Yüzyılda Venezuela Siyasi Hayatı

Venezuela siyasi hayatı, 1898-1945 yılları arasında otoriter yönetim dönemine sahne olmuştur. Demokrasinin temel niteliklerinin güçlü merkeziyetçi yönetim tarafından ihlal edildiği bu dönemde siyasi partiler ve toplumsal hareketler büyük oranda politik etkinliğini yitirmiştir.

1908-1935 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olan Juan Vicente Gomez'in 17 Aralık 1935 tarihinde hayatını kaybetmesi neticesinde Kongre tarafından Devlet Başkanı ilan edilen Eleazar Lopez Contreras yönetimi sınırlı kapsamda yürütülen demokratikleşme süreci başlatmıştır. Sol siyasal hareketlerin yasa dışı olarak varlığını sürdürmeye devam ettiği bu süreç 1941-1945 yılında yaşanan Isaias Medina Angarita yönetiminin politikaları ile derinleşmiştir. Bu dönemde, 20. yüzyıl Venezuela siyasal hayatının en etkili partilerinden olan Demokratik Eylem Partisi (AD) ve Bağımsız Siyasi Seçim Organizasyonu Komitesi (COPEI) yasal hale gelmiştir.

3.1.1.2.1. Askeri Darbeler Dönemi

18 Ekim 1945 tarihinde gerçekleşen askeri darbe ile başlayan süreç neticesinde Venezuela, askeri darbeler dönemine sahne olmuştur. Siyasal iktidarın sahibi olan Romulo Betancourt başkanlığındaki Devrimci Askeri Cunta hükümeti, yönetimi devralmasının akabinde siyasal hayatın demokrasinin temel nitelikleri çerçevesinde yeniden düzenlenmesi amacıyla yeni anayasa hazırlığına başlamıştır. Nihayetinde, AD'nin yanı sıra COPEI, Demokratik Cumhuriyetçi Birlik (URD), Venezuela Komünist Partisi (PCV) ve Sosyalist Parti (PS) katılımı ile hazırlanan anayasa metni, 15 Temmuz 1947 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Varnagy and Koenek, 2013: 87-88).

1945-1948 tarihleri arasında siyasi hayata egemen olan Romulo Betancourt başkanlığındaki Devrimci Askeri Cunta hükümeti, 14 Aralık 1947 tarihinde gerçekleşen seçimler ile siyasi iktidarı halka devretmiştir. 1947 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerinde AD adayı Romulo Gallegos geçerli oyların %74'ünü elde ederek Venezuela Devlet Başkanı seçilmiştir. Demokratik seçimler neticesinde başlayan Gallegos hükümeti dönemi, 24 Kasım 1948 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde son bulmuştur.

1948-1958 yılları arasında askeri yönetime sahne olan Venezuela, bu süre zarfında anti demokratik uygulamalara sahne olmuştur. Marcos Perez Jimenez ile özdeşleştirilen ve “Perezjimenismo” olarak adlandırılan politikalar vasıtasıyla siyasi aktiviteler otoriter uygulamalar ile baskı altına alınmıştır. Radikal milliyetçi anlayış çerçevesinde hareket eden Perez Jimenez hükümeti, 1945'te yasal siyasi parti statüsü elde eden PCV'nin yanı sıra, Marksist-Leninist bir anlayış benimseyen toplumsal hareketleri ve sendikaları, anti demokratik uygulamalar vasıtasıyla baskı altına almıştır (Raby, 2017: 188-189). Perez Jimenez liderliğindeki diktatörlük dönemi, 23 Ocak 1958 tarihinde Tuğamiral Wolfgang Larrazabal önderliğindeki askeri birliklerin ve Yurtsever Cunta adlı sivil örgütün ortaklığında gerçekleşen ayaklanma neticesinde son bulmuştur (Salas, 2007: 49). Siyasi partilerin ve toplumsal hareketlerin bir koalisyonu olan Yurtsever Cunta hükümeti, 31 Ekim 1958 tarihinde siyasi hayatı demokrasinin temel nitelikleri ışığında yeniden düzenlemek ve ulusal birliği sağlamak amacıyla Punto Fijo Paketi'ni imzalamıştır.

3.1.1.2.2. Punto Fijo Paketi ve İki Partili Siyasal Sistem

20. yüzyılın ikinci yarısında Venezuela siyasi hayatını şekillendiren Punto Fijo Paketi, sol siyasi hareketleri saf dışı bırakan merkez sağ konumdaki AD, COPEI ve URD'nin katılımı neticesinde 1958 yılında imzalanmıştır (Varnagy and Koenek, 2013: 89). Venezuela solunun en etkin siyasi hareketi olan PCV'nin dahil edilmediği Punto Fijo Paketi, sol merkezli radikalleşme sürecinin derinleşmesine ve AD ile COPEI öncülüğündeki sağ parti hakimiyetinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Chacin, 2015: 102).

1958 yılında üç merkez-sağ siyasi parti arasında imzalanan Punto Fijo Paktı neticesinde Venezuela, 1993 seçimlerine kadar olan süre zarfında AD ve COPEI yönetimlerine sahne olmuştur (Raby, 2017: 190). AD; Romulo Betancourt (1964-1969), Raul Leoni (1964-1969), Carlos Perez (1974-1979, 1989-1993), Jaime Lusinchi (1984-1989), Octavio Lepage (1993) ve Ramon Jose Velasquez (1993-1994) hükümetleri ile siyasal iktidara sahip olmuştur. Punto Fijo Paktı'nın bir diğer üyesi olan COPEI ise, Rafael Caldera (1969-1974) ve Luis Herrera Campins (1979-1984) hükümetleri ile siyasal iktidarı elde etmiştir.

1958 yılında imzalanan Punto Fijo Paktı neticesinde başlayan pratikte iki partili sistem, 5 Aralık 1993 tarihinde gerçekleşen seçimlerinde Convergencia koalisyonu adayı Rafael Caldera'nın başkan seçilmesi ile son bulmuştur. Rafael Caldera hükümeti ile Venezuela siyasal hayatında gerçekleşen değişim sürecinde kitlesel etkinliğini arttıran Hugo Chavez liderliğindeki MVR, 1998 seçimleri neticesinde iktidarı elde etmiştir.

3.1.2. Venezuela Dış Politika Geleneği

5 Temmuz 1811'de Bağımsızlık Deklarasyonu'nun ilan edilmesi neticesinde İspanyol sömürge yönetime karşı on yıl boyunca devam eden bağımsızlık savaşlarına sahne olan Venezuela, siyasal bağımsızlığın elde edilmesinin ardından ise ekonomik bağımsızlık ve uluslararası tanınma mücadelesi içerisinde olmuştur. Bağımsızlığın mevcudiyeti açısından ihtiyaç duyulan siyasi ve ekonomik desteği dış politika alanında yürütülen iş birlikleri ile gidermeyi amaçlayan Venezuela hükümetleri, 19. Yüzyılda ulusal güvenlik eksenli dış politika stratejisi uygulamıştır.

20. yüzyıl itibarıyla Venezuela dış politikası, ABD'nin Latin Amerika'daki etkinliğini arttırma çabaları neticesinde dönüşüme uğramıştır. Jeostratejik konumu itibarıyla ABD'nin Latin Amerika politikasında oldukça önemli bir role sahip olan Venezuela, yerel siyasi konjonktüre bağlı olarak 20. yüzyıl itibarıyla Washington yönetimleri siyasi ve ekonomik alanlarda güçlü iş birlikleri oluşturmuştur.

3.1.2.1. 19. Yüzyılda Venezuela Dış Politikası

19. yüzyılda Venezuela dış politikası, ulusal güvenlik kavramının ön planda olduğu statükocu bir strateji temelinde şekillenmiştir. Asırlar süren sömürge döneminin ardından 1810'lu yıllarda başlayan bağımsızlık savaşları Simon Bolivar ve Francisco de Miranda önderliğinde yürütülen mücadele neticesinde bölgesel düzeyde topyekûn bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Latin Amerika ülkelerinin büyük oranda bağımsızlıklarını elde ettiği bu dönemde mücadeleye önderlik etmesi sebebiyle kilit bir role sahip olan Simon Bolivar, aynı zamanda uzun vadeli misyonu ve geniş kapsamlı vizyonu ile dış politika stratejilerini derinden etkilemiştir. Nitekim, bağımsızlıklarını elde eden Latin Amerika devletlerinin birlik içerisinde olması gerektiğini vurgulayan Simon Bolivar, 1819 yılında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncülük etmiştir. Sömürge dönemini sona erdiren Latin Amerikalıların ortak mücadelesi ile sömürüye maruz kalan diğer dünya ülkelerine örnek olması gerektiğini vurgulayan Bolivar, Latin Amerika'nın tüm insanlığın umudu olduğunu belirtmiştir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 1983: 37).

Simon Bolivar'ın öncülük ettiği idealist dış politika anlayışı 1828 yılında patlak veren Peru- Büyük Kolombiya Cumhuriyeti ile son bulmuştur. 13 Ocak 1830 tarihinde Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nden ayrılarak egemen bir devlet olarak ortaya çıkan Venezuela, Simon Bolivar'ın öncülük ettiği idealist dış politika anlayışından uzaklaşmıştır. Nitekim, bu süreçte Venezuela dış politikası, bölgesel politikaların aksine başta Birleşik Krallık olmak üzere sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin ekonomik yatırımlarını elde etme anlayışı üzerine kurulmuştur (Lynch, 2011: 269).⁸⁸⁸ Sanayi Devrimi'nin ardından güçlü ekonomisi ile küresel güç mücadelesinde ön plana çıkan Birleşik Krallık, bu dönemde Venezuela'nın en önemli ticari ortağı haline gelmiştir (Gott, 2005/2008: 103).

3.1.2.2. 20.Yüzyılda Venezuela Dış Politikası

19. yüzyılda sanayileşememiş ekonomisi ile başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dışa bağımlı hale gelen Venezuela, 20. yüzyıl itibarıyla dış politikada ulusal güvenliğin sağlanması amacıyla yeni arayışlar içerisinde olmuştur. Nitekim, bu dönemde ABD

ile siyasi ve ekonomik alanlar başta olmak üzere çok çeşitli iş birlikleri oluşturulmuştur.

1823 Monroe Doktrini ile Batı Yarımküreyi ulusal güvenlik kavramı çerçevesinde ele alan ABD, 20. yüzyıl itibarıyla başta Venezuela olmak üzere Latin Amerika'da artan Avrupa hakimiyetine karşı bir strateji benimsemiştir. Kalkınamamış ekonomisi ile dışa bağımlı konumda olan ve dış borçları sebebiyle Avrupalı devletlerin siyasi ve ekonomik baskı ile karşılaşan Venezuela, bu süreçte ABD ile stratejik ortaklık kurmuştur. Nitekim, 1902-1903 yılları arasında Birleşik Krallık, Almanya ve İtalya'nın katılımı ile gerçekleşen deniz ablukası ile karşılaşan Venezuela, yaşanan kriz sürecinden dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in diplomatik girişimleri neticesinde çıkmıştır (Roskin and Berry, 2014: 223).

20. yüzyılın ilk yıllarında hidrokarbon rezervlerinin tespit edildiği Venezuela'da hızlı bir şekilde artan ABD etkinliği Soğuk Savaş döneminde güçlenerek devam etmiştir. Batı Yarımkürede sosyalist-komünist hareketler ile yoğun mücadele içerisinde olan Washington hükümetleri, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla demokratik geçiş dönemine öncülük eden Punto Fijo Paketi'nin mimarları AD ve COPEI hükümetlerini bu yönde teşvik etmiştir. Başta Venezuela'da olmak üzere Latin Amerika'da liberal ekonomik sistemin büyük oranda kabul görmesi neticesinde askeri yönetimlerin yerini alan demokratik hükümetler, güçlü ABD desteği ile karşılaşmıştır (Anderson, 2015: 93-94).

20. yüzyılın ilk yarısında büyük oranda otoriter yönetimlere ve askeri darbelere sahne olan Venezuela'da dış politika stratejisi sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Siyasal hayatta meydana gelen krizlerin derin bir şekilde etkilediği dış politika, Soğuk Savaş döneminde yaşanan ideolojik rekabetin etkisi bağlamında şekillenmiştir. 1958 yılında Romulo Betancourt hükümeti ile başlayan ve 1994 tarihine kadar devam eden iki partili siyasal sistem döneminde Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinden derin bir şekilde etkilenen Venezuela, 1959 yılında gerçekleşen sosyalist devrime sahne olan Küba ile diplomatik ilişkilerini keserek Batı Bloku üyelerinin en sadık müttefiklerinden biri haline gelmiştir (Gott, 2005/2008: 25).

3.1.3. Venezuela Solu

19. yüzyıl boyunca milliyetçi ve muhafazakâr hareketlerin egemen olduğu Venezuela siyasal hayatı, 20. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla başlayan bir dönüşüm sürecine sahne olmuştur. Otoriter yönetimlerin ve militanların yerini sivillerin aldığı bu dönemde siyasal sistemde yaşanan dönüşüm sürecinde sol siyasal hareketlerin etkinliği artmıştır. Nitekim, Venezuela tarihinin ilk modern biçimde örgütlenmiş ilk sol siyasi partisi olan ve mevcut siyasal hayatta varlığını sürdüren en eski siyasal hareket olan PCV, Juan Vicente Gomez diktatörlüğüne karşı mücadele temelinde 5 Mart 1931 tarihinde kurulmuştur (Blutstein, 1977: 225).

Venezuela siyasal hayatında yaşanan dönüşüm sürecine öncülük eden PCV, aynı zamanda Venezuela solunun gelişimi noktasında oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim PCV'nin önderlik ettiği sol siyasi mücadeleden etkilenerek 1936 yılında kurulan Cumhuriyetçi İlerici Parti (PRP) ile 1971 yılında PCV'den ayrılan bir grup üye tarafından kurulan Sosyalizm Hareketi (MAS) Venezuela siyasal hayatında derin izler bırakmıştır.

PCV'nin önderlik ettiği sol siyasi akımdan farklı olarak Romulo Betancourt, Raul Leoni ve Romulo Gallegos liderliğinde Marksist-Leninist ideoloji temelinde kurulan Ulusal Demokratik Parti (PDN) 1940'larda yaşamış olduğu dönüşüm neticesinde kuruluş ilkelerinden uzaklaşmış ve 1941 yılında gerçekleşen değişiklik neticesinde AD adını almıştır. 1945 yılında Yurtsever Cunta önderliğinde gerçekleşen askeri darbeye rol alan Romulo Betancourt başkanlığında AD, 1945-1948 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olmuştur (Lalander, 2008: 133).

20. yüzyılın ikinci yarısında Venezuela siyasal hayatının en etkin siyasi partisi olan AD, bu süreçte öncülü olduğu PDN'in Marksist-Leninist ilkelerinden büyük oranda ayrılmış ve akabinde gerçekleşen bölünmeler neticesinde birçok sol siyasi hareketin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Nitekim AD'den ayrılan üyeler tarafından 1960 yılında Devrimci Sol Hareket (MIR) ve 1967 yılında Halkın Seçimi Hareketi (MEP) kurulmuştur. Küba Devrimi'nin yaratmış olduğu sol devrimci dalgadan etkilenerek kurulan MIR, gerilla tipi mücadele vasıtasıyla sol-sosyalist devrim gerçekleştirme misyonu çerçevesinde kurulmuştur. 1960 ve 1970'li yıllarda silahlı

mücadele içerisinde olan fakat etkinliği sınırlı olan MIR, 1988 yılında MAS ile birleşme kararı almıştır (Ellner, 1998: 5).

20. yüzyılın son çeyreğinde Venezuela siyasal hayatında en fazla ön plana çıkan sol siyasi hareket olan MAS, 1971 yılında PCV'den ayrılan üyeler tarafından kurulmuştur. Yasalar çerçevesinde demokratik bir mücadele neticesinde siyasal iktidarı elde etmeyi hedefleyen amaçlayan MAS, 1971 yılında radikal fikirlere sahip bir grup üyenin ayrılışı neticesinde bölünme yaşamıştır. MAS'tan ayrılan üyelerin kurmuş olduğu Radikal Dava (LCR), 21. yüzyılda Hugo Chavez liderliğinde yaşanan solun yükselişinde etkin bir rol oynaması bakımından ön plana çıkmaktadır.

3.1.3.1. Venezuela Komünist Partisi

Venezuela solunun modern bir şekilde örgütlenmiş ilk siyasi partisi olan PCV, 5 Mart 1931 tarihinde Tomas Aquino Torres, Tomas del Carmen Torres ve Jose Antonio Mayobre önderliğindeki bir grup üniversite öğrencisi tarafından kurulmuştur. Juan Vicente Gomez diktatörlüğü döneminde kurulan PCV, komünist bir devrim gerçekleştirme misyonu çerçevesinde 1945 yılına kadar yasa dışı olarak varlığını sürdürmüştür. Kurulduğu tarihten itibaren işçi sendikalarının örgütlenmesinde büyük rol oynayan PCV, 1936-1937 yılları arasında hidrokarbon sanayisi işçilerinin katılımı ile Zulia eyaletinde gerçekleşen geniş katılımlı greve önderlik etmiştir (Levine, 1973: 24). Zulia İşçi Sendikası, Petrol Sendikacıları Birliği ve Venezuelalı Öğrenciler Federasyonu'nun (FEU) katılımıyla derinleşen grev, 1937 yılında PCV ile Contreras hükümeti arasında gerçekleşen ve çok çeşitli işçi haklarının elde edildiği müzakereler neticesinde son bulmuştur (Urquijo, 2004: 18). Venezuela tarihinin en geniş katılımlı işçi grevlerinden biri olan 1936-1937 grevlerine önderlik eden PCV, henüz demokratik bir siyasal sistemin mevcut olmadığı bir dönemde kitleleri harekete geçirme noktasında göstermiş olduğu başarı neticesinde Venezuela solunun lider siyasal hareketi olarak ortaya çıkmıştır.

Juan Vicente Gomez diktatörlüğünün ardından siyasal iktidarın sahibi olan Eleazar Contreras yönetiminin öncülüğünde siyasal sistemde gerçekleştirilen demokratikleşme sürecine rağmen PCV, Marksist-Leninist ilkeleri sebebiyle yasadışı kalmaya devam etmiştir (Varnagy and Koenek, 2013: 86). Soğuk Savaş dönemi

öncesinde otoriter yönetimlerin yaşandığı Venezuela’da uzun yıllar boyunca yasa dışı olarak faaliyet gösteren PCV ancak 9 Ekim 1945 tarihinde yasal statüye erişmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında Venezuela solunun en etkin siyasi hareketi olarak ön plana çıkan PCV, 1945 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde siyasal iktidarı elde eden Romulo Betancourt yönetimi döneminde etkinliğini arttırmıştır. Ancak bu süreç, 1948 yılında Carlos Delgado Chalbaud’un liderlik ettiği askeri darbe neticesinde son bulmuştur. Nitekim, 1948-1958 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olan Marcos Perez Jimenez hükümeti tarafından PCV yasa dışı ilan edilmiştir. Soğuk Savaş dönemin ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenen Perez Jimenez hükümeti, sol-sosyalist siyasi hareketlerin etkinliğini anti demokratik uygulamalar ile sınırlandırmıştır. PCV’nin tekrar yasal bir statüye erişmesi ise ancak 1958 yılında Yurtsever Cunta’nın önderlik ettiği darbe neticesinde mümkün olmuştur. 23 Ocak 1958 tarihinde Perez Jimenez yönetimine yönelik gerçekleşen askeri darbe sürecinde AD, COPEI ve URD ile etkin bir rol alan PCV, buna karşın kısa süre içerisinde siyasal hayatın dışına itilmiştir (Raby, 2017: 189-190).

1958-1994 yılları arasında AD ve COPEI’nin siyasal hayata egemen olduğu süreçte PCV, siyasal iktidarı elde etmekten oldukça uzak kalmıştır. 1931 yılında komünist devrim gerçekleştirmek amacıyla kurulan fakat siyasal iktidarı elde etmekten uzak kalan PCV, 1970 yılında derin bir bölünme yaşamıştır. PCV’den ayrılan bir grup üye tarafından 1970 yılında kurulan MAS, 20. yüzyılın son çeyreğinde etkili mücadelesi ile sol hareketler arasında ön plana çıkmıştır.

3.1.3.2. Sosyalizm Hareketi

Kitleleri harekete geçirme noktasında arzulanan başarıyı elde edemeyen PCV’den ayrılan Teodoro Petkoff ve Pompeyo Marquez liderliğindeki bir grup üye tarafından 19 Ocak 1971 tarihinde MAS kurulmuştur. Sosyalist devrimi demokratik yollarla parlamenter bir strateji ile gerçekleştirmeyi amaçlayan MAS, PCV’nin aksine işçi hareketlerinden ziyade üniversite öğrencileri ve kent merkezli bir mücadeleye yoğunlaşmıştır (Ellner, 1998: 5-6). 1970’li yıllarda AD’dan ayrılan üyeler tarafından kurulan MIR ile siyasi ortaklık kuran MAS, PCV ile 20. yüzyılda Venezuela soluna liderlik etmiştir.

Demokratik yollarla siyasal iktidarı elde etmeyi amaçlayan MAS, seçimler temelinde benimsemiş olduğu parlamenter stratejiden ötürü seçmen nüfusun fazla olduğu kent merkezlerinde aktif mücadele içerisinde olmuştur. Sosyalizm ilkelerine bağlı olarak hareket etmesine karşın seçim öncelikli bir strateji benimsemesinden ötürü ideolojik mücadelesinden uzaklaşan MAS, 1958 Punto Fijo Paketi'nin imzalanması ile başlayan ve 1994 yılına kadar süren zarfında AD ve COPEI'nin ön plana çıktığı siyasal hayatta iktidarı elde etmekten uzak kalmıştır.

3.1.3.3. Radikal Dava

Alfredo Maneiro liderliğindeki eski MAS üyesi küçük bir grup tarafından kurulan 1971 yılında LCR, sosyalizm ilkeleri kapsamında işçi sınıfı ve kırsal kesimin öncelikte olduğu bir strateji benimsemiştir. Kuruluş ilkeleri itibarıyla yoksul kesimin siyasal anlamda harekete geçirilmesini temel strateji olarak belirlemesi ve işçi sınıfının taleplerine öncelik vermesi bakımından MAS'tan ayrılan LCR, 20. yüzyılın son çeyreğinde etkinliğini arttırmıştır (Gott, 2005/2008: 135-141).

Venezuela siyasal sisteminin işçi sınıfının ve yoksul kesimin taleplerini karşılama noktasında eksik kaldığını savunan LCR, sosyalist devrim gerçekleştirme misyonu benimsemiştir. 1970 ve 1980'li yıllarda yerel düzeyde etkin olan toplumsal hareketler ile güçlü ilişki kurarak başta Bolivar ile Vargas eyaletlerinde bulunan işçi sendikaları arasında ön plana çıkan LCR, sistem karşıtı radikal ideolojik yaklaşımı sebebiyle 21. yüzyılda yaşanan bolivarcı devrim sürecinde etkin bir rol üstlenmiştir (Raby, 2017: 203).

1990'lı yıllarda siyasal etkinliğini arttıran LCR, Andres Velasquez'in başkan adayı olarak katıldığı 5 Aralık 1993 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %21'ini elde etmiştir. LCR'nin sistem karşıtı yaklaşımına ve ideolojik stratejisine rağmen elde etmiş olduğu yüksek oy oranı Venezuela solunun 21. yüzyılda yaşadığı yükselişin bir habercisi olmuştur.

Venezuela solunun iktidarı elde ettiği 1998 başkanlık seçimlerine giden süreçte LCR derin bir dönüşüme sahne olmuştur. Nitekim, LCR'den ayrılan Pablo Medina, Aristobulo Isturiz ve Ali Rodriguez'in liderliğindeki bir grup tarafından 27 Eylül 1997

tarhinde Hepimiz için Anayurt (PPT) kurulmuştur. 1999 yılında başlayan bolivarcı devrim sürecine muhalif bir duruş sergileyen LCR, 21. yüzyılda merkez sağ partilerinin de yer aldığı çeşitli siyasi ortaklıklar kurmuştur. 1998 seçimlerinde LCR'nin aksine MVR adayı Hugo Chavez'i destekleyen PPT, 2013 yılı itibarıyla Nicolas Maduro hükümeti öncülüğünde sürdürülen Bolivarcılık politikalarını desteklemektedir.

3.1.4. Hugo Chavez Dönemi

6 Aralık 1998 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerine MVR adayı olarak katılan Hugo Chavez, geçerli oyların %56'sını elde ederek Venezuela Devlet Başkanı seçilmiştir. Başkanlık seçimlerine giden süreçte Bolivarcılık ilkeleri temelinde şekillenmiş bir seçim kampanyası benimseyen Hugo Chavez'in elde etmiş olduğu başarı, Venezuela siyasi hayatında 20. yüzyılın son döneminde yaşanan değişim sürecinin tezahürüdür.

1958 Punto Fijo Paktı ile Venezuela siyasal hayatının pratikte iki partili bir sisteme yol açması, siyasi temsil noktasında derin toplumsal huzursuzluk yaratmıştır. Bu duruma ilaveten, 1980'li yılların ikinci yarısı itibarıyla benimsenen neoliberal politikaların sosyoekonomik sorunların çözümünde başarısız kalması sebebiyle toplumda geniş katılımlı yeni bir arayışın doğmasına sebebiyet vermiştir. 1982 yılında Bolivarcı Devrimci Hareket-200 (MBR-200) örgütünün kuruluşuna öncülük eden Hugo Chavez, Carlos Perez hükümetine yönelik 4 Şubat 1992 tarihinde başarısız neticelenen askeri darbe girişiminde bulunmuş ve 1994 yılında Rafael Caldera hükümetinin almış olduğu karar neticesinde serbest bırakılmıştır (Gott, 2005/2008: 78-79). Başarısız bir şekilde sonuçlanan askeri darbe girişimine liderlik etmesine rağmen basın yoluyla gerçekleştirdiği devrimci açıklamaları ile kamuoyunda güçlü bir destek elde eden Hugo Chavez, bu defa yasal yollarla siyasal iktidarı elde etmek amacıyla 1997 yılında MVR'nin kuruluşuna önderlik etmiştir. Bolivarcılık ilkeleri temelinde kurulan, karizmatik lider anlayışının hâkim olduğu MVR, milliyetçi ve solcu hareketlerin heterojen bir karışımı olarak toplumun her kesimine ulaşmayı hedeflemiştir (Villa, 2005: 160-161).

3.1.4.1. Siyasi Değişim

2 Şubat 1999 tarihinde resmen görevi devralan Hugo Chavez hükümeti, Bolivarcılık temelinde uygulanacak olan politikaların meşruluğunun sağlanması arzusuyla yeni anayasa hazırlıklarına başlamıştır. 1958 Punto Fijo Paketi'nin neticesinde hazırlanan 1961 Anayasası'nın toplumunun siyasal ve ekonomik taleplerini karşılama noktasında eksik kaldığını savunan Hugo Chavez, halkın karar alma sürecinde etkin bir rol aldığı anayasa hazırlama süreci başlatmıştır.

İktidarı demokratik seçimler neticesinde elde eden Hugo Chavez, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında geçmişte benimsemiş olduğu silahlı mücadele yönteminden uzaklaşarak radikal değişime sebebiyet verecek uygulamaların yasal sınırlar çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Nitekim, Venezuela siyasal hayatında radikal değişimlere sebebiyet veren 1999 Anayasası, 25 Nisan 1999 tarihinde gerçekleşen Kurucu Meclis referandumu ve 25 Temmuz 1999'da gerçekleşen Kurucu Meclis üyelerinin seçiminin neticesinde hazırlanmış, nihayetinde 15 Aralık 1999'da gerçekleşen referandumda elde edilen %71 oy oranı ile yasalaşmıştır (Pastor y Malmau, 2000: 167-168). Bolivarcı devrim sürecinin temel dayanağı olan 1999 Anayasası neticesinde ülkenin resmi adı Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

Hugo Chavez yönetiminin temel ilkesi olan Bolivarcılık, ulus ötesi bir bağlam kapsamında Latin Amerika coğrafyasını içerisine alan oldukça geniş bir düşünce biçimini ifade etmektedir:

“Bolivarcılık sadece Venezuela için bir tez değildir. Biz bunu fazla alçakgönüllülükle tüm dünya öneriyoruz, özellikle de Latin Amerika ve Karayip dünyasına, bizim Amerika'mıza” (Emerson, 2011: 100-101).

Chavez hükümeti, 1999-2001 yılları arası dönemde halkçı ve milliyetçi bir anlayış temelinde şekillenen, radikal siyasi değişimden uzak bir biçimde nispeten ılımlı politikalar uygulamıştır. Henüz sosyalizme olan bağlılığın açık bir şekilde ifade edilmediği bu süreçte Bolivarcılık ilkeleri temelinde uygulanan politikalar ile milli birlik ve beraberliğin kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu ılımlı politikalar süreci 2001 yılında sosyalist bir anlayış temelinde hazırlanan Ley Habilitante

yasalarının kabulü ile son bulmuştur 1980’li yılların ikinci yarısı itibarıyla uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar dönemini sona erdiren Ley Habilitante, içerdiği 49 farklı kararname neticesinde tarım, hidrokarbon sanayisi, kentsel mülkiyet ve kooperatiflerin yapısını sosyalist bir anlayış temelinde düzenlenmesini sağlamıştır (Ellner, 2008: 53).

1976 yılında petrol endüstrisinin millileştirilmesi ile başlayan ve 1980’li yılların ikinci yarısı itibarıyla uygulanan neoliberal politikalar vasıtasıyla özel sermayenin kontrolüne geçen yarı kamu kuruluşu PDSVA, hidrokarbon üretiminin devlet kontrolünde gerçekleşmesi hedefi doğrultusunda Ley Habilitante kararnameleri çerçevesinde tam olarak kamulaştırılmıştır (Mommer, 2003: 141).

2001 yılı itibarıyla Bolivarcı devrim sürecini sosyalist bir çizgide uygulamaya başlayan Chavez yönetimi bu süreçte şiddetli muhalefet ile karşılaşmıştır. Devletin ekonomideki rolünün büyük oranda artırılması, özelleştirmelerin önüne geçilmesi ve başta PDSVA dahil olmak üzere hidrokarbon sanayisinde aktif olan birçok işletmenin kamulaştırılması neticesinde varlıklı sınıfın muhalefeti ile karşılaşan Chavez hükümeti, silahlı kuvvetlerin de sürece dahil olması neticesinde derin bir kriz ile karşılaşmıştır. Nitekim, 2001-2002 yılları arasında gerçekleşen genel grev eylemleri ile şiddetlenen kriz 7-8 Şubat 2002 tarihlerinde Venezuela Silahlı Kuvvetleri’ne mensup muhalif subayların Chavez yönetimini istifaya davet etmesi ile derinleşmiştir (Golinger, 2011: 88-89). Nihayetinde, 11 Nisan 2002 tarihinde Ticaret Odaları Konfederasyonu (FEDECAMARAS) lideri Pedro Carmona ile Venezuela İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CTV) lideri Carlos Ortega’nın ortak bir şekilde grev kararı alması ile başlayan ve ordunun dahil olması ile isyana dönüşen süreç neticesinde askeri darbe gerçekleşmiştir (Gott, 2005/2008: 240-241). Darbe neticesinde iktidarı elde eden Pedro Carmona’nın başkanlığında kurulan geçici hükümet, Bolivarcı devrim sürecinin temel meşru dayanağı olan 1999 Anayasası hızlı bir biçimde askıya alınmıştır (Gott, 2005/2008: 240).

Demokratik seçimler vasıtasıyla Devlet Başkanı seçilen, güçlü kamuoyu desteğine sahip Hugo Chavez’in 2002 askeri darbesi ile karşılaşması derin toplumsal krize sebebiyet vermiştir. Nihayetinde, askeri darbe girişiminin akabinde milyonlarca yurttaşın katılımı ile gerçekleşen darbe karşıtı kitlesel eylemler ve Silahlı Kuvvetler

mensubu Chavez yanlısı subayların sürece dahil olması neticesinde 14 Nisan 2002 tarihinde askeri darbe püskürtülmüş ve Hugo Chavez tekrar başkanlık görevini devralmıştır. Hugo Chavez, darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasında ordu içinde bulunan Bolivarcı subayların büyük rol oynadığını belirtmiştir:

“Ordu ve halk arasındaki bu derin ilişki olmasaydı, bütün o halk tepkisi ortaya çıkmazdı. Mao’nun sözünü ettiği şu balık ve su meselesi; ordu için halk, balık için su neyse odur. Bugün Venezuela’da balıklarımız suyun içinde yüzmektedir” (Raby, 2017: 233).

Darbe girişimini güçlü kamuoyu desteği ve darbe karşıtı subayların desteği ile atlatan Hugo Chavez, 1999 yılından bu yana uygulanan bolivarcı devrim sürecini askeri darbe girişimin bastırılmasının ardından daha etkili uygulamalar vasıtasıyla devam edilmesine öncülük etmiştir. Nitekim, bu süreçte sosyal hakların genişletilmesi, halkın siyasi ve ekonomik alanlarda gerçekleşen karar alma sürecinde çok daha etkin rol alması, sosyoekonomik sorunlar ile mücadele kapsamında eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması ve sosyal adaletsizliğin giderilmesi amacıyla Ulusal Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planı ile Stratejik Sosyal Plan vb. çeşitli sosyal programlar uygulanmıştır (Blank, 2016: 69-77).

2003 yılında geniş çaplı okuma yazma seferberliği hedefiyle Robinson Misyonu, lise ve orta öğretimini çeşitli sebeplerden ötürü tamamlayamamış öğrencilere devlet desteği sağlanması amacıyla Ribas Misyonu, bolivarcı devrimin önemli bir aşaması olan bolivarcı üniversitelerin ülkenin her kentinde yaygınlaşması amacıyla ise Sucre Misyonu başlatılmıştır (Villa, 2005: 165-166). Eğitim alanında yürütülen seferberliğin yanı sıra temel sağlık hizmetlerinden verimli bir şekilde faydalanamayan yurttaşlara hizmet verilmesi amacıyla 2003 yılında Barrio Adentro programı başlatılmıştır.

2002 yılında gerçekleşen darbe girişiminin ardından devletin öncülüğünde gerçekleşen sosyal kalkınma stratejisi benimseyen Chavez hükümeti, muhalefetin yoğun talebine karşılık vererek 2004 yılında referandum kararı almıştır. 1999 Anayasası kapsamında seçimler vasıtasıyla göreve gelmiş iktidar sahiplerinin spesifik şartlar bağlamında referandum yoluyla görevden alınmalarına olanak sağlayan yasayı

aktifleştiren muhalif hareketler, iki buçuk milyon imza toplayarak Hugo Chavez yönetiminin meşruiyetinin halka danışılmasını talep etmiştir. 15 Ağustos 2004 tarihinde gerçekleşen halk oylamasında geçerli oyların %59'unu elde eden Hugo Chavez, siyasal meşruiyetine dair duyulan güvensizliği bastırmıştır.

2004 yılında gerçekleşen referandumdan zaferle ayrılan Hugo Chavez, sahip olduğu kamuoyu desteğini başarılı ekonomik politikaları ile derinleştirmiştir. Nitekim, çok çeşitli programlar ile geniş kapsamlı sosyal kalkınma sürecine sahne olan Venezuela'da 2003-2004 yılları arasında Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) %23 büyümüş, istihdam oranı %3 artmıştır (Villa, 2005: 166).

3.1.4.2. 21. Yüzyıl Sosyalizmi

2003 yılı itibarıyla derinleşen Bolivarcı devrim süreci, 2005 yılı itibarıyla sosyalizm ekseninde şekillenmiştir. Ocak 2005'te Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenen Dünya Sosyal Forumu'nda kapitalist ekonomik sistemin ekonomik sorunları derinleştirdiğini ve artan gelir dağılımı eşitsizliği ile yoksulluğun derinleşmesine sebep olduğunu belirten Hugo Chavez, çözüm olarak sosyalizmi göstermiştir (Murphy, 2015: 13-14). Soğuk Savaş'ın ardından sosyalizme olan bağlılığını en şiddetli biçimde ilan eden devlet başkanı olan Chavez, sosyalizmin mevcut konjonktürel kapsam çerçevesinde revize edilmesi gerektiğini savunarak 21. yüzyıl sosyalizmi kavramını öne sürmüştür (Ellner, 2008:58).

Kapitalist sistemin hâkim olduğu mevcut uluslararası sistemde, ideolojik sınırlara hapsolmuş sosyalizmin sürdürülebilirliğinin mümkün olmadığını savunan Hugo Chavez, üretim araçlarına yönelik topyekûn hakimiyet kurma talebinin olmadığı, özel sermaye girişimlerinin toplumsal refah bağlamında sunulan spesifik şartlar çerçevesinde korunduğu ve dışa açık ekonomi anlayışının benimsendiği 21. yüzyıl sosyalizmi politikaları uygulamıştır (Raby, 2017: 246-257).

Marksist-Leninist bir anlayıştan uzak olmasına karşın ılımlı eksende şekillenmiş sosyalist uygulamalarda bulunan Chavez hükümeti, toplumsal kalkınma misyonu çerçevesinde özel mülkiyete yönelik spesifik sınırlandırmalar getirmiştir. Nitekim, 2001 yılında yürürlüğe giren fakat hedeflenen oranda uygulanamayan

Toprak Yasaları çerçevesinde maksimum %20 oranında kullanılmayan tarım arazileri kamulaştırılarak kooperatifler vasıtasıyla çiftçilere dağıtılmış ve böylelikle üretimin ve istihdamın artışı hedeflenmiştir (Raby, 2017: 244-245). 1999 yılında başlayan bolivarcı devrim sürecini 2005 yılı itibarıyla açık bir biçimde sosyalist kapsamda ele alan açık Hugo Chavez, 3 Aralık 2006 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde toplam oyların %62'sini elde ederek tekrar Devlet Başkanı seçilmiştir.

Bolivarcı devrim sürecinin sosyalist bir anlayış doğrultusunda radikalleşmesi neticesinde sert muhalefet ile karşılaşan Chavez yönetimi, çok çeşitli fraksiyonlara sahip Venezuela solunun birlik halinde hareket etmesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim, 24 Mart 2007 tarihinde Hugo Chavez'in kurucusu olduğu MVR'nin yanı sıra Halkın Seçimi Hareketi (MEP), Venezuela Halk Birliği (UPV), Devrimci Tupamaro Hareketi (MRT), Hepimiz Kazanacağız Bağımsız Hareketi (MIGATO), Sosyalist Lig ve çeşitli siyasal hareketlerin katılımı ile PSUV kurulmuştur.

Venezuela solunun çeşitli fraksiyonlarının desteğine sahip olan Hugo Chavez, sosyalist politikaların derinleştirilmesi misyonu çerçevesinde geniş kapsamlı torba yasa hazırlığına başlamıştır. Bolivarcılık politikalarının temel meşru dayanağı olan 1999 Anayasası'na sosyalist bir bağlamda geniş kapsamlı değişiklikler getiren 69 maddeli yasa teklifi, 2 Aralık 2007 tarihinde gerçekleşen referandumda %50,7 hayır oyu ile reddedilmiştir (Romero, 2017).

Halk komitelerinin yetkilerini arttıran, haftalık maksimum çalışma süresinin 49 saatten 36 saate indiren, özel sermaye girişimlerinin piyasada tekelleşme imkanını sona erdiren, ekonomide devletin rolünü arttıran yeni anayasa değişikliklerinin referandum neticesinde reddedilmesi ile Hugo Chavez yönetiminin sosyalist politikalar süreci derinden etkilenmiştir. Buna karşın, 2001 yılında yürürlüğe giren ve 2005 yılı itibarıyla yoğun bir şekilde uygulanmaya başlanan Ley Habilitante yasaları kararlılıkla sürdürülmeye devam edilmiştir. Halk komiteleri aracılığıyla toplumun her tabakasına ulaşan ve geniş kapsamlı sosyal programlar ile derin bir toplumsal reform başlatan Hugo Chavez, 7 Ekim 2012'de gerçekleşen başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %55'ini elde ederek dördüncü kez Devlet Başkanı seçilmiştir. 2012 seçimlerinin ardından artan sağlık sorunları ile karşılaşan Hugo Chavez, 5 Mart 2013'te hayatını kaybetmiştir.

3.1.4.3. Dış Politika Stratejileri

Hugo Chavez dönemi Venezuela dış politikası, sol hükümetlerin yaşandığı bölge ülkeler ile açılım süreci ve çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki amacıyla küresel iş birliklerinin kurulması temelinde şekillenmiştir. Chavez hükümetinin uygulamış olduğu bölgesel açılım politikaları neticesinde Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini güçlendiren Venezuela, bu süreçte ayrıca uluslararası sistemdeki etkinliğini arttırmıştır.

Uluslararası sistemin adaletsiz bir yapıya sahip olduğunu vurgulayan Chavez, küresel sorunlar ile mücadele kapsamında çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımını ön plana çıkarmıştır. Soğuk Savaş döneminin ardından ABD'nin liderliğinde kurulan neoliberalizmin hâkim olduğu tek kutuplu uluslararası sistemin, sosyoekonomik ve sosyal adalet gibi küresel sorunların çözümünde yetersiz kaldığını savunan Chavez, ulusal çıkarlar doğrultusunda küresel iş birliklerinin arttırılmasını hedeflemiştir. Nitekim, Hugo Chavez döneminde Venezuela, Orta Doğu ve Arap ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini güçlendirmiş, Rusya ve Çin gibi küresel güç mücadelesinde ön plana çıkan devletler ile ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ortaklıklar oluşturmuştur.

3.1.4.3.1. Bölgesel Açılım Politikası

20. yüzyıl boyunca Venezuela'da sağ hükümetlerin uygulamış olduğu dış politika stratejilerinden farklı olarak bölgesel ilişkilerin ön planda olduğu etkin bir strateji benimseyen Chavez hükümeti, Bolivarcılık anlayışı kapsamında bölgede yükselişe geçen sol yönetimler ile güçlü diplomatik ilişkiler kurmuştur. 19. yüzyılda sömürgeci devletlere karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinin ancak Latin Amerika birliğinin kurulması neticesinde başarıya ulaşacağını savunan Simon Bolivar'ın öğretilerini temel alan Chavez hükümeti, bölgesel açılım süreci başlatarak sol yönetimlerin yaşandığı Latin Amerika ülkeleri ile geniş kapsamlı ortaklıklar oluşturmuştur.

Hugo Chavez döneminde, 1961 yılından bu yana yoğun yaptırımlar ile karşılaşan ve diplomatik ilişkilerin minimum seviyede kaldığı Küba ile ilişkiler hızlı bir biçimde artış yaşamıştır. Nitekim, Küba Devrimi'nin sosyalizm temelinde

şekillenmesi ile başlayan süreçte iki ülke arasında yaşanan siyasi gerilim neticesinde 1961 yılında diplomatik ilişkiler sonlandırılmıştır (Judith, 1984: 145). Castro yönetiminin uygulamış olduğu sosyalist politikalara karşı çıkan ve Küba'yı terörizme destek vermek ile itham ederek ABD'nin öncülüğünde uygulanan yaptırımları destekleyen Venezuela, 1974 yılına kadar Havana hükümeti ile diplomatik ilişkilerde bulunmamıştır. 1974 yılında Carlos Andres Perez yönetimi döneminde Küba ile tekrar kurulan diplomatik ilişkiler, Hugo Chavez döneminde derinleşmiştir. 1999 yılında Venezuela Devlet Başkanı olarak Küba'ya ziyarette bulunan Hugo Chavez, Bolivarcılık temelinde dış politikada başlatılan bölgesel açılım sürecinde en güçlü desteği Castro yönetiminden sağlamıştır:

“İşte biz, Fidel ve Hugo, her zamanki uyanıklığımızla, halkımızın çıkarlarını savunmak, Bolivar ve Marti'nin fikirlerini yaşatmak için kararlılık ve cesaretle savaşıyoruz. Küba ve Venezuela adına halklarımızın ve öncülük ettiğimiz devrimlerimizin birliğini diliyorum. Bolivar ve Marti, birleşik tek ülke!” (Gott, 2005/2008: 23).

Bolivarcı devrim sürecinde hızlı ekonomik büyüme süreci yaşayan Venezuela, başta yoğun yaptırımlar ile karşılaşan Küba ve ekonomik kalkınma sorunları ile yüzleşen Karayip ülkeleri ile geniş çaplı ortaklıklar oluşturmuştur. Nitekim, bölgesel açılım politikasının bir tezahürü olarak 2005 yılında Venezuela'nın Puerto La Cruz kentinde kurulan PetroCaribe, Karayip ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesini hedeflemektedir (Benzi y Zapata, 2013: 75-76).

3.1.4.3.1.1. Amerikalılar İçin Bolivarcı Alternatif

Hugo Chavez dönemi ile Venezuela dış politikasında yaşanan değişimin neticesinde Küba ile kurulan güçlü diplomatik ilişkiler, sosyalizm temelinde şekillenen neoliberal karşıtı bölgesel ortaklıkların kurulmasına öncülük etmiştir. 14 Aralık 2004 tarihinde Venezuela ile Küba yönetimleri arasında imzalanan geniş çaplı ekonomik, siyasi ve kültürel anlaşmalar, 2006 yılında alınan ortak karar kapsamında bölgesel çapta genişletilmiştir. Nitekim, 2006 yılında imzalanan Halkların Ticaret Anlaşması neticesinde kurulan ALBA, ekonomik ortaklığın yanı sıra Bolivarcılık ilkeleri temelinde sol yönetimlerin yaşandığı Latin Amerika ülkeleri ile siyasi,

ekonomik ve kültürel entegrasyon misyonuyla kurulmuştur. Neoliberal anlayış kapsamında Batı Yarımküreyi kapsayacak biçimde hazırlanan Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'ne (FTAA) alternatif olarak Bolivarcılık ilkeleri ve sosyalizm temelinde kurulan ALBA, Hugo Chavez yönetiminin dış politikada benimsemiş olduğu bölgesel açılım stratejisinin neticesidir (Cicero, 2016: 259-260).

2006 yılında Bolivya, 2007 yılında Nikaragua, 2008'te Dominik Cumhuriyeti ve Honduras, 2009'da Antigua ve Barbuda, Ekvador ve Saint Vincent ve Grenadinler, 2013 yılında Saint Lucia, 2014'te Grenada ve Saint Kitts ve Nevis Federasyonu'nun katılımı ile ALBA bölgesel çapta genişlemiştir.

3.1.4.3.1.2. Güney Amerika Uluslar Birliği

Hugo Chavez döneminde dış politikada benimsenen bölgesel açılım stratejisi, geniş katılımlı bölgesel oluşumların kurulmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda, 23 Mayıs 2008 tarihinde Brezilya'nın başkenti Brazilya'da, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvador, Guyana, Kolombiya, Paraguay, Peru, Surinam, Şili, Uruguay ve Venezuela'nın katılımı ile UNASUR kurulmuştur (Harnecker, 2010: 30). Çok daha geniş katılımlı olması ve ekonomik ortaklıktan ziyade siyasal iş birliğini amaç edinmesi bakımından ALBA'dan ayrılan UNASUR, sol yönetimlerin yaşandığı ülkeler arasında kurulan güçlü ilişkilerin bir tezahürüdür.

Kuzey Yarımkürede yer alan ülkelerin uluslararası sistemdeki hegemonyasına karşı bir duruş sergileyerek küresel sorunları gündeme getiren ve reform talebinde bulunan UNASUR, aynı zamanda Güney Yarımkürede yer alan ülkelerin siyasal alanlarda dayanışma içerisinde olması gerektiği anlayışını benimsemektedir. “Ben Güneydenim” sloganını benimseyerek sol yönetimlerin yaşandığı Güney Amerika ülkeleri arasında iş birliklerinin derinleşmesi hedefiyle kurulan UNASUR, bölgeye yönelik derin tarihsel geçmişe sahip olan dış müdahalelerin ve emperyalist uygulamaların karşısında Güney Amerikalı kimliği oluşturarak kolektif hareket edilmesini misyon edinmiştir (El Secretario General, 2016).

3.1.4.3.2. Çok Kutuplu Uluslararası Sistem Yaklaşımı

Uluslararası sistemin adaletsiz bir yapıya sahip olduğunu savunan Chavez, Soğuk Savaş döneminin ardından ABD'nin öncülüğünde ortaya çıkan neoliberal politikaların hâkim olduğu tek kutuplu uluslararası sisteme karşı çıkarak küresel iş birlikleri ile çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımının teşvikine yönelik bir strateji benimsemiştir:

Tek kutuplu uluslararası sisteme karşı mücadele etmeliyiz. Onlarca yıldır yeni uluslararası sistem için tartışmalar yürütülüyor fakat bu durum sadece tartışma düzeyinde kaldı. Adil, demokratik, dengeli bir uluslararası politika kaçınılmazdır. Ancak bunu başarmak için çok kutuplu uluslararası sistemin kuruluşuna katkıda bulunmalıyız (Cicero, 2016: 253).

Uluslararası sistemin adaletsiz yapısının sanayileşememiş ülkelerin kalkınması noktasında engel teşkil ettiğini belirten Hugo Chavez, zengin hidrokarbon rezervlerine sahip ülkesinin petrol gelirlerini arttırmak amacıyla OPEC üyeleri uzun süreleri müzakerelerde bulunmuştur. Nitekim, 1999 yılında Enerji ve Madenler Bakanı Ali Rodriguez Araque'nin Suudi Arabistan ve Meksika'ya gerçekleştirdiği diplomatik ziyaretlerle başlayan ve 2000 yılında OPEC dönem başkanlığına seçilen Hugo Chavez'in üye ülkelere yapmış olduğu ziyaretler ile sürdürülen müzakereler neticesinde varil petrol fiyatı yaklaşık bir yıl içerisinde dört kat artarak 30 dolara kadar yükselmiştir. (Jones, 2007: 278-289).

OPEC dönem başkanı olarak üye ülkelere geniş kapsamlı diplomatik ziyaretlerde bulunan Hugo Chavez, BM'nin yaptırımları ile karşılaşan Irak'a da gerçekleştirdiği ziyaret ile Körfez Savaşı'ndan bu yana Irak'a ziyarette bulunan ilk Devlet Başkanı olmuştur (Golinger, 2006/2011: 61). Irak'a yönelik BM yaptırımlarına karşı çıkan Hugo Chavez, ekonomik ambargoların kaldırılmasını sert bir şekilde talep etmiştir:

Biliyorsunuz ki, son on yıldır Irak'a abluka uygulanmaktadır. Ben bu sürenin çok uzadığını düşünüyorum. On yıldır abluka! Bağdat cehennem değil ve Saddam da şeytan değil. Bağdat'ta çocuklar var -onları gördüm- ablukadan ötürü tedavi olamayan kanser çocuklar... Enfeksiyonlar, kanserler, tümörler ve her tip hastalıklar ve ihtiyacın altındaki oranda ilaçlar. Bence bu vahşilik ve ben ilk

çağrımı insanlığa yapıyorum; hepimiz Tanrı'nın çocukları olduğumuzu hatırlamak zorundayız, Irak ve Bağdat'ın, Venezuela'nın, Kuzey Amerika'nın ve Güney Amerika'nın ve Afrika'nın çocukları gibi Bağdat ve Irak'ın çocukları da dünyanın çocukları... Birleşmiş Milletler'e Irak'a yönelik uygulanan ablukanın kaldırılması çağrısını yapıyorum. Bu çağrıyı kalbimin en derininden yapıyorum. Çünkü oraya gittim ve gördüm (oradaki durumu). Oraya gidin. Neden gitmiyorsunuz? Gidin ve Irak halkı ile konuşun. Adil olan budur (Velez, 2016: 141).

OPEC ülkeleri ile yürütülen müzakere neticesinde petrol üretimini kontrol altına alan ve kademeli olarak fiyatların yükselmesini sağlayan Chavez, görev yaptığı süre zarfında uluslararası sistemin geniş kapsamlı reforme edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim, 2004 yılında yayınlanan Bolivarcı Devrimin Stratejik Haritası ile uluslararası sistemin adaletsiz yapısı karşısında geniş kapsamlı ortaklıklar ile mücadele stratejisinin benimsenmesi kararlaştırılmıştır (Marthoz, 2014: 2).

Hugo Chavez döneminde Venezuela dış politikası, ulusal çıkarlar ve ulusal egemenlik anlayışının ön planda olduğu bağımsız bir dış politika stratejisi temelinde şekillenmiştir. BM yaptırımlarına ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nın sert baskısına karşın Irak'ta Saddam Hüseyin yönetimi ile müzakerelerde bulunan ve karşılıklı iş birliği neticesinde petrol üretiminin kontrol altına alınarak petrol fiyatlarının yükseltilmesini sağlayan Chavez, 1961 yılından beri ABD yaptırımları ile karşılaşan Küba ile çok çeşitli ortaklıkların altına imza atmıştır.

Uluslararası sistemde çok kutupluluğun desteklenmesi yönünde bir strateji benimseyen Chavez, Venezuela dış politika geleneğinden uzaklaşarak küresel düzeyde etkin bir dış politika strateji benimseyerek geniş kapsamlı iş birliklerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Nitekim, AB ülkeleri ile başta ekonomik alanlar olmak üzere çok çeşitli iş birlikleri oluşturan Chavez hükümetinin sağlamış olduğu teşvikler neticesinde Almanya ve İsviçre menşeli şirketlerin Venezuela'ya yönelik yatırımları üç katına, Fransız şirketlerin yatırımları kısa süre içerisinde altı katına çıkmıştır (Cicero, 2016: 256-257).

Chavez hükümetinin dış politikada benimsemiş olduğu strateji sebebiyle Çin Halk Cumhuriyeti ile sahip olunan ilişkiler derinleşmiştir. Hızla büyüyen ekonomisi

ve güçlü sanayisi ile küresel güç dengesinin önemli bir aktörü olan Çin, zengin hidrokarbon kaynakları ve jeopolitik konumu ile Latin Amerika'da ön plana çıkan Venezuela ile olan ilişkilerini Chavez yönetimi döneminde güçlendirmiştir.

Bolivarcı devrimin temel meşru dayanağı olan 1999 Anayasası'nın 322. maddesi gereğince ulusal güvenliğin muhafazası noktasında devlete yüklenen sorumluluklardan ötürü savunma sanayisine yönelik çeşitli yatırımlarda bulunan Chavez yönetimi, dünyanın en büyük silah üreticilerinden olan Rusya ile güçlü ilişkiler kurmuştur. Bolivarcı devrim sürecine yönelik meydana gelebilecek dış tehditlere karşı geniş kapsamlı bir mücadele stratejisi benimseyen Chavez hükümeti, savunma sanayisi alanında geniş çaplı yatırımlarda bulunmuştur. Nitekim, 2005 yılında 4 milyar dolar değerindeki askeri teçhizat ticareti anlaşması ile başlayan süreç kapsamında Venezuela ile Rusya geniş kapsamlı ekonomik ve siyasi ortaklıklar oluşturmuştur (Romero and Mijares, 2016: 184).

ABD'nin hakimiyetindeki tek kutuplu uluslararası sisteme ve uluslararası finans kuruluşlarının küresel sermaye hareketlerindeki hakimiyetine karşı çıkan Hugo Chavez, dış politikada ulusal çıkarlar doğrultusunda stratejik bir yaklaşım benimsemiştir. Nitekim, petrol üretiminin büyük oranda arttığı 1999-2013 yılları arası dönemde Venezuela'nın en büyük petrol ithalatçısı olan ABD ile derin geçmişe sahip ekonomik ilişkilerin sürdürülmesine yönelik bir anlayış benimsenmiştir (Marthoz, 2014: 2).

3.1.5. Nicolas Maduro Dönemi

1999 yılında Hugo Chavez önderliğinde uygulanmaya başlanan Bolivarcılık eksenli politikalar süreci 2013 yılı itibarıyla Maduro hükümeti tarafından sürdürülmektedir. 1999-2013 yılları arasında yaşanan Bolivarcı devrim sürecinde etkin bir rol üstlenen Nicolas Maduro, ayrıca derin bir geçmişe dayanan sosyalizm mücadelesi ile Chavez sonrası dönemde ön plana çıkmıştır.

Nitekim, Küba Devrimi'nin ardından sosyalist devrimlerin bölgeye yayılması amacıyla 1961 yılında kurulan Küba İstihbarat Teşkilatı (DI) bünyesinde aktif bir rol üstlenmiş olan Nicolas Maduro, 1990'lı yılların başlarında Hugo Chavez'in

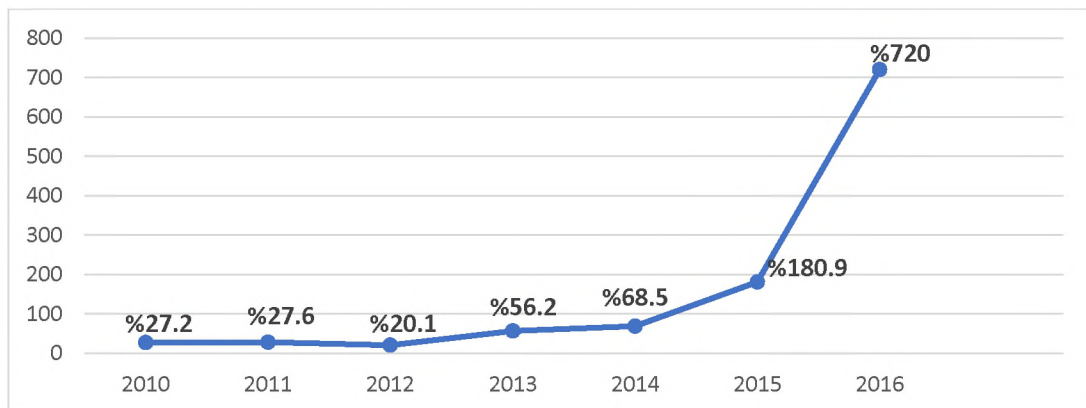
önderliğinde kurulan MBR-200 hareketine dahil olmuştur (Penaloza, 2014: 252-256). 2006-2012 yılları arasında Venezuela Dışişleri Bakanı olarak görev yapan ve bu süreçte ALBA, UNASUR gibi örgütlerin kuruluş sürecinde etkin bir rol üstlenen Nicolas Maduro, 2012-2013 yılları arasında ise Başkan Yardımcısı olarak görev yapmış ve Chavez sonrası dönemde Bolivarcı devrim sürecinin doğal lideri olarak ortaya çıkmıştır (Arenas, 2016: 116-117).

14 Nisan 2013 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerine PSUV adayı olarak katılan Nicolas Maduro, geçerli oyların %50,6'sını elde ederek Venezuela Devlet Başkanı seçilmiştir. Muhalefetin yoğun usulsüzlük iddialarına karşın 19 Nisan 2013'te resmen Devlet Başkanı görevini devralan Maduro, günümüze gelinen noktada derin siyasi ve ekonomik krizler ile karşılaşmıştır (Martiz, 2013).

3.1.5.1. Siyasi ve Ekonomik Kriz

Bolivarcı devrim sürecinin temelini oluşturan sosyal kalkınma misyonunun Hugo Chavez döneminin son yıllarında başlayan ve Nicolas Maduro dönemi ile derinleşen ekonomik kriz sebebiyle hedeflenen seviyeden uzaklaşması ile sol yönetime dair duyulan güven derinden sarsılmıştır. Nitekim, 2012-2013 yılları arasında Venezuela'da yoksulluk oranı %25,4'ten %32,1'e yükselmiş ve temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kalan, ekstrem seviyede yoksulluk yaşayan yurttaşların oranı bu süreçte %7,1'den %9,8'e yükselmiştir (Comision Economica para America Latina y el Caribe [CEPAL], 2014: 66).

Şekil 3. Venezuela Yıl Sonu Enflasyon Oranları Yüzdesi (2010-2016).

Kaynak: Kulesza, 2017: 25.

2013 seçimlerinde Venezuela solunun en güçlü adayı olarak ortaya çıkan Nicolas Maduro, 2012 yılı itibarıyla başlayan ekonomik gerileme sebebiyle toplumsal kalkınma misyonundan uzaklaşılması ve karizmatik lider tipi özelliği ile Bolivarcı devrim sürecine önderlik eden Hugo Chavez'in ardından iktidarı elde etmesi sebebiyle derin toplumsal baskı ile karşılaşmıştır:

“Ben Chavez değilim. Zeka, güç, yönetme kabiliyeti ve liderlikten bahsediyorum. Ben bir Chavistayım ve onun için ölürüm. Hiç kimse Maduro'nun Chavez olabileceğini hayal etmesin. Ben Chavistayım, Chavez'in oğluyum” (Nicolas Maduro: 'Soy hijo de Chavez, 2014).

Artan yoksulluk, hızla yükselen enflasyon oranları ve azalan istihdam sebebiyle öğrenci hareketlerinin öncülüğünde 12 Şubat 2014 tarihinde başlayan hükümet karşıtı protestolar, başta FEDECAMARAS olmak üzere çeşitli muhalif sendikaların ve siyasi parti üyelerinin katılımı ile şiddetlenmiştir. Nicolas Maduro tarafından, Halk İradesi (VP) lideri Leopoldo Lopez öncülüğündeki dış güçler destekli muhalif hareketlerin Bolivarcı devrim sürecini sabote etmek amacıyla gerçekleştirdiği Vandal eylemler olarak tanımlanan 2014 protesto gösterileri, güvenlik güçlerinin şiddetli müdahalesi ile bastırılmıştır (Ellner, 2020: 164-167).

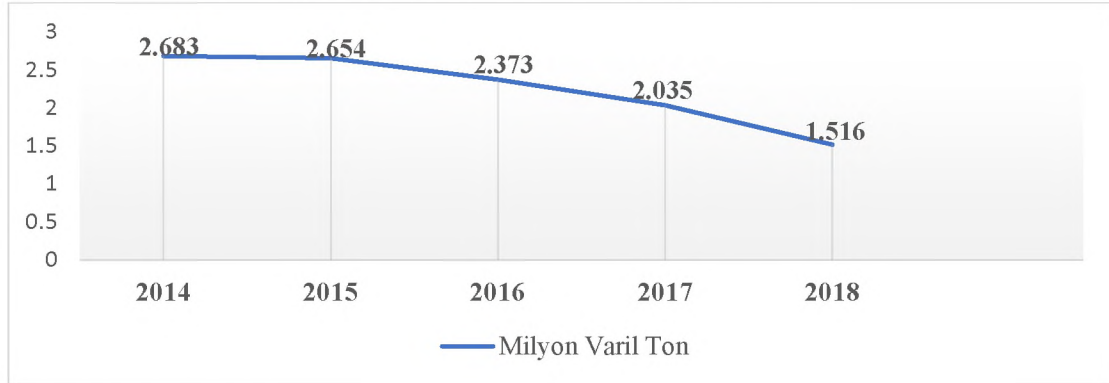
Kriz sürecinin derinleştiği dönemde gerçekleşen, 6 Aralık 2015 tarihli parlamento seçimlerinde muhalif siyasi partilerin oluşturduğu Demokratik Birlik Masası (MUD) geçerli oyların %56'sını elde ederek, Venezuela solunun temsil edildiği Simon Bolivar Büyük Vatansever Kutbu (GPPSB) koalisyonu karşısında Venezuela Parlamentosu'nda çoğunluğu elde etmiştir. 2015 seçimleri neticesinde 21. Yüzyıl itibarıyla ilk kez sağ partileri Parlamento'da çoğunluğu elde etmiştir.

Yasama organının muhalefet kanadının kontrolüne geçmesi, Maduro hükümetine yönelik derin siyasi baskı oluşturmuştur. Bununla birlikte, 2013 yılı itibarıyla başlayan süreçte makroekonomik değişkenler üzerinde yaşanan olumsuz değişim, Bolivarcı devrim sürecine ve sosyalist ekonomik politikalara karşı duruş sergileyen muhalefetin halk nezdinde güçlenmesini sağlamıştır.

2013 yılında başlayan ekonomik kriz süreci, ülke ekonomisinin büyük oranda bağımlı olduğu petrol gelirleri, üretimin sürdürülmesi noktasında ihtiyaç duyulan

sermaye eksikliği ve 2014 yılı itibarıyla küresel petrol fiyatların yaşamış sert düşüş neticesinde büyük oranda azalmıştır.

Şekil 4. Venezuela Günlük Ham Petrol Üretimi Ortalaması (2014-2018).

Kaynak: OPEC, 2018: 29.

Nitekim, 2012 yılında 94 milyar dolar petrol ihracatı geliri, 2016 yılına gelinen süreçte %73'lük bir düşüş yaşayarak 27 milyar dolar seviyesine inmiştir (Halff, Monaldi, Palacios and Santos, 2017: 3). Milli gelirin büyük bölümünü oluşturan petrol ihracatı gelirlerinin yaşamış olduğu düşüş, toplumsal kalkınma misyonu çerçevesinde uygulanan sosyal programların finanse edilmesi noktasında engel teşkil etmiştir.

Siyasi ve ekonomik kriz sürecinin gölgesinde 15 Ekim 2017 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlerde Venezuela solunun temsil edildiği GPP, geçerli oyların %52'sini elde etmiştir. Yaşanan derin kriz sürecine karşın yerel seçimlerden olumlu neticesi ile ayrılan Maduro hükümeti, siyasi ve ekonomik konjonktür bağlamında yeni anayasa hazırlıklarına başlamıştır:

“Toplumsal barışı sağlamak, darbe girişimi karşısında zaferle ayrılmak ve halkın ekonomik, sosyal ve siyasal sistemini mükemmelleştirmek amacıyla yeni bir kurucu meclisin oluşturulması çağrısında bulunuyorum” (Nicolas Maduro Llamo, 2017).

1999 Anayasası'ndan farklı olarak referandum kararı alınmadan doğrudan Anayasanın 347. maddesi gereğince Kurucu Meclis'in oluşturulmasına yönelik bir çağrıda bulunan Nicolas Maduro, şiddetli muhalefet ile karşılaşmıştır. Nitekim, Nicolas Maduro'yu yetki aşımı yapmak ve anayasal yetkilerini siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanmak ile itham eden muhalefet partileri, 2014 yılı itibarıyla

derinleşen kitlesel eylemlerin sürdürülmesine yönelik çağrıda bulunmuştur (Meza, 2017). Nihayetinde, muhalefetin boykot ettiği 30 Temmuz 2017 tarihinde gerçekleşen kurucu meclis üye seçimlerine katılım oranı %41 ile sınırlı kalmıştır.

2017 yılı itibarıyla Nicolas Maduro yönetimine yönelik derinleşen şiddetli gösteriler, Venezuela’da siyasal iktidara yönelik meşruiyet krizi yaratmıştır. Muhalefetin büyük oranda boykot ettiği ve katılım oranının %46’da kaldığı 20 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde PSUV adayı Nicolas Maduro, geçerli oyların %67’ini elde ederek ikinci kez Venezuela Devlet Başkanı seçilmiştir. 10 Ocak 2019 tarihinde resmen başlayan ikinci Maduro dönemi derin yönetim krizine sahne olmaktadır.

2015 yılında gerçekleşen parlamento seçimlerinin neticesinde Venezuela Meclisi’nde çoğunluğu elde eden muhalefet koalisyonu MUD, 2018 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerini ve Maduro’nun seçim zaferini anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile reddetmiştir. Bu bağlamda, Nicolas Maduro’nun Venezuela Devlet Başkanı görevini sürdüremeyeceğini savunan muhalefet, 1999 Anayasası’nın 233. maddesi gereğince Venezuela Meclis Başkanı olan Juan Guaido’nun otuz gün içinde yeni bir seçim yapılması koşuluyla geçici Devlet Başkanı olarak atandığını ilan etmiştir.

Venezuela’da yaşanan yönetim krizi, uluslararası aktörlerin de rol alması neticesinde derinleşmiştir. Nitekim, Venezuela’da yaşanan ve bölgesel krize sebebiyet veren sürecin sorumlusu olarak tanımladığı Nicolas Maduro hükümetini yok sayarak 5 Ocak 2019 tarihinde Venezuela Meclis Başkanı Juan Guaido’yu resmen tanıdıklarını ilan etmiştir (Pompeo, 2020). Muhalefet kanadı tarafından geçici Venezuela Devlet Başkanı olarak ilan edilen Juan Guaido, kısa bir zaman dilim içerisinde 57 devlet tarafından tanınmıştır.

Derin ekonomik krizin baş gösterdiği bu süreçte bölgede sağın tekrar yükselişe geçtiği ülkeler tarafından diktatör olarak tanımlanan ve ABD ile AB ülkelerinin ağır ekonomik ve siyasi yaptırımları ile karşılaşan Venezuela’da toplumsal krizi şiddetlendirmiştir. Nitekim, Maduro yönetimine yönelik uygulanan yaptırımlar neticesinde üretimin büyük oranda azaldığı, hiperenflasyon sürecinin yaşandığı bu

dönemde üç milyondan fazla Venezuelalı başta bölge ülkelere olmak üzere göç etmiş ve üç yüz kırk bin yurttas çeşitli ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur (International Organization for Migration, 2019: 99).

3.1.5.2. Dış Politika Stratejileri

Hugo Chavez hükümetinin bölgesel ilişkiler kapsamında benimsemiş olduğu Bolivarcılık eksenli strateji ve küresel kapsamda çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki politikası, Maduro hükümeti döneminde yaşanan derin siyasi ve ekonomik kriz sürecinin de etkisiyle spesifik kapsamda dönüşüme uğramıştır. Nitekim Maduro hükümeti, yerel siyasi ve ekonomik konjonktür sebebiyle bölgesel ve küresel ilişkilerde ideolojik yaklaşımdan uzak ulusal çıkarlar bağlamında pragmatist dış politika stratejisi benimsemektedir.

21. yüzyılın başlarında solun yükselişe geçtiği ülkelerde 2010'lu yıllar itibarıyla yaşanan kriz süreci ve akabinde sağın yükselişi, Maduro hükümetinin bölgesel ilişkilerini derinden etkilemiştir. Bunun yanı sıra, Donald Trump yönetiminin yoğun siyasi ve ekonomik yaptırımları ile karşı karşıya kalan Maduro hükümeti, ulusal çıkarlar bağlamında hareket ederek küresel güç dengesinin önemli aktörleri Rusya ve Çin ile geniş kapsamlı iş birliği oluşturmuştur.

3.1.5.2.1. Bölgesel Politikalar

2013 yılı itibarıyla yaşanmakta olan Nicolas Maduro hükümeti döneminde gerçekleşen siyasi ve ekonomik kriz süreci, Venezuela'nın bölgesel etkinliğini derinden sarsmıştır. Maduro hükümeti döneminde Venezuela'da yaşanan iç krizlerin yanı sıra Brezilya, Arjantin, Şili ve Bolivya gibi bölgede ülkelere 2010'lu yılların ikinci yarısı itibarıyla sağın yükselişe geçmesi neticesinde Hugo Chavez döneminde Bolivarcılık kapsamında uygulanan bölgesel entegrasyon politikası negatif bir biçimde etkilenmiştir. Nitekim, 21. yüzyılın ilk yıllarında yaşanan sol yönetim döneminin ardından sağın yükselişe geçtiği ülkelere Şili'de 2010 yılı itibarıyla yaşanmakta olan Sebastian Pinera hükümeti, 2015-2019 yılları arasında Arjantin'de yaşanan Mauricio Macri hükümeti ve 2019 yılı itibarıyla Brezilya'da yaşanmakta olan Jair Bolsonaro başkanlığındaki sağ hükümet, Bolivarcılık eksenli bölgesel entegrasyon stratejisine

karşı çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Bolivarcılık politikalarına güçlü destek sağlayan Bolivya'da Evo Morales hükümetinin 2019 yılında siyasi ve askeri baskı neticesinde görevinden ayrılması, Maduro hükümetinin bölgesel kapsamda izolasyonu ile sonuçlanmıştır. Nitekim, Maduro hükümeti, ABD ile sağ yönetimlerin yaşandığı bölge ülkelerin siyasi baskısı sebebiyle, egemenlik haklarının muhafazası ve Bolivarcılık ilkelerinin sürdürülmesi amacıyla Batı Yarımkürenin en geniş katılımlı örgütü olan OAS'tan ayrılma sürecinin başlatıldığını deklare etmiştir (Camilleri, 2018: 191).

Nitekim, Venezuela'nın öncülüğünde Bolivarcılık temelinde oluşturulan ALBA ve UNASUR, 2010'lu yıllar itibarıyla Latin Amerika'da sağın tekrar yükselişe geçtiği süreçte etkisini yitirmiştir. 2018 yılında sağ yönetimlerin yaşandığı Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Paraguay, Peru ve Şili, UNASUR üyeliklerini dondurma kararı almış ve yeni bir alternatif olarak Güney Amerika'nın Gelişimi ve İlerlemesi Forumu (PROSUR) kurulmasına yönelik çalışmalara başlamıştır. Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yükselişe geçmesi neticesinde bölgesel düzeyde yaşanan değişim sürecinin bir sonucu olarak Bolivarcılık ekseninde oluşturulan ve üye ülkeler arasında geniş kapsamlı iş birliklerini misyon edinen UNASUR'a karşı sağ çizgideki bölge hükümetleri yeni bir alternatif oluşturma arzusuyla PROSUR'un kuruluşunu deklare etmişlerdir (Aranda y Riquelme, 2019: 15-20). Bu süreçte Maduro yönetimi ile diplomatik ilişkiler kurmaya devam eden Evo Morales'in yerel siyasi ve askeri unsurların baskısı neticesinde 2019 yılında istifa etmesi ile Bolivya'da siyasal iktidarın sahibi olan geçici hükümet, Maduro hükümeti ile diplomatik ilişkilerini durdurma ve ALBA'dan ayrılma kararı alındığını ilan etmiştir (Bolivia Abandona, 2019).

Maduro hükümeti döneminde yaşanan derin ekonomik ve siyasi krizden ötürü milyonlarca Venezuelalı göçmenin başta komşu Kolombiya ve Guyana'ya göç etmesi, bu ülkeler arasında ciddi sınır anlaşmazlıklarının doğmasına sebebiyet vermiştir. Düzensiz göç probleminin yanı sıra 2010-2018 yılları arasında Kolombiya'da siyasal iktidarın sahibi olan Juan Manuel Santos yönetiminin Maduro hükümeti karşısı politikalar benimsemesi ikili ilişkileri derinden etkilemiştir. Nitekim, dönemin Kolombiya Devlet Başkanı Juan Manuel Santos, Venezuela'da meydana gelen ve bölgesel krize sebebiyet veren sürecin sorumlusu olarak 1999 yılında uygulanmaya

başlanan bolivarcı devrim uygulamalarını göstermiştir (Santos: "La Revolucion, 2015).

2019 yılında Venezuela’da yaşanan yönetim krizi, sağ yönetimlerin yaşadığı bölge ülkelerin sürece dahil olması neticesinde derinleşmiştir. Nitekim, 2018 yılında muhalefetin boykot kararına rağmen gerçekleşen başkanlık seçimlerini kazanan ve 2019 yılında ikinci başkanlık dönemini başlatan Nicolas Maduro, bölgede birçok ülkenin ortak kararı neticesinde Venezuela Devlet Başkanı olarak tanınmamaktadır. Venezuela’da yaşanan kriz sürecinin çözümüne yönelik kolektif mücadele misyonu çerçevesinde 13 ülkenin katılımı ile kurulan Lima Grubu (GL) üyelerinden Arjantin, Brezilya, Guatemala, Guyana, Honduras, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Panama, Peru, Saint Luca ve Şili, 4 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleşen Zirve neticesinde Venezuela Meclisi Başkanı Juan Guaido’yu meşru siyasal otorite tanıyan deklarasyon yayınlanmıştır.

3.1.5.2.1.1. Montevideo Mekanizması

Venezuela’da yaşanan ve bölgesel düzeyde krize sebebiyet veren süreç, bölge ülkelerde yönetimlerin sahibi olan hükümetler tarafından ideolojik kapsamda ele alınmıştır. Nitekim, 2010’lu yılların ikinci yarısı itibarıyla Latin Amerika’da iktidarın sahibi olan sağ hükümetlerin öncülüğünde kurulan GL, Venezuela’da yaşanan kriz sürecinin çözülmesi noktasında açık bir biçimde Maduro karşıtı bir pozisyon benimseyerek muhalif lider Juan Guaido’yu geçici Venezulea Devlet Başkanı olarak tanımıştır. Bölgede sağın yükselişe geçtiği dönemde Meksika’da iktidarı elde eden Andres Manuel Lopez Obrador başkanlığındaki merkez sol çizgideki MORENA hükümeti, GL’nin Venezuela’da yaşanan kriz sürecini derinleştirdiği argümanından hareketle Uruguay’da yönetimin sahibi olan sol çizgideki Tabare Vazquez hükümeti ile yeni bir bölgesel alternatif oluşturma gayreti içerisinde olmuştur.

Nihayetinde, Venezuela’da yaşanan siyasi kriz sürecinin uluslararası hukuk normları çerçevesinde, Venezuela’nın egemenlik hakları gözetilerek, diplomatik bir biçimde çözülmesini teşvik etmek misyonuyla Meksika ile Uruguay’ın öncülüğünde ve Karayipler Topluluğu (CARICOM) üyesi 14 ülkenin katılımı ile 2019 yılında Montevideo Mekanizması oluşturulmuştur (Sandoval, 2019: 14-15).

Venezuela’da yaşanan yönetim krizinin demokrasinin temel prensipleri bağlamında yürütülecek müzakere süreci ile kanalize edilmesini misyon edinen Montevideo Mekanizması, 18 Kasım 2019 tarihinde yayınlamış olduğu deklarasyonda, Venezuela’nın egemenlik haklarını ihlal ederek uluslararası hukuku yok sayan inisiyatiflerin karşısında, insan hakları eksenli barışçıl bir strateji benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Martinez, 2019).

3.1.5.2.3. Küresel Politikalar

2015 yılında gerçekleşen parlamento seçimleri neticesinde yasama organının muhalefet kanadının kontrolüne geçmesi ile iç siyasette yoğun baskı ile karşılaşan Maduro hükümeti, bu süreçte ayrıca ABD’nin sert ekonomik ve siyasi yaptırımları ile karşılaşmıştır. Washington yönetimlerinin Venezuela’da yaşanan kriz sürecine dahil olması, Maduro hükümetine yönelik iç ve dış muhalif baskının derinleşmesi ile neticelenmiştir. Yaşanan kriz süreci ile mücadele kapsamında küresel ilişkilerde pragmatist bir strateji benimseyen Maduro hükümeti, bölge dışından Rusya, Çin, İran ve Türkiye ile diplomatik ilişkilerini arttırarak geniş kapsamlı ortaklıklara imza atmıştır.

Hugo Chavez döneminde güçlü siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulduğu İran, Nicolas Maduro hükümetinin derin kriz süreci ile karşılaştığı dönemde Venezuela’daki etkinliğini arttırmıştır. Ocak 2015’te Tahran’a diplomatik ziyaret gerçekleştiren Nicolas Maduro, Ruhani yönetimi ile ekonomik alanlarda geniş kapsamlı iş birliği anlaşmalarına imza atmıştır (Tejas, 2015). 2019 yılında yaşanan yönetim krizi sürecinde Nicolas Maduro’ya yönelik siyasi destek sağlayan Tahran yönetimi, ekonomi krizin derinleştiği süreçte ise geniş kapsamlı yatırımlarda bulunmuştur.

Nicolas Maduro yönetimi döneminde Venezuela’nın güçlü diplomatik ilişki içerisinde olduğu bir başka ülke olan Türkiye, ağır ekonomik yaptırımlar ile karşılaşan ülkeye yönelik ekonomik ve siyasi destekte bulunmaktadır. Tarihsel olarak sınırlı diplomatik ilişki içerisinde olan Venezuela ile Türkiye, bu süreçte geniş kapsamlı ortaklıkların altına imza atmıştır. Ankara yönetiminin Latin Amerika’ya yönelik

açılım politikasında önemli bir rol üstlenen Venezuela, ekonomik ve siyasi alanlarda Türkiye merkezli güçlü destek elde etmektedir.

2018 yılında Türkiye'ye yönelik dört ziyaret gerçekleştiren Nicolas Maduro, yeraltı kaynaklarının işlenmesi noktasında Ankara yönetiminden güçlü ekonomik destek sağlamaktadır (Banco Central de, 2018). İki ülke arasında derinleşen ilişkilerin bir neticesi olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Aralık 2018'de Venezuela'ya yönelik ziyaret gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Venezuela'ya yönelik Cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirdiği ilk ziyaret olması bakımından önem arz eden görüşmeler neticesinde iki ülke arasında geniş kapsamlı iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (Aslan, 2018).

3.1.5.2.3.1. ABD ile İlişkiler

Maduro hükümeti döneminde Venezuela-ABD ilişkileri tarihsel perspektif bağlamında tarihin en kötü düzeyinde gerçekleşmektedir. ABD'nin Venezuela'da yaşanan krizin derinleşmesinde çok çeşitli yaptırımlar vasıtasıyla büyük bir rol oynaması, ikili ilişkilerin oldukça komplike bir süreçte ilerlemesine sebebiyet vermiştir.

Nitekim, Barack Obama yönetimi 2015 yılında, ABD ulusal çıkarlarına tehdit oluşturduğu ve bölgesel çapta derin kriz sürecine sebebiyet verdiği gerekçesi ile Maduro hükümetine yönelik ekonomik yaptırım kararı almıştır. Maduro hükümetinde görev alan 44 Venezuelalı diplomata yönelik başlayan yaptırımlar, 2017 yılında Donald Trump yönetiminin görevi devralmasının ardından derinleşmiştir. Obama döneminde bireysel özel mülkiyet temelinde uygulanan yaptırımlar, 2017 yılında Trump yönetiminin almış olduğu karar neticesinde başta hidrokarbon sanayisi olmak üzere sektörel kapsamda genişletilmiştir (Seelke, Nelson, Brown and Margesson, 2020: 27-28).

Trump yönetimi tarafından Küba ve Nikaragua ile diktatörlük troykası olarak tanımlanan Venezuela, 21. yüzyılda sosyalizmin en şiddetli savunucusu olması itibarıyla ABD'nin bölgedeki çıkarlarına doğrudan tehdit oluşturmaktadır (Brenner, Kirk and LeoGrande, 2020: 124). 2018 yılında ABD'li yurttaşların Venezuela

merkezli şirketler ile kurmuş olduğu ekonomik ilişkilere kısıtlama getiren ve aynı yıl içerisinde Venezuela altın sektörüne yönelik yaptırım kararı alan Trump yönetimi, 2019 yılında ise Venezuela milli petrol şirketi PDSVA ile tüm ekonomik ilişkileri durdurma kararı almıştır (Viscidi and Graham, 2020: 6-7). Hidrokarbon sanayisine yönelik uygulanan yaptırımların yanı sıra Venezuela altın sektörüne yönelik ABD’li şirketlerin finans işlemlerini kısıtlayan Trump yönetimi, geniş kapsamlı ekonomik yaptırım kararları ile Maduro hükümetinin karşılaştığı ekonomik ve siyasi krizin derinleşmesinde etkin bir rol üstlenmiştir.

2019 yılında Venezuela’da meydana gelen yönetim krizinde etkin bir rol üstlenen Trump yönetimi, Maduro hükümeti aleyhinde bir pozisyon benimseyerek bölgede demokrasinin teşviki gerekçesi ile Venezuelalı muhalif güçleri desteklemektedir. Nitekim, 2018 yılında gerçekleşen başkanlık seçimi sonuçlarını illegal olarak lanse eden Trump yönetimi, Nicolas Maduro’nun 10 Ocak 2019 tarihinde resmen başlayan ikinci başkanlık dönemini tanımamış ve 23 Ocak 2019 tarihinde Juan Guaido’yu Venezuela’nın geçici devlet başkanı olarak tanıdığını deklare etmiştir (Galbraith, 2019: 601).

3.1.5.2.3.2. Rusya ile İlişkiler

Siyasi ve ekonomik kriz süreci sebebiyle küresel ilişkilerde pragmatist bir strateji benimseyen Maduro hükümeti, sağ yönetimlerin yaşandığı bölge ülkelerin politik baskısı ve ABD’nin yoğun yaptırımları karşısında 21. yüzyıl itibarıyla Latin Amerika’daki etkinliğini arttıran Rusya ile çok çeşitli alanlarda iş birliği oluşturmuştur.

Derin tarihsel geçmişe sahip olan Venezuela-Rusya ilişkileri, 20. yüzyıl Venezuela siyasal hayatına egemen olan sağ hareketlerin politikaları sebebiyle Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinden negatif bir biçimde etkilenmiş fakat Hugo Chavez dönemi ile başlayan ve Nicolas Maduro hükümeti döneminde sürdürülen stratejiler neticesinde güçlendirilmiştir. Nitekim, iki ülke arasında 1857 yılına dayanan resmi diplomatik ilişkiler, Soğuk Savaş döneminin yerel ve küresel siyasi konjonktüründen derin bir biçimde etkilenmiş ve Perez Jimenez hükümetinin almış olduğu karar neticesinde 1945 yılında SSCB ile kurulan ilişkiler 1952 yılında

sonlandırılmıştır (Rodriguez, 2019: 4-5). 1970 yılında Rafael Caldera hükümeti döneminde SSCB ile tekrar kurulan diplomatik ilişkiler, Hugo Chavez döneminde uygulanmaya başlanan ve Nicolas Maduro hükümeti tarafından sürdürülen bolivarcı dış politika kapsamında derinleşmiştir.

Kriz sürecinin derinleştiği dönemde dış politikada ulusal güvenliği ön plana çıkaran ve bölgesel ile küresel dış tehditler karşısında pragmatist bir yaklaşım benimseyen Maduro yönetimi, Rusya ile savunma sanayisi alanında 2005 yılında başlatılan iş birliğinin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Nitekim, Maduro hükümeti, Bolivarcı devrim sürecine yönelik meydana gelebilecek tehditlere karşı dünyanın ikinci en büyük silah ihracatçısı Rusya ile askeri teçhizat ve istihbarat vb. alanlarda çok çeşitli stratejik ortaklıklar oluşturmuştur (Hernandez, 2019b: 125-127).

Maduro hükümeti, savunma sanayisi alanında kurulan güçlü ilişkinin yanı sıra yoğun ABD yaptırımlarının uygulandığı hidrokarbon sanayisi alanında da Moskova yönetimi ile stratejik ortaklıklar oluşturmuştur. Nitekim, Rusya-Venezuela Hükümetler Arası Yüksek Düzeyli Komisyonu çerçevesinde gerçekleşen diplomatik ziyaretler neticesinde iki ülke arasında hidrokarbon sanayisini kapsayacak bir biçimde düzenlenmiş yüksek hacimli kredi anlaşmaları, uzman personel desteği ve ticari ortaklıklar kurulmuştur (Ghotme, 2015: 83-84).

Maduro hükümetine yönelik politik ve ekonomik dış baskının derinleştiği süreçte Venezuela ile siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki iş birliklerini arttıran Vladimir Putin yönetimi, böylelikle Rusya'nın Latin Amerika'daki etkinliğini arttırmayı hedeflemektedir. 2019 yılında meydana gelen yönetim krizi sürecinde Maduro hükümetini tanımayı sürdüren ve yaşanan kriz sürecinin Venezuela egemenlik haklarının ihlal edilmeden taraflar arasında diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğini deklare eden Rusya, Çin ile birlikte, ABD'nin öncülüğünde hazırlanan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) sunulan, Venezuela'da BM denetiminde yeni seçim yapılması teklifini reddetmiştir (Nichols, 2019).

3.1.5.2.3.3. Çin ile İlişkiler

Hızla büyüyen ekonomisi ve güçlü sanayisi ile uluslararası sistemde etkinliğini arttıran Çin, zengin hidrokarbon kaynaklara sahip Venezuela ile olan ilişkilerini dış politikada pragmatist bir strateji benimseyen Maduro hükümeti döneminde derinleştirmektedir.

İki ülke arasında 1974 yılında kurulan diplomatik ilişkiler, Hugo Chavez döneminde benimsenen ve Nicolas Maduro döneminde sürdürülen çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki politikası neticesinde güçlenmiştir. Nitekim, Hugo Chavez döneminde oluşturulan Çin-Venezuela Stratejik Enerji Planı 2001-2011 ve Venezuela-Çin Ortak Finansman Fonu neticesinde iki ülke arasında geniş kapsamlı bir biçimde kurulan iş birliği Maduro hükümeti döneminde derinleşmiş ve 2017 yılında Çin, Venezuela'nın en büyük ikinci ekonomik partneri konumuna yükselmiştir (Siem y Pina, 2019: 7).

2001 yılında oluşturulan ve 2014'te 11. Zirvesi gerçekleşen Üst Düzey Karma Komisyonu çerçevesinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Venezuela'ya yönelik ziyareti ve Nicolas Maduro'nun bu süre zarfında Çin'e yönelik gerçekleştirdiği dört diplomatik ziyaret neticesinde iki ülke arasında ekonomik, diplomatik, kültürel ve teknoloji alanlarında çok çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır (Centro Venezolano de Estudios sobre China, 2019: 5-6).

Siyasi ve ekonomik krizin derinleştiği süreçte Pekin yönetimi ile sahip olunan ilişkileri güçlendiren Maduro hükümeti, yoğun ABD yaptırımları sebebiyle üretimin durma noktasına geldiği hidrokarbon sanayisinin stabilizasyonu amacıyla yüksek hacimli sermaye desteği elde etmiştir. Nitekim Çin, Venezuela hidrokarbon sanayisinin gelişimi ve petrol üretiminin arttırılması hedefleri doğrultusunda 50 milyar doları aşkın sermaye yatırımında bulunmuştur (Camilleri, 2018: 184-185).

2019 yılında Venezuela'da meydana gelen yönetim krizi sürecinde Nicolas Maduro hükümetini legal iktidar olarak tanıdığını deklare eden Pekin yönetimi, Rusya ile birlikte BMGK'ye sunulan yeni seçim teklifi reddetmiştir. Yaşanan kriz sürecinde Venezuela'nın egemenlik haklarını ön plana çıkaran Çin, küresel güç mücadelesi kapsamında Venezuela'ya geniş çaplı yatırımlarda bulunarak Latin Amerika'daki

etkinliğini arttırmaktadır. ABD'nin yoğun ekonomik ve siyasi yaptırım tehdidine karşın Venezuela ile diplomatik ilişkilerini sürdüren Çin, Maduro hükümetinin ihtiyaç duyduğu siyasi ve ekonomik desteği güçlü bir biçimde sağlamaktadır.

3.2. BREZİLYA FEDERAL CUMHURİYETİ

Nüfusu ve yüzölçümü bakımından Latin Amerika'nın en büyük ülkesi olan Brezilya (yürürlükte olan 1988 Anayasası kapsamında resmi adı ile Brezilya Federal Cumhuriyeti), 16. yüzyılda başlayan Portekiz sömürgesi döneminin ardından 1822 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 1822-1899 tarihleri arasında İmparatorluk dönemine sahne olan Brezilya, 1891 yılında kabul edilen anayasa neticesinde Cumhuriyet yönetim biçimine geçiş yaşamıştır.

20. yüzyılın büyük çoğunluğunda istikrarlı ve güçlü merkezi yönetimlere ev sahipliği yapan Brezilya, bu noktada bölge ülkelerin birçoğundan ayrılmaktadır. 1930-1945 yılları arasında Getulio Vargas ve 1964-1985 yılları arasında askeri diktatörlük dönemlerinin yaşandığı Brezilya, 1985 yılında yönetimin halka devri ile başlayan süreç neticesinde demokrasiye geçiş dönemi yaşamıştır. Güçlü merkezi yönetimlerin tekelinde olan siyasal hayat, Yeni Cumhuriyet olarak tanımlanan dönemde başlayan demokrasiye geçiş süreci ile geniş kapsamlı reformlara sahne olmuştur. Yönetimin sivilere devredildiği ve siyasal katılımı arttığı bu dönemde göreve gelen hükümetler dış politikada dışa açılım süreci başlatılmıştır. Demokrasiye geçiş sürecinin yaşandığı bu dönemde siyasal iktidarı elde etmekten uzak kalan Brezilya solu ancak 2002 seçimleri neticesinde yönetimi elde etmiştir.

Brezilya'da 2003-2016 yılları arasında yaşanan sol yönetim döneminde gerçekleşen siyasi değişim sürecinin ve dış politika uygulamalarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla Brezilya siyasi geleneği ve Brezilya dış politikası alt başlıklar altında dönemsel olarak analiz edilecektir. Brezilya siyasal tarihinde ilk kez yaşanan sol yönetim döneminin özgünlüğünün tespit edilebilmesi arzusu çerçevesinde Brezilya solu ayrıca ele alınacaktır.

3.2.2. Brezilya Siyasi Geleneği

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 1822 yılında Portekiz Krallığı'na karşı bağımsızlığını ilan eden Brezilya, 1822-1899 yılları arasında Braganza Hanedanı'nın hüküm sürdüğü İmparatorluk dönemine sahne olmuştur. 1899 yılında monarşinin yönetimden çekilmesinde önemli bir baskı unsuru olarak ortaya çıkan Cumhuriyetçiler, 1891 yılında ilan edilen anayasa kapsamında yönetimin halka devredilmesini sağlamıştır. Köleliğin resmen kaldırıldığı bu dönemde siyasi hayat çoğulcu demokrasi anlayışı temelinde yeniden düzenlenmiştir. 1899-1930 yılları arasında devam eden bu dönem, 1930 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde başlayan Getulio Vargas dönemi ile sona ermiştir.

Vargas yönetiminin 1945 yılında siyasi iktidarı halka devretmesinin ardından başlayan ve 1964 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde sona eren dönem Brezilya siyasi hayatında ikinci cumhuriyet dönemi olarak adlandırılmaktadır. Siyasi hayatın demokratik bir anlayış doğrultusunda reforme edildiği bu dönemde siyasi etkinliğin artan sol hareketler, 1964 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde yasa dışı ilan edilmiştir.

1964-1985 yılları arasında yaşanan askeri diktatörlük döneminde Brezilya siyasi hayatı askeri rejim tarafından anti demokratik uygulamalar ile baskı altına alınmıştır. Siyasi partilerin yasa dışı ilan edildiği bu dönemde siyasi aktiviteler askeri rejim kontrolünde gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş döneminin küresel ideolojik mücadelesinden derin bir şekilde etkilenen askeri rejim, sol hareketleri siyasi hayatın dışına itmiştir. 1985 yılında askeri diktatörlük döneminin sona ermesi ve yönetimin sivilere devredilmesinin ardından demokrasiye geçiş sürecinin başladığı dönem yeni cumhuriyet dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Siyasi hayata yönelik demokratikleşme sürecinin yaşandığı bu dönemde siyasi katılım büyük oranda artmıştır. Yeni cumhuriyet döneminde yaşanan demokratikleşme sürecine önderlik eden sağ siyasi partilerin aksine iktidarı elde etmekten uzak kalan sol hareketlerden Luiz Inacio Lula da Silva liderliğindeki İşçi Partisi (PT), 1990'lı yıllar itibarıyla yerel düzeyde başlayan yükseliş süreci ile ön plana çıkmıştır. Nihayetinde, 2002 yılında gerçekleşen seçimlere geniş katılımlı sol

koalisyonun adayı olarak katılan Lula da Silva, Brezilya Devlet Başkanı seçilmiştir. Brezilya, 2003-2010 yılları arasında Lula da Silva ve 2011-2016 yılları arasında ise Dilma Rousseff başkanlığındaki PT hükümetleri dönemine sahne olmuştur.

1988 Anayasası kapsamında federal bir cumhuriyet olan Brezilya, 26 eyalet ve 1 federal yönetimden oluşmaktadır. Eyalet ve federal yönetimleri doğrudan gerçekleşen seçimler neticesinde belirlenmektedir. İç işlerinde özerk olan eyalet yönetimleri dış işlerinde ise federal yönetime tabiidir.

Başkanlık sisteminin uygulandığı Brezilya’da federal yönetimin yürütme gücü Devlet Başkanı’nda bulunmaktadır. Dört yıllık süre kapsamında göreve gelen Devlet Başkanı’nın görev süresi 1988 Anayasası kapsamında iki dönem ile sınırlandırılmıştır. Brezilya’da federal yönetimin yasama gücünü elinde bulunduran Federal Kongre, iki kanatlı yapıya sahiptir. 513 üyeli Temsilciler Meclisi ve 81 üyeli Senato, federal yönetimin yasama yetkisine sahiptir. Siyasal hayatın baskı altına alındığı ve siyasal aktivitelerin yasaklandığı askeri diktatörlük döneminin akabinde kabul edilen 1988 Anayasası, siyasal katılımın artmasını hedeflemiştir. Benimsenen nispi temsil sisteminin bir neticesi olarak Federal Kongre’de temsil edilen siyasi partilerin çeşitliliği Brezilya’nın koalisyoncu başkanlık sistemi olarak adlandırılan bir yapıya sahip olmasını sağlamış, nitekim 1988-2010 yılları arasında Brezilya’da 19 koalisyon hükümeti kurulmuştur (Lamba ve Ateş, 2018: 115).

3.2.2.1. Brezilya İmparatorluğu

1815 yılında sömürge statüsünden ayrılarak Portekiz, Brezilya ve Algarves Krallığı’na dahil olan Brezilya, siyasal bağımsızlığını bölgenin diğer ülkelerinden farklı bir biçimde nispeten ılımlı bir süreç neticesinde 1822 yılında elde etmiştir. Nitekim, 19. yüzyılın ilk yarısında on yıllar boyunca süren savaşlar neticesinde bağımsızlığını elde eden Latin Amerika ülkelerinin aksine Brezilya, 1822 yılında yerel aristokrasinin desteğini kazanan I. Pedro önderliğinde siyasal bağımsızlığını ilan etmiştir.

1824 yılında ilan edilen Anayasa kapsamında meşruti monarşi sisteminin benimsendiği Brezilya’da I.Pedro, ülkede etkin bir biçimde varlığını sürdürmeye

devam Portekizli aristokrasi ve yerel aristokrasinin desteği ile Kral ilan edilmiştir (Fausto, 1994: 147-152). Bu dönemde bağımsızlıklarını elde eden Latin Amerika ülkelerinin büyük oranda Cumhuriyet yönetim biçimini benimsemelerine karşın asırlar süren sömürge döneminin bir mirası olarak meşruti monarşi yönetimin biçimine sahne olan Brezilya’da 1830’lu yıllar ile cumhuriyet yanlısı muhalif hareketler ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreçte yerel aristokrasinin desteğini kaybeden I. Pedro, 1831 yılında beş yaşındaki oğlu II. Pedro lehine saltanatından feragat etmiştir. 1840 yılına kadar kral naibi tarafından yönetilen Brezilya İmparatorluğu, yönetim boşluğunun oluşması sebebiyle meydana gelen krizlere sahne olmuştur. Nihayetinde, 1831 yılında başlayan iç kriz dönemi II. Pedro’nun tahta çıkması 1840 yılında ile sona ermiştir (Esposito, 2019: 21-22).

Siyasal hayatın kontrolünü sağlayan ve otoriter yönetim anlayışı ile yerel politik hareketlerin tepkisini bastıran II. Pedro, ulusal güvenliğin ön planda olduğu, güçlü merkeziyetçi politikalar benimsemiştir. 1864-1870 yılları arasında Paraguay ile Brezilya, Uruguay ve Arjantin ülkeleri arasında yaşanan Üçlü İttifak Savaşı, asırlar süren sömürge döneminin ardından sanayileşememiş ve ekonomik kalkınma problemleri ile yüzleşen Brezilya’yı derinden etkilemiştir. Üçlü İttifak Savaşı neticesinde Rio de Plata havzasının kontrolünü büyük oranda sağlayan II. Pedro yönetimi, 1876 yılına kadar askeri birliklerin Paraguay’da konuşlandırılmasına devam etmiştir (Bethell, 1996: 32-36). Brezilya İmparatorluğu dönemi, II. Pedro yönetiminin yayılmacı ve baskıcı politika anlayışını sürdürmesi sebebiyle meydana gelen cumhuriyet yanlısı ayaklanmalar neticesinde 1899 yılında sona ermiştir (Tekin, 2017: 14).

3.2.2.2. Birinci Cumhuriyet Dönemi

15 Kasım 1889 tarihinde Deodoro da Fonseca önderliğindeki Cumhuriyet yanlısı askeri birliklerin monarşi rejimine yönelik gerçekleştirdiği darbe neticesinde Brezilya’da 16. yüzyılda başlayan Portekizli aristokrasinin hakimiyeti son bulmuştur. Brezilya İmparatorluğu dönemini 1891’de gerçekleşen darbe neticesinde sona erdiren askeri birlikler, siyasal hayatın Cumhuriyetçilik ilkeleri temelinde düzenlenmesi için çalışmalara başlamıştır. Nitekim, geçici hükümet tarafından ilan edilen 1891

Anayasası kapsamında, federal cumhuriyet yönetim biçiminin benimsendiği resmi adı ile Brezilya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur.

1891 Anayasası gereğince, iç işlerinde özerk olan eyalet yönetimleri ile federal devletin yönetiminin seçimler vasıtasıyla doğrudan halk tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Smallman, 2002: 19). Dönemin siyasi konjonktürü kapsamında demokratik olarak kabul edilebilecek olan 1891 Anayasası gereğince herhangi bir ayırım gözetmeksizin Brezilyalı erkek yurttaşlar oy kullanma hakkı elde etmiştir (Smallman, 2002: 19).

1891 Anayasası ile başlayan Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal hareketlerin varlığı ve siyasal hayata katılım oldukça sınırlı kalmıştır. Nitekim, toplam nüfusun ancak %2,9'unun siyasal katılımında bulunduğu bu dönemde yerel ve federal yönetimlerde varlıklı sınıf mensupları ve askeri unsurların egemen olduğu görülmektedir (Malloy, 1979: 22).

Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde Brezilya siyasal hayatında yaşanan sorunlar çok çeşitli isyanlar ve askeri ayaklanmalarının gerçekleşmesi ile neticelenmiştir. Nitekim, siyasal olarak temsili sağlanamayan ve derin ekonomik sorunlar ile karşılaşan Canudos yerli halkı, 1896-1897 yılları arasında federal yönetime karşı ayaklanmıştır (Borges, 2006: 29-30). Canudos Savaşı olarak da bilinen bu süreç silahlı kuvvetlerin oldukça sert müdahalesi ile bastırılmış nitekim, binlerce yerli hayatını kaybetmiştir.

Birinci Cumhuriyet Dönemi, 24 Ekim 1930 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde sona ermiştir. Darbeci askeri birlikler tarafından Devlet Başkanı ilan edilen Getulio Vargas, 1930-1945 yılları arasında yönetimin sahibi olmuştur.

3.2.2.3. Getulio Vargas Dönemi

1929 yılında patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan derin bir şekilde etkilenen Brezilya, yerel yönetimlerin rol oynadığı siyasi krizlere sahne olmuştur. Nitekim, 1 Mart 1930 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde toplam oyların %57'sini elde ederek Devlet Başkanı seçilen Sao Paulo Cumhuriyetçi Parti adayı Julio Prestes, resmen görevi devralmadan Rio Grande do Sul Valisi Getulio Vargas, Minas

Gerais Valisi Antonio Carlos ve Paraiba Valisi Joao Pessoa'nın desteklediği askeri darbe ile karşılaşmıştır (Alexander, 2003: 51). 24 Ekim 1930 tarihinde gerçekleşen askeri darbe neticesinde Augusto Tasso Fragoso, Joao de Deus Mena Barreto ve Isaias de Noronha liderliğindeki askeri cunta hükümeti 29 Ekim 1930 tarihinde Rio Grande do Sul Valisi Getulio Vargas'ı Brezilya Devlet Başkanı ilan etmiştir.

1930-1945 yılları arasında silahlı kuvvetlerin desteği ile otoriter uygulamalarda bulunan Getulio Vargas, Brezilya siyasal hayatında derin krizlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim, 1932 yılında Sao Paulo'da başlayan ve kısa süre içerisinde tüm ülkeye yayılan diktatörlük karşıtı ayaklanmanın yanı sıra 1935 yılında Brezilyalı Komünist Partisi'nin (PCB) etkin bir rol oynadığı komünist askeri ayaklanma gerçekleşmiştir (Suarez ve Tomlins, 2000: 17).

1930'lu yılların ilk yarısında gerçekleşen çeşitli ayaklanmaları silahlı kuvvetlerin güçlü desteği ile bastıran Getulio Vargas, 1934 ve 1937 yıllarında gerçekleşen anayasa değişiklikleri ile siyasal hayatın kontrolünü anti demokratik uygulamalar ile sağlamıştır. Nitekim, 1937 Anayasası kapsamında uygulanmaya başlanan Yeni Devlet (Estado Novo) politikaları ile siyasi partiler yasa dışı ilan edilmiştir.

İki dünya savaşı arası dönemde uluslararası sistemde yaşanan gerilimlerden derin bir biçimde etkilenen Getulio Vargas, uygulamış olduğu yoğun milliyetçi politikalar ile siyasal hayatın hakimiyetini tamamen sağlamıştır. İtalyan korporatizminden esinlenerek uygulanan Estado Novo politikaları, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda devletin etkinliğini arttırmıştır (Tekin, 2017: 16-17).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile uluslararası sistemde yaşanan değişim sürecinin etkisiyle Getulio Vargas 1945 yılında yönetimden çekilmiştir. Getulio Vargas döneminin ardından 1945-1964 yılları arasında yaşanan İkinci Cumhuriyet Dönemi başlamıştır.

3.2.2.4. İkinci Cumhuriyet Dönemi

1930 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde başlayan Getulio Vargas dönemi, demokrasi yanlısı subayların yoğun baskısı neticesinde 29 Ekim 1945

tarhinde sona ermiştir (Estep, 1964: 41). Getulio Vargas'ın yönetimden çekilmesi ile 2 Aralık 1945 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %55'ini elde eden Sosyal Demokratik Parti (PSD) adayı Eurico Gaspar Dutra, Brezilya Devlet Başkanı seçilmiştir. 1936-1945 yılları arasında Getulio Vargas yönetiminde Savaş Bakanı olarak görev yapan Eurico Dutra, 1945-1950 yılları arasında Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabetinden derin bir biçimde etkilenererek otoriter uygulamalarda bulunmuştur.

İkinci Cumhuriyet Dönemi'nde Brezilya siyasal hayatının demokratik bir anlayış doğrultusunda düzenlenmesi amacıyla 1946 yılında kabul edilen yeni anayasa, seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma gibi temel siyasal hakları tanımaya karşın sol hareketlerin genel talebini yok sayarak işçi haklarına karşı kayıtsız kalmıştır (Dinius, 2011: 179). Getulio Vargas döneminde 1932 ve 1935 yıllarında meydana gelen demokrasi yanlısı protestolar ve komünist ayaklanma girişiminin sert bir şekilde bastırılması noktasında görev alan Eurico Dutra, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı dönemde sol-komünist hareketler karşısında baskıcı bir strateji uygulamıştır (Smallman, 2002: 92-93). Nitekim, Soğuk Savaş döneminin başlangıcı kabul edilen Mart 1947 tarihinde Truman Doktrininin ilanından kısa bir zaman diliminin ardından, 7 Mayıs 1947 tarihinde PCB yasadışı ilan edilmiştir (Machado, 2018: 231).

İkinci Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Devlet Başkanı olan Eurico Dutra dönemi 1950 yılında gerçekleşen başkanlık seçimleri neticesinde son bulmuştur. 3 Ekim 1950 tarihinde gerçekleşen seçimlere Brezilya İşçi Partisi (PTB) adayı olarak katılan Getulio Vargas, geçerli oyların %48'ini elde ederek ikinci kez yönetimin sahibi olmuştur. Merkez sol partisi konumundaki PTB adayı olarak Devlet Başkanı seçilen Getulio Vargas, Eurico Dutra döneminde başlatılan ekonomik liberalleşme sürecinden uzaklaşarak mimarı olduğu ekonomik ve politik milliyetçiliği ifade eden Estado Novo politikalarını uygulamayı sürdürmüştür. 1930-1945 yılları arasında yönetimin sahibi olan Getulio Vargas, demokratik seçimler neticesinde ikinci kez göreve geldiği süreçte çeşitli siyasal krizler ile karşılaşmıştır. Nitekim, 1951 yılında muhalefetin yolsuzluk ve usulsüzlük suçlamalarına karşın resmen görevi devralan Getulio Vargas, siyasal unsurların ve ordunun yoğun baskısı neticesinde 24 Ağustos 1954 tarihinde intihar etmiştir (Estep, 1964: 41-44). Getulio Vargas'ın hayatını kaybetmesinin ardından

Devlet Başkanı görevini devralan Joao Cafe Filho, 1955 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerine kadar görevi sürdürmüştür.

3 Ekim 1955 tarihinde gerçekleşen başkanlık seçimlerini kazanan PSD adayı Juscelino Kubitschek, 1956-1961 yılları arasında görev yaptığı süre zarfında benimsemiş olduğu kalkınma eksenli politikalar ile siyasal hayatın stabilizasyonunu sağlamıştır. Açık bir şekilde anti komünist bir anlayışa sahip olmasına karşın ekonomik kalkınma misyonu çerçevesinde demokrasinin gelişimine katkıda bulunan Kubitschek, görev yaptığı dönemde PCB'nin siyasi aktivitelerde bulunmasını teşvik etmiş ve PTB ile kurmuş olduğu ittifak neticesinde ekonomik büyüme ve sanayileşmeye yönelik etkili uygulamalarda bulunmuştur (Maram, 1990: 31-32). Uluslararası sistemde Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabetinin zirve yaptığı dönemde Brezilya siyasal hayatında etkinliğini arttıran sol hareketlerin yükselişi, 1964 yılında gerçekleşen askeri darbe neticesinde sona ermiştir (Tekin, 2017: 18).

3.2.2.5. Askeri Diktatörlük Dönemi

31 Mart 1964 tarihinde General Humberto Castelo Branco ve Artur da Costa e Silva önderliğindeki askeri birlikler Joao Goulart hükümetine yönelik gerçekleştirdiği darbe neticesinde yönetime el koymuştur. 1964-1985 yılları arasında Brezilya siyasal hayatının tek hâkimi olan askeri yönetim, uygulamış olduğu anti demokratik uygulamalar ile siyasi partilerin etkinliğini sonlandırmıştır. Askeri rejimin kontrolü dahilinde iki partili siyasal sistemin yaşandığı bu dönemde, 1966 yılında rejim yanlıları tarafından kurulan aşırı sağ çizgisindeki Ulusal Yenilenme Birliği (ARENA) ile 1965 yılında muhalefet kanadını oluşturması amacıyla kurulan Brezilya Demokratik Hareketi (MDB) etkin olmuştur (Machado, 2018: 297-298).

1960'lı yılların başlarında Brezilya solunun yaşadığı yükselişi sona erdiren 1964 darbesi, aşırı sağ hareketlerin ve varlıklı sınıfın desteği ile gerçekleşmiştir (Soares do Bem, 2016: 33). 1964-1985 yılları arasında iktidarın sahibi olan askeri rejim, anti demokratik ve otoriter uygulamalar ile her türlü muhalif siyasi aktiviteleri bastırmıştır. 1967 yılında kabul edilen yeni anayasa kapsamında yasama, yürütme ve yargı organlarının işleyiş mekanizmasını radikal bir şekilde değiştiren askeri rejim, siyasal hayatı radikal bir şekilde kısıtlamıştır (Negretto, 2014: 104-106). Askeri

rejimin sert, baskıcı uygulamalarına karşın 1970’li yılların ikinci yarısında başlayan ve 1980’li yıllarda kitlesel destek sonucunda şiddetlenen demokrasi yanlısı protestolar neticesinde 1985 yılında askeri diktatörlük dönemi sona ermiştir.

3.2.2.6. Yeni Cumhuriyet Dönemi

1964-1985 yılları arasında yaşanan askeri diktatörlük döneminin ardından 1985 yılında yönetimin sivillere devredilmesi ile başlayan ve günümüze kadar gelen Yeni Cumhuriyet dönemi başlamıştır (Machado, 2018: 365-366). 1967 Anayasası kapsamında 15 Ocak 1985 tarihinde Seçmenler Kurulu’nda gerçekleşen seçimler neticesinde MDB adayı Tancredo Neves, Demokratik Sosyal Partisi (PDS) adayı Paulo Maluf karşısında geçerli oyların %72’sini elde ederek yeni Devlet Başkanı seçilmiştir.

1985 yılında gerçekleşen seçim neticesinde demokrasiye geçiş sürecinin yaşandığı Yeni Cumhuriyet Dönemi’nin ilk Devlet Başkanı seçilen Tancredo Neves, sağlık sorunlarından ötürü resmen görevi devralmadan hayatını kaybetmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinin aksamaması amacıyla Başkan Yardımcısı Jose Sarney, beş yıllık görev süresi zarfında Devlet Başkanı görevini üstlenmiştir. Bu süreçte siyasal hayatın demokratikleşmesi adına askeri diktatörlük döneminin mirası olan 1967 Anayasası’nın yerine 1988 yılında yeni anayasa kabul edilmiştir. Siyasal aktivitelerde bulunma hakkını yeniden tesis eden ve yerel ile federal yönetimin doğrudan ve gizli oy kapsamında gerçekleşecek seçimler vasıtasıyla belirlenmesini şart koşan 1988 Anayasası, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince yasama organına geniş kapsamlı yeni haklar ve sorumluluklar tanımıştır. 1988 Anayasası ile siyasi katılımın teşvik edilmesi amacıyla nispi temsil sistemi kabul edilmiş, böylelikle parlamentoda temsil edilen parti sayısının artması sağlanarak koalisyoncu başkanlık sistemi kurulmuştur (Lamba ve Ateş, 2018: 115).

1985-1990 yılları arasında yaşanan Jose Sarney hükümeti döneminin ardından 15 Kasım 1989 tarihinde gerçekleşen ikinci tur başkanlık seçimleri neticesinde Hristiyan İşçi Partisi (PTC) adayı Fernando Collor de Mello, PT adayı Luiz Inacio Lula da Silva karşısında geçerli oyların %53’ünü elde ederek yeni Devlet Başkanı seçilmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinin yaşandığı bu dönemde 1988 Anayasası

kapsamında ilk parlamento seçimleri 1990 yılında gerçekleşmiştir. Sağ partilerin büyük çoğunluğu elde ettiği 1990 parlamento seçimlerinin ardından başlayan süreç zarfında Brezilya, 2003 yılında başlayan PT iktidarı dönemine kadar sağ yönetim dönemine sahne olmuştur.

1990 yılında resmen Devlet Başkanı görevini devralan Collor de Mello, görevi devralmasından kısa bir süre sonra başlayan yolsuzluk soruşturmaları ve akabinde öğrenci hareketlerinin öncülüğünde gerçekleşen şiddetli protesto eylemleri ile karşılaşmıştır (Welp and Wheatley, 2012: 177). Yolsuzluk soruşturmaları kapsamında görevinden azledilen Collor de Mello, neoliberal politikalar sürecine öncülük etmesi ve dış politikada dışa açılım stratejisi benimsemesi sebebiyle Brezilya siyasi hayatında derin izler bırakmıştır (Tekin, 2017: 27-28). Collor de Mello'nun 1992 yılında azledilmesinin ardından Devlet Başkanı görevini devralan Itamar Franco, liberalleşme politikalarını sürdürmüştür.

1985 yılında yönetimin sivilere devredilmesi ile başlayan Yeni Cumhuriyet Dönemi'nde sağ hükümetlerin öncülüğünde gerçekleşen demokratikleşme süreci, 1990'lı yıllar itibarıyla ekonomik bağlamda ele alınmıştır. Nitekim, 1994 yılında gerçekleşen genel seçimlerde ideolojik yaklaşımdan ziyade ekonomik tartışmalar ön plana çıkmıştır (Matos, 2008: 122).

Itamar Franco hükümetinde Ekonomi Bakanı olarak görev yapan ve Şubat 1994'te neoliberal politikalar temelinde ekonomik kalkınmayı hedefleyen Plano Real programını yayınlayan Fernando Henrique Cardoso, Brezilya Sosyal Demokrasi Partisi (PSDB) adayı olarak katıldığı 1994 başkanlık seçimlerinde geçerli oyların %54'ünü elde ederek Devlet Başkanı seçilmiştir (Coes, 1995: 167-169; Wolford, 2008: 165). 1995-1999 yılları arasında uygulanan neoliberal politikaların yaratmış olduğu ekonomik büyüme sebebiyle 1998 seçimleri neticesinde ikinci kez Devlet Başkanı seçilen Cardoso, ikinci başkanlık döneminde hedeflenen ekonomik kalkınma seviyesinden uzaklaşılmasından ötürü ekonomik kriz ile karşılaşmıştır. Nihayetinde, 20. yüzyılın sonunda baş gösteren ekonomik gerilemenin yaratmış olduğu derin toplumsal kriz süreci neticesinde Brezilya, 2002 yılında başlayan Lula da Silva başkanlığındaki PT yönetimine sahne olmuştur.

3.2.3. Brezilya Dış Politika Geleneği

1822 yılında bağımsızlığını ilan eden Brezilya, 19. yüzyılda ulusal güvenliğin ön planda olduğu dış politika stratejilerine sahne olmuştur. Portekizli aristokrasinin hakimiyetinin devam ettiği İmparatorluk döneminde dış ilişkiler büyük oranda Avrupa ülkeleri temelinde şekillenmiştir. 19. yüzyılda tarıma dayalı ekonomisi ve zengin yeraltı kaynakları ile sanayileşmiş Avrupa ülkeleri ile ekonomi temelinde güçlü ilişkiler kuran Brezilya, ayrıca jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip Rio de Plata havzasının hakimiyeti noktasında bölge ülkeler ile çeşitli çatışmalar yaşamıştır. Bölgesel ilişkilerin oldukça sınırlı olduğu İmparatorluk döneminde, sanayileşememiş ekonomisi ile Avrupa ülkelerine bağımlı konumda olan Brezilya, 1899 yılında başlayan Cumhuriyet dönemi ile dış politikada yeni arayışlar içerisinde olmuştur. Portekizli aristokrasinin hakimiyetinin sona erdiği Cumhuriyet döneminde Brezilya, Avrupa ülkelerine olan bağımlılığını dengelemek amacıyla ABD ile diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir.

20. yüzyılda Brezilya dış politikası, küresel gelişmeler bağlamında çeşitli dönüşümlere sahne olmuştur. Nitekim, Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde ABD ile kurulan güçlü ilişkilerin bir neticesi olarak Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloku yanlısı bir strateji benimseyen Brezilya, sol hareketlerin kısa süreli yükselişe geçtiği 1960'lı yılların ilk yarısında SSCB ile diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir. 1964-1985 yılları arasında yaşanan Askeri Diktatörlük Dönemi'nde sınırlı dış politika uygulamalarına sahne olan Brezilya, 1985 yılında demokrasiye geçişin yaşandığı Yeni Cumhuriyet Dönemi ile bölgesel açılım süreci yaşamıştır.

3.2.2.1. İmparatorluk Dönemi Dış Politika

1822-1889 yılları arasında yaşanan İmparatorluk döneminde Brezilya dış politikası, bağımsızlığın elde edilmesine karşın asırlar süren sömürge döneminin bir mirası olarak siyasal hayatta egemenliği devam eden Portekizli aristokrasi sınıfının ve Braganza Hanedanının kontrolünde uygulanmıştır. 1815 yılında Portekiz, Brezilya ve Algarves Krallığı'na dahil olan Brezilya, bağımsızlığın ilanı öncesinde benimsenen yayılcı dış politika anlayışının bir mirası olarak İmparatorluk döneminde bölge ülkeler ile çok çeşitli çatışmalarda bulunmuştur. Nitekim, Portekiz Krallığı'nın Rio de

Plata havzasının kontrolünü ele geçirmek amacıyla 1816 yılında gerçekleştirdiği askeri girişim neticesinde başta Arjantin olmak üzere bölge ülkeler ile başlayan gerilim süreci, bağımsızlığın ilanı neticesinde kurulan Brezilya İmparatorluğu döneminde devam etmiştir. Brezilya ile Arjantin arasında 1820'li yıllar boyunca süren savaş, Birleşik Krallık ve Fransa'nın arabuluculuğunda 1828 yılında imzalanan ve Doğu Uruguay Cumhuriyeti'nin kuruluşuna sebebiyet veren Montevideo Antlaşması ile son bulmuştur (Tucker, 2018: 121).

Latin Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğu ile benzer şekilde 19. yüzyılda bağımsızlığını ilan eden Brezilya, 1822-1889 yılları arasında yaşanan İmparatorluk döneminde bölge ülkeler ile son derece sınırlı ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde, Arjantin ile uzun yıllar boyunca süren savaş sürecinin yanı sıra Paraguay ile 1864-1870 yılları arasında Üçlü İttifak Savaşı olarak bilinen savaş gerçekleşmiştir. Francisco Solano Lopez yönetimindeki Paraguay'ın hızlı ekonomik ve askeri gelişimini ulusal güvenlik ve bölgesel istikrar açısından tehdit unsuru olarak algılayan Brezilya ve Arjantin, bölgenin bir diğer ülkesi olan Uruguay ile Üçlü İttifak oluşturarak 1864-1870 yılları arasında Paraguay ile çatışmalarda bulunmuştur (Francis, 2006: 829).

Bölgesel ilişkilerin oldukça sınırlı olduğu İmparatorluk döneminde başta Birleşik Krallık olmak üzere Avrupa ülkeleri ile ekonomi temelinde şekillenen güçlü ilişkiler kurulmuştur. Tarıma dayalı ekonomisi ve zengin yeraltı kaynakları ile ön plana çıkan Brezilya, sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin ihtiyaç duyduğu gıda ve hammadde ürünlerinin temini noktasında önemli bir pazar olmuştur. Brezilya ile Arjantin arasında Rio de Plata havzasının hakimiyeti noktasında 1820'li yıllar boyunca gerçekleşen çatışmaların sona erdirilmesi misyonuyla arabulucu rolü üstlenen Birleşik Krallık, 19. yüzyılda Brezilya'nın en büyük ekonomik partneri olmuştur (Riordan, 1999: 182).

Sömürge döneminin bir mirası olarak derin tarihsel ve kültürel bağların bulunduğu Portekiz ile yakın siyasi ilişki içerisinde olan Brezilya, 1889 yılı itibarıyla başlayan Cumhuriyet dönemi ile dış politikada strateji değişimine sahne olmuştur (Edwards, 2008: 190).

3.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi Dış Politika

1889 yılında Braganza Hanedanı döneminin sona ermesi ile başlayan Cumhuriyet döneminde Brezilya dış politikası, siyasal hayatta yaşanan gelişmelerin ışığında şekillenmiştir. 1891 Anayasası kapsamında yönetimin sivillere devredilmesi ve Cumhuriyetin ilan edilmesi neticesinde Portekizli aristokrasi sınıfının siyasal hayattaki ve dış politikadaki etkinliği sona ermiştir. 1822 yılında siyasal bağımsızlığını elde etmesine karşın Braganza Hanedanının uygulamış olduğu dış politika stratejilerinden ötürü sanayileşememiş ekonomisi ile dışa bağımlı bir ülke konumunda olan Brezilya, 1889 yılında başlayan Cumhuriyet dönemi ile siyasal ve ekonomik bağımsızlığın muhafazası amacıyla dış politikada çok taraflılık politikası benimsemiştir. 1902-1912 yılları arasında dört farklı yönetimde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Rio Branco'nun öncülüğünde karışmamazlık ve çok taraflılık ilkeleri kapsamında benimsenen dış politika stratejileri, Cumhuriyet dönemi Brezilya dış politikasının temelini oluşturmaktadır.

3.2.2.2.1. Barao do Rio Branco Dönemi

1902-1912 yılları arasında Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde dört farklı yönetimde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Barao do Rio Branco, öncülük ettiği uygulamalar sebebiyle Brezilya dış politikasında derin izler bırakmıştır. İmparatorluk döneminde bölge ülkeler ile sınır anlaşmazlıkları konusunda çeşitli çatışmalar yaşayan Brezilya, bu süreçte Birleşik Krallık ve Portekiz ekseninde gerçekleşen dış politika uygulamalarına sahne olmuştur. 1902-1912 yılları arasında görev yapan Rio Branco'nun öncülüğünde komşu ülkeler ile sınır anlaşmazlıkları temelinde yaşanan çatışmalara diplomatik girişimlerle son veren Brezilya, çok taraflılık politikası kapsamında başta ABD ile olmak üzere yeni siyasi ve ekonomik ortaklıklar oluşturmuştur (Roett, 1999: 182-183).

19. yüzyılda bağımsızlığın elde edilmesinin ardından sanayileşememiş ekonomisi ile dışa bağımlı hale gelen ve bölgesel sorunlar kapsamında ulusal güvenlik sorunu ile karşılaşan Brezilya, bağımsızlığın muhafazası amacıyla dış politikada yeni arayışlar içerisinde olmuştur. Nitekim, 20. yüzyıl itibarıyla hızla büyüyen ekonomisi ve sanayisi ile küresel güç dengesinde ön plana çıkan ABD, Brezilya ile olan

diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir. Rio Branco'nun Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı süre zarfında, Washington yönetimleri ile kurmuş olduğu yakın ilişki Brezilya-ABD ilişkilerinin seyrini derin bir şekilde etkilemiştir. Nitekim, Brezilya dış politikasında yaşanan değişimin ve ABD ile kurulan güçlü ilişkilerin bir neticesinde, 1906 yılında Rio de Janeiro kentinde Pan-American Konferansı düzenlenmiştir (Smith, 2010: 55).

Rio Branco döneminde bölgesel sorunlar karşısında benimsenen karışmamazlık ilkesi ve çok taraflılık politikası, Branco'nun 1912 yılında hayatını kaybetmesine karşın sürdürülmüştür. Bu süreçte etkin dış politika uygulamaları ile uluslararası sistemdeki etkinliğini arttıran Brezilya, bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

1917 yılında Müttefik Devletlere karşı savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na dahil olan tek Güney Amerika ülkesi olan Brezilya, savaş sonrası yeni uluslararası sistemin inşası sürecinde aktif rol almıştır (Roett, 1999: 183). Nitekim, 1919-1920 yılları arasında gerçekleşen Paris Barış Konferansı'nda yer alan Brezilya, Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden olmuştur. Rio Blanco döneminde uygulanmaya başlanan çok taraflılık politikasının sürdürülmesi neticesinde dış politikada etkinliğini arttıran Brezilya ayrıca Milletler Cemiyeti Konseyi'ne katılan ilk Batı Yarımküre ülkesi olmuştur (Roett, 1999: 183).

1902-1912 yılları arasında Rio Branco döneminde uygulanan dış politika stratejileri, 1930-1945 yılları arasında yaşanan Getulio Vargas döneminde de sürdürülmüştür. Getulio Vargas döneminde gerçekleşen ekonomik kalkınma ve sanayileşme hamleleri ile bölgede ön plana çıkan Brezilya, ABD ile kurulan güçlü ilişkilerin sürdürülmesi neticesinde uluslararası etkinliğini arttırmıştır.

II. Dünya Savaşı'na Müttefik Devletlerin yanında 1942 yılında dahil olan Brezilya, 1944'te İtalya'ya 26 bin asker göndererek savaş döneminde en yoğun katılım sağlayan Latin Amerika ülkesi olmuştur (Tekin, 2017: 17). Brezilya'nın II. Dünya Savaşı'nda başta ABD ile olmak üzere Müttefik Devletlere sağlamış olduğu güçlü desteğin bir neticesi olarak 1947 yılında Rio de Janeiro kentinde Rio Paktı olarak da bilinen Amerika Arası Karşılıklı Destek Anlaşması imzalanmıştır (Smith, 2010: 129).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile uluslararası sistemde yaşanan Soğuk Savaş dönemi, Brezilya dış politika stratejilerini derinden etkilemiştir.

3.2.2.2.2. Soğuk Savaş Döneminde Brezilya Dış Politikası

Rio Branco döneminde uygulanmaya başlanan çok taraflılık politikası kapsamında uluslararası sistemdeki etkinliğini arttıran ve bölge ülkeler ile diplomatik ilişkilerini geliştiren Brezilya, Soğuk Savaş döneminde iç politika eksenli sınırlı dış politika uygulamalarına sahne olmuştur. 1930-1945 yılları arasında yaşanan Getulio Vargas döneminin ardından yönetimin sivillere devredildiği İkinci Cumhuriyet döneminde, uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerin etkisiyle çok taraflılık politikasından uzaklaşmıştır. Nitekim, ABD ile kurulan güçlü ilişkilerin bir neticesi olarak Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku yanlısı bir strateji benimseyen Brezilya, bu doğrultuda 1947 yılında SSCB ile olan diplomatik ilişkilerini sonlandırmıştır (Zubelzu de Bacigalupo, 2000: 59-60).

Brezilya'da Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında iktidarın sahibi olan sağ, milliyetçi hükümetler, anti demokratik uygulamalar vasıtasıyla komünizm karşıtı strateji benimsemiştir. PCB'nin yasa dışı ilan edildiği, sol hareketlerin siyasal etkinliğinin sona erdiği bu dönemde, Getulio Vargas döneminin bir mirası olarak milliyetçi politikaların uygulanmasına devam edilmiştir. 1948 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan ECLAC çalışmaları doğrultusunda ithal ikameci sanayileşme modelinin benimsendiği ve bu doğrultuda 1955 yılında Brezilya Çalışmaları Yüksek Enstitüsü'nün kurulduğu Juscelino Kubitschek döneminde, dış politikadan ziyade kalkınma ve sanayileşme hedefleri doğrultusunda içe dönük bir strateji benimsenmiştir (Gomes, 2015: 117-119).

1964-1985 yılları arasında yaşanan askeri diktatörlük döneminde Brezilya dış politikası, ABD ekseninde anti komünist bir strateji temelinde şekillenmiştir. 31 Mart-1 Nisan 1964'te Joao Goulart hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbe neticesinde kurulan askeri cunta hükümetini hızlı bir şekilde tanıyan ABD, 1964-1985 yılları arasında Brezilya'da iktidarın sahibi olan askeri diktatörlük yönetimlerine güçlü diplomatik destek sağlamıştır (Black, 1977: 12-14). Siyasal aktivitelerin sınırlandığı, sol- komünist hareketlerin yasaklandığı askeri diktatörlük döneminde, ABD tarafından

sağlanan güçlü siyasi ve ekonomik destek, diktatörlük yönetiminin ömrünü uzatmıştır (Skidmore, 1988: 23-25).

1970’li yıllarda uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler neticesinde askeri diktatörlük yönetiminin dış politika stratejisinde değişim yaşanmıştır. 1973 petrol krizi sebebiyle küresel sermayelerde yaşanan ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenen Brezilya, pragmatist bir dış politika yaklaşımı benimseyerek SSCB ile olan diplomatik ilişkilerini geliştirmiş nitekim, 1970, 1972 ve 1975 yıllarında Moskova hükümetleri ile ekonomik iş birliği anlaşmalarına imza atmıştır (Zubelzu de Bacigalupo, 2000: 60).

Brezilya dış politikasında 1970’li yıllarda başlayan ve 1980’li yıllarda devam eden değişim süreci, askeri diktatörlük yönetiminin sona erdiği ve demokrasiye geçiş sürecinin başladığı Yeni Cumhuriyet döneminde devam etmiştir.

3.2.2.2.3. Yeni Cumhuriyet Döneminde Brezilya Dış Politikası

1985 yılında başlayan Yeni Cumhuriyet döneminde demokratik seçimler neticesinde iktidara gelen hükümetlerin benimsemiş olduğu dış politika anlayışı, bölgede ve uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ekseninde şekillenmiştir.

Uluslararası sistemde yaşanan ideolojik temelli mücadelenin sona erdiği ve diktatörlük yönetimlerinin yerini demokratik hükümetlerin aldığı bu dönemde, Latin Amerika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler geçmişe dönemlere oranla artış göstermiştir. Nitekim, Yeni Cumhuriyet dönemi ile Brezilya, bölgesel entegrasyon misyonu çerçevesinde bölge ülkeler ile diplomatik ilişkilerini büyük oranda arttırmıştır (Tavares de Almeida, 2016: 38-39).

Yeni Cumhuriyet döneminde Brezilya dış politikası, askeri diktatörlük döneminin sonlarına doğru etkinliğini arttıran Dışişleri Bakanlığı’nın (Itamaraty) öncülüğünde uygulanmıştır (Hirst, 1998: 110). Yeni Cumhuriyet döneminde hükümetlerin benimsemiş olduğu dışa açılım stratejilerin yanı sıra Itamaraty’nin etkili çalışmaları neticesinde Latin Amerika ülkeleri ile siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda oluşturulan iş birliklerinin altına imza atmıştır. Nitekim, Brezilya’nın yanı sıra Arjantin, Paraguay ve Uruguay’ın katılımı ile imzalanan 1991 yılında imzalanan Asuncion Anlaşması neticesinde kurulan MERCOSUR, üye ülkeler arasında

ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda geniş kapsamlı ortaklıkların kurulmasını hedeflemektedir (Godio, 2004: 15).

Yeni Cumhuriyet döneminde dış politikada benimsenen dışa açılım stratejisi kapsamında bölgesel ilişkilerini güçlendiren Brezilya, ayrıca küresel sorunlar karşısında etkin bir mücadele stratejisi benimseyerek uluslararası sistemdeki etkinliğini arttırmıştır. Bu dönemde hızla büyüyen ekonomisi ve sanayisi ile bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Brezilya, sürdürülebilir kalkınma problemi ve küresel ısınma gibi küresel sorunlar ile mücadele kapsamında etkin bir mücadele benimseyerek uluslararası sistemde ön plana çıkmıştır. Nitekim, küresel ısınma ile kolektif mücadele kapsamında 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Brezilya'nın ev sahipliğinde gerçekleşmiştir (Bezerra, 2015: 119).

3.2.4. Brezilya Solu

Brezilya siyasal tarihinde iktidarı elde etmekten uzak kalan Brezilya solu, 21. yüzyılda yükselişe geçerek 2003-2016 yılları arasında PT liderliğinde yönetimin sahibi olmuştur.

2003-2010 yılları arasında Lula da Silva ve 2011-2016 yılları arasında Dilma Rousseff liderliğinde yaşanan PT döneminin neticesinde gerçekleşen siyasi değişim sürecinin doğru bir şekilde analiz edilmesi misyonuyla Brezilya solunun en etkili iki siyasi partisi olan PCB ve PT analiz edilecektir.

3.2.3.1. Brezilyalı Komünist Partisi

Brezilya solunun organize bir şekilde temsil edildiği ilk büyük siyasal hareket olan PCB, Bolşevik Devriminin küresel sol hareketler üzerinde yaratmış olduğu olumlu etkinin bir neticesi olarak 1922 yılında Rio de Janeiro ve Sao Paulo kentlerinde etkin bir mücadele içerisinde olan anarşist komünist hareketler tarafından kurulmuştur (Ferreira, 2012: 19). Birinci Cumhuriyet döneminde Brezilya solunun öncü partisi olarak aktif bir biçimde mücadelesini sürdüren PCB, 1930-1945 yılları arasında yaşanan Getulio Vargas döneminde ise siyasal etkinliğini yitirmiştir. Temel siyasi hakların göz ardı edildiği ve siyasal hareketlerin anti demokratik uygulamalar

vasıtasıyla baskı altına alındığı Getulio Vargas döneminde PCB, 1935 yılında gerçekleşen komünist ayaklanma neticesinde yasadışı ilan edilmiştir (Roett, 1999: 41).

Getulio Vargas döneminde yasadışı bir biçimde faaliyetlerini sürdürmeye devam eden PCB, II. Dünya Savaşı öncesinde Brezilya'da etkinliğini arttıran faşist hareketler karşısında -başta Brezilya İntegralist Hareketi- aktif bir mücadele içerisinde olmuştur. Bu dönemde faşist hareketlerin yaşamış olduğu yükselişe karşın PCB'nin kitleleri harekete geçirme noktasında göstermiş olduğu başarı sebebiyle Getulio Vargas yönetimi II. Dünya Savaşı'na Müttefik Devletlerin yanında katılma kararı almıştır (Saad-Filho, 2007: 8).

PCB, Getulio Vargas döneminin sona erdiği ve demokrasiye geçiş sürecinin başladığı 1945 yılında yasal siyasi parti statüsü elde etmiştir. Aynı yıl gerçekleşen genel seçimlere Yedo Fiuza'nın başkan adaylığında katılan PCB, geçerli oyların %9,7'sini elde etmiş ve Senato'da 14 vekil ile temsil edilme hakkı kazanmıştır (Smith, 2007: 158).

Soğuk Savaş'ın ideolojik temelli mücadelesinden derin bir şekilde etkilenen Brezilya'da sol siyasi hareketler, İkinci Cumhuriyet döneminde demokratik seçimler neticesinde göreve gelen hükümetlerin anti demokratik uygulamaları neticesinde baskı altına alınmıştır. Nihayetinde PCB, SSCB ile olan ilişkileri sebebiyle 1947 yılında yasa dışı ilan edilmiştir (Roett, 1999: 76). Brezilya siyasi hayatının dışına itilen PCB, 1956 yılında gerçekleşen Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nin bir neticesi olarak köklü değişikliklere uğramıştır. Nitekim, 1958 Mart Deklarasyonu olarak bilinen bildiri neticesinde komünist devriminin ulusal ve demokratik değerler temelinde gerçekleşmesi gerektiğini ilan eden PCB, bu hedef doğrultusunda burjuva hareketleri ile stratejik ittifaklar kurmayı teşvik etmiştir (Ferreira, 2013: 114-115).

Komünist devrimin demokratik yollarla gerçekleşmesi gerektiğini vurgulayan 1958 Mart Deklarasyonu, PCB'nin kendi içinde çeşitli fraksiyonlara bölünmesine sebebiyet vermiştir. Nihayetinde, komünist devrimin ancak Mao Zedong'un ortaya koyduğu Halk Savaşı stratejisinin benimsenmesi ile gerçekleşebileceğini savunan Joao Amazonas ve Mauricio Grabois önderliğindeki PCB'den ayrılan bir grup üye 1962

yılında Brezilya Komünist Partisi'ni (PCdoB) kurmuştur (Johnson, Walker and Gray, 2014: 330).

1958 Mart Deklarasyonu'nun bir neticesi olarak 1961-1964 yılları arasında iktidarın sahibi olan Joao Goulart hükümetini destekleyen ve bu süreçte anti emperyalist bir anlayış doğrultusunda uygulanan ithal ikameci sanayileşme modelini destekleyen PCB, 1964 yılında gerçekleşen askeri darbe ile demokratik yollarla komünist devrimi gerçekleştirme hedefinde başarısızlığa uğramıştır (Saad-Filho, 2007: 8-9).

1964-1985 yılları arasında yaşanan askeri diktatörlük döneminde siyasal etkinliği sona eren ve yasa dışı biçimde varlığını sürdüren PCB, 1980'li yıllarda demokrasi yanlısı kitlesel gösterilerin düzenlenmesinde aktif bir rol almıştır. 1985 yılında askeri diktatörlüğün sona ermesi neticesinde demokrasiye geçiş sürecinin yaşandığı Yeni Cumhuriyet döneminde PCB'nin Brezilya siyasal hayatındaki etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile küresel sol hareketlerin yaşamış olduğu kriz sürecinden derin bir biçimde etkilenen PCB, kitleleri harekete geçirme noktasında başarısız olmuştur. Nitekim, 1989 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerine Roberto Freire'nun adaylığında katılan PCB, geçerli oyların ancak %1'ini elde edebilmiştir. Uzun yıllar boyunca Brezilya solunun öncü siyasal hareketi olan PCB, siyasal katılımın büyük oranda arttığı ve çok çeşitli sol fraksiyonların ortaya çıktığı Yeni Cumhuriyet dönemi ile etkinliğini yitirmiştir. Bu süreçte kitleleri harekete geçirme noktasında göstermiş olduğu başarı ile Brezilya solunun lider siyasal hareketi olarak ön plana çıkan PT, 2003-2016 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olmuştur.

3.2.3.2. İşçi Partisi

2003-2010 yılları arasında Lula da Silva ve 2011-2016 yılları arasında Dilma Rousseff önderliğinde siyasal iktidarın sahibi olan PT, askeri diktatörlük döneminde aktif bir mücadele içerisinde olan işçi hareketlerinin öncülüğünde kurulmuştur. Siyasal hareketlerin yasadışı bir biçimde etkinliğini sürdürdüğü, sendikaların askeri rejim tarafından baskı altına alındığı dönemde demokrasi yanlısı kolektif direnişi ile kitlesel tepkinin oluşmasında büyük rol oynayan PT, 1980 yılında Sao Paulo kentinde kurulmuştur (Gautney, 2010: 158-159). Askeri rejime karşı 1978 yılında yüzbinlerce

işçinin katılımı ile gerçekleşen greve önderlik eden Sao Bernardo do Campo ve Diadema Metal İşçileri Sendikası lideri Lula da Silva, işçi hareketlerinin demokratik siyasal mücadelesinin yürütülmesi amacıyla PT'nin kuruluşuna öncülük etmiştir (Docherty and Van der Velden, 2012: 83).

Askeri diktatörlük döneminin sona ermesinin ardından yaşanan Yeni Cumhuriyet döneminde siyasal iktidarı demokratik yollarla elde etme hedefi doğrultusunda çok çeşitli toplumsal hareketler ile ittifaklar kuran PT, kısa süre içerisinde Brezilya solunun lider hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, Brezilya'nın en geniş katılımlı sendika konfederasyonu olan Birleşik İşçiler Merkezi Konfederasyonu (CUT) ve MST ile ittifak kuran PT, yüz binlerce üyesi ile Brezilya'nın en geniş katılımlı siyasal hareketlerinden biri olmuştur (Saad-Filho, 2007: 11-12).

1989, 1994 ve 1998 başkanlık seçimlerine Lula da Silva'nın adaylığında katılan PT, yerel yönetimlerde göstermiş olduğu başarı neticesinde 21. yüzyılda siyasal iktidarı elde etmiştir.

Tablo 3. PT'nin Yerel Yönetimlerde Temsili (1988-2000).

Yıl	Belediye Meclisi Üyesi	Belediye Başkanları
1988	1006	37
1992	1100	54
1996	1895	115
2000	2475	174

Kaynak: (Saad-Filho, 2007: 12).

Demokratik bir mücadele doğrultusunda siyasal iktidarı elde etme misyonu benimseyen PT, yerel yönetimlerde halkın karar alma süreçlerine doğrudan dahil olması amacıyla uygulanan katılımcı bütçe uygulaması ve çeşitli sosyal programlar sebebiyle toplum düzeyinde etkinliğini arttırmıştır (Hunter, 2010: 1-2). PT'nin yerel düzeyde yaşamış olduğu yükseliş süreci (bkz. Tablo 2.) 2002 yılında gerçekleşen seçimlerinde Lula da Silva başkanlığında siyasal iktidarın elde edilmesi ile neticelenmiştir.

3.2.5. Luiz Inacio Lula da Silva Dönemi

6 Ekim 2002 tarihinde devlet başkanı, eyalet valileri ve yerel ile federal düzeyde milletvekillerinin seçimi amacıyla gerçekleşen genel seçimler neticesinde Lula da Silva liderliğindeki PT, yönetimin sahibi olmuştur. Katılım oranının %79 seviyesinde olduğu genel seçimler neticesinde Temsilciler Meclisi'nde 91, Senato'da ise 14 vekil ile temsil edilme hakkı kazanan PT, 27 Ekim 2002 tarihinde gerçekleşen ikinci tur başkanlık seçimlerinde toplam oyların %61,3'ünü elde eden Lula da Silva'nın Devlet Başkanı seçilmesi ile Yeni Cumhuriyet döneminde siyasal iktidarı elde eden ilk sol siyasal hareket olmuştur.

2003-2010 yılları arasında yaşanan Lula da Silva döneminde Brezilya, ılımlı siyasi değişim sürecine sahne olmuştur. Brezilya solunun Lula da Silva liderliğinde yaşadığı yükselişe karşın yasama organının muhalefet kontrolünde olması ve PT'nin seçim endeksli yaklaşımı sebebiyle yaşadığı ideolojik değişim süreci sebebiyle siyasi değişim süreci ılımlı bir çizgide ele alınmıştır. (Font, 2003: 164).

3.2.4.1. Siyasi Değişim Süreci

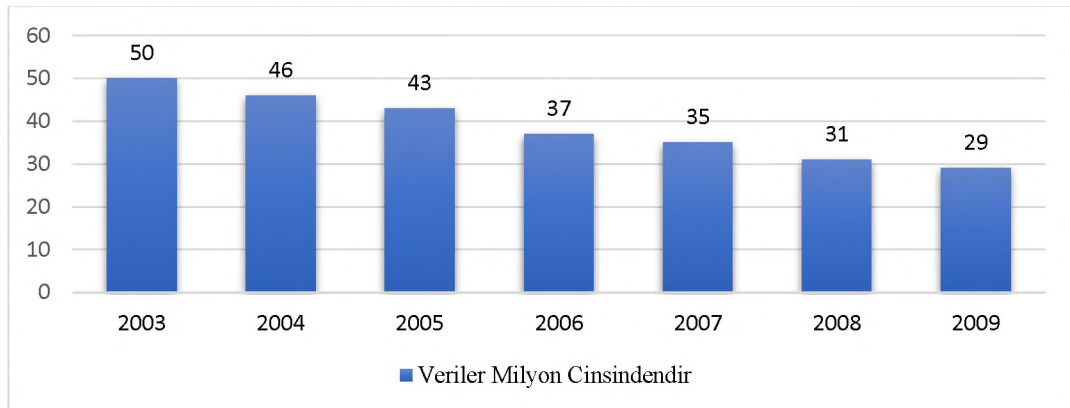
1980 yılında Lula da Silva'nın önderliğinde işçi sınıfının demokratik mücadelesi misyonu temelinde kurulan PT, siyasal iktidarı elde etme hedefi doğrultusunda sınıf temelli yapısından uzaklaşarak kitle partisi görünümü ile 2002 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde yönetimin sahibi olmuştur. Seçim endeksli benimsenen stratejinin yanı sıra PT'nin çok çeşitli sol fraksiyonlara sahip olması, Lula da Silva döneminde yaşanan siyasi değişim sürecinin ılımlı reformist kapsamda gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Lula da Silva, Haziran 2002'de yayınlamış olduğu Brezilya Halkına Mektup ile partinin temel ideolojik vizyonlarından uzaklaşarak neoliberal politikaların sürdürüleceğini ve değişim sürecinin ılımlı bir eksende gerçekleşeceğini deklare etmiştir (Flores-Macias, 2012: 117).

2003-2010 yılları arasında yaşanan Lula da Silva hükümeti döneminde neoliberal politikaların sürdürülmesine karşın sosyoekonomik sorunlar ile mücadele kapsamında devletin rolü büyük oranda artmıştır. Sosyoekonomik sorunlar ile

mücadelenin siyasal iktidarın temel görevi olduğu argümanını benimseyen Lula da Silva, bu doğrultuda uygulanan çok çeşitli sosyal reformlar vasıtasıyla toplumsal kalkınma süreci başlatmıştır (Tekin, 2017: 42).

Nitekim, 2003 yılında gerçekleşen yasa değişikliği neticesinde gıda ve beslenme hakkını temel hak ve hürriyetler kapsamında ele alan Lula da Silva yönetimi, gıdaya erişim noktasında problem ile karşılaşan yurttaşlara ulaşmak amacıyla Sıfır Açlık Programı (Programa Fome Zero) başlatmıştır (Ansell, 2014: 3-5). Programa Fome Zero vasıtasıyla milyonlarca Brezilyalı yurttaşın gıdaya düzenli erişimini mümkün kılan Lula da Silva yönetimi ayrıca Aile Hibesi (Bolsa Familia), Okul Hibesi (Bolsa Escola) ve Gıda Hibesi (Bolsa Alimentação) gibi çeşitli sosyal programlar başlatarak geniş kapsamlı yoksullukla mücadele stratejisi benimsemiştir (Hall, 2006: 696-698). Lula da Silva yönetiminin Yeni kalkınmacı devlet anlayışı kapsamında uygulamış olduğu çok çeşitli sosyal programlar neticesinde Brezilya’da yoksul nüfus oranı sert bir düşüş yaşamıştır (bkz. Şekil 5.)

Şekil 5. Yıllara Göre Brezilya’da Yoksul Nüfus (2003-2009).

Kaynak: Eduardo Del Grossi, 2011: 305.

İşçi sınıfı temelli bir siyasal hareket olarak kurulan ve sınıfsal eşitsizlik ile etkin mücadelesinden ötürü başta CUT ve MST gibi geniş katılımı sendika konfederasyonlarının, öğrenci hareketlerinin ve çeşitli toplumsal hareketlerin desteğini arkasına alan PT, siyasal iktidarı elde etme arzusu çerçevesinde kuruluş ilkelerinden belli oranlarda uzaklaşarak sisteme entegre olmuştur (Saad-Filho, 2007: 21-22). PT’nin yaşamış olduğu dönüşüm sürecine liderlik eden Lula da Silva, 2002 seçimleri öncesinde yayınlamış olduğu Brezilya Halkına Mektup adlı metine sadık

kalarak Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında radikal uygulamalardan kaçınmıştır. Nitekim, Lula da Silva döneminde sosyoekonomik sorunlar ile mücadele kapsamında devletin ekonomideki rolünün büyük oranda artmasına karşın çeyrek asırlık bir geçmişe sahip olan neoliberal politikaların sürdürülmesine devam edilmiştir. Parti tabanını oluşturan yoksul sınıfın ve çeşitli sendikaların tepkisine karşın sermaye sınıfına çeşitli destekler sağlayan Lula da Silva yönetimi, uygulanan sosyal reformların yanı sıra serbest piyasa ekonomisini güvence altına alması neticesinde varlıklı ve orta sınıfın desteğini de elde etmiştir (Antunes, 2014: 181-182). Nitekim, Ekim 2006'da gerçekleşen genel seçimler neticesinde PT'nin Federal Kongre'de temsilinde yaşanan düşüşe karşın Lula da Silva toplam oyların %60'ını elde ederek yeniden Devlet Başkanı seçilmiştir.

Lula da Silva hükümetinin ideolojik yaklaşımdan uzak bir biçimde uygulamış olduğu ılımlı reformist politikalar çok çeşitli sol fraksiyonların yer aldığı PT'nin çeşitli ayrılıklar yaşamasına sebebiyet vermiştir. Nitekim, siyasi değişim sürecinin sosyalizm temelinde şekillenmesi gerektiğini savunan ve Lula da Silva hükümetinin ılımlı reformist yaklaşımına karşı çıkan bir grup PT üyesi tarafından 2004 yılında Sosyalizm ve Özgürlük Partisi (PSOL) kurulmuştur (Hochstetler, 2008: 47). Goşist yaklaşımı sebebiyle kitle partisi olmaktan uzak kalan PSOL, 2006 seçimlerinde geçerli oyların %6'sını elde etmiştir (Weylan, 2011: 91).

3.2.4.2. Dış Politika Stratejileri

Lula da Silva yönetimi döneminde ılımlı bir ekseninde gerçekleşen siyasi değişim sürecinin aksine dış politikada nispeten radikal dönüşümler yaşanmıştır. Nitekim, dış politikanın Barao do Rio Branco döneminin bir mirası olarak Itamaraty liderliğindeki teknokratlar tarafından uygulanması geleneğinden uzaklaşan Lula da Silva hükümeti, dış politikanın temel aktörü olarak PT kadrolarını ön plana çıkarmıştır (Roberto de Almeida, 2010: 162). Brezilya dış politika geleneğinden spesifik oranda uzaklaşıldığı bu dönemde kurulan Devlet Başkanı Dış Politika Danışmanlığı, PT'nin Brezilya dış politikasındaki etkinliğini arttırmıştır (Tekin, 2017: 38).

Yeni Cumhuriyet döneminde dış politikada dışa açılma süreci yaşayan Brezilya, Lula da Silva yönetiminin benimsemiş olduğu revizyonist dış politika

stratejisi kapsamında bölgesel ve uluslararası sistemdeki etkinliğini büyük oranda arttırmıştır. Soğuk Savaş döneminin ardından ortaya çıkan tek kutuplu uluslararası sistemin adaletsiz bir yapı üzerine kurulduğunu savunan Lula da Silva yönetimi, revizyonist bir dış politika stratejisi benimseyerek Brezilya'nın bölgesel ve küresel etkinliğinin artmasını hedeflemiştir.

3.2.4.2.1. Revizyonist Dış Politika

20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla hızla büyüyen ekonomisi, güçlü sanayisi ve demografisi ile bölgenin yükselen gücü olarak ortaya çıkan Brezilya, Lula da Silva yönetiminin uygulamış olduğu etkin revizyonist dış politika stratejisi ile uluslararası sistemdeki etkinliğini arttırmıştır.

Yeni Cumhuriyet dönemi ile Brezilya dış politikasında yaşanan değişim sürecini derinleştiren Lula da Silva yönetimi, bölgesel ve küresel etkinliğin artırılması amacıyla Güney Amerika üst kimliği ekseninde şekillenen bir strateji benimsemiştir (Amorim, 2009: 14-25). Nitekim, uluslararası sistemin adaletsiz yapısının gelişmekte olan ülkeler açısından engel teşkil ettiğini savunan Lula da Silva yönetimi benimsemiş olduğu Güney-Güney politikası ekseninde bölgesel ilişkilerin yanı sıra Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'ya yönelik açılım stratejisi uygulamıştır. Revizyonist dış politika stratejisi ekseninde uluslararası sistemde sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin hakimiyetine karşı çıkan Lula da Silva yönetimi, çok kutuplu bir yaklaşım benimseyerek Brezilya'nın küresel etkinliğinin artmasını hedeflemiştir.

3.2.4.2.1.1. Güney-Güney Politikası

Lula da Silva yönetimi döneminde Brezilya dış politikasında benimsenen Güney-Güney politikası, Kuzey ülkelerinin uluslararası sistemdeki hakimiyetine karşı olarak, gelişmekte olan ve az gelişmiş Güney ülkelerinin entegrasyonunu amaçlamaktadır (Santos, 2015: 25). Bu bağlamda, Güney Amerikalı kimliğini dış politikada ön plana çıkaran Lula da Silva yönetimi, Brezilya'nın bölgesel etkinliğinin hiç olmadığı kadar artmasını sağlamıştır. Nitekim, görev yaptığı süre zarfında Güney Amerika ülkelerinin tamamının Devlet Başkanlarını Brezilya'da ağırlayan Lula da Silva, Dışişleri Bakanı olarak görevlendirdiği Celso Amorim'in yoğun çabası

neticesinde diplomatik ilişkilerin bu döneme kadar sınırlı bir şekilde gerçekleştiği Guyana ve Surinam dahil olmak üzere bölge ülkeler ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir (Amorim, 2009: 15).

Güney Amerika ülkelerinin siyasi, ekonomik ve kültürel bütünleşme içerisinde olması gerektiği argümanının benimseyen Lula da Silva yönetimi, AB örneğinden hareketle oluşturulan UNASUR'un kuruluşuna öncülük etmiştir (Lazarou, 2012: 186).

Güney-Güney politikası kapsamında Afrika ve Orta Doğu'ya açılım süreci başlatan Lula da Silva, 2003 yılında gerçekleştirdiği ziyaret neticesinde Orta Doğu'ya diplomatik ziyarette bulunan ilk Brezilya Devlet Başkanı olmuştur (Zilla, 2017: 17). Yaklaşık 10 milyon Arap kökenli yurttaşa ev sahipliği yapan Brezilya'nın Orta Doğu ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini güçlendirmesini zaruri olarak yorumlayan Lula da Silva, 2005 yılında 22 Arap Ligi ülkesi ve 12 Güney Amerika ülkesinin katılımı ile gerçekleşen Güney Amerika-Arap Ülkeleri Zirvesi'nin kuruluşuna öncülük etmiştir (Pinto, 2015: 105-109). 10-11 Mayıs 2005'te düzenlenen I. Güney Amerika-Arap Ülkeleri Zirvesi'ne ev sahipliği yapan Brezilya, Lula da Silva yönetiminin benimsemiş olduğu dış politika stratejileri neticesinde iki bölge arasındaki ilişkilerin artmasına öncülük etmiştir.

Sömürge döneminin bir mirası olarak Afrika ile ortak tarihe sahip olan Brezilya, Lula da Silva yönetiminin uygulamış olduğu Güney-Güney politikası kapsamında bölgedeki etkinliğini arttırmıştır. Nitekim Lula da Silva, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında 19 Afrika ülkesine ziyarette bulunmuş ve bu süreçte 12 ülkede diplomatik temsilciliklerin kurulmasını sağlamıştır (Bhattacharya, 2011: 103). Afrika ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerini de güçlendiren Brezilya, Güney-Güney politikası kapsamında bölgenin yükselen gücü Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de yer aldığı IBSA Diyalog Forumu'nun (Hindistan, Brezilya, Güney Afrika) kuruluşuna öncülük etmiştir.

3.2.4.2.1.1.1. IBSA Diyalog Forumu

Uluslararası sistemin adaletsiz bir yapıya sahip olduğunu savunan ve geniş çaplı reform talebinde bulunan Lula da Silva, Güney-Güney politikası ekseninde Orta

Doğu, Afrika ve Güney Asya'nın gelişmekte olan ekonomileri ile karşılıklı ortaklara imza atmıştır. Nitekim, 6 Haziran 2003 tarihinde Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'nın Dışişleri Bakanı düzeyinde temsil edildiği Brezilya'nın başkenti Brezilya'da gerçekleşen müzakereler neticesinde Brezilya Deklarasyonu ilan edilmiş ve nihayetinde IBSA kurulmuştur (Özkan, 2011: 89).

Devlet Başkanları düzeyinde ilk kez Brezilya'da 13 Eylül 2006 tarihinde gerçekleşen zirvede bir araya gelen IBSA Diyalog Forumu, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda iş birliğinin yanı sıra yoksulluk ve sosyal kalkınma gibi küresel sorunlar ile mücadeleyi amaçlamaktadır (Ghosh, 2016: 497). Nitekim, Ekim 2008'de Hindistan'da gerçekleşen III. IBSA Diyalog Forumu Zirvesi'nde ekonomik kriz ve terörizm ile mücadele, 15 Nisan 2010 tarihinde Brezilya'da gerçekleşen IV. IBSA Diyalog Forumu Zirvesi'nde ise sosyal kalkınma ve tarım alanında iş birliği konulu çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır (Ghosh, 2016: 497).

3.2.4.2.1.2. Çok Kutuplu Uluslararası Sistem Yaklaşımı

Revizyonist dış politika stratejisi kapsamında uluslararası sisteme hâkim olan sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin karşısında Güney-Güney politikası benimseyen ve gelişmekte olan Güney ülkeleri ile ilişkilerini güçlendiren Lula da Silva yönetimi, Kuzey-Güney ilişkilerini dengelemek amacıyla çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımı benimsemiştir (Zilla, 2017: 19). Soğuk Savaş döneminin ardından yaşanan tek kutuplu uluslararası sistemin küresel sorunlar ile mücadele bağlamında yetersiz kaldığını savunan Lula da Silva, çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımını benimseyerek gelişmekte olan ülkeler ile ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemiştir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'a yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahaleye uluslararası kamuoyunu yok saydığı gerekçesi ile karşı çıkan Lula da Silva yönetimi ayrıca Tahran yönetimine yönelik uygulanan Birleşmiş Milletler yaptırımlarına tepki göstererek Ankara ve Tahran hükümetleri ile uluslararası hukuk çerçevesinde zenginleştirilmiş uranyum üretiminin sağlanması noktasında nükleer anlaşmaya imza atmıştır (Kalil and Braveboy-Wagner, 2016: 34).

2003 yılında Meksika'nın Cancun kentinde Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bünyesinde düzenlenen Doha Kalkınma Turu'nda gelişmekte olan ekonomilerin karşılaştığı sorunları gündeme getiren Lula da Silva yönetimi, 2003 yılında Güney Afrika ve Hindistan'ın katılımı ile imzalanan Brezilya Deklarasyonu ile G20 Gelişmekte Olan Ülkeler'in kurulmasına öncülük etmiştir (Conceição-Heldt, 2011: 165).

Revizyonist dış politika stratejisi ile anti statükocu bir yaklaşım benimseyen Lula da Silva yönetimi, 2003 yılında düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda (DAVOS) küresel sorunlar ile mücadelede uluslararası sistemin yapısal sorunlarını gündeme getirerek, çok daha etkin dayanışma içerisinde olunması gerektiğini belirtmiştir (Vigevani y Cepaluni, 2007: 281). Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı problemler ile mücadele kapsamında Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel finans kuruluşlarının çok daha etkin rol alması gerektiğini savunan Lula da Silva, geniş kapsamlı küresel reform talebinde bulunmuştur (Zilla, 2017: 20-21).

Lula da Silva yönetiminin benimsemiş olduğu çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımı neticesinde Brezilya, geniş kapsamlı ortaklıkların kuruluşunda rol oynamıştır. Nitekim, çok kutuplu uluslararası sistemin teşvik edilmesi amacıyla yanı sıra küresel güç dengesinin yükselen aktörleri Rusya, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin katılımı ile oluşturulan ve 2010 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin dahil olması ile genişleyen BRICS kurulmuştur.

3.2.4.2.1.2.1. BRICS

Dış politikada benimsenen çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki yaklaşımının bir neticesi olarak hızla gelişmekte olan ekonomilere sahip ülkeler, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin katılımı ile 2009 yılında oluşturulan BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin), küresel finansal yönetişimin geniş kapsamlı reformlar vasıtasıyla yeniden düzenlenmesi misyonunu benimsemiştir (Stuenkel, 2015: 35-36).

Katılımcı ülkelerin Devlet Başkanları düzeyinde gerçekleştirdiği I. BRIC Zirvesi, Haziran 2009'da Rusya'nın Yekaterinburg kentinde düzenlenmiştir. Tek

kutuplu uluslararası sistemin karşısında gelişmekte olan ülkelerin çok daha etkin olduğu yeni dünya düzeninin kurulmasının gerekliliğini vurgulayan I. BRIC Zirvesi, ayrıca 2008 Küresel Finansal Kriz ile mücadele ve üye ülkeler arasında eğitim ile bilimsel alanlarda iş birliğinin kurulmasını teşvik etmiştir (Vadell and Ramos, 2019: 80). 15-16 Nisan 2010 tarihinde Brezilya kentinde düzenlenen II. BRIC Zirvesi'nin ardından üye ülkeler arasında kurulan iş birlikleri derinleştirilerek, yeni yatırım alanları oluşturulmuştur (Stuenkel, 2015: 170).

Çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımı temelinde küresel reform talebi doğrultusunda oluşturulan BRIC, 2010 yılında başlayan müzakereler neticesinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de katılımı ile BRICS adını almıştır (Laryea, 2014: 123).

3.2.5. Dilma Rousseff Dönemi

Brezilya'da 2003-2010 yılları arasında Lula da Silva liderliğinde yaşanan sol yönetim dönemi, Ekim 2010'da gerçekleşen genel seçimlerde PT adayı Dilma Rousseff'in başkan seçilmesi neticesinde devam etmiştir. 2003-2005 yılları arasında Madenler ve Enerji Bakanı, 2005-2010 yılları arasında ise Başkanlık Ofisi Bakanı olarak görev yapan Dilma Rousseff, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında Lula da Silva yönetiminin uygulamış olduğu ılımlı siyasi değişim sürecini sürdürmüştür.

Brezilya siyasi tarihinin ilk kadın Devlet Başkanı olarak 2011-2016 yılları arasında görevini sürdüren Dilma Rousseff, Lula da Silva döneminin aksine derin ekonomik ve siyasi kriz ile karşılaşmış ve nihai olarak 31 Ağustos 2016 tarihinde yolsuzluk soruşturmaları kapsamında Federal Kongre'de gerçekleşen oylamalar neticesinde görevinden azledilmiştir.

3.2.5.1. Benimsenen Politikalar

Brezilya siyasal hayatında kadın temsilinein bölgesel ortalamanın altında olduğu bir dönemde kitleleri harekete geçirme noktasında oldukça başarılı olan ve 2000 yılında dahil olduğu PT içerisinde hızla yükselen Dilma Rousseff, Brezilya

solunun geniş konsensüsü neticesinde 2010 yılında siyasal iktidarın sahibi olmuştur (Jalalzai and Dos Santos, 2015: 120-121).

2011-2016 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olan Dilma Rousseff yönetimi, Lula da Silva döneminde uygulanan ılımlı reformist politikaların sürdürülmesini sağlamıştır. Radikal sol hareketler sahip olmasına karşın siyasal iktidarı elde etme misyonu çerçevesinde benimsenen seçim endeksli stratejiye sadık kalan Dilma Rousseff, Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında ideolojik yaklaşımdan kaçınmıştır (Twichell, 2015: 319).

Dilma Rousseff yönetimi dönemi birçok yönüyle Lula da Silva döneminin devamı niteliğinde gerçekleşmiştir. Nitekim, Lula da Silva ile benzer bir şekilde, 2010 seçimleri öncesinde serbest piyasa ekonomisinin işleyişine dair güvence sunan Dilma Rousseff, ayrıca Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında ekonomik ve sosyal kalkınma hedefi doğrultusunda 2003 yılında uygulanmaya başlanan çok çeşitli programlarının sürdürülmesini sağlamıştır (Twichell, 2015: 319).

2009 yılında sosyal kalkınma misyonu çerçevesinde başlatılan Benim Evim Benim Hayatım Programı'nın (Programa Minha Casa Minha Vida) uygulanmasını sağlayan Rousseff yönetimi, yaklaşık 270 milyar Brezilya Reali bütçe ayırdığı program vasıtasıyla inşa edilen 2,5 milyona yakın ev ihtiyaç sahibi yurttaşlara tahsis edilmiştir (Fernandes, 2020: 132).

Yeni kalkınmacı devlet anlayışı kapsamında stratejik öneme sahip sektörlerin gelişimine yönelik uygulamalarda bulunan Rousseff yönetimi, Federal Kongre'de artan muhalefet baskısına karşın özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın hakları konusunda yoğun mücadelede içerisinde olmuştur. Nitekim 2010'lu yıllar itibarıyla Federal Kongre'de etkinliğini arttıran muhafazakâr çizgideki Evanjelist Hareket'in (Bancada Evangelica) yoğun muhalefetine karşın Dilma Rousseff'in birinci başkanlık döneminde toplumsal cinsiyet eşitsizlik ile mücadele kapsamında hazırlanan 27 yeni yasa yürürlüğe konmuştur (Macaulay, 2017: 134-135).

2008 Küresel Finans Krizi'nin 2010'lu yıllar itibarıyla Brezilya makroekonomik değişkenleri üzerinde yaratmış olduğu olumsuz baskı süreci, Rousseff yönetiminin sert önlemler alması ile neticelenmiştir. Bu süreçte yaklaşık 30

milyar dolarlık bütçe kesintisi kararı alan ve dış yatırımcılara yönelik uygulanan vergi oranlarının arttıran Rousseff yönetimi, yaşanan ekonomik krizin ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini örselememesi arzusuyla sosyal programları kesintilerden muaf tutmuştur (Keen and Haynes, 2013: 542). Nitekim bu dönemde güvenli doğum ve sağlıklı büyüme haklarının geliştirilmesi çerçevesinde yaklaşık 4 milyar dolarlık bütçe doğrultusunda Leylek Ağı (Rede Cegonha) ve gıdaya ulaşım hakkı çerçevesinde temel gıda ürünleri üzerindeki vergi oranlarının azaltılması amacıyla Temel Sepet (Cesta Basica) programı başlatılmıştır (Jalalzai and Dos Santos, 2015: 132-133).

Rousseff yönetimi, ekonomik kriz ile mücadele kapsamında uygulamış olduğu kemer sıkma önlemlerinden ötürü Haziran 2013'te büyük oranda orta ve varlıklı sınıfın katılımı neticesinde başlayan geniş katılım protestolar ile karşılaşmıştır (Nunes and Melo, 2017: 285). Yönetim karşıtı protesto eylemlerine rağmen gerçekleşen başkanlık seçimlerinin ikinci turunda toplam oyların %51,6'sını elde eden Dilma Rousseff yeniden Devlet Başkanı seçilmiştir (Zaytsev, 2017: 55-56). Dilma Rousseff ikinci başkanlık döneminde ekonomik krizin derinleşmesi ve yolsuzluk soruşturmaları kapsamında şiddetli toplumsal tepki ile karşılaşmış ve en nihayetinde, 31 Ağustos 2016 tarihinde görevinden azledilmiştir.

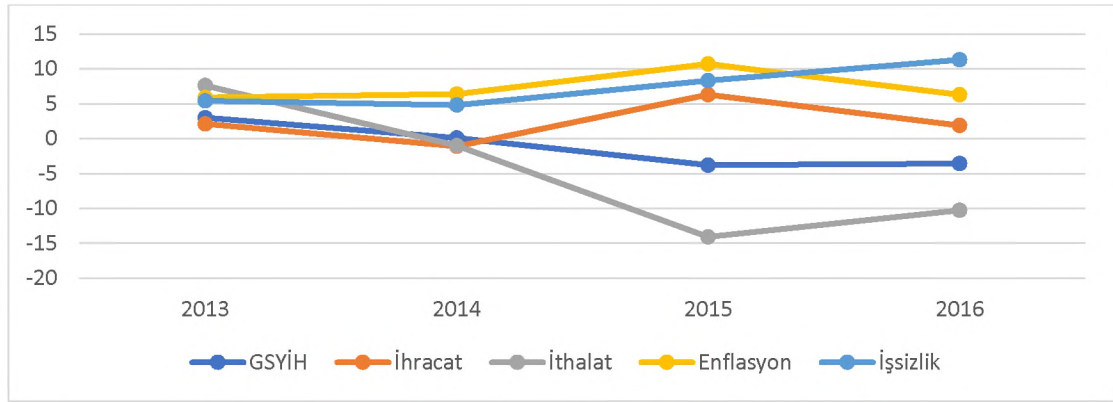
3.2.5.2. Ekonomik Kriz ve Azil Süreci

2008 küresel finans krizi ve 2010 yılı itibarıyla Avrupa'da baş gösteren Euro Bölgesi Borç Krizi, Brezilya makroekonomik değişkenlerini doğrudan etkilemiştir. Ekonomik kriz sürecine karşın yeni kalkınmacı devlet politikalarından ödün vermeyen Rousseff yönetimi, sermaye sınıfına yönelik kemer sıkma politikaları ile orta ve varlıklı sınıfın tepkisi ile karşılaşmıştır.

2014 yılının ikinci yarısı itibarıyla makroekonomik değişkenlerin olumsuz değişimi sebebiyle derinleşen muhalefet tepkisi, Araba Yıkama (Lavo Jato) yolsuzluk soruşturmaları sebebiyle kitlesel tepkiye dönüşmüştür. Nitekim bu süreçte Rousseff yönetimine duyulan güven keskin bir düşüş yaşayarak %60'tan %40 seviyesine kadar gerilemiştir (Santos and Guarnieri, 2016: 490).

2003-2010 yılları arasında Lula da Silva yönetiminin uygulamış olduğu ılımlı revizyonist politikaları sürdürerek piyasa yanlısı bir yaklaşım benimseyen, ayrıca bu süreçte yeni kalkıncı devlet politikaları kapsamında uygulanan ekonomik ve sosyal kalkınma programlarını genişleten Rousseff yönetimi, güçlü halk desteğine sahip olduğu birinci görev döneminin ardından meydana gelen ekonomik ve siyasi kriz sebebiyle halk nezdinde popülerliğini yitirmiştir. Ekonomik kriz ile mücadele kapsamında kemer sıkma politikaları uygulayan Rousseff yönetimi, arzulanan başarıdan uzak kalarak GSYİH'nin sert düşüşüne ve dış ticaret dengesinde oluşan negatif duruma engel olamamıştır (bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Brezilya Makroekonomik Değişkenler Oranları (2013-2016).

Kaynak: Banco Bilbao Vizcaya Argentaria. 2017: 15-26.

Ekonomik krizin derinleştiği bu süreçte başlatılan Lavo Jato yolsuzluk soruşturmaları, kısa süre içerisinde PT üyeleri de dahil olmak üzere birçok siyasi parti üyelerine sıçramıştır. 28 siyasi partinin temsil edildiği Federal Kongre’de çoğunluğu elde etmekten uzak kalan sol koalisyon, ekonomik krizin yanı sıra yolsuzluk iddiaları kapsamında baş gösteren siyasi kriz sebebiyle güçlü muhalefet ile karşılaşmıştır (Macaulay, 2017: 135-136). Lula da Silva ve Rousseff yönetimlerine yönelik yolsuzluk iddialarının arttığı Mart 2015’te muhalif siyasi partilerin teşviki ile Yeni Cumhuriyet döneminin en geniş katılımlı protesto eylemleri düzenlenmiştir (Vanden, 2017: 58). Nihayetinde, 12 Mayıs 2016 tarihinde Brezilya Anayasası gereğince Temsilciler Meclisi’nde gerçekleşen oylamada 167 oya karşılık 367 oy neticesinde hakkında ortaya atılan yolsuzluk iddialarının soruşturulması maksadıyla görevinden uzaklaştırılan Dilma Rousseff, 31 Ağustos 2016 tarihinde Senato’da gerçekleşen nihai

oylamada 61'e 2 oy neticesinde görevinden azledilmiştir (Nunes and Melo, 2017: 287).

3.2.5.3. Dış Politika Stratejileri

2011-2016 yılları arasında yaşanan Dilma Rousseff döneminde Brezilya dış politikası, Lula da Silva yönetiminin uygulamış olduğu stratejilere büyük oranda bağlı kalınmasından ötürü süreklilik arz etmektedir. Nitekim, Lula da Silva yönetiminin revizyonist dış politika stratejisi kapsamında uyguladığı Güney-Güney politikasını sürdüren ve bu bağlamda gelişmekte olan Güney ülkelerinin yanı sıra bölgesel ilişkilerin güçlendirilmesini amaç edinen Rousseff yönetimi, ayrıca çok kutuplu uluslararası sistemin teşvik edilmesi amacıyla küresel ilişkilerin artırılmasına yönelik uygulamalarda bulunmuştur.

Rousseff yönetiminin dış politikada sürekliliğin sağlanmasına yönelik göstermiş olduğu gayrete karşın küresel ve yerel gelişmeler bağlamında geliştirilen yeni stratejiler sebebiyle Lula da Silva döneminden bazı noktalar itibarıyla ayrılmaktadır. Nitekim, 2011-2013 yılları arasında Rousseff yönetiminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Antonio Patriota'nın "süreklilik tekrar anlamı taşımamaktadır" açıklaması dış politikada olası yaşanacak değişimlerin ilk göstergesi olmuştur (Marcondes and Mawdsley, 2017: 684).

Nitekim Lula da Silva yönetiminin aksine demokrasi ve insan hakları konularını dış politikada çok daha fazla gündeme getiren Rousseff yönetimi, 2008 küresel finans krizi ve Avrupa borç krizi'nin küresel finans hareketleri üzerinde yaratmış olduğu baskı ve Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı süreci sebebiyle dış politika stratejilerinde birtakım değişikliklere gitmiştir. Ayrıca bu dönemde yaşanan yerel ekonomik ve siyasi krizler, dış politikada arzulanan etkinliğin sağlanmasında engel teşkil etmiştir.

3.2.5.3.1. Bölgesel Politikalar

Rousseff yönetimi, Yeni Cumhuriyet dönemi ile Brezilya dış politikasında uygulanmaya başlayan ve Lula da Silva yönetimi ile derinleşen bölgesel bütünleşme politikasının sürdürülmesine yönelik bir strateji benimsemiştir. Nitekim, Brezilya

Devlet Başkanı unvanı ile ilk yurtdışı ziyaretini Ocak 2011’de Arjantin’e gerçekleştiren ve aynı yıl Uruguay, Paraguay, Peru ve Venezuela’ya ziyaretlerde bulunan Dilma Rousseff, görev yaptığı süre zarfında bölgesel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik etkin bir politika uygulamıştır.

2008 küresel finans krizinin olumsuz etkileri ile mücadele kapsamında bölge ülkeler ile dayanışma içerisinde hareket eden Rousseff yönetimi, bölgesel ilişkilerin kriz dönemlerinde artırılması ve bölgede demokrasinin gelişimi amacıyla MERCOSUR ve UNASUR’a büyük önem atfetmiştir (Vieira de Jesus, 2014: 26-27). Bu bağlamda, bölgesel bütünleşme sürecinin bir neticesi olarak ekonomik ortaklık temelinde kurulan MERCOSUR’un üye ülkeler arasında siyasi alanlarda iş birliği ve demokrasi ile insan haklarının gelişimi noktasında kapsamlı hale getirilmesi gerektiğini savunan Rousseff yönetimi, böylelikle örgütün bölgedeki etkinliğinin artırılmasına öncülük etmiştir. Ekonomik kriz ile mücadele sürecinde bölgede demokrasinin ve insan haklarının yok sayılmasının kabul edilemeyeceğini savunan Rousseff yönetimi, 2011 yılında imzalanan Montevideo Protokol’üne öncülük ederek, demokrasi ve insan hakları ihlalleri durumunda MERCOSUR üyesi ülkelere yönelik diplomatik ve ekonomik yaptırım uygulama hakkı tanınmasını sağlamıştır (Giupponi, 2017: 336-337).

Bölgesel bütünleşmenin ancak demokratik değerler bağlamında gerçekleşebileceğini savunan Rousseff yönetimi, Haziran 2012’de Paraguay Devlet Başkanı Fernando Lugo’nun görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle görevinden azledilmesini demokrasinin yok sayıldığı gerekçesi ile kınayan Dilma Rousseff, Paraguay’ın MERCOSUR ve UNASUR üyeliğinin geçici süreliğine askıya alınması ile neticelenen sürece öncülük etmiştir (Vieira de Jesus, 2014: 26).

Rousseff yönetiminin benimsemiş olduğu bölgesel bütünleşme politikası, Güney Amerika’nın ötesinde Latin Amerika ve Karayipler’i kapsayacak bir biçimde uygulanmıştır. Nitekim, 2012 yılında Küba ve Haiti’ye gerçekleştirdiği diplomatik ziyaretler neticesinde bölgedeki etkinliğin artırılması amacıyla ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda iş birliği anlaşmalarına imza atan Dilma Rousseff, Lula da Silva döneminde Castro yönetimi ile kurulan güçlü ilişkinin sürdürülmesine yönelik bir yaklaşım benimsemiştir.

Küba ile ekonomik ilişkilerin büyük oranda arttığı Dilma Rousseff döneminde, kurulan karşılıklı güçlü ilişkilerin bir neticesi olarak 2013 yılında başlatılan Daha Fazla Doktor Programı (Programa Mais Medicos) kapsamında on binlerce Kübalı sağlık çalışanı Brezilya'nın birçok kentinde çeşitli hizmetlerde bulunmuştur (Santos and Antonio da Silva, 2016: 631-633).

Küba'nın yanı sıra Venezuela ile Lula da Silva döneminde kurulan güçlü ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan Rousseff yönetimi, görev yaptığı süre zarfında Hugo Chavez ve Nicolas Maduro yönetimleri ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Temmuz 2012'de Brezilya'da gerçekleşen Zirve'de Venezuela'nın MERCOSUR üyeliğine güçlü destek veren Rousseff yönetimi, ekonomik krizin derinleştiği dönemde Karakas yönetimi ile çok çeşitli alanlarda iş birliğinin oluşturulmasına öncülük etmiştir (Rivera, 2014: 241-242). Nitekim, Mayıs 2013'te Nicolas Maduro'nun Brezilya'ya gerçekleştirdiği diplomatik ziyaret neticesinde iki ülke arasında sosyal kalkınma hedefleri doğrultusunda geniş kapsamlı anlaşmalar imzalanmıştır (Vieira de Jesus, 2014: 25).

3.2.5.3.2. Küresel Politikalar

Lula da Silva yönetiminin revizyonist dış politika stratejisini ilkesel olarak benimseyen ve bu bağlamda çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımı ile Güney-Güney politikasını sürdüren Rousseff yönetimi buna karşın, demokrasi ve insan hakları konularını dış politika stratejilerinin merkezine koyması bakımından farklı bir konumda yer almaktadır.

3.2.5.3.2.1. İdealist Bağlamda Güney-Güney Politikası

Ulusal çıkarlar kapsamında küresel politikaların etkin bir biçimde sürdürülmesini amaçlayan Rousseff yönetimi, Lula da Silva hükümeti döneminde uygulanan Güney-Güney politikasını demokrasi ve insan hakları başta olmak üzere evrensel hukuk normları kapsamında idealist bir eksenle sürdürmüştür. Nitekim, Lula da Silva döneminde Tahran yönetimi ile kurulan güçlü ilişkilere karşın 2011 yılında ABD'nin İran'da gerçekleşen insan hakları ihlallerinin araştırılması amacıyla BM

İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu öneriyi destekleyen Rouseff yönetimi, dış politikada bu prensip bağlamında hareket etmiştir (Warnaar, 2013: 78).

Orta Doğu'da 2010'lu yıllarda baş gösteren ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte toplumsal hareketlerin demokrasi mücadelesini destekleyen Dilma Rouseff, bölgeye yönelik olası dış müdahalelere ise karşı çıkmıştır (Amar, 2014: 34-35). Nitekim, Libya'ya yönelik BM insani müdahale kararlarına ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) askeri müdahalesine karşı çıkan Dilma Rouseff, Suriye'ye yönelik olası benzer bir müdahalenin tarihteki diğer örneklerde olduğu gibi bölgedeki istikrarsızlığı derinleştireceğini savunmaktadır:

“Suriye'ye yönelik herhangi bir militarist stratejiyi ve Afganistan ile Irak senaryolarının tekrar edilmesini reddediyorum” (Amar, 2014: 34-35).

Arap Baharı sürecinde bölgedeki istikrarın sağlanması ve egemenlik ihlalinin yaşanmaması adına askeri müdahale seçeneğinden ziyade uluslararası hukuk çerçevesinde diplomatik bir çözüm arayışı içerisinde olan Dilma Rouseff, benzer bir yaklaşımı İsrail ile Filistin arasında yaşanan kriz sürecinde sergilemiştir. Nitekim, derin tarihsel geçmişe dayanan İsrail-Filistin krizin ancak diplomasi yoluyla kalıcı bir biçimde çözüleceğini savunan Dilma Rouseff, bu doğrultuda etkin bir strateji benimsemiştir. Eylül 2011'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapmış olduğu açılış konuşmasında İsrail için kalıcı barış elde etmenin bağımsız Filistin devletinin kuruluşuna bağlı olduğunu belirten Rouseff, bu bağlamda, Filistin'in BM ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) üyeliğini desteklemiştir (Datz and Peters, 2013: 50-51).

Brezilya'nın uluslararası sistemdeki etkinliğinin artırılması amacıyla Güney-Güney politikasını sürdüren Rouseff yönetimi, Afrika ve Güney Asya ülkeleri ile Lula da Silva döneminde kurulan iş birliklerinin çeşitlendirilmesine yönelik bir strateji benimsemiştir. Nitekim, Rouseff yönetiminin öncülüğünde, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da açlık ve yetersiz beslenme ile mücadele kapsamında Dünya Gıda Programı (WFP) bünyesinde 2011 yılında Açlığa Karşı Üstünlük Merkezi (WFP CoE) kurulmuş ve Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) bünyesinde Afrika'da tarım üretimini

desteklemek amacıyla Afrikalılar İçin Afrika'dan Satın Al programı başlatılmıştır (World Food Programme, 2012: 6-8).

3.2.5.3.2.2. Çok Kutuplu Uluslararası Sistemin Teşviki Stratejisi

Çok kutuplu uluslararası sistem anlayışı doğrultusunda Lula da Silva döneminde derinleşen Brezilya-AB ilişkilerinin sürdürülmesine yönelik bir strateji benimseyen Rousseff yönetimi, görev yaptığı süre zarfında ekonomik kriz ile mücadele ve küresel güvenlik alanları başta olmak üzere geniş kapsamlı iş birliklerinin kurulmasını sağlamıştır.

Ekim 2011'de Brüksel'de gerçekleşen beşinci Brezilya-AB Zirvesi'nde, insan hakları ve çevre sorunları gibi küresel gündem maddeleri karşısında kolektif mücadele ve BM'nin reforme edilmesi hedefi doğrultusunda iş birliğini amaçlayan II. Ortak Eylem Planı kabul edilmiştir (Cardoso de França, 2017: 62-63). 2013 ve 2014 yıllarında gerçekleşen diğer zirveler neticesinde çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki amacıyla stratejik ortaklığın sürdürülmesine yönelik mutabakata varılmıştır.

Çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki misyonu çerçevesinde BRICS ve IBSA üyesi ülkeler ile yakın ilişki içerisinde olan Rousseff yönetimi, çok çeşitli alanlarda oluşturulan iş birliklerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

2011 yılında Çin ve Güney Afrika'ya, 2012 yılında ise Hindistan ve Rusya'ya diplomatik ziyaretlerde bulunan Dilma Rousseff, ekonomik, siyasi ve savunma sanayisi gibi alanlarda yeni anlaşmalara imza atmıştır.

3.2.5.3.2.2.1.1. Çin ile İlişkiler

Nisan 2011'de gerçekleştirdiği ziyaret neticesinde dönemin Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ile ikili ilişkilerin derinleşmesi misyonuyla çok çeşitli anlaşmalara imzalara atan Dilma Rousseff, çok kutuplu uluslararası sistemin teşvik edilmesi stratejisinde Pekin yönetimi ile olan ilişkilere büyük önem atfetmiştir. İki ülke arasında Lula da Silva döneminde başlayan ve Dilma Rousseff döneminde derinleşen ekonomik

ilişkiler neticesinde Çin, 2009 yılında ABD'yi geçerek Brezilya'nın en büyük ekonomik partneri statüsüne erişmiştir (Albuquerque and Lima, 2016: 587-588).

Rousseff hükümetinin benimsemiş olduğu dış politika stratejisi kapsamında Brezilya-Çin ilişkileri ekonomik konseptin ötesine geçerek savunma, enerji ve tarım gibi stratejik öneme sahip alanlarda genişletilmiştir. Nitekim, iki ülke arasında 2010 yılında oluşturulan Brezilya-Çin Ortak Savunma Komitesi'nin stratejik anlamda genişletilmesi misyonu çerçevesinde Savunma İş Birliği Anlaşması ve Küresel Stratejik Ortaklık kapsamında On Yıllık İş Birliği Planı (2012-2021) imzalanmıştır (Vieira de Jesus, 2014: 32-33).

3.2.5.3.2.3. ABD ile İlişkiler

2008 küresel finans krizi ve Avrupa borç krizinin Brezilya makroekonomik değişkenleri üzerinde yaratmış olduğu olumsuz baskı, Rousseff dönemi Brezilya dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda Rousseff yönetimi, derin geçmişe sahip Brezilya-ABD ilişkilerinin yaşanan diplomatik krizlere karşın başta ekonomik alanlarda kurulan iş birliklerinin derinleştirilmesine yönelik bir strateji benimsemiştir.

Nitekim, eski CIA ve Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) çalışanı Edward Snowden tarafından ifşa edilen belgeler kapsamında Dilma Rousseff ile üst düzey danışmanlarının ve kamusal şirketlerin yazışmalarının ABD istihbarat servisleri tarafından yasa dışı bir biçimde izlendiğine dair ortaya atılan iddialar iki ülke arasında küçük çaplı diplomatik krize sebebiyet vermiş ve nihayetinde, Dilma Rousseff Ekim 2013'te yapılması planlanan ABD ziyaretini iptal etmiştir (Hakim, 2014: 1161-1162).

Bunun yanı sıra, Lula da Silva döneminde İran'a yönelik uygulanan BM yaptırımlarının bertaraf edilmesi amacıyla İran, Brezilya ve Türkiye arasında imzalanan nükleer anlaşma ile başlayan süreçte Rousseff yönetiminin Libya'ya yönelik NATO müdahalesine karşı çıkması ile gerilen Brezilya-ABD ilişkileri, iki ülkenin yönetimlerinin pragmatist yaklaşımları neticesinde stabilize edilmiştir. Nitekim, dönemin ABD Devlet Başkanı Barack Obama'nın, Mart 2011'de Brezilya'ya yönelik gerçekleştirmiş olduğu diplomatik ziyaret neticesinde Batı Yarımkürenin iki büyük ülkesi arasında demokrasinin gelişimi, ekonomik iş birliğinin artırılması, enerji, çevre, bilim ve teknoloji alanlarında ortaklık amacıyla çeşitli anlaşmalar

imzalanmış ve bu bağlamda, Küresel Ortaklık Diyalogu ile Ekonomik ve Finansal Diyalogu oluşturulmuştur (Vieira de Jesus, 2014: 28).

İki ülke yönetimleri arasında yaşanan siyasi gerilimlere ve Çin'in Brezilya'daki artan etkinliğine karşın, Rousseff yönetiminin ulusal çıkarlar kapsamında uygulamış olduğu dış politika stratejileri neticesinde ABD ile olan ilişkiler güçlü bir şekilde devam etmiştir. Nitekim, Dilma Rousseff'in Nisan 2012'de ABD'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyaret neticesinde iki ülke arasında savunma alanında iş birliğinin artırılması misyonu çerçevesinde Savunma İş Birliği Diyalogu oluşturulmuştur (Kalil and Braveboy-Wagner, 2016: 39).

3.2.6. Sağın Yükselişi

Brezilya'da 2003 yılında başlayan sol PT yönetimi dönemi, 2016'da Devlet Başkanı Dilma Rousseff'in yolsuzluk soruşturmaları kapsamında görevinden azledilmesi ile sona ermiştir. Brezilya siyasal tarihinde ilk kez 21. yüzyılda yönetimin sahibi olan sol hareketler, 2016 yılında yerel düzeyde başlayan ve bölgesel düzeyde derinleşen kriz süreci sebebiyle tekrar iktidarı elde etmekten uzak kalmıştır. Nitekim, Brezilya solunun yaşamış olduğu kriz, 2010'lu yılların ikinci yarısı itibarıyla bölgedeki siyasi konjonktür ile paralel bir biçimde sağın yükselişi ile neticelenmiştir.

3.2.6.1. Michel Temer Dönemi

Rousseff hükümetinde Başkan Yardımcısı olarak görev yapan merkez sağ çizgideki MDB lideri Michel Temer, Dilma Rousseff'in görevinden azledilmesi neticesinde 1988 Anayasası gereğince Devlet Başkanı görevini üstlenmiştir. Brezilya siyasi tarihinin ilk kadın devlet başkanı olan Dilma Rousseff'in kadınların siyasal alandaki etkinliğinin artırılmasına yönelik benimsemiş olduğu politikalardan uzaklaşan Michel Temer, toplumsal kalkınma stratejisi kapsamında sayısı artırılarak 32'ye çıkarılan bakanlık sayısını 25'e indirmiş ve kabinesinde kadınlara yer vermemiştir (Nunes and Melo, 2017: 289).

PT hükümetlerinin benimsemiş olduğu kalkınmacı devlet politikaları terk eden ve devlet öncülüğünde uygulanan sosyal programlardan ziyade serbest piyasa yanlısı bir strateji uygulayan Michel Temer başkanlığındaki MDB hükümeti, Dilma

Rousseff'in görevinden azledilmesi ile derinleşen kriz sürecini muhafazakâr bir perspektif doğrultusunda kanalizetmiştir. Kabinesini büyük oranda sağ-muhafazakâr anlayış ekseninde şekillendiren Temer, PT hükümetlerine yönelik muhalif bir pozisyon benimseyen PSDB vekili Jose Serra'yı Dışişleri Bakanı olarak atamıştır (Marcondes and Mawdsley, 2017: 695). Nihayetinde, PT sonrası dönemde sağın yükselişine geçtiği Brezilya'da yaşanan siyasi değişim süreci dış politika stratejilerini de doğrudan etkilemiştir.

2003-2016 yılları arasında yaşanan sol yönetim döneminin ardından sağ ideoloji eksenli geçiş sürecine öncülük eden Temer, dış politikada derin diplomatik krizler ile karşılaşmıştır. PT hükümetlerinin dış politikada benimsemiş olduğu Güney-Güney politikasından yerel ve bölgesel siyasi konjonktür sebebiyle uzaklaşan Temer hükümeti, bölgede sol yönetimlerin yaşandığı ülkeler ile oldukça sınırlı ilişki içerisinde olmuştur. Nitekim, bu süreçte sol yönetimlerin yaşandığı Bolivya, Ekvator, Küba, Nikaragua ve Venezuela yönetimleri Brezilya'da sol yönetim dönemini sona erdiren azil sürecini parlamento darbesi olarak tanımlamış ve El Salvador yönetimi Michel Temer hükümetini tanımadığını deklare etmiştir (Bolivia, Venezuela, Cuba, 2019; Marcondes and Mawdsley, 2017: 696).

PT hükümetlerinin benimsemiş olduğu çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki stratejisini ulusal çıkarlar bağlamında sürdüren fakat Dilma Rousseff döneminde idealist bağlamda uygulanan dış politika anlayışından uzaklaşan Temer hükümeti, dış politikada ekonomik eksenli hareket etmiştir. Nitekim, ilk yurt dışı ziyaretini Çin'e gerçekleştiren ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlü bir biçimde sürdürülmesini teşvik eden Michel Temer, bu süreçte bölgede sağın yükselişe geçtiği ülkelere olan Arjantin'de Mauricio Macri hükümeti ile siyasi ve ekonomik alanlarda geniş kapsamlı iş birlikleri oluşturmuştur (Niebieskikwiat, 2016; Tekin, 2017: 51).

Dilma Rousseff'in görevinden azledilmesi neticesinde başlayan sağ eksenli siyasi değişim süreci 28 Ekim 2018 tarihinde gerçekleşen ikinci tur başkanlık seçimleri neticesinde %44 oy alan PT adayı Fernando Haddad'ı geride bırakan sağ çizgideki Sosyal Liberal Parti (PSL) adayı Jair Bolsonaro, Brezilya Devlet Başkanı seçilmiştir.

3.2.6.2. Jair Bolsonaro Dönemi

2003-2016 yılları arasında yaşanan sol yönetim döneminin ardından sağ-muhafazakâr eksenli geçiş sürecinin yaşandığı Brezilya, 2019 yılı itibarıyla radikal bir eksenle ilerleyen sağ Jair Bolsonaro hükümeti dönemine sahne olmaktadır. Brezilyalı İşçi Yenilenme Partisi (PRTB) ile PSL'nin yer aldığı "Brezilya Her Şeyin Üzerindedir, Tanrı Herkesin Üzerindedir" koalisyonunun desteğine sahip olan Bolsonaro, muhafazakâr ve milliyetçi kontekste şekillenen uygulamalarda bulunmaktadır.

2015 yılı itibarıyla artan suç oranları ve yolsuzluk oranlarının temel sorumlusu olarak tanımladığı PT hükümetlerinin benimsemiş olduğu demokrasi, insan hakları ve sosyal kalkınma politikalarına karşı güvenlik eksenli otoriter uygulamalar benimseyeceğini vaat eden Bolsonaro, çoğunluğu Katolik Hristiyan olan Brezilya toplumunun geleneksel patriarkal değerlerini milliyetçi bir yaklaşımla ön plana çıkararak cinsel kimlik ve yönelime yönelik homofobik perspektifi sebebiyle feminist ve LGBT (Lez, Gey, Biseksüel ve Transseksüel) hareketlerin tepkisi ile karşılaşmıştır (Solano, 2018: 11-24).

Lula da Silva ve Dilma Rousseff hükümetleri döneminin ardından Jair Bolsonaro liderliğindeki Brezilya sağının radikal eksenle ilerleyen yükselişi Brezilya toplumundaki siyasal polarizasyonu derinleştirmiştir. 2010'lu yılların ikinci yarısı itibarıyla Brezilya'da yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin sorumlusu olarak PT hükümetlerinin uygulamış olduğu demokrasi eksenli politikaları ve sosyal reformları tanımlayan Bolsonaro hükümeti, bu argüman çerçevesinde hareket ederek kriz dönemlerinde sert, baskıcı uygulamaların gerçekleştiği askeri diktatörlük dönemini ve 20. yüzyılın son çeyreğinde uygulanan neoliberal politikaları ön plana çıkarmıştır. Nitekim, enternasyonalizm karşıtı bir perspektife sahip olan Ernesto Araujo'yu Dışişleri Bakanı, toplumsal kalkınma misyonu çerçevesinde uygulanan sosyal reformlar karşısında neoliberal politikaları savunan Paulo Guedes'i Ekonomi Bakanı ve Dilma Rousseff'in görevinden azledilmesi ile sonuçlanan yolsuzluk soruşturmalarının yargıcı Sergio Moro'yu Kamu Güvenliği ve Adalet Bakanı olarak atayan Bolsonaro, ayrıca kabinesinde 7 askeri militana yer vermiştir (Chagas-Bastos, 2019: 96; Boadle, 2020).

PT hükümetlerinin benimsemiş olduğu sosyal devlet anlayışından uzaklaşarak devletin minimal bir rol üstlendiği serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesini teşvik eden Bolsonaro, ekonomik stabilizasyon misyonu çerçevesinde kamu harcamalarını büyük oranda azaltarak kemer sıkma politikası benimsemektedir (Barbosa-Filho, 2020: 624-625). Kapitalist bir anlayış doğrultusunda ekonomik büyüme hedefleyen Bolsonaro hükümeti, özel sermayeye tanınan teşviklerin yanı sıra milyonlarca yerli yurttaşın ikamet ettiği, dünyanın en büyük yağmur ormanlarına ev sahipliği yapan Amazon bölgesinin üretime dahil edilmesini amaçlamaktadır (Londono and Casado, 2020).

1988 Anayasası kapsamında çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik haklar elde eden Amazon yerlileri, Bolsonaro hükümetinin bölgeye yönelik politikası sebebiyle egzistansiyalist kriz ile karşılaşmaktadır. Nitekim, yerli halkları kapsayacak bir biçimde 1998 yılında oluşturulan ve PT hükümetleri döneminde genişletilen Tarım Reformu İçin Ulusal Eğitim Programı'nı terk eden Bolsonaro, Amazon bölgesine yönelik madencilik, tarım, hidroelektrik, hidrokarbon ve turizm faaliyetlerinin artırılmasına yönelik benimsemiş olduğu politikalar sürecinde muhalif duruş sergileyen toplumsal hareketlere yönelik sıfır tolerans stratejisi benimsemiş, nihayetinde bu süreçte aran siyasal polarizasyon neticesinde muhalif 29 yerli hareket lideri suikast sonucu hayatını kaybetmiştir (Caldas, 2020; Pericas, 2020: 51).

Temer hükümeti ile başlayan ve Bolsonaro hükümeti ile derinleşen piyasa yanlısı politikalar neticesinde işçi hakları ve sendikalaşma konusunda çeşitli krizler meydana gelmiştir. Nitekim, 2017 yılında yürürlüğe giren işçi reformu neticesinde 1,5 milyon sendikasız işçi istihdamın dışında kalmış ve Bolsonaro hükümeti döneminde sendikalara yönelik uygulanan pasifikasyon politikası sebebiyle işçi grevleri geçmiş yıllara oranla düşüş yaşamış ve nihayetinde taşeron işçi sayısında hızlı artış yaşanmıştır (Pericas, 2020: 50).

3.2.6.2.1. Dış Politikada Yaşanan Değişim

Bolsonaro hükümeti döneminde iç politikada yaşanan milliyetçilik ve muhafazakarlık eksenli değişim süreci doğrudan dış politika stratejilerini etkilemiştir. Nitekim, Lula da Silva döneminde benimsenen revizyonist dış politika stratejisi ve

Dilma Rousseff döneminde sürdürülen Güney-Güney ve çok kutuplu uluslararası sistem politikası, Bolsonaro hükümeti döneminde terk edilmiştir.

Barao do Rio Branco döneminin mirası olarak dış politikanın domestik siyasi konjonktürden uzak, pragmatist bir bağlamda ele alınması geleneğinden uzaklaşan Bolsonaro hükümeti, yerel düzeyde güçlü destek sağlayan inanç temelli hareketler ve enternasyonalizm karşıtı liberallerin etkin olduğu dış politika uygulamalarında bulunmaktadır. Nitekim, Bolsonaro hükümetinin Paris Anlaşması yükümlülüklerinden uzaklaşarak Amazon bölgesinin üretime dahil edilmesine yönelik benimsemiş olduğu stratejinin yanı sıra anti enternasyonalist perspektife sahip Dışişleri Bakanı Ernesto Araujo, küresel bir sorun olan iklim değişikliği problemini “Marksist komplolar” olarak tanımlamıştır (Casaroes and Fledes, 2019: 1).

2018 seçimlerinde Brezilya toplam nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan Evanjelik nüfusun güçlü desteğini elde eden Jair Bolsonaro, iç politikada gerçekleştirdiği uygulamaların yanı sıra dış politikada Evanjelik kilisesinin teolojik angajmanları doğrultusunda İsrail ile ilişkilerin güçlendirilmesini misyon edinmiştir (Duque and Smith, 2019: 179-180; Casaroes and Fledes, 2019: 1-2). Bu bağlamda, 2017 yılında Washington yönetiminin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıdığını deklare etmesi ile Orta Doğu’da derinleşen gerilim sürecine karşın seçim kampanyası sürecinde Brezilya’nın İsrail büyükelçiliğini Kudüs’e taşımayı vadeden Jair Bolsonaro, başkanlık görevini devralmasının ardından Batı Yarımküre dışındaki ilk ziyaretini İsrail’e gerçekleştirmiş ve Kudüs’te gerçekleşen ticari temsilcilik açılışına katılmıştır (Rosenberg and Paraguassu, 2019). PT hükümetlerinin İsrail ile Filistin arasında yaşanan kriz sürecinde benimsemiş olduğu iki devletli çözüm yaklaşımına karşı çıkan Bolsonaro, açık bir biçimde Filistin’in uluslararası tanınmasına karşı çıkmaktadır:

“Filistin bir ülke midir? Filistin bir ülke değildir. Bu yüzden orada elçilik de olmamalıdır. Teröristler ile müzakere edemezsiniz” (Casaroes and Fledes, 2019: 4).

PT hükümetlerinin uygulamış olduğu çok kutuplu uluslararası sistemin teşviki politikasını ABD karşıtı olarak tanımlayan Bolsonaro, Brezilya Devlet Başkanı unvanı ile ilk resmi ziyaretini 18 Mart 2019’da Washington’a gerçekleştirmiştir:

“Uzun zaman sonra ilk kez anti Amerikan olmayan bir Brezilya Devlet Başkanı Washington’a geliyor. Brezilyalıların her zaman talep ettiği refah ve özgürlük için yeni bir ortaklığın başlangıcı” (Bolsonaro, 2019).

Brezilya ile ABD arasında derin tarihsel geçmişe sahip diplomatik ilişkilerin derinleştirilmesini bölgesel ve küresel istikrarın sağlanması çerçevesinde ele alan Bolsonaro hükümeti, yeni iş birliklerin kurulmasına öncülük etmiştir. Nitekim, iki ülke devlet başkanlarının gerçekleştirdiği müzakereler neticesinde Brezilya, “NATO üyesi olmayan ana müttefik” statüsü elde etmiştir (Memorandum on The Designation, 2019).

Bolsonaro hükümeti ile dış politikada yaşanan strateji değişimi, Brezilya’nın bölgesel ve küresel gelişmeler karşısındaki pozisyonunu doğrudan etkilemiştir. Nitekim, çok kutuplu uluslararası sistem anlayışının karşısında anti enternasyonalizm stratejisi benimseyen ve bu bağlamda, başta Çin ile olmak üzere BRICS ülkelerinin Brezilya ekonomisinde artan hakimiyetini stabilize etmeyi amaçlayan Bolsonaro, Venezuela’da yaşanan kriz sürecinde sağın yükselişe geçtiği bölge ülkeler ve ABD ile Maduro karşıtı bir eksenle kolektif mücadele stratejisi uygulamaktadır (Casaroes and Flandes, 2019: 2-4). 21. yüzyılda solun yükselişe geçtiği ülkelerden radikal değişim sürecine sahne olan Venezuela ve Bolivya’da yaşanan kriz sürecinde ideolojik perspektif eksenli strateji benimseyen Bolsonaro hükümeti, bölgede demokrasinin teşviki ve bölgesel güvenliğin sağlanması argümanı çerçevesinde sol hükümetlere muhalif hareketleri siyasal mücadelesini açık bir biçimde desteklemiştir. Bu bağlamda, Venezuela’da yaşanan siyasi kriz karşısında sağ hükümetleri bir araya getiren GL’nin kuruluşuna öncülük eden Bolsonaro, bölgede sol yönetimlerin karşılaştığı krizler karşısında muhalif bir konsept tercih etmektedir.

PT hükümetleri döneminin ardından sağın yükselişe geçtiği Brezilya’da dış politika alanında yaşanan değişimin bir tezahürü olarak Brezilya-Venezuela ilişkileri oldukça komplike eksenle gerçekleşmektedir. Nitekim, Venezuela’da yaşanan siyasi kriz sürecinde Maduro karşıtı bir politika benimseyen Bolsonaro hükümeti, muhalif hareketlerin lideri Juan Guaido’yu 23 Ocak 2019 tarihinde resmen geçici Venezuela Devlet Başkanı olarak tanıdığını deklare etmiştir (Nota à Imprensa, 2019). Bolivya’da Evo Morales’in istifası ile sonuçlanan süreçte muhalefeti destekleyen ve 13 Kasım

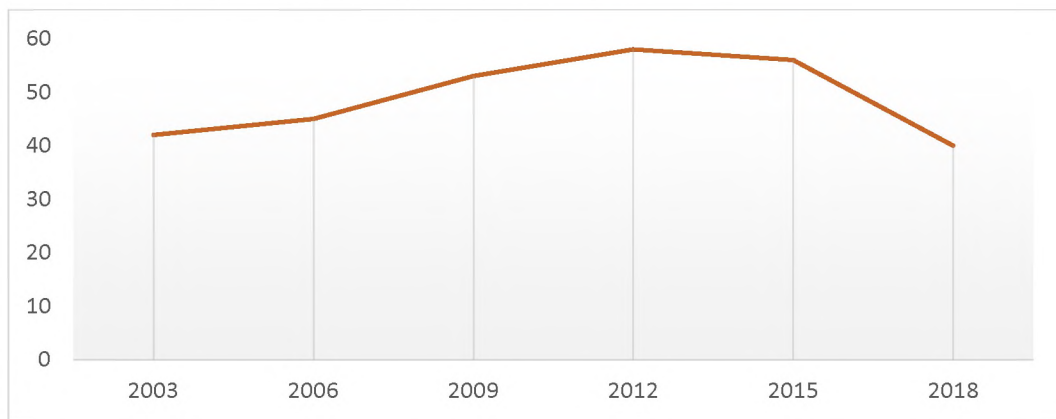
2019 tarihinde Jeanine Anez'i geçici Bolivya Devlet Başkanı olarak tanıdığını deklare eden Bolsonaro hükümeti, bölgede solun yükselişini yerel ve bölgesel tehdit olarak tanımlamaktadır.

3.2.6.2.2. Mevcut Siyasi Konjonktürde Brezilya Solu

Brezilya'da 2003 yılında başlayan sol yönetim dönemini sona erdiren yolsuzluk soruşturmaları kapsamında 31 Ağustos 2016 tarihinde Devlet Başkanı Dilma Rousseff'in Federal Kongre'de gerçekleşen oylama neticesinde görevinden azledilmesi ve Brezilya solunun yükselişine önderlik eden PT'nin kurucu ismi Lula da Silva'nın yürütülen dava neticesinde 12 yıl hapis cezasına mahkûm edilmesi, Brezilya solunun konstrüksiyonunu derin bir biçimde etkilemiştir. Nihayetinde, solun karşılaştığı kriz süreci Michel Temer başkanlığında yürütülen geçiş sürecini ve akabinde 2019 yılı itibarıyla sağ-muhafazakâr lider Jair Bolsonaro'nun Brezilya Devlet Başkanı seçilmesi ile neticelenmiştir.

2018 genel seçimleri öncesinde ideolojik eksenli söylemlerde bulunarak siyasal polarizasyonu derinleştiren, milliyetçi ve muhafazakâr perspektife sahip PSL adayı Jair Bolsonaro'nun başkan seçilmesi, sol hareketlerin kamuoyu nezdindeki popülaritesinin derinden sarsıldığının net bir tezahürüdür.

Şekil 7. Brezilya Halkının Demokrasiye Olan Desteği (2003-2018).

Kaynak: Hunter and Power, 2019: 75.

Demokrasiye olan güvenin hızla düştüğü ve radikal eksende ilerleyen sağ-muhafazakâr hareketlerin yükselişe geçtiği dönemde konstrüktif kriz ile karşılaşan PT,

buna karşın Brezilya solunun lider siyasi partisi statüsünü korumaktadır. 2018 yılında gerçekleşen seçimlere Lula da Silva ve Dilma Rousseff hükümetlerinde Eğitim Bakanı (2005-2012) olarak görev yapmış Fernando Haddad'ı başkan adayı olarak gösteren PT, PCdoB ve Cumhuriyetçi Sosyal Düzen Partisi (PROS) ile Yeniden Mutlu Halk koalisyonunu oluşturmuş ve 28 Ekim 2018 tarihinde gerçekleşen ikinci tur seçimlerinde %55,13 oy alan PSL adayı Jair Bolsonaro karşısında geçerli oyların %44,87'sini elde etmiştir. Parlamento seçimlerinde geçerli oyların %10,37'sini elde eden PT, Temsilciler Meclisi'nde 54 ve Senato'da 6 vekil ile temsil edilme hakkı kazanarak Federal Kongre'de ana muhalefet partisi statüsü elde etmiştir.

PT'nin yanı sıra 2018 genel seçimleri neticesinde Brezilya sol siyasal hareketlerinden Brezilyalı Sosyal Demokrat Partisi (PSDB) 37, Brezilyalı Sosyalist Partisi (PSB) 34, Sosyalizm ve Özgürlük Partisi (PSOL) 10, Pcdob ise 9 vekil ile Federal Kongre'de temsil edilme hakkı kazanmıştır.

2010'lu yılların ikinci yarısı itibarıyla Brezilya solunun karşılaştığı kriz sürecinde yükselişe geçen Bolsonaro liderliğindeki sağ hareketlerin kamuoyu düzeyindeki popülaritesi derinleşen siyasal polarizasyon sebebiyle negatif bir eksende ilerlemektedir. Nitekim, 1 Ocak 2019 tarihinde %64 oranında kamuoyu desteği ile resmen göreve başlayan Jair Bolsonaro hükümetinin, yüz günlük görev süresi sonucunda kamuoyu desteği %35 seviyesine inmiştir (Chagas-Bastos, 2019: 98). Bolsonaro hükümetine duyulan güvenin hızla düştüğü bu süreçte yolsuzluk soruşturmaları kapsamında tutuklu olan Lula da Silva'nın 8 Kasım 2019 tarihinde Brezilya Yüksek Mahkemesi kararınca serbest bırakılması, Brezilya solunun siyasal alanda kompetitif niteliğini arttırmıştır. Mevcut siyasal konjonktürde Brezilya solunun lider siyasal hareketi olan PT'nin kurucu ismi Lula da Silva'nın tutukluluğuna ilişkin gerçekleştirdiği temyiz başvurusunun yargı makamı kararınca kabul edilmesi, Bolsonaro hükümetine yönelik toplumsal baskıyı arttırmıştır.

PT hükümetlerinin benimsemiş olduğu sosyal devlet konseptinden uzaklaşan Bolsonaro hükümetinin ekonomik kalkınma misyonu çerçevesinde neoliberal politikalar benimseyerek özel sermayeye yönelik yoğun teşviklerde bulunması ve orta

sınıf endeksli ekonomik reformlar hedeflemesi, sol hareketlerin muhalefeti ile karşılaşmıştır.

Evanjelik nüfusun güçlü desteğine sahip olan Jair Bolsonaro'nun cinsel kimlik ve yönelim konusunda radikal muhafazakâr bir pozisyon benimseyerek homofobik söylemlerde bulunması ve Amazon bölgesine yönelik benimsemiş olduğu politikalar ile anayasal kapsamda haklara sahip olan yerli halkın ve ekolojik dengenin stabilizasyonunu savunan sol toplumsal hareketlerin tepkisi ile karşılaşmıştır. Nitekim, Bolsonaro hükümetinin siyasi, ekonomik ve sosyal politikalarına yönelik MST ve CUT öncülüğündeki yaklaşık bin kadar sendika ve sivil toplum kuruluşu, Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro'nun anayasal yetkilerini kötüye kullandığı ve uluslararası yükümlülükleri yok saydığı argümanı çerçevesinde hakkında soruşturulma açılması gerektiğini kolektif bir biçimde deklare etmiştir (Mais de Mil Organizações, 2019).

Bolsonaro hükümetine yönelik kamuoyu desteğinin azaldığı ve Brezilya solunun kitlesel düzeyde desteğini tekrar arttırarak güçlü muhalif baskı oluşturduğu bu süreçte meydana gelen Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19), Brezilya'da sağlık hizmetleri konusunda derin krizlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Latin Amerika'da COVID-19 kaynaklı en hızlı vaka artışının yaşandığı Brezilya'da sosyoekonomik sorunlar sebebiyle temel sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan problemler ve Bolsonaro hükümetinin hastalığın yayılması noktasında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tavsiye ettiği önerileri göz ardı etmesi, ortalamanın üzerinde seyreden ölüm oranlarının yaşanması ile neticelenmiştir. Brezilya sol hareketleri tarafından COVID-19 kaynaklı hızla artan ölüm oranlarının sorumlusu olarak tanımlanan Bolsonaro hükümeti, şiddetli muhalefet ile karşılaşmaktadır. Nitekim Lula da Silva, COVID-19 pandemisi sürecinde meydana gelen sosyal krizin sorumlusu olarak Bolsonaro hükümetinin benimsemiş olduğu politikaları sorumlu tutmuş ve sosyal devlet anlayışının uygulanması gerektiğini deklare etmiştir (Savarese and Biller, 2020).

Bolsonaro hükümetinin domestik düzeyde sosyal devlet politikalarını terk etmesi ve enternasyonal düzeyde küresel sorunlar karşısında kayıt kalmasının yanı sıra COVID-19 sebebiyle ülkede derinleşen sosyoekonomik sorunlar, Brezilya solunun

kolektif muhalefeti ile neticelenmiştir. Nitekim, PT, PCdoB, PSOL, PCB'nin yer aldığı geniş katılımlı sol hareketler, sağlık uzmanistlerinin önerilerini göz ardı ederek anayasal sorumluluklarını yerine getirmediği gerekçesi ile Jair Bolsonaro'ya yönelik soruşturma açılması gerektiğini deklare ederek Federal Kongre'ye sunulması arzusuyla ulusal imza kampanyası başlatmıştır (Sete Partidos de Oposição, 2020)

3.3. BİRLEŞİK MEKSİKA DEVLETLERİ

Kuzey Amerika'nın Güney bölümünde yer alan Meksika (1917 Anayasası kapsamında resmi adı ile Birleşik Meksika Devletleri) Latin Amerika'nın Kuzey sınırını oluşturmaktadır. Kuzeyde Amerika Birleşik Devletleri, Güneyde Guatemala ve Belize ile kara sınırı bulunan Meksika, Doğuda Meksika Körfezi, Batıda Kaliforniya Körfezi ile Büyük Okyanus'a kıyısı bulunmaktadır.

1521 yılında başlayan İspanyol sömürge döneminin ardından 1821 yılında bağımsızlığını elde eden Meksika, 19. yüzyılda derin siyasi krizlere ve dış askeri müdahaleler ile karşılaşmıştır. 1836 yılında gerçekleşen Teksas Devrimi'nin akabinde 1838-1839 yılları arasında Fransa Krallığı'nın müdahalesi ile karşılaşan ve 1846-1848 yılları arasında ABD ile yaşanan savaş neticesinde topraklarının yaklaşık üçte birini kaybeden Meksika, 1862-1867 yılları arasında ise III. Napolyon yönetimindeki II. Fransız İmparatorluğu'nun işgali ile karşılaşmıştır (Shawcross, 2018: 1-3). 1821-1823 ve 1862-1867 yılları arasında İmparatorluk ve 1877-1911 yılları arasında diktatörlük dönemlerinin yaşandığı Meksika'da, 1829 yılında liberal ve muhafazakâr hareketler arasında başlayan siyasi kriz, 1857-1861 yılları arasında yaşanan iç savaş ile neticelenmiştir (Emmerich, 2010: 250).

1910-1920 yılları arasında yaşanan Meksika Devrimi, siyasi krizler ve diktatörlük dönemlerini sona erdirerek günümüz Meksika siyasal hayatının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim, Meksika Devrimi'nin bir neticesi olarak 1917 yılında kabul edilen ve günümüzde yürürlükte olan Anayasa kapsamında federal bir cumhuriyet olarak ortaya çıkan Meksika, 31 eyalet ve 1 federal yönetimden oluşmaktadır. İç yapıları itibarıyla özerk olan ve yerel düzeyde kendi anayasalarına sahip olan eyalet yönetimleri, dış ilişkilerinde federal yönetime bağlı konumdadır. Federal yönetimin yürütme yetkisine sahip olan Devlet Başkanı, 6 yıllık tek bir görev

dönemi için doğrudan demokratik seçimler neticesinde belirlenmektedir. Federal yönetimin yasama yetkisine sahip Kongre iki kanatlı yapısı itibarıyla, 128 üyeli Senato ve 500 üyeli Temsilciler Meclisi'nden oluşmaktadır.

1929-2000 yılları arasında Kurumsal Devrimci Parti (PRI) hakimiyetindeki tek partili döneme sahne olan Meksika, Latin Amerika solunun 21. yüzyılda yaşadığı yükseliş sürecinin bir neticesi olarak 2018 yılı itibarıyla ilk kez sol yönetim dönemine sahne olmaktadır.

Meksika solunun 2018 yılında gerçekleşen genel seçimler neticesinde siyasi iktidarı elde etmesi ile başlayan ve günümüzde devam eden siyasi değişim süreci ile dış politika uygulamalarının doğru bir biçimde analiz edilebilmesi arzusuyla Meksika siyasi geleneği, Meksika dış politikası ve Meksika sol siyasal hareketleri alt başlıklar dahilinde ele alınacaktır.

3.3.1. Meksika Siyasi Geleneği

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 1821 yılında siyasal bağımsızlığını elde eden Meksika, 19. yüzyıl boyunca süren iç siyasi çekişmeler ve dış askeri müdahaleler sebebiyle istikrarsız yönetimlere sahne olmuştur. 1821-1823 yılları arasında yaşanan Meksika İmparatorluğu döneminin ardından kabul edilen 1824 Anayasası neticesinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Birinci Meksika Cumhuriyeti olarak tanımlanan bu dönemde, liberal ile muhafazakâr hareketler arasında yaşanan siyasal çekişme sebebiyle 1829 yılında başlayan kriz süreci ancak 1857-1861 yılları arasında yaşanan ve liberal güçlerin zaferi ile neticelenen Reform Savaşı ile son bulmuştur.

1836 yılında Teksas, 1846-1848 yılları arasında ABD ile yaşanan savaş neticesinde ise Kuzey topraklarının önemli bir bölümünü kaybeden ve 1862-1867 yılları arasında II. Fransız İmparatorluğu'nun işgaline sahne olan Meksika'da ulus devlet olma süreci ancak 1861 yılı itibarıyla liberal hareketlerin öncülüğünde başlatılmıştır (Chassen-Lopez, 2004: 351). Temel hak ve hürriyetlere yönelik çeşitli sosyal reformların kabul edildiği bu dönem, 1877-1911 yılları arasında yaşanan Porfirio Diaz diktatörlüğü ile son bulmuştur.

Porfirio Diaz diktatörlüğünü sona erdiren Meksika Devrimi, günümüzde dahi izlerini bulabileceğimiz siyasal değişimlere sebebiyet vermiştir. Nitekim bu dönemde, çeşitli siyasal ve sosyal reformların kabul edildiği ve günümüzde yürürlükte olan 1917 Meksika Anayasası kabul edilmiştir. Siyasal hayata yönelik gerçekleşen reformlar neticesinde ilk siyasal hareketlerin ortaya çıktığı bu dönem, 1929 yılında başlayan ve 2000 yılına kadar devam PRI hakimiyetindeki tek partili dönem ile neticelenmiştir.

71 yıl süren PRI döneminin ardından 21. yüzyıl itibarıyla gerçekleşen siyasal dönüşüme sahne olan Meksika’da 2000-2006 yılları arasında Vicente Fox ve 2006-2012 yılları arasında ise Felipe Calderon başkanlığında Ulusal Hareket Partisi (PAN) hükümetleri dönemi yaşanmıştır. 2012-2018 yılları arasında yaşanan Enrique Pena Nieto liderliğindeki PRI dönemi, 21. yüzyıl itibarıyla yükselişe geçen Andres Manuel Lopez Obrador liderliğindeki sol hareketlerin 2018 yılında gerçekleşen seçimlerde iktidarı elde etmesi ile neticelenmiştir.

3.3.1.1. 19. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı

1810 yılında başlayan Meksika bağımsızlık mücadelesi sürecinde askeri liderliği ile ön plana çıkan Agustin de Iturbide, 24 Şubat 1821 tarihinde ilan edilen Iguala Planı ile kurulacak yeni bağımsız devletin monarşi yönetim biçimi temelinde şekillenmesine ve 24 Ağustos 1821 tarihinde İspanyol Krallığı ile imzalanan Cordoba Antlaşması ile Meksika İmparatorluğu’nun resmen kuruluşuna öncülük etmiştir (Ordenez, 2012: 268-269). 1821-1823 yılları arasında yaşanan Birinci Meksika İmparatorluğu dönemi, sömürge döneminin ardından siyasal bağımsızlığın elde edilmesine karşın halkın yönetimden uzak kalması sebebiyle baş gösteren toplumsal ayaklanma neticesinde son bulmuştur.

1824 yılında kabul edilen anayasa neticesinde Cumhuriyet’in ilan edildiği Meksika, 1822 yılında kurulan Liberal Parti öncülüğünde gerçekleşen çeşitli reformlara sahne olmuştur. Nitekim, 1829 yılında devlet başkanı görevini devralan Liberal Parti lideri Vicente Guerrero, ekonomik ve siyasi baskıya karşın köleliğin resmen yasaklanmasını sağlamıştır (Winders, 2002: 80). 1829 yılında Vicente Guerrero’nun, Anastasio Bustamante liderliğindeki Muhafazakâr Parti tarafından gerçekleşen ayaklanma neticesinde görevinden alınması ile 19. yüzyıl boyunca süren

liberal ile muhafazakâr hareketler arasındaki kriz süreci başlamıştır (Winders, 2002: 10).

Ulus devlet bilincinin oluşmadığı bu dönemde gerçekleşen iç siyasi krizler ve dış askeri müdahaleler sebebiyle 19. yüzyıl boyunca Meksika istikrarsız bir döneme sahne olmuştur. Nitekim, Sam Houston liderliğindeki Teksaslıların (Tejanos) 1836 yılında gerçekleştirmiş olduğu bağımsızlık yanlısı ayaklanma neticesinde Teksas Cumhuriyeti Meksika Cumhuriyeti'ne karşı bağımsızlığını ilan etmiştir (Arnold and Wiener, 2016: 277). 1838-1839 yılları arasında ise Fransa Krallığı'nın müdahalesi ile karşılaşan Meksika, 1840'lı yıllar itibarıyla ABD'nin yayılmacı politikalarına sahne olmuştur.

Teksas'ın Meksika Cumhuriyeti'nden ayrılması ile neticelenen süreçte tarafsız bir konumda yer alan ABD, 1840'lı yıllar itibarıyla Meksika'ya yönelik yayılmacı Açık Kader politikası izlemiştir (Arnold and Wiener, 2016: 277). Nitekim, 1846-1848 yılları arasında Meksika'ya yönelik askeri müdahalede bulunan ABD, 1848 yılında imzalanan Hidalgo Guadalupe Antlaşması ile Meksika topraklarının yaklaşık üçte birini ilhak etmiştir (Carney, 2005: 39).

19. yüzyılın ilk yarısında yoğun dış askeri müdahaleler ile karşılaşan Meksika, 1850'li yıllar itibarıyla liberal hareketler öncülüğünde dönüşüm sürecine sahne olmuştur. Fransız Devrimi ilkeleri çerçevesinde sivil hakların genişletilmesine yönelik yürütülen yoğun çabanın neticesinde 1858 Anayasası kabul edilmiştir. Başta insan hakları olmak üzere sivil hakları geniş bir perspektiften ele alan 1858 Meksika Anayasası ayrıca devletin organları arasında kuvvetler ayrılığı dengesini sağlaması bakımından dönemin konjonktürü ele alındığında oldukça liberal bir anlayış doğrultusunda hazırlanmıştır (Lucero, 2003: 228).

Federal hareketlerin siyasal hayata egemen olduğu bu süreç, 1859-1863 yılları arasında federal ile muhafazakâr hareketler arasında gerçekleşen ve Federal Savaşı olarak bilinen iç savaş ile neticelenmiştir. Meksika'da yaşanan iç savaş sürecinde Batı Yarımkürede etkinliğini arttırmayı hedefleyen III. Napolyon yönetimindeki II. Fransız İmparatorluğu, muhafazakâr hareketlerin desteği neticesinde 1862 yılında federal hareketlerin egemen olduğu Meksika'yı ilhak etmiştir (Rath, 2013: 15). Liberal bir

anlayış doğrultusunda hazırlanan 1858 Anayasasının yürürlükten kaldırılması ile başlayan süreç neticesinde I. Maximilian yönetimindeki II. Meksika İmparatorluğu kurulmuştur. 1862-1867 yılları arasında varlığını sürdüren II. Meksika İmparatorluğu, Avrupa siyasi hayatında yaşanan gelişmelerin neticesinde son bulmuştur.

Fransız İmparatorluğu'nun ilhakının sona ermesinin akabinde 1857 Anayasasının yeniden yürürlüğe girmiş ve demokratik dönüşüm süreci başlamıştır. 1858-1872 yılları arasında yönetimin sahibi olan Benito Juarez, dış müdahaleler karşısında ulusal egemenliğin muhafaza ve müdafaa edilmesi amacıyla iç siyasi birliğin oluşmasına öncülük etmiş ve cumhuriyetçilik ilkeleri kapsamında yönetimin halka ait olduğu liberal ve laik siyasal sisteminin kuruluşunu sağlamıştır (Galeana, 2006: 78).

Siyasi krizleri sona erdirerek stabilizasyonun sağlandığı ve ulus devlet bilincin kolektif düzeyde derinleştiği Benito Juarez döneminin akabinde kurulan Sebastian Lerdo de Tejada hükümeti, 1876 yılında başlayan askeri ayaklanma neticesinde son bulmuştur. 10 Ocak 1876 tarihinde Porfirio Diaz, Vicente Riva Palacio ve Hermenegildo Sarmiento liderliğindeki askeri militanların, Lerdo de Tejada hükümetini yok sayan ve askeri ayaklanma çağrısında bulunduğu Tuxtepec Planı'nı deklare etmeleri neticesinde başlayan askeri ayaklanma ile Lerdo de Tejada dönemi sona ermiştir (Alvarez, 2012: 42-60). Askeri ayaklanma girişimine liderlik eden Porfirio Diaz, 1877-1880 ve 1884-1911 yılları arasında yönetimin sahibi olmuştur.

3.3.1.2. 20. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı

1877-1911 yılları arasında siyasal hayata egemen olan Porfirio Diaz diktatörlüğü, 1910 yılında başlayan Meksika Devrimi neticesinde son bulmuştur. Porfirio Diaz diktatörlüğünün destekçilerinin oluşturduğu Reeleksiyonist Parti'nin yoğun mücadelesine karşın güçlü kitlesel mücadele neticesinde gerçekleşen Meksika Devrimi, çok çeşitli radikal değişimlere sebebiyet vermiştir.

1910 yılında ekonomik, sosyal ve siyasal reform talebi doğrultusunda kırsal kesimin liderliğinde başlatılan ayaklanmaların kısa bir zaman dilimi içerisinde ülkenin birçok bölgesine yayılması ile gerçekleşen Meksika Devrimi, siyasal hayatta derin

izler bırakmıştır (Womack Jr., 1968/2014: 10). 19. yüzyılda yaşanan uzun süreli diktatör dönemlerini sona erdiren Meksika Devrimi, 1917 yılında kabul edilen anayasa neticesinde siyasal hareketlerin ön planda olduğu demokratik siyasal sistemin kuruluşuna öncülük etmiştir.

Meksika Devrimi'nin bir ürünü olan ve günümüzde yürürlükte olan 1917 Meksika Anayasası neticesinde federal yönetim sistemi kurulmuş ve eyalet ile federal yönetimlerin doğrudan gerçekleşecek seçimler aracılığıyla belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Yavuz, 2015: 32). Nitekim, 5 Eylül 1920 tarihinde Meksika Devlet Başkanı ve Federal Kongre temsilcilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleşen genel seçimlerde geçerli oyların %94,8'sini elde eden Meksika İşçi Partisi (PLM) Alvaro Obregon, devlet başkanı seçilmiştir.

Meksika Devrimi'nin yaratmış olduğu etki neticesinde solun yükselişe geçtiği bu dönemde, 1920-1924 yılları arasında Alvaro Obregon ve 1924-1928 yıllarında ise Plutarco Elias Calles liderliğindeki PLM hükümetleri dönemi yaşanmıştır. Meksika solunun 1920'lerde yaşamış olduğu yükseliş 1928 yılında gerçekleşen seçimlere tek aday olarak katılan Alvaro Obregon'un 17 Temmuz 1928 tarihinde suikaste uğraması neticesinde sona ermiştir. PLM lideri Obregon'un hayatını kaybetmesi ile başlayan siyasi kriz süreci, PRI siyasal iktidarı elde etmesi ile neticelenmiştir (Olsen, 2008: 47).

Meksika Devrimi'nin akabinde kurulan yeni siyasal sistem bölge ülkelerin büyük çoğunluğunun aksine istikrarlı yönetim döneminin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 20. yüzyılda istikrarsız yönetimlere, siyasi krizlere ve askeri diktatörlük dönemlerine sahne olan Latin Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğunu aksine Meksika, 1929-2000 yılları arasında hakimiyetindeki tek partili döneme sahne olmuştur (Delgadillo, Villagra y Jimenez, 2017: 519).

3.3.1.2.1. Kurumsal Devrimci Parti Dönemi

1929 yılında eski PLM lideri Plutarco Elias Calles'in önderliğinde Ulusal Devrimci Parti (PNR) adı ile kurulan ve 1938 yılında gerçekleşen değişiklik neticesinde Meksika Devrimci Partisi (PRM) adını alan parti, nihayetinde 1946 yılında gerçekleşen değişiklik ile PRI adını almıştır. Kuruluş itibarıyla Meksika Devrimi'nin

halkçı ve ulusalcı ilkelerini benimseyen PRI, zaman içerisinde kurumsallaşarak siyasi seçkinler hedefli merkez parti konumunda yer almıştır (Bailey and Gomez, 1990: 292-294).

Tablo 4. Meksika’da PRI Hükümetleri Dönemleri.

Devlet Başkanı	Görev Yaptığı Dönemler
Emilio Portes Gil	1928-1930
Pascual Ortiz Rubio	1930-1942
Abelardo Rodriguez Lujan	1932-1934
Lazaro Cardenas del Crio	1934-1940
Manuel Avila Camacho	1940-1946
Miguel Aleman Valdes	1946-1952
Adolfo Ruiz Cortines	1952-1958
Adolfo Lopez Mateos	1958-1964
Gustavo Diaz Ordaz	1964-1970
Luis Echeverria	1970-1976
Jose Lopez Portillo y Pacheco	1976-1982
Miguel de la Madrid	1982-1988
Carlos Salinas de Gortari	1988-1994
Ernesto Zedillo	1994-2000

PLM lideri Alvaro Obregon’un 1928’de suikast girişimi neticesinde hayatını kaybetmesi ile başlayan süreçte iktidarı elde eden PRI, 2000 yılında gerçekleşen seçimlere kadar olan süre zarfında Meksika siyasal hayatına egemen olmuştur.

1926 yılında gerçekleşen yasa değişikliği neticesinde Devlet Başkanı’nın görev süresi dört yıldan altı yıla çıkarılmış ve yeniden seçilme hakkı kaldırılmıştır (Edmonds-Poli and Shirk, 2012: 45). Siyasi katılımın oldukça sınırlı olduğu PRI döneminde ana muhalefet partisi görevini üstlenen PAN 1980’li yıllarda başlayan değişim sürecine kadar olan süre zarfında siyasal etkisi minimum seviyede kalmıştır (Wise, 2003: 285).

1980’li yıllar itibarıyla demokratikleşme sürecine sahne olan Meksika, siyasi ve ekonomik dönüşüm yaşamıştır. Siyasi katılımın artmasına yönelik gerçekleşen

reformlar neticesinde ilk kez geniş kapsamlı seçim kampanyası yürütme olanağı yakalayan muhalefet partilerinin Federal Kongre'deki etkinliği hızla artmıştır (Brinegar, Morgenstern and Nielson, 2006: 78-81). Siyasal hayatın demokratikleşmesine yönelik başlatılan değişim süreci ekonominin liberalleşmesine yönelik uygulanan politikalar neticesinde derinleşmiştir. Ekonominin yabancı sermayeye açılmasına yönelik benimsenen politikalar süreci 1990'lı yıllar itibarıyla neoliberal bir anlayış doğrultusunda ele alınmıştır. Özelleştirmelerin büyük oranda arttığı, devletin ekonomiye olan müdahalesinin minimum seviyeye indiği bu dönemde Meksika, ABD ve Kanada arasında NAFTA imzalanmıştır (Rodriguez, 2016: 28).

3.3.1.3. 21. Yüzyılda Meksika Siyasal Hayatı

Siyasi değişim sürecinin yaşandığı 1980'li yıllarda yerel yönetim düzeyinde hızla yükselişe geçen merkez sağ parti konumundaki PAN, kitleleri harekete geçirme noktasında göstermiş olduğu başarı neticesinde siyasi ve ekonomik sürecinin derinleşmesine etkin bir rol almıştır (Vela, 2008: 134-136). Nihayetinde, 2000 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde PRI dönemi sona ermiş ve Vicente Fox Quesada liderliğindeki PAN, yönetimi elde etmiştir.

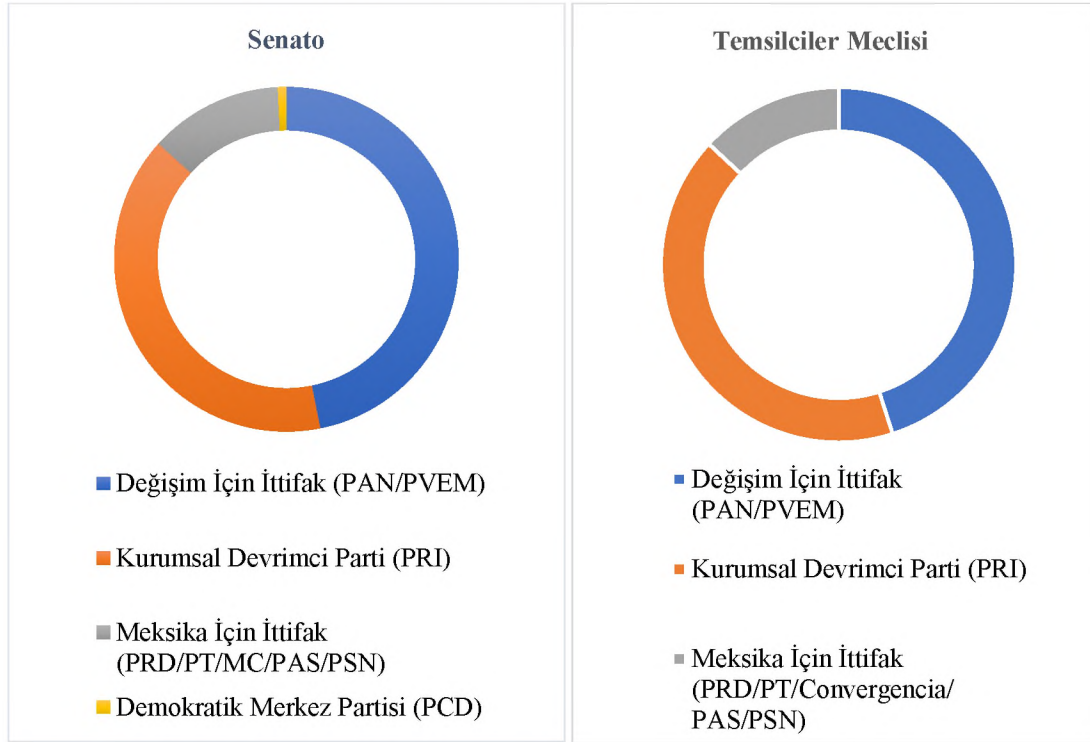
2000 yılında başlayan PAN dönemi, 2006 seçimleri neticesinde Felipe Calderon'un başkan seçilmesi ile devam etmiştir. 2000-2006 yılları arasında Fox ve 2006-2012 yılları arasında Calderon hükümetleri ile yaşanan PAN dönemi, 2012 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde son bulmuştur. 2012 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde PRI adayı Enrique Pena Nieto Meksika Devlet Başkanı seçilmiştir. 2012-2018 yılları arasında yaşanan PRI dönemi, 2018 yılında Andres Manuel Lopez Obrador liderliğindeki solun yükselişi neticesinde son bulmuştur.

3.3.1.3.1. Ulusal Hareket Partisi Dönemi

2 Temmuz 2000 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde PAN ile Meksika Ekolojist Yeşil Partisi'nin (PVEM) yer aldığı Değişim İçin İttifak koalisyonunun adayı Vicente Fox, geçerli oyların %42'sini elde ederek Meksika Devlet Başkanı seçilmiştir. 1929-2000 yılları arasında yaşanan tek partili dönemin ardından ilk kez muhalefetin

yönetimi elde etmesi ile başlayan siyasi değişim süreci, Federal Kongre’de mutlak çoğunluğun elde edilememesinden ötürü hedeflenen noktadan uzak kalmıştır.

Şekil 8. 2000 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre’sinde Oluşan Parti Dağılımı.

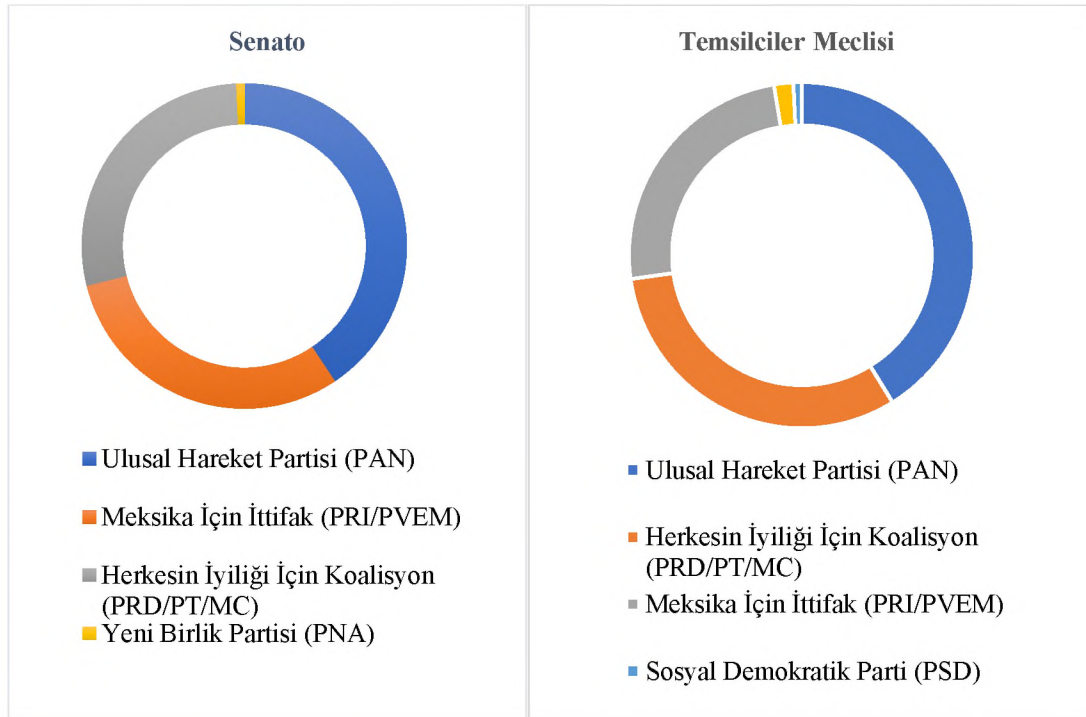

2000 yılında gerçekleşen başkanlık seçimleri sürecinde geniş kapsamlı siyasi reform, yolsuzluk ile mücadele ve çok çeşitli sosyal reformlar vaatlerinde bulunan Fox, Meksika Devlet Başkanı olarak görev yaptığı 2000-2006 yılları arasında demokratik siyasi değişim sürecini vaat ettiği oranda gerçekleştirmekten uzak kalmıştır (Shirk, 2005: 175-180).

Milliyetçi ve muhafazakâr ilkeler temelinde kurulan merkez-sağ çizgideki PAN, 2000-2006 yılları arasında Vicente Fox liderliğinde yönetimi elde ettiği süre zarfında benimsemiş olduğu piyasa yanlısı bir yaklaşım neticesinde geniş kapsamlı ekonomik ve sosyal değişim talebinde bulunan toplumun beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır (Shirk, 2005: 178). Nitekim, Fox hükümetine duyulan toplumsal güven oranı 2002 yılına gelindiğinde yaklaşık %50'lik bir azalma yaşamıştır (Hope, 2002: 18). Buna karşın, PRI döneminin ardından 21. yüzyıl itibarıyla Meksika'da yaşanan değişim süreci, 2006 yılında gerçekleşen genel seçimlerde PAN adayı Felipe Calderon'un Meksika Devlet Başkanı seçilmesi ile sürdürülmüştür.

PAN'a duyulan toplumsal güvenin düşüşe geçtiği ve Demokratik Devrim Partisi (PRD) liderliğindeki sol hareketlerin yükselişe geçtiği dönemde gerçekleşen 2006 genel seçimlerinde geçerli oyların %35,3'ünü elde eden Andres Manuel Lopez Obrador'a karşılık, oyların %35,9'unu elde eden Felipe Calderon, yeni Meksika Devlet Başkanı seçilmiştir.

Şekil 9. 2006 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre'sinde Oluşan Parti Dağılımı.

PRD, PT ve Yurttaş Hareketi'nin (MC) yer aldığı Herkesin İyiği İçin Koalisyon adayı Andres Manuel Lopez Obrador, yaklaşık 250 bin oy farkla devlet başkanı seçilen Felipe Calderon'un başkanlığının usulsüz olduğu gerekçesi ile sivil direniş hareketi başlatmıştır (Emmerich, 2010: 252). Muhalefetin protestosuna karşın 1 Aralık 2006 tarihinde başkanlık görevini devralan Felipe Calderon, 2012 yılına kadar görevini sürdürmüştür.

2000 yılında gerçekleşen seçim sonuçları ile benzer bir biçimde Federal Kongre'de mutlak çoğunluğun elde etmekten uzak kalan PAN hükümeti, 2006-2012 yılları arasında hedeflenen demokratik dönüşüm sürecine önderlik etmekten uzak kalmıştır. Calderon yönetimi, 2006 seçimlerine yönelik muhalif hareketlerin sert tepkisinin yanı sıra 2008 Küresel Finans Krizi'nin Meksika ekonomisine yaratmış

olduğu olumsuz baskı sebebiyle derin kriz ile karşılaşmıştır (Ortiz y Ventura, 2015: 7-8).

2000-2006 yılları arasında Vicente Fox, 2006-2012 yılları arasında ise Felipe Calderon başkanlığında yaşanan PAN dönemi, vaat edilen demokratik dönüşümden uzak kalınması sebebiyle 2012 seçimleri neticesinde sona ermiştir.

3.3.1.3.2. Enrique Pena Nieto Dönemi

1 Temmuz 2012 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde geçerli oyların %38,2'sini elde eden PRI adayı Enrique Pena Nieto, Meksika Devlet Başkanı seçilmiştir. 1929-2000 yılları arasında Meksika siyasal hayatına egemen olan PRI, 2000-2012 yılları arasında yaşanan PAN döneminin ardından 2012-2018 yılları arasında tekrar siyasal iktidarın sahibi olmuştur.

Enrique Pena Nieto dönemi, PAN hükümetleri döneminde hedeflenen noktanın altında kalan yapısal reform sürecinin geniş kapsamlı bir biçimde uygulanması misyonu çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim, Pena Nieto yönetiminin öncülüğünde, PAN ve PRD'nin katılımı ile 2 Aralık 2012 tarihinde Meksika İçin Pakt imzalanmıştır (Franco, 2013: 54). Meksika siyasal hayatının en etkili siyasi partilerini bir araya getiren Meksika İçin Pakt, geniş kapsamlı siyasal, sosyal ve ekonomik reformlar gerçekleştirme hedefi doğrultusunda oluşturulmuştur (Rocha, 2013: 99).

Pena Nieto hükümetinin yapısal reform misyonu çerçevesinde geniş katılımlı ulusal mutabakat oluşturma politikası, bu süreçte yaşanan toplumsal krizler sebebiyle hedeflenen noktanın altında kalmıştır. Nitekim, 26 Eylül 2014 tarihinde Guerrero eyaletinde yer alan Iguala şehrinde düzenlenen protesto gösterilerine katılan 43 öğrencinin kaybolması ile başlayan toplumsal kriz, yerel ile federal yönetimlere duyulan güvenin derinden sarsılmasına sebebiyet vermiştir (Quintero, 2015: 80-81).

Siyasal sisteme duyulan güvensizliğin ön plana çıktığı bu dönemde ekonomik sorunların derinleşmesi, Pena Nieto hükümetine yönelik derin baskı yaratmıştır. Nitekim, makroekonomik değişkenler üzerinde yaşanan olumsuz baskının bir neticesi olarak 2012-2014 yılı arası dönemde Meksika'da yoksul nüfus oranı yaklaşık iki milyon artmıştır (Quintero, 2015: 86).

3.3.2. Meksika Dış Politika Geleneği

1810 yılında başlayan bağımsızlık savaşlarının neticesinde 1821 yılında İspanyol Krallığı'na karşı siyasal bağımsızlığını elde eden Meksika, 19. yüzyıl boyunca yaşanan iç siyasi krizler ve dış askeri müdahaleler sebebiyle ulusal güvenlik eksenli dış politika uygulamalarına sahne olmuştur.

19. yüzyılın ilk yarısında yaşanan dış müdahaleler ve iç savaş sürecinin akabinde liberal hareketlerin öncülüğünde yaşanan uzun süreli yönetimler dönemi 1910-1920 yılları arasında gerçekleşen Meksika Devrimi neticesinde son bulmuştur. Meksika Devrimi'nin neticesinde kurulan siyasal sisteme egemen olan PRI, 1929-2000 yılları arasında siyasal hayata egemen olduğu dönemde dış politika uygulamalarının temel belirleyicisi olmuştur.

20. yüzyılın son çeyreğinde siyasal hayatın demokratikleşmesi ve siyasi katılımın artmasına yönelik gerçekleşen reformlar neticesinde PRI dönemi 2000 yılında sona ermiştir. 2000-2012 yılları arasında yönetimin sahibi olan PAN hükümetleri, dış politikada istikrarın sağlanmasına yönelik bir strateji benimsemiştir.

Yürürlükte olan 1917 Anayasası kapsamında Birleşik Meksika Devletleri'nin dış politikasını yürütmek ile federal yönetimin Devlet Başkanı ve Devlet Başkanına bağlı bulunan Dışişleri Bakanlığı görevlendirilmiştir. Anayasanın 89. maddesi 10. fıkrası gereğince dış politikayı yürütmek ile görevlendirilen kurumların koordineli bir biçimde uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket ederek ve yabancı devletlerin egemenlik haklarına saygı göstererek müdahaleci olmayan, barışçıl bir dış politika benimsemesi kararlaştırılmıştır (Mexican Supreme Court, 2010: 200-201).

3.3.2.1. 19. Yüzyılda Meksika Dış Politikası

1821 yılında ilan edilen Bağımsızlık Deklarasyonu neticesinde asırlar süren sömürge dönemini sona erdiren ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Meksika, 19. yüzyılda yaşanan bölgesel ve küresel gelişmelerden derin bir şekilde etkilenmiştir. 1821-1823 yılları arasında imparatorluk dönemine sahne olan Meksika, Fransız Devrimi'nin bir neticesi olarak yurttaşlar arasında eşitliğin sağlanması amacıyla

cumhuriyetçi düşünceler etkisi altına girmiş ve 1824 Anayasası neticesinde cumhuriyet ilan edilmiştir.

19. yüzyıl boyunca Meksika dış politikası, siyasal ve ekonomik bağımsızlığın muhafaza ve müdafaa edilmesi ekseninde şekillenmiştir. Sanayi Devrimi'nin ekonomik ilişkiler bağlamında yaratmış olduğu değişim sürecinde sanayileşememiş, tarıma dayalı ekonomisi ile dışa bağımlı bir ülke konumunda olan Meksika, bu süreçte yaşanan iç siyasi krizlerin yanı sıra yoğun dış müdahaleler ile karşılaşmıştır. Nitekim, 1836 yılında Teksas'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 1838-1839 yılları arasında Fransız İmparatorluğu'nun ve 1846-1848 yılları arasında ABD'nin ilhakı ile karşılaşan Meksika, 1859-1863 yılları arasında ise liberal ve muhafazakâr hareketler arasında yaşanan Federal Savaşa sahne olmuştur.

İç savaş sürecinin yaratmış olduğu siyasi ve ekonomik baskı neticesinde başta sanayileşmiş Avrupa ülkelerine olan ekonomik bağımlılığın derinleşmesi ve akabinde dış borçların hızla artarak 80 milyon pezo düzeyine ulaşması neticesinde Birleşik Krallık, İspanya Krallığı ve Fransız İmparatorluğu'nun katılımı ile 1861 yılında imzalanan Londra Sözleşmesi kapsamında Fransız İmparatorluğu, 1862-1867 yılları arasında Meksika'yı ilhak etmiştir (Mendez, Paz, Colin y Gutierrez, 2005: 173).

Asırlar süren sömürge döneminin ardından 1862-1867 yılları arasında Fransız İmparatorluğu'nun ilhakı ile karşılaşan Meksika'da Benito Juarez yönetimi, Avrupalı ülkeler arasında yaşanan güç mücadelesini ulusal çıkarlar kapsamında etkili bir biçimde kullanarak Meksika'nın siyasal bağımsızlığını tekrar elde etmesini önderlik etmiştir. Nitekim, Fransız İmparatorluğu'nun Batı Yarımkürede artan etkinliğini tehdit olarak yorumlayan Birleşik Krallık ve İspanyol Krallığı, Juarez yönetimi ile La Soledad Antlaşmalarına imza atarak Meksika'ya yönelik askeri müdahale kararından geri adım atmış ve dış borçların yeniden yapılandırılması kararlaştırılmıştır (Guzman, 2013: 48-49).

Meksika'nın Avrupalı ülkelere olan ekonomik bağımlılığı ve akabinde gerçekleşen Fransız İmparatorluğu'nun işgali, Batı Yarımküreyi Monroe Doktrini ile kendi ulusal güvenlik alanı olarak tanımlayan ABD'nin bölgedeki ulusal çıkarlarına tehdit oluşturmuştur. Nitekim, Fransız İmparatorluğu'nun Meksika'ya yönelik

işgalinin devam ettiği süreçte dönemin ABD Dışışleri Bakanı William H. Seward, Maximilian hükümetini reddederek Benito Juarez yönetimini tanımaya devam edeceklerini belirtmiştir (Munro, 2003: 353).

19. yüzyılın ilk yarısında Açık Kader politikası kapsamında Meksika'ya yönelik yayılmacı bir politika izleyen ABD, 1846-1848 yılları arasında gerçekleşen savaş neticesinde Meksika'nın üçte birini ilhak etmiştir. Dış müdahaleler ve iç savaşlar neticesinde derin siyasi ve ekonomik kriz ile karşılaşan Meksika'da 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla artan Avrupalı güçlerin etkinliği, Washington yönetimlerinin Meksika'ya yönelik stratejisini doğrudan etkilemiştir. Nitekim, sınır komşusu olduğu Meksika'da Avrupalı devletlerin artan hakimiyetine karşı çıkan ABD, 1877-1880 ve 1884-1911 yılları arasında siyasal iktidarın sahibi olan Porfirio Diaz yönetimi ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Porfirio Diaz yönetiminin ulusal güvenlik bağlamında Avrupalı güçler ile ABD arasında benimsemiş olduğu denge politikası, kısa bir zaman dilimi içerisinde ABD'nin Meksika'daki siyasi ve ekonomik etkinliğinin artması ile neticelenmiştir:

“Zavallı Meksika, Tanrı'dan oldukça uzak ve ABD'ye oldukça yakınsın!”
(Levy, Bruhn and Zebadua, 2006: 180).

3.3.2.2. 20. Yüzyılda Meksika Dış Politikası

1857 Anayasası kapsamında liberal politikaların benimsendiği Meksika, 1877 yılı itibarıyla başlayan Porfirio Diaz dönemi ile geniş kapsamlı ekonomik liberalleşme sürecine sahne olmuştur. Siyasal bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlığın sağlanması neticesinde muhafaza edilebileceğini savunan Porfirio Diaz hükümeti, Avrupalı devletler ile ABD arasında benimsemiş olduğu denge politikası sürecinde kapitalist bir anlayış doğrultusunda açık kapı politikası uygulamıştır (Guzman, 2013: 41-53). Başta ABD menşeli olmak üzere yabancı sermayenin ülkedeki etkinliğinin hızla arttığı bu süreç, 1910-1920 yılları arasında yaşanan Meksika Devrimi ile neticelenmiştir.

ABD ile güçlü ilişkilerin kurulduğu Porfirio Diaz dönemini sona erdiren ve milliyetçi düşüncelerin anti emperyalist bir anlayış kapsamında ele alındığı Meksika Devrimi sürecinde Emiliano Zapata liderliğindeki Moreloslu devrimci hareketlerin

destek talebini geri çeviren Woodrow Wilson yönetimi, Meksika'ya yönelik çeşitli yaptırım kararları almış ve 21 Nisan 1914 tarihinde stratejik öneme sahip Veracruz limanına yönelik saldırı girişiminde bulunmuştur (Womack Jr., 1968/2014: 191-203). ABD'nin yoğun baskısına karşın bu süreçte meydana gelen I. Dünya Savaşı ve devrimci hareketlerin göstermiş olduğu başarı neticesinde siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda geniş kapsamlı değişimlere sebebiyet veren Meksika Devrimi gerçekleşmiştir.

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya Savaşı'nda İtilaf ve İttifak Devletleri'nin baskısına karşın tarafsız kalan Meksika, savaş sürecinde ulusal çıkarlar bağlamında hareket ederek Almanya ile güçlü ekonomik ilişkilerde bulunmuş ve ABD ile Birleşik Krallık ile sahip olunan ilişkilerin sürdürülmesine yönelik strateji benimsemiştir (Buchenau, 2004: 82-84).

Meksika Devrimi sürecinde hidrokarbon sanayisinin kamulaştırılmasına yönelik kabul edilen petrol kararnameleri neticesinde gerilen Meksika-ABD ilişkileri, 1920'li yıllarda Meksika siyasal hayatında yaşanan gelişmelere bağlı olarak güçlenerek devam etmiştir (Womack Jr., 1968/2014: 334-340). Nitekim, 1929-2000 yılları arasında yaşanan PRI döneminde ABD ile kurulan ilişkiler geniş kapsamlı bir biçimde derinleşmiştir.

ABD ile kurulan güçlü ilişkilerin bir neticesi olarak, 7 Aralık 1941 tarihinde gerçekleşen Pearl Habor saldırısının ardından Japon İmparatorluğu ile diplomatik ilişkileri askıya alan Meksika, Mayıs 1942'de Alman İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir (Zamora, 2009: 93-94).

II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletlerin tarafında aktif bir rol alan Meksika, savaş sonrası yeni uluslararası sistemin inşası sürecinde de etkin bir politika izlemiştir. Nitekim 1944 yılında düzenlenen Bretton Woods Konferansı'nda yer alan Meksika, IMF, Dünya Bankası (WB) ve BM'nin kurucu üyelerinden olmuştur (Villamar, 2018: 208).

Soğuk Savaş sürecinde ABD ve Batı Bloku üyeleri ile siyasi ve ekonomik alanlarda iş birliklerini genişleten Meksika, ayrıca bu süreçte SSCB ve Küba ile olan diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür. Bu süreçte iç politikada anti komünist bir politika

izleyen PRI yönetimleri, dış politikada ise ulusal çıkarların ön planda olduğu bir strateji benimsemiştir.

Halkçı, milliyetçi ve anti emperyalist bir anlayış doğrultusunda gerçekleşen Meksika Devrimi'ni desteleyen SSCB ile 1920'li yıllarda kurulan diplomatik ilişkiler Soğuk Savaş sürecinde yaşanan iç siyasi gelişmelere karşın devam etmiştir (Miller, 1989: 148-152). 1924 yılında kurulan diplomatik ilişkilerin neticesinde Batı Yarımküredeki ilk SSCB elçiliğinin açıldığı Meksika, Soğuk Savaş sürecinde PRI yönetimlerinin anti komünist politikalarına sahne olmasına karşın Moskova ile olan diplomatik ilişkiler sürdürülmüştür (Richardson, 1988: 98). Nitekim, 1960'lı yıllar itibarıyla iki ülke arasında siyasi ve ekonomik alanlarda olmak üzere artan iş birliği, Nisan 1973'te dönemin Meksika Devlet Başkanı Luis Echeverria Alvarez'in Moskova'ya yönelik diplomatik ziyareti neticesinde derinleşmiştir (Prizel, 1990: 156).

ABD ile sahip olunan güçlü ilişkilere karşın SSCB ile ulusal çıkarlar bağlamında çok çeşitli ortaklıklara imza atan Meksika, aynı zamanda Washington yönetimlerinin diplomatik baskısına karşın Küba ile diplomatik ilişkilerde bulunmayı sürdürmüştür. Küba'ya yönelik OAS yaptırımlarına karşı çıkan Meksika, Soğuk Savaş'ın ideolojik mücadelesinin zirve yaptığı Küba Füze Krizi'nin ardından Havana yönetimi ile diplomatik ilişkilerini sürdürerek geniş kapsamlı ortaklıklara imza atmıştır (Dominguez and Fernandez de Castro, 2009: 54-55).

20. yüzyıl Meksika dış politikasında benimsenen pragmatist yaklaşım Soğuk Savaş sonrası dönemde de sürdürülmüştür. Ulusal çıkarlar bağlamında bağımsız dış politika anlayışının hâkim olduğu Meksika, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Siyasal hayata yönelik reformların gerçekleştiği bu süreçte ABD ile artan ilişkilerin demokratikleşme sürecine ve ekonomik kalkınma hedeflerine destek sağlayacağını savunan PRI hükümetleri, 1994 yılında ABD ve Kanada ile NAFTA'nın kuruluşuna öncülük etmiştir (Guzman, 2013: 227).

3.3.2.3. 21. Yüzyılda Meksika Dış Politikası

2000 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde 1929-2000 yılları arasında Meksika siyasal hayatına egemen olan PRI dönemini sona erdiren PAN, 2000-2006

yıllarında Vicente Fox ve 2006-2012 yılları arasında Felipe Calderon yönetimleri ile siyasal iktidarı elde etmiştir. 2000-2012 yılları arasında yaşanan PAN dönemi, 2012 seçimlerinde Enrique Pena Nieto liderliğindeki PRI'nin yönetimi elde etmesi neticesinde sona ermiştir. 21. yüzyıl itibarıyla Meksika siyasal hayatında yaşanan değişim sürecinin dış politikaya etkisi ılımlı bir biçimde gerçekleşmiştir.

3.3.2.3.1. Ulusal Hareket Partisi Dönemi

PRI dönemini sona erdiren ve muhalefeti yönetime taşıyan Vicente Fox hükümeti, 1917 Anayasası kapsamında müdahaleci olmaktan uzak, uluslararası hukuk çerçevesinde pragmatist bir yaklaşım benimsemiştir (Quesada, 2002: 13). Nitekim, 2002-2003 yılları arasında BM Güvenlik Kurulu'nda geçici üye olarak yer alan Meksika, ABD'nin 2003 yılında Irak'a yönelik askeri müdahalesini desteklememiştir (Starr, 2006: 56).

20. yüzyıl Meksika dış politikasına hâkim olan pragmatist dış politika stratejisi, 2000-2012 yılları arasında PAN hükümetleri döneminde de benimsenmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesine destek vermeyen Vicente Fox hükümeti, ulusal çıkarlar kapsamında hareket ederek Washington yönetimi ile sahip olunan ekonomik iş birliklerinin güçlendirilmesine yönelik bir strateji izlemiştir.

NAFTA sonrası dönemde ABD'nin en büyük ikinci ticari partneri haline gelen Meksika, Fox hükümetinin benimsemiş olduğu pragmatist dış politika stratejisi neticesinde Washington ile derin geçmişe sahip ilişkileri göç, kalkınma ve güvenlik alanlarında kurulan ortaklıklar ile güçlendirmiştir (Storrs, 2005: 42-43).

ABD ile ilişkilerin güçlü bir şekilde sürdürüldüğü Vicente Fox döneminde Küba ve Bolivarcılık temelinde şekillenen devrim sürecine sahne olan Venezuela ile diplomatik gerilimler yaşanmıştır. PRI döneminde Küba ile ulusal çıkarlar bağlamında uygulanan dış politika stratejisinden geri adım atan Vicente Fox hükümeti, Castro yönetimine yönelik demokrasi vurgusu temelinde bölgesel ve uluslararası bir baskı uygulamıştır (Klepak, 2005: 97-99).

Hugo Chavez liderliğinde 1999 yılında başlayan bolivarcı devrim sürecine sahne olan Venezuela ile sahip olunan diplomatik ilişkiler Vicente Fox döneminde

büyük oranda gerilemiştir. Nitekim, Hugo Chavez'in Vicente Fox hükümetini emperyalizminin kuklası olmak ile itham etmesiyle başlayan diplomatik gerilim süreci ancak 2006 yılında başlayan Felipe Calderon dönemi ile son bulmuştur (Tosca, 2008: 770-773).

21. yüzyıl itibarıyla Meksika dış politikası, bölgesel ve küresel etkinliğin artması misyonu çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda Vicente Fox hükümeti, bölgesel ilişkilerin geliştirilmesi ve Latin Amerika ülkelerinin karşılaştığı kalkınma problemleri ile geniş kapsamlı mücadele hedefleri doğrultusunda 2001 yılında oluşturulan Puebla-Panama Planı'na öncülük etmiştir (Rodriguez and McGaughey, 2005: 64). Bölgesel açılım politikası kapsamında bölge ülkeler ile geniş kapsamlı ortaklıklar oluşturan Meksika, ayrıca bu süreçte AB ve Japonya ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır (Storrs, 2005: 41).

2006-2012 yılları arasında yaşanan Felipe Calderon döneminde Meksika dış politikası, Ulusal Kalkınma Planı çerçevesinde bölgesel ve küresel iş birliklerinin çeşitlendirilmesi ve geniş kapsamlı uygulamalar aracılığıyla uluslararası sistemdeki etkinliğin artırılması stratejisi temelinde şekillenmiştir (Velasco, 2013: 457-462). Bu bağlamda, Vicente Fox döneminde oluşturulan Puebla-Panama Planı'nın derinleştirilmesi amacıyla Mezoamerika Entegrasyon ve Geliştirme Projesi'ni başlatan Felipe Calderon hükümeti, görev yaptığı süre zarfında bölgesel açılım politikası benimsemiştir. Nitekim bu dönemde, Arjantin ile Stratejik Ortaklık Anlaşması ve Peru ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış ayrıca Brezilya ile Üst Düzey Çalışma Grubu ve Şili ile ikili ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla Ortaklık Konseyi kurulmuştur (Anuez and Lallande, 2015: 18).

Felipe Calderon dönemi Meksika dış politikası ideolojik yaklaşımdan uzak olması sebebiyle Vicente Fox döneminden ayrılmaktadır. Nitekim Vicente Fox döneminde sol yönetimlerin yaşandığı Küba ve Venezuela'ya yönelik benimsenen dış politika stratejisi Felipe Calderon döneminde terkedilmiştir. Bölgesel açılım politikası bağlamında Latin Amerika ülkeleri ile geniş kapsamlı ortaklıklar oluşturan Calderon hükümeti, Küba ve Venezuela ile gerilen diplomatik ilişkilerin yeniden güçlendirilmesini misyon edinmiştir (Tosca, 2008: 774-775). Nitekim bu süreçte, karşılıklı gerçekleşen diplomatik ziyaretler ve akabinde imzalanan iş birliği

anlaşmaları neticesinde Küba ve Venezuela ile ilişkiler stabilize edilmiştir (Anuez and Lallande, 2015: 20-21).

Calderon hükümetinin benimsemiş olduğu dış politika stratejisi, ABD ile derin geçmişe sahip ilişkilerin sürdürülmesi ile neticelenmiştir. NAFTA sonrası dönemde iki ülke arasında hızla artan ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik bir politika benimseyen Calderon hükümeti, bölgesel güvenlik alanında yeni ortaklıkların kurulmasına öncülük etmiştir. Nitekim, 2008 yılında insan kaçakçılığı, düzensiz göç ve narkotik suçlar ile kolektif mücadele hedefi doğrultusunda Meksika ile ABD arasında Plan Meksika olarak da bilinen Merida Girişimi başlatılmıştır (Velasco, 2013: 462-468).

3.3.2.3.2. Enrique Pena Nieto Dönemi

2000-2012 yılları arasında yaşanan PAN döneminin ardından Enrique Pena Nieto liderliğindeki PRI hükümeti 2012-2018 yılları arasında siyasi iktidarın sahibi olmuştur. PRI hükümetlerinin 20. yüzyıl boyunca benimsemiş olduğu pragmatist dış politika stratejisini sürdüren Nieto yönetimi, 1917 Anayasası'nın 89. maddesi 10. fıkrası gereğince uluslararası hukuk normları çerçevesinde küresel açılım politikası benimsemiştir. Bu bağlamda, 20 Mayıs 2013 tarihinde ilan edilen Ulusal Kalkınma Planı kapsamında Meksika'nın uluslararası sistemdeki etkinliğinin artırılması ve küresel anlamda siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliklerinin derinleştirilmesi, temel dış politika misyonu olarak belirlenmiştir (Meda y Aguilar, 2017: 53).

Nieto yönetimi, Meksika'nın küresel etkinliğinin artırılması amacıyla Asya'nın hızla büyüyen ülkeleri ile geniş kapsamlı anlaşmalara imza atmıştır. Nitekim Meksika, 2004 yılında Brunei, Singapur, Şili ve Yeni Zelanda'nın katılımı ile imzalanan Trans-Pasifik Stratejik Ekonomik Ortaklık Anlaşması neticesinde kurulan Trans-Pasifik Ortaklığı'na 2012 yılında dahil olmuştur. Meksika'nın yanı sıra Avustralya, Kanada, Malezya, Peru, Japonya ve Vietnam'ın katılımı ile genişleyen ve nihayetinde küresel ticaretin %24'ünü oluşturan Trans-Pasifik Ortaklığı, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri bir araya getirmesi bakımından önem arz etmektedir (Schott, 2016: 10-14). Trans-Pasifik Ortaklığı ile benzer bir amaç doğrultusunda Meksika'nın yanı sıra Avustralya, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye'nin katılımı ile

2013 yılında oluşturulan MIKTA, hızla gelişmekte olan ülkeler arasında sürdürülebilir kalkınma ve küresel güvenlik alanlarında geniş kapsamlı iş birliklerinin kurulmasını misyon edinmiştir (Haug, 2017: 61-62).

Meksika Devlet Başkanı olarak görev yaptığı süre zarfında dış politikada oldukça etkin olan Enrique Pena Nieto, 2012-2016 yılları arasında toplam 68 yurtdışı ziyareti gerçekleştirmiştir (Meda y Aguilar, 2017: 53). Bu süreçte küresel güç dengesinin ön plana çıkan ülkelerinden Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkiler hızlı bir biçimde artmıştır. Nihayetinde, Nieto yönetiminin benimsemiş olduğu küresel açılım politikasının sebebiyle Çin'in Latin Amerika'daki en büyük ticari partneri olan Meksika, ekonomi öncelikli olmak üzere çok çeşitli alanlarda ortaklıklara imza atmıştır.

Küresel etkinliğin artırılması amacıyla etkin bir strateji benimseyen Nieto yönetimi, ABD ile derin geçmişe sahip diplomatik ilişkilerinin ve ekonomik ortaklığın sürdürülmesini amaçlamıştır. Buna karşın, 2017 yılında ABD Devlet Başkanı görevini devralan Donald Trump dönemi ile Meksika-ABD ilişkileri geçmişe oranla düşük seviyede ilerlemiştir. Düzensiz göç akını, güvenlik ve ekonomik ilişkiler bağlamında Meksika'ya yönelik saldırgan bir üslup takınan Trump yönetiminin ABD-Meksika sınırına yönelik duvar inşası projesi başlatması ikili ilişkileri derinden etkilemiştir (Verea, 2018: 197-204). Bu süreçte iki ülke arasında yaşanan diplomatik gerilim, hükümetlerin ulusal çıkarlar bağlamında benimsemiş olduğu strateji sebebiyle istikrarlı bir biçimde ilerlemiştir. Nitekim, 1994 yılında oluşturulan NAFTA'nın konjonktürel koşullar bağlamında revize edilmesi amacıyla 30 Kasım 2018 tarihinde ABD-Meksika- Kanada Anlaşması (USMCA) imzalanmıştır.

3.3.3. Meksika Solu

1910-1920 yılları arasında gerçekleşen Meksika Devrimi neticesinde ilk kez organize bir şekilde örgütlenen Meksika solu, 1929-2000 yılları arasında yaşanan PRI döneminde siyasal etkinliği sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde siyasal hayatın demokratikleşmesine yönelik gerçekleşen reformlar neticesinde etkinliği artan sol hareketler, 21. yüzyıl itibarıyla Latin Amerika'da yaşanan değişim süreci ile paralel bir şekilde siyasal iktidarı elde etmiştir.

2018 yılı itibarıyla sol yönetim dönemine sahne olan Meksika’da yaşanan değişim sürecinin doğru analiz edilmesi arzusuyla dönemsel olarak kitleleri harekete geçirme noktasında etkili olan çeşitli sol siyasi partiler analiz edilecektir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın ilk yarısında etkili olan Meksikalı Komünist Partisi (PCM) ile siyasal hayatın demokratikleşmesine yönelik reformların gerçekleştiği süreçte kurulan ve uzun yıllar boyunca Meksika solunun lider partisi konumunda yer alan PRD ele alınacaktır.

3.3.3.1. Meksikalı Komünist Partisi

Meksika Devrimi’nin yaşandığı süreçte artan kolektif bilincin yanı sıra 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi’nin toplumsal hareketler üzerinde yaratmış olduğu olumlu baskı neticesinde sol siyasal hareketlerin varlığı hızlı bir artış yaşamıştır. Nitekim, Meksika solunun modern biçimde örgütlenmiş ilk siyasal hareketlerinden olan PCM, Ekim Devrimi’nin küresel sol hareketler üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak 24 Kasım 1919 tarihinde komünist devrim gerçekleştirme misyonu temelinde kurulmuştur (Delgado, 2013: 16-19).

Meksika Devrimi ile başlayan değişim sürecinin ancak komünizm temelinde uygulanacak politikalar bağlamında başarıya ulaşacağını savunan PCM, kapitalizmin hâkim olduğu mevcut düzene, faşist bir anlayış doğrultusunda hazırlanan işçi haklarına ve ABD emperyalizmine karşı benimsemiş olduğu politikalardan ötürü 1920’li yıllarda sağın yükselişe geçtiği süreçte siyasal hayatın dışına itilmiştir (Snodgrass, 2003: 145-146). Bu dönemde siyasal etkinliği oldukça sınırlı kalan PCM, ancak 1934-1940 yılları arasında yaşanan Lazaro Cardenas hükümeti döneminde siyasal etkinliğini arttırmıştır. Nitekim, sosyalist bir anlayış doğrultusunda yoğun kamulaştırma politikaları benimseyen Cardenas hükümetinin en güçlü destekçilerinden olan PCM, işçi sendikalarının organizasyonunda ve geniş kapsamlı bir biçimde uygulanan reformların arzulanan hedefe ulaşması noktasında etkin bir politika benimsemiştir (Bethell, 1998: 95-96).

Lazaro Cardenas döneminin ardından küresel sol hareketler arasında yaşanan Troçkist ve Stalinist çatışmasından derin bir şekilde etkilenen PCM, çeşitli bölünmelere sahne olmuştur. Nitekim, siyasi parti yapısının komünist devrimi

gerçekleştirme yolunda engel teşkil ettiğini savunan bir PCM üyesi tarafından sendika ve işçi endeksli mücadele misyonuyla Meksika İşçi-Köylü Partisi (PCOM) kurulmuştur (Schmitt, 1965: 25-26). Çeşitli ideolojik temelli bölünmelerin yanı sıra bu süreçte PRI hükümetlerinin komünizm karşıtı uygulamaları sebebiyle PCM'nin siyasal etkinliğini zayıflamıştır.

Meksika solunun yerel ve küresel etkenler bağlamında çeşitli fraksiyonlar ile temsil edildiği bu süreç, PCM'nin 1960'lı yıllar itibarıyla yaşamış olduğu değişim neticesinde dönüşüme uğramıştır. Küba Devrimi'nin yaratmış olduğu etki neticesinde kitleleri harekete geçirme noktasında çok daha radikal bir strateji benimseyen PCM, bu dönemde etkin olan sol hareketler, PCOM ve Sosyalist Halk Partisi (PSOM) ile Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni (MLN) oluşturmuştur (Reyes del Campillo, 1988: 217-218). PRI hükümetlerine karşı sol hareketlerin birliktelik oluşturduğu bu süreç neticesinde 1959 yılında geniş katılımlı demiryolu grevi gerçekleşmiştir.

Meksika solunun kolektif bir hedef doğrultusunda bir araya geldiği bu süreç, 1963 yılında Maoizm yanlıları öncülüğünde gerçekleşen PCM bölünmesine karşın sürdürülmüştür (Busky, 2002: 180). Nihayetinde, sol hareketler arasında dayanışmasının sağlanması ve PRI hükümetleri ile güçlü bir şekilde mücadele arzusuyla PCM liderliğinde, Sosyalist Eylem ve Birlik Hareketi (MAUS), Meksika Halkının Partisi (PPM) ve Halk Hareketi Partisi'nin (MAP) katılımı ile 1981 yılında Meksika Birleşik Sosyalist Partisi (PSUM) kurulmuştur.

3.3.3.2. Demokratik Devrim Partisi

1988 yılında Meksikalı Sosyalist Parti, Meksika Devrimi Otantik Partisi, Sosyalist Halk Partisi ve Ulusal Yeniden İnşa İçin Cardenist Hareketi Partisi'nin katılımı ile kurulan Ulusal Demokratik Hareket (FDN) lideri Cardenas, Meksika Devlet Başkanı adayı olarak katılmış olduğu 1988 seçimlerinin ardından FDN'nin dağılması neticesinde PRD'nin kuruluşuna öncülük etmiştir (Alcocer, 1995: 65). 1989 yılında PRI'den ayrılan çeşitli sol fraksiyonlar ve komünist hareketlerin katılımı ile Cuauhtemoc Cardenas liderliğinde kurulan PRD, seçim endeksli bir strateji benimseyerek siyasal iktidarı demokratik bir mücadele neticesinde elde etmeyi misyon edinmiştir (Bejar, 2007: 172). Parti içi yapısı itibarıyla karizmatik lider tipinin ön plana

çıkıldığı PRD, Cuauhtemoc Cardenas ve Andres Manuel Lopez Obrador'un elde etmiş olduğu kitlesel destek neticesinde siyasal etkinliğini hızlı bir şekilde arttırmıştır (Woldenberg, 2008: 75-76).

1994 yılında gerçekleşen genel seçimlerde yaklaşık altı milyon yurttaşın oyunu elde ederek Senato'da 8, Temsilciler Meclisi'nde 71 vekil ile temsil edilme hakkı kazanan PRD'nin başkan adayı Cuauhtemoc Cardenas geçerli oyların %17'sini elde ederek en fazla oy alan üçüncü isim olmuştur (Suarez, 1998: 374). Kuruluş tarihinden beş yıl sonra gerçekleşen genel seçimler neticesinde Federal Kongre'de en fazla vekil ile temsil edilen üçüncü siyasi parti konumuna yükselen PRD, 21. yüzyıl itibarıyla siyasal etkinliğini arttırmıştır.

Meksika solunun lider siyasi partisi olarak ortaya çıkan PRD, 2000 seçimleri öncesinde sol fraksiyonların yer aldığı koalisyonu liderlik etmiş ve Federal Kongre'deki konumunu muhafaza etmiştir. Nitekim, PRD'nin yanı sıra İşçi Partisi (PT), Milliyetçi Toplum Partisi, Sosyal İttifak Partisi ve Demokrasi İçin Birleşme Partisi'nin (Convergence) katılımı neticesinde oluşturulan Meksika İçin İttifak, geçerli oyların %18'ini elde ederek Senato'da 16, Temsilciler Meclisi'nde ise 65 vekil ile temsil edilme hakkı kazanmıştır. (Alonso, 2000: 98-106).

2000 seçimlerinde federal devletin başkenti ve aynı zamanda ülkenin nüfus bakımından en büyük şehri olan Meksika Şehri'nin Valisi seçilen PRD adayı Andres Manuel Lopez Obrador, elde ettiği güçlü kitlesel destek neticesinde hızla parti içerisinde ön plana çıkmıştır. Nitekim, 2006 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerine PRD, PT ve Convergence'nin yer aldığı Herkesin İyiliği İçin Koalisyon'un adayı olarak katılan Lopez Obrador, geçerli oyların %35,3'ünü elde etmiştir. Lopez Obrador'un yaklaşık 250 bin oy fark ile başkanlık seçimlerini kaybetmesi ve seçim sonuçlarına yönelik yoğun usulsüzlük iddiaları, Meksika solunun şiddetli tepkisi ile neticelenmiştir. Nihayetinde, milyonlarca yurttaşın katıldığı protesto gösterilerinde PAN adayı Felipe Calderon'un karşısında Lopez Obrador'u meşru Meksika Devlet Başkanı ilan eden Ulusal Demokratik Konvansiyonu kurulmuştur (Ibarra, 2016: 124). Yaşanan derin kriz sürecine karşın Felipe Calderon'un resmen görevi devralması, Lopez Obrador'un sahip olduğu kitlesel desteğin stabilizasyonu ile neticelenmiştir. Nitekim, 2012 yılında gerçekleşen seçimlerde geçerli oyların %31'ini elde etmesine

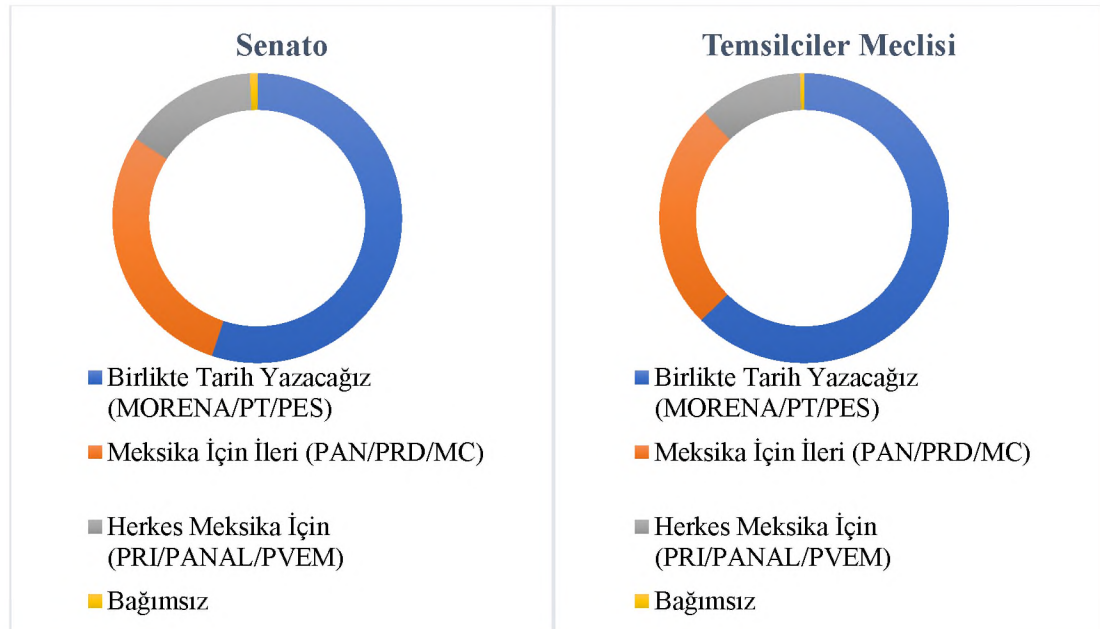
karşın PRI adayı Enrique Peña Nieto'nun gerisinde kalan Lopez Obrador, MORENA adayı olarak katılmış olduğu 2018 seçimleri neticesinde Meksika solunu iktidara taşımıştır.

2018 seçimlerinde PAN ve MC'nin yer aldığı Meksika İçin İleri koalisyonuna dahil olan PRD, başkan adayı olarak Ricardo Anaya Cortes'i desteklemiştir. Seçim sürecinde güçlü siyasi birliktelik oluşturmaktan uzak kalan Meksika İçin İleri, nihayetinde arzulanan başarıya ulaşamamıştır. Nitekim 2018 seçimleri neticesinde Temsilciler Meclisi'nde 127, Senato'da 37 vekil ile temsil edilme hakkı kazanan Meksika İçin İleri başkan adayı Ricardo Cortes, geçerli oyların %22'sini elde etmiştir.

3.3.4. Andres Manuel Lopez Obrador Dönemi

Temmuz 2018'de gerçekleşen seçimlerde, MORENA, İşçi Partisi (PT) ve Sosyal Buluşma Partisi'nin oluşturduğu Birlikte Tarih Yazacağız adlı sol koalisyonun başkan adayı MORENA lideri Andres Manuel Lopez Obrador, geçerli oyların %53'ünü elde ederek Birleşik Meksika Devletleri'nin devlet başkanı seçilmiştir.

Şekil 10. 2018 Seçimleri Neticesinde Meksika Federal Kongre'sinde Oluşan Parti Dağılımı.

PRI yerel yönetimlerine yönelik yolsuzluk iddialarının kamuoyu gündeminde oldukça fazla yer edindiği süreçte gerçekleşen seçimlerde yolsuzluk ile mücadeleyi

temel seçim vaadi olarak benimseyen Lopez Obrador, ayrıca NAFTA'nın revize edilmesi amacıyla gerçekleşen müzakere sürecinde sosyoekonomik sorunları ön plana çıkarmış ve nihayetinde halkın geniş kapsamlı değişim umuduyla başkan seçilmiştir (Mattiace, 2019: 286-289).

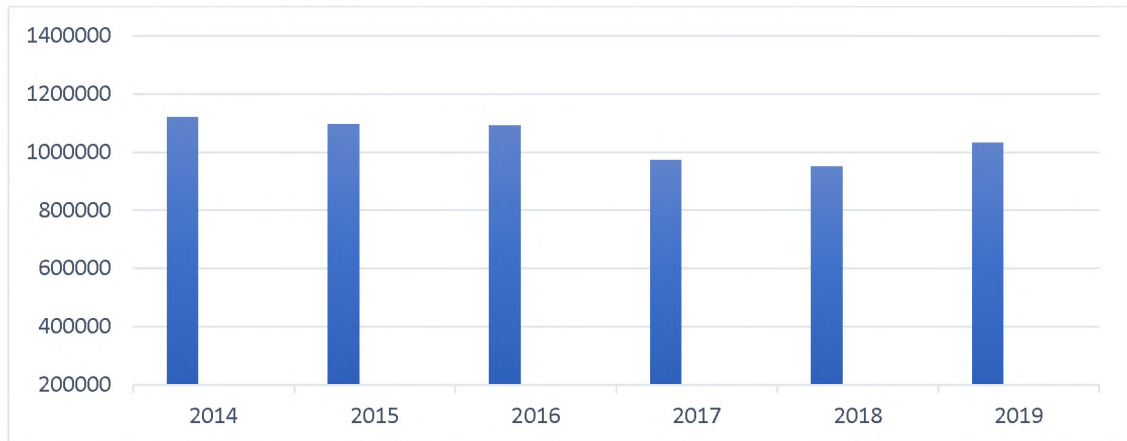
3.3.4.1.Siyasi Değişim Süreci

Temmuz 2018'de gerçekleşen seçimlerin ardından 1917 Anayasası gereğince 1 Aralık tarihinde resmen Meksika Devlet Başkanı görevini devralan Lopez Obrador, görevde bulunduğu süre zarfında ideolojik olmaktan uzak, ılımlı değişim sürecine önderlik etmektedir.

Bu bağlamda, siyasal hayatın demokratik ilkeler temelinde reforme edilmesi, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyoekonomik sorunlar ile mücadelenin yanı sıra artan yolsuzluk ile suç oranları karşısında kalıcı çözümler üretilmesi misyonuyla “Ulus Projesi 2018-2024” ilan etmiştir (Esteinou, 2019: 125-127).

Ulus Projesi 2018-2024 kapsamında, siyasal, ekonomik ve sosyal hayata yönelik çeşitli reformlar başlatan Lopez Obrador, görevi devraldığı 2018 yılı itibarıyla başlayan değişim sürecini, Meksika tarihinde derin izler bırakan Bağımsızlık Savaşları, Reform Savaşı, Meksika Devrimi'nin ardından “dördüncü değişim dönemi” olarak nitelendirmiştir (Otero, 2018: 37).

Şekil 11. Meksika'da Sosyal Programlara Ayrılan Yıllık Bütçe (2014-2019).

Not: Veriler Meksika Pesosu değerinden hesaplanmıştır.

Kaynak: Molina, 2019: 145.

Sol fraksiyonların yer aldığı Birlikte Tarih Yazacağız adlı koalisyonun desteği ile yönetimi elde eden Lopez Obrador, görevde bulunduğu süre zarfında devletçilik ilkeleri kapsamında uygulanan reformist politikaları ile ılımlı değişim sürecinin yaşanmasına öncülük etmektedir. Nitekim, ekonomik ve sosyal kalkınma misyonu çerçevesinde devletin ekonomideki rolünü arttırarak kalkınmacı devlet politikası benimseyen Lopez Obrador, buna karşın, kökeni 1980’li yıllara kadar uzanan neoliberal politikaları terk etmeyerek, üretim endeksli devlet kapitalizmi anlayışını benimsemektedir (Villafane, 2018: 21-22).

Devletin ekonomideki rolünün artmasına karşın serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesini sağlayan ve sermaye yanlısı bir politika benimseyen Lopez Obrador, bu süreçte ulusal kalkınma misyonu çerçevesinde birçoğu geçmiş yönetimler tarafından başlatılan çok çeşitli sosyal programların derinleşmesine yönelik bir uygulamalarda bulunmaktadır. Nitekim, 1 Aralık 2018 tarihinde resmen görevi devralan Lopez Obrador hükümeti, 2019 yılı itibarıyla sosyal programlara ayrılan yıllık bütçeyi arttırmıştır (bkz. Şekil 11).

2019 yılında 1,032 milyar Meksika Pesosu değerinde bütçenin ayrıldığı sosyal programlar kapsamında, 65 yaş ve üstü yurttaşların refahı amacıyla düzenlenen emeklilik programı, ağır yoksulluk koşulları altında eğitimi sürdüren öğrencilere destek olması amacıyla düzenlenen Benito Juarez Refahı İçin Temel Eğitim Bursu Programı, genç nüfusun istihdama katılımını teşvik etmesi amacıyla düzenlenen Geleceği İnşa Eden Gençler Programı, lise düzeyinde eğitim gören ihtiyaç sahibi öğrencilere destek olunması amacıyla düzenlenen Lise Öğrencileri İçin Evrensel Burs Programı ve üretimin artması hedefi doğrultusunda çiftçilere yönelik düzenlenen Ekim Hayatı Programı gibi çok çeşitli alanlarda geniş kapsamlı devlet desteği sağlanmaktadır (Molina, 2019: 142-147).

Ulus Projesi 2018-2024 bağlamında sosyal devlet anlayışını benimseyen ve çok çeşitli programlar aracılığıyla sağlanan sübvansiyonlar ile ulusal kalkınmayı hedefleyen Lopez Obrador, yoksulluk ile mücadele kapsamında çeşitli uygulamalarda bulunmaktadır. Nitekim Lopez Obrador, ulusal kalkınma misyonu çerçevesinde

uygulanan sosyal programların arzulan başarıya ulaşması hedefi doğrultusunda görev süresi dönemi boyunca yeni vergilendirmelerin olmayacağını ve vergi oranlarında artışın yaşanmayacağını vaat etmiş ayrıca benzin fiyatlarının enflasyon oranlarına göre düzenleneceğini belirtmiştir (Anaya, 2019: 50-53).

2012-2018 yılları arasında yaşanan Pena Nieto döneminde artan suç oranları, dördüncü değişim dönemi vaadinde bulunan Lopez Obrador hükümetinin politikalarını doğrudan etkilemiştir. Nitekim, 2018 yılında gerçekleşen 28,958 kasten insan öldürme suçu sebebiyle 100.000 kişi başına yaklaşık 30 cinayet oranının görüldüğü Meksika’da, aynı yıl gerçekleşen seçimlere katılan en az 120 aday cinayet suçu sebebiyle hayatını kaybetmiştir (Mattiace, 2019: 295-296).

Lopez Obrador hükümeti, bölgesel bir krize sebebiyet veren uyuşturucu kaçakçılığı ve ülkede derin güvenlik problemi yaratan çeşitli organize suç örgütleri ile hızla artan cinayet oranları karşısında geniş kapsamlı mücadele stratejisi benimsemektedir. Nitekim, artan suç oranlarının yarımış olduğu toplumsal huzursuzluk ve güvenlik problemi ile etkin mücadele amacıyla 14 Kasım 2018 tarihinde ilan edilen Ulusal Barış ve Güvelik Planı 2018-2024 neticesinde Güvenlik ve Yurttaş Koruma Sekreterliği’ne bağlı olarak 50.000 üyeli Meksika Ulusal Muhafızları kurulmuştur (Carreto, 2019: 217-219).

Ekonomik ve sosyal alanlarda çok çeşitli reformlara öncülük eden Lopez Obrador hükümeti ayrıca siyasal hayatın demokratikleşmesi ve siyasi katılımın artmasına yönelik uygulamalarda bulunmaktadır. Temsili demokrasinin benimsendiği Meksika siyasal sisteminin yapı itibarıyla toplumsal sorunları çözme noktasında yetersiz kaldığını savunan Lopez Obrador, yurttaşların karar alma sürecinde çok daha etkin rol aldığı katılımcı demokrasi sistemi anlayışını benimsemektedir (Esteinou, 2019: 126). Bu bağlamda, toplam nüfusun %1,2’sini oluşturan Afrika kökenli Meksikalıların siyasi temsiline sağlanması ve siyasi partilerin yapısal olarak toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında yeniden düzenlenmesini zorunlu kılan yasa değişiklikleri gerçekleşmiştir (Jimenez y Alcantara, 2019).

3.3.4.2. Dış Politika Stratejileri

1 Aralık 2018 tarihinde başlayan görev süresi zarfında radikal uygulamalardan kaçınarak siyasi değişim sürecinin ılımlı bir çizgide gelişmesine öncülük eden MORENA lideri Lopez Obrador, benimsemiş olduğu dış politika stratejisi ile Meksika dış politika geleneğine bağlı kalmaktadır. Demokratik seçimler aracılığıyla göreve gelmiş siyasal iktidarların, uluslararası hukuk kurulları çerçevesinde devletlerin egemenlik haklarına saygılı ve barışçıl dış politika stratejileri benimsemesini zorunlu kılan 1917 Anayasasının 89. maddesi bağlamında hareket eden Lopez Obrador hükümeti, bölgesel ve küresel alanda iş birliklerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda ilan edilen Ulus Projesi 2018-2024 neticesinde çok çeşitli sosyal programlar uygulayarak geniş kapsamlı sübvansiyonlar sağlayan ve ayrıca Ulusal Barış ve Güvelik Planı 2018-2024 kapsamında artan suç oranları ve yolsuzluk ile mücadele noktasında etkin bir strateji benimseyen Lopez Obrador, iyi bir dış politikanın ancak içsel gelişim neticesinde gerçekleşebileceği anlayışını benimsemektedir (Peruyero, 2019: 113). Bu bağlamda, geçmiş yönetimlerin dış politika perspektiflerinden uzaklaşan Lopez Obrador, dış politikadan ziyade iç politika ağırlıklı bir strateji benimsemektedir.

Meksika solunu iktidara taşıyan Lopez Orador, dış politika uygulamalarının anayasal yetkiye sahip bakanlık ve temsilcilikler nezdinde ilgili uzmanların ön planda olduğu bir konseptte yürütülmesi anlayışını benimsemektedir. Nitekim, 2019 yılında gerçekleşen 74. BM Genel Kurul görüşmelerine, G20 Zirvesi'ne ve Ocak 2020'de düzenlenen DAVOS Zirvesi'ne katılmayan Meksika Devlet Başkanı Lopez Obrador, ülkesinin Dışişleri Bakanı Marcelo Ebrard ve Ekonomi Bakanı Graciela Marquez Colin başta olmak üzere ilgili bakanlık ve diplomatlar tarafından temsil edilmesine yönelik bir karar almıştır.

3.3.4.2.1. Bölgesel Politikalar

Meksika dış politika geleneğine hâkim olan pragmatist yaklaşıma sadık kalan Lopez Obrador hükümeti, ulusal çıkarlar bağlamından hareketle sağın yükselişe geçtiği bölge ülkeler ile ilişkilerin sürdürülmesine yönelik bir strateji

benimsemektedir. Brezilya’da Jair Bolsonaro ve Şili’de Sebastian Pinera hükümetleri ile yaşanan ideolojik perspektif farklılıklarına karşın bölgesel ilişkilerin stabilizasyonunu misyon edilen Lopez Obrador, bunun yanı sıra, sol yönetimlerin karşılaştığı krizler karşısında uluslararası hukuk eksenli barışçıl çözüm arayışı içerisinde olmaktadır.

Venezuela ve Bolivya’da yaşanan kriz sürecinde bölgesel güvenliğin kalıcı olarak sağlanması adına bölge ülkeleri demokrasinin temel ilkelerine bağlı kalmayı teşvik eden Lopez Obrador hükümeti, 1917 Anayasası gereğince yabancı devletlerin egemenlik haklarını gözetmektedir.

Bu bağlamda, Venezuela’da yaşanan kriz sürecinde Enrique Pena Nieto hükümetinin aksine Nicolas Maduro yönetimi karşıtı bir politika tercih etmeyen ve muhalif lider Juan Guaido’yu GL’nin askine geçici Venezuela Devlet Başkanı olarak tanımayan Lopez Obrador, bölgesel bir krize sebebiyet veren sürecin taraflar arasında demokratik bir biçimde yürütülecek müzakereler ile kanalize edilmesi anlayışına sahiptir.

Bolivya’da gerçekleşen kriz sürecinde de benzer bir strateji benimseyen Lopez Obrador hükümeti, Evo Morales’in siyasi ve askeri baskı neticesinde istifa etmesini siyasi darbe olarak tanımlamıştır.

3.3.4.2.1.1. Venezuela

Enrique Pena Nieto hükümetinin Venezuela’da yaşanan kriz sürecinde Nicolas Maduro karşıtı bir politika benimseyerek Karakas yönetimini bölgesel çapta yaşanan düzensiz göç ve güvenlik krizinin sorumlusu olarak tanımlaması, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin minimum seviyeye inmesi ile neticelenmişti. Nitekim, 8 Ağustos 2017 tarihinde Venezuela’da yaşanan kriz sürecinin çözümü amacıyla oluşturulan ve nihayetinde Maduro yönetimine yönelik siyasi ve ekonomik baskı oluşturma stratejisi benimseyen GL’ye dahil olan Pena Nieto hükümeti, muhalefetin kurduğu Venezuela Ulusal Meclisi’ni tanımış ve muhalif hareketlerin lideri Juan Guaido’yu desteklemiştir (Garcia, 2020: 179-184). Bu süreçte negatif bir kapsamda ilerleyen Meksika-

Venezuela ilişkileri, Lopez Obrador hükümetinin benimsemiş olduğu strateji sebebiyle farklı bir boyut kazanmıştır.

Venezuela’da yaşanan kriz sürecinde 1917 Anayasasının yükümlülükleri gereğince karışmamazlık ilkesi kapsamında hareket eden Lopez Obrador, 20 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşen seçimler neticesinde tekrar Venezuela Devlet Başkanı seçilen Nicolas Maduro’nun başkanlığını meşru kabul etmeyen GL bildirisini imzalamayı reddetmiştir (¿Por que Mexico no, 2019). GL’nin Venezuela’da yaşanan krizi derinleştirdiğini savunan Lopez Obrador, kriz sürecinin ancak Venezuela’nın egemenlik haklarının ihlal edilmeden gerçekleşen diplomatik girişimler neticesinde sona ereceği anlayışını benimsemektedir. Nitekim, yaşanan krizin uluslararası hukuk çerçevesinde barışçıl yollarla çözümlenmesini teşvik etmesi amacıyla Tabare Vazquez hükümeti ile Montevideo Mekanizması’nın kuruluşuna öncülük etmiştir (Peruyero, 2019: 114).

Venezuela’da yaşanan derin kriz sürecinin egemenlik haklarının ihlal edilmeden barışçıl yollarla neticelenmesine yönelik etkin bir strateji benimseyen Lopez Obrador, Pena Nieto hükümeti döneminde gerilen ikili ilişkilerin normalleşmesini ve bölgesel güvenliğin sağlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yeniden güçlendirilmesi amacıyla Pena Nieto döneminde siyasi ve güvenlik gerekçesiyle Venezuela ile kapatılan hava yolu trafiği yeniden kullanıma açılmıştır (Peruyero, 2019: 114).

3.3.4.2.1.2. Bolivya

Latin Amerika politikasını bölgesel istikrarın kalıcı olarak sağlanması adına müdahaleci olmaktan uzak, barışçıl bir strateji temelinde şekillendiren Lopez Obrador hükümeti, Bolivya’da 2019 yılında derinleşen siyasi kriz sürecinin demokratik bir biçimde çözümlenmesi adına etkin diplomatik girişimlerde bulunmuştur.

Muhalefetin yoğun tepkisine karşın 20 Ekim 2019 tarihinde gerçekleşen seçimler neticesinde dördüncü kez devlet başkanı seçilen Evo Morales’i meşru siyasal iktidar kabul eden Lopez Obrador, yaşanan siyasi krizin Venezuela örneğinde olduğu gibi dış müdahale olmaksızın, Bolivya’nın egemenlik hakları ihlal edilmeden

çözümlemesi gerektiği anlayışını benimsemiştir. Bu bağlamda, 2019 Bolivya seçimleri sonuçlarının manipüle edildiğine dair bir rapor yayınlayan OAS'ın, bölgenin en geniş katılımlı örgütü olarak yaşanan kriz sürecinde bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması noktasında rolünün artmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur (Organization of American States, 2019: 4-8). Nihayetinde, artan iç ve dış baskı neticesinde seçimleri yenileme kararı alan Evo Morales, silahlı kuvvetlerin sürece dahil olması neticesinde 10 Kasım 2019 tarihinde görevinden istifa etmiştir.

Evo Morales'in silahlı kuvvetler baskısı neticesinde istifaya zorlanmasını darbe olarak tanımlayan Lopez Obrador, bölgede istikrarsızlığa sebebiyet verebilecek süreçte demokratik bir çözümün sağlanması amacıyla OAS'ın rolünün artması yönünde etkin bir politika uygulamıştır (Arista, 2019). Lopez Obrador hükümeti tarafından darbe olarak tanımlanan süreç neticesinde görevinden ayrılan Evo Morales, temel hak ve özgürlükleri yok sayıldığı gerekçesi ile Meksika'ya iltica etmiştir.

Bolivya'da yaşanan kriz sürecinde iç siyasi çatışmalara dahil olmayarak egemenlik hakkı ihlalinde bulunmamaya özen gösteren Lopez Obrador, resmi seçim sonuçları gereğince devlet başkanı ilan edilen Evo Morales ile görevde bulunduğu süre zarfında diplomatik ilişkilerde bulunmaya devam etmiştir. Bu süreçte, seçim sonuçlarının manipüle edildiğine dair yayınlanan OAS raporu ve artan muhalefet tepkisi sebebiyle kriz sürecinin bölgesel istikrarın muhafazası amacıyla demokratik usuller gereğince çözümlenmesi yönünde bir yaklaşım benimseyen Lopez Obrador, Bolivya Silahlı Kuvvetlerinin siyasal sürece dahil olarak Evo Morales'i istifaya zorlamasını darbe olarak tanımlamıştır. Buna karşın, dış politikada ulusal çıkarlar bağlamında pragmatist bir yaklaşım benimseyen Lopez Obrador hükümeti, Bolivya'da siyasal iktidarın sahibi olan geçici Jeanine Anez hükümeti ile diplomatik ilişkilerini sürdürmektedir (Peruyero, 2019: 115-116).

3.3.4.2.2. Küresel Politikalar

Karizmatik lider tipi özelliği ile parti içerisinde ön plana çıkan ve güçlü kamuoyu desteği ile çok çeşitli sosyal programların uygulanmasına öncülük eden Lopez Obrador, dış politika alanında ilgili kurumların ve teknokratların rolünü arttırarak bölgesel ve küresel ilişkilerin güçlü bir biçimde sürdürülmesini

amaçlamaktadır. Siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda kalkınmış ülkelerin dış politikada çok daha kararlı hareket edebileceğini savunan Lopez Obrador, ulusal çıkarlar bağlamında pragmatist bir dış politika stratejisi benimsemektedir. Nitekim, derin geçmişe sahip ilişkilerin bulunduğu ABD ile ilişkilerin sürdürülmesine yönelik etkin mücadele içerisinde olan Lopez Obrador hükümeti ayrıca küresel güç dengesinin hızla yükselen aktörü Çin ile başta ekonomik alanlarda olmak üzere iş birlikleri oluşturmuştur.

4.3.4.2.2.1. ABD ile İlişkiler

Lopez Obrador hükümeti, Meksika'nın en önemli ekonomik partneri olan ve ayrıca güçlü tarihi, kültürel ve siyasal bağların bulunduğu ABD ile sahip olunan ilişkilerin sürdürülmesine yönelik pragmatist bir strateji benimsemektedir. 2019 yılı verilerine göre yaklaşık 12 milyon Meksikalı göçmene ev sahipliği yapan ABD ile son dönemde bölgede artan düzensiz göç krizi kapsamında iş birliği içerisinde hareket eden Lopez Obrador hükümeti, Washington merkezli sert söylemlere karşın ikili ilişkilerin sürdürülmesini amaçlamaktadır (International Organization for Migration, 2019: 99). Nitekim, Lopez Obrador ilk yurt dışı ziyaretini 8 Temmuz 2020 tarihinde ABD'ye gerçekleştirmiştir.

2016 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde ABD'nin 45. Devlet Başkanı seçilen Donald Trump'ın ekonomik ilişkiler ve düzensiz göç ekseninde yapmış olduğu açıklamalar ve Meksika sınırına yönelik duvar inşası projesi, derin geçmişe sahip iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin gerilmesi ile neticelenmiştir (Trump, 2017: 41-43). Buna karşın, Lopez Obrador hükümetinin, ABD ile derin geçmişe sahip ekonomik ilişkilerin sürdürülmesi amacıyla 30 Kasım 2018 tarihinde imzalanan USMCA anlaşmasının yürürlüğe girmesine yönelik bir strateji benimsemesi ve çok çeşitli sosyal programlar aracılığıyla iki ülke arasında krize sebebiyet veren düzensiz göç krizi ile mücadelede etkili uygulamalarda bulunması, ikili ilişkilerin stabilize edilmesini sağlamıştır. Nihayetinde, iki ülke yönetimlerinin ulusal çıkarlar bağlamında benimsemiş olduğu pragmatist yaklaşımın neticesinde ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Temmuz 2019'da Meksika'ya gerçekleştirdiği diplomatik ziyaret ile ikili

ilişkilerin güçlü bir biçimde sürdürülmesine yönelik mutabakata varılmıştır (Silva, 2019: 600-601).

4.3.4.2.2. Çin ile İlişkiler

Lopez Obrador hükümetinin dış politikada benimsemiş olduğu pragmatist yaklaşım neticesinde küresel güç dengesinin yükselen aktörü Çin ile 21. yüzyıl itibarıyla ekonomi temelinde derinleşen ilişkiler güçlü bir biçimde sürdürülmektedir.

Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC) ve Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) vb. küresel etkinliğe sahip örgütlere üye olan iki ülke arasında 2010'lu yıllarda artan diplomatik ilişkiler neticesinde oluşturulan ekonomik ve stratejik alanlarda iş birliği, Lopez Obrador hükümetinin yaklaşımı sebebiyle derinleşmektedir. Meksika'nın en büyük ikinci ekonomik partneri olan Çin ile ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik etkin bir strateji benimseyen Lopez Obrador hükümeti, böylelikle geçmiş yönetimlerin benimsemiş olduğu ABD'nin ülkedeki ekonomik ve siyasi etkinliğini azaltma politikasını sürdürmektedir (Peters y Levy-Dabbah, 2018: 16-20).

Hızla büyüyen ekonomisi ve güçlü sanayisi ile ABD'nin uluslararası sistemdeki konumuna tehdit olarak ortaya çıkan Çin, Lopez Obrador döneminde Meksika'daki etkinliğini arttırmaktadır. ABD ile Çin arasında ticaret savaşları olarak adlandırılan karşılıklı ekonomik kısıtlamalar ve ek vergilendirmelerin yaşandığı dönemde Lopez Obrador hükümetinin Pekin yönetimi ile yakın ilişki içerisinde olması Washington'ın ulusal çıkarlarına tehdit oluşturmuştur. Nitekim, ABD Ticaret Bakanı Wilbur Ross, Lopez Obrador döneminde derinleşen Meksika-Çin ilişkilerinin ABD ulusal çıkarlarına yaratmış olduğu tehdit sebebiyle Çin'in ekonomik yatırımlarının kabul edilmemesine yönelik Meksika Şehri yönetimine talepte bulunmuştur (Navejas, 2019: 80). Buna karşın, Anayasanın 89. maddesi uyarınca dış politikada uluslararası hukuk normları çerçevesinde bağımsız bir strateji benimseyen Lopez Obrador hükümeti, ulusal çıkarlar ekseninde Pekin yönetimi ile yakın ilişki içerisinde bulunmaya devam etmektedir. Nitekim, 1 Temmuz 2019 tarihinde Çin'e diplomatik ziyarette bulunan Meksika Dışişleri Bakanı Marcelo Ebrard, Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi ile yapmış olduğu olumlu görüşme neticesinde 2013 yılında

iki ÷lke arasında imzalanan Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın eğitim, bilim, teknoloji ve kültürel alanlarda derinleştirilmesi noktasında mutabakata varmıştır.

SONUÇ

Tez çalışmasının genel amacı çerçevesinde, Latin Amerika’da sol siyasi hareketlerin 21. yüzyılda yükselişe geçerek bölge ülkelerin büyük çoğunluğunda iktidarı elde etmesi ile gerçekleşen siyasi değişim süreci dış politika unsurları bağlamında analiz edilmiştir. Bölgesel düzeyde yaşanan siyasi değişim sürecinin geniş kapsamlı bir biçimde analiz edilmesi amacıyla Latin Amerika, tarihsel ve siyasi perspektif dahilinde incelenmiş ve sol hareketlerin bölgesel düzeydeki varlığı ele alınmıştır. Nihayetinde, yaşanan değişim sürecinin siyasi ve ekonomik konjonktür bağlamında her ülkede spesifik kapsamda yaşandığı hipotezi çerçevesinde, 21. yüzyılda sol yönetimlere sahne olan Venezuela, Brezilya ve Meksika ülkeleri siyasi ve dış politika bağlamında analiz edilmiştir.

Çalışma boyunca gerçekleşen analizlerde elde edilen bulgular neticesinde 21. yüzyılda yükselişe geçen Latin Amerika solunun tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin dört önemli safhadan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Birinci safhayı teşkil eden Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin bölgedeki sol hareketlerin düşünsel altyapısına, ilkelerine ve misyonlarına derin izler bıraktığı gözlemlenmiştir. Nitekim, bağımsızlık mücadelesi liderlerinden Simon Bolivar’ın sömürge karşıtı mücadelesini kültürel milliyetçilik ve halkçılık konsepti çerçevesinde şekillendirmesi, 21. yüzyılda yükselişe geçen sol hareketler tarafından tekrar gündeme getirmiştir. Öyle ki, 1999 yılında Hugo Chavez önderliğindeki Beşinci Cumhuriyet Hareketi ile başlayan 2013 yılı itibarıyla Nicolas Maduro başkanlığındaki Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi hükümeti ile devam eden siyasi değişim süreci, Bolivarcılık adlı ilkeler kapsamında halkçı, milliyetçi ve anti emperyalist ekseninde şekillenmiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen Meksika Devrimi ve 1917 Ekim Devrimi, Latin Amerika solunun ideolojik gelişimine katkı sağlaması bakımından ikinci safhayı oluşturmaktadır. Nitekim, Meksika Devrimi’nin ardından bölgedeki varlığı hızla artan sol hareketler, 1917 Ekim Devrimi sonrası dönemde ideolojik ekseninde strateji değişimine giderek yerli halkların siyasi ve ekonomik taleplerini Marksist-Leninist ideoloji temelinde gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, 7 Mayıs 1924 tarihinde kurulması sebebiyle bölgedeki ilk örneği teşkil eden Amerikan Halk Devrimi

Birliği Hareketi, Perulu yerliler arasında Marksizm temelinde sınıf bilinci oluşturma misyonu benimsemiştir.

Fidel Castro, Raul Castro ve Ernesto Che Guevara liderliğindeki 26 Temmuz Hareketi'nin öncülüğünde, silahlı mücadele stratejisi ile gerçekleşen 1 Ocak 1959 tarihli Kuba Devrimi, Latin Amerika solunun gelişimindeki üçüncü safhayı teşkil etmektedir. Nitekim, Kuba Devrimi'nin ardından bölgede silahlı mücadele stratejisi benimseyen sol hareketlerin varlığının hızlı bir biçimde arttığı tespit edilmiştir. Nitekim, Kuba Devrimi'nden esinlenerek silahlı mücadele stratejisi benimseyen Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi, 24 Temmuz 1979 tarihinde silahlı mücadele stratejisi ile yönetimi elde etmiş ve 1990 yılına kadar olan süre zarfında Nikaragua'da iktidarın sahibi olmuştur.

Neoliberal politikalar dönemi olarak adlandırılabilcek dördüncü safha, 21. yüzyılda yükselişe geçen Latin Amerika solunun yapısında ve stratejilerinde güçlü izler bırakmıştır. Bölgede ilk kez 1975 şili'de askeri diktatörlük tarafından uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar, kısa süre içerisinde sağ hükümetler ve anti demokratik yönetimler tarafından benimsenmiştir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla yeni bir direniş mekanizması geliştiren Latin Amerika sol hareketleri, neoliberal politikaların anti demokratik yönetimler döneminin bir mirası olmasını gündeme getirerek demokrasi yanlısı, seçim endeksli bir strateji benimsemeye başlamıştır. Nitekim, 21. yüzyılda yükselişe geçen Latin Amerika solu ortak bir biçimde demokratik mücadele ile iktidarı elde etme misyonu benimsediği gözlemlenmiştir.

Tarihsel olarak büyük oranda sağ hareketlerin gölgesi altında kalan Latin Amerika sol hareketlerinin bölgede daha önce görölmemiş düzeyde 21. yüzyılda başlayan yükselişinin sebepleri çalışma kapsamında analiz edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular neticesinde Soğuk Savaş döneminin ideolojik rekabeti sebebiyle sol hareketlerin büyük oranda siyasal alanın dışına itilmesi, iktidarı demokratik bir mücadele vasıtasıyla elde eden sol hükümetlerin askeri darbeler ile karşılaşması, 20. yüzyılın son çeyreğinde bölgesel düzeyde gerçekleşen demokratik dönüşüm sürecinin sınırlı kapsamda şekillenmesi sebebiyle siyasi temsil sorunun derinleşmesi ve neoliberal politikaların toplumsal kalkınma hedefinden uzaklaşarak sosyoekonomik

sorunları gün yüzüne çıkarması neticesinde yeni bir alternatif sunan Latin Amerika solu hareketlerinin 21. yüzyılda yükselişe geçtiği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte, 21. yüzyıl itibarıyla demokratik bir mücadele vasıtasıyla yükselişe geçerek iktidarı elde eden sol hareketler arasında yaşanan ideolojik temelli perspektif farklılıkları ve yerel siyasal ile ekonomik konjonktür, siyasi değişim sürecinin her ülkede farklı kapsamlarda gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir.

Tez çalışması kapsamında gerçekleşen değerlendirmeler neticesinde Venezuela'da yaşanan değişim sürecinin dönemsel olarak değişkenlik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Nitekim, Hugo Chavez hükümeti ile başlayan siyasi değişim süreci, 1999-2005 yılları arasında Bolivarcılık ilkeleri kapsamında gerçekleşen Bolivarcı devrim politikalar temelinde şekillenmiştir. Bu süre zarfında uygulanmaya başlanan çok çeşitli kararnameler vasıtasıyla stratejik öneme sahip hidrokarbon sanayisi ve tarım sektörünü büyük oranda kamulaştırılan Chavez hükümeti, 15 Aralık 1999 tarihinde yürürlüğe giren yeni anayasa neticesinde ülkenin resmi adını Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir.

Venezuela'da 2005-2013 yılları arasında yaşanan dönem ise 21. Yüzyıl Sosyalizmi konsepti çerçevesinde şekillenmiştir. Klasik sosyalizmin ilkelerinin 21. yüzyıl dünyasında sürdürülebilir olmaktan uzak olduğunu savunan Hugo Chavez, bu perspektif doğrultusunda üretim araçlarının topyekûn bir biçimde kamusallaştırılmasını reddetmiştir. Venezuela'da 2013 yılı itibarıyla yaşanmakta olan Nicolas Maduro döneminin ise siyasal ve ekonomik konjonktür sebebiyle pragmatist bir eksen de şekillendiği sonucuna varılmıştır. Bu noktada, 2015 yılında Barack Obama yönetimi döneminde uygulanmaya başlanan ve 2017 yılı itibarıyla Donald Trump yönetiminin kararları gereğince derinleşen ekonomik yaptırımlar, Maduro hükümetinin iç ve dış politikada pragmatist politikalar benimsemesine doğrudan etki etmiştir.

Venezuela'ya yönelik gerçekleşen spesifik analizler neticesinde sol yönetim dönemi ile ülkede yaşanan siyasi değişim sürecinin doğrudan dış politika stratejilerini etkilediği sonucuna varılmıştır. Nitekim, Bolivarcılık ilkelerinin ön plana çıktığı 1999-2005 yılları arası dönemde dış politikada statüko karşıtı, anti emperyalist stratejinin

benimsendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, 21. Yüzyıl Sosyalizmi konseptinin ön plana çıktığı 2005-2013 yılları arası dönemde dış politikanın sosyalist ekseninde bölgesel açılım ve entegrasyon stratejisi kapsamında şekillendiği gözlemlenmiştir. 2013 yılı itibarıyla pragmatist politikaların ön plana çıktığı Maduro hükümeti döneminde ise dış politika stratejilerinin ekonomik ve siyasi krizin bertaraf edilmesi misyonuyla şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır. Maduro hükümeti bu strateji kapsamında Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin yanı sıra Türkiye ve İran ile hidrokarbon sanayisi, savunma sanayisi ve inşaat faaliyetleri gibi birçok alanda stratejik iş birlikleri oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tez çalışması kapsamında spesifik olarak analiz edilen bir diğer ülke olan Brezilya'nın 2003-2011 yılları arasında Lula da Silva, 2011-2016 yılları arasında ise Dilma Rousseff başkanlığında yaşanan İşçi Partisi hükümetleri döneminde ılımlı reformist ekseninde şekillenen siyasi değişim sürecine sahne olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, sosyoekonomik sorunlar ile mücadeleyi temel hükümet programına dahil eden İşçi Partisi hükümetleri, ayrıca serbest piyasa ekonomisinin ve özel sermayenin mevcudiyetini güvence altına almıştır. Bununla birlikte, Brezilya tarihinin ilk kadın Devlet Başkanı olan Dilma Rousseff, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın hakları konularını ilk kez hükümet gündeminin merkezine getirmiştir. Çok çeşitli sosyal programlar vasıtasıyla ulusal kalkınma misyonu benimseyen İşçi Partisi hükümetleri, buna karşın radikal siyasi değişime sebebiyet verebilecek ideolojik uygulamalardan uzak durmuştur.

Brezilya'da solun yükselişe geçerek yönetimin sahibi olması sebebiyle gerçekleşen siyasi değişim sürecinin dış politikaya etkisine yönelik gerçekleşen analizlerde, İşçi Partisi hükümetlerinin Brezilya Dış Politikası geleneğinden belirli oranda uzaklaştığı tespit edilmiştir. Nitekim, Brezilya'da genel kabul gören teamüllerin dışına çıkarak dış politikanın Dışişleri Bakanlığı, temsilcilikler ve teknokratlardan ziyade parti kadroları tarafından yürütülmesi anlayışını benimseyen İşçi Partisi hükümetleri, uygulamış olduğu revizyonist dış politika stratejisi kapsamında Brezilya'nın küresel etkinliğini büyük oranda arttırdığı sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda benimsenen Güney-Güney politikası ile Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'ya açılım süreci başlatan İşçi Partisi hükümetleri aynı zamanda

gelişmekte olan ekonomilere sahip bölgesel güçler ile stratejik ortaklıklar oluşturarak çok kutuplu uluslararası sistemin teşvikini amaçlamıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümde analiz edilen bir diğer ülke olan Meksika, 1 Aralık 2018 tarihi itibarıyla Andres Manuel Lopez Obrador başkanlığındaki merkez sol çizgideki Ulusal Yenilenme Hareketi iktidarı dönemine sahne olmaktadır. Bu kapsamda gerçekleşen değerlendirmeler neticesinde 1929-2000 yılları arasında Kurumsal Devrimci Parti hakimiyetindeki tek partili dönemin ardından gerçekleşen demokratik reformlar ve bölgesel düzeyde solun yükselişinin yaratmış olduğu olumlu etki ile iktidarı elde eden Ulusal Yenilenme Hareketi'nin radikal siyasi değişimden uzak bir biçimde ılımlı geçişi hedeflediği tespit edilmiştir. Nitekim, Lopez Obrador hükümeti döneminde benimsenen iç ve dış politika stratejilerini şekillendiren “Ulus Projesi 2018-2024” adlı program, neoliberal ekonomik sistemin yapısal sınırlılıkları içerisinde devlet öncülüğünde sosyal kalkınma misyonu ve bağımsız dış politika stratejisini misyon edinmiştir. Buna karşın, iyi bir dış politikanın ancak içsel gelişim neticesinde mümkün olabileceğini savunması sebebiyle dış politikadan ziyade iç politika endeksli bir strateji benimseyen Lopez Obrador hükümeti, çok çeşitli sosyal programlar ve sübvansiyonlar vasıtasıyla ulusal kalkınmayı amaçlamıştır.

Bu bağlamda, Meksika solunun iktidarı elde ettiği 2018 yılı itibarıyla başlayan ılımlı siyasi değişimin dış politikada ılımlı ekseninde şekillenen strateji değişimlerine sebebiyet bulgusuna ulaşılmıştır. Nitekim, 2012-2018 yılları arasında iktidarın sahibi olan sağ çizgideki Enrique Pena hükümetinin aksine bölgede varlığını sürdüren sol hükümetler ile güçlü ilişkiler içerisinde olan Lopez Obrador yönetimi, bilhassa Venezuela ve Bolivya'ya yönelik benimsemiş olduğu politikalar ile ayrılmaktadır. Nitekim, Venezuela'da 2019 yılında meydana gelen yönetim krizine karşın demokratik seçimler neticesinde iktidarın sahibi olan Nicolas Maduro hükümetini meşru siyasal iktidar olarak kabul eden Lopez Obrador yönetimi, ayrıca kuruluşuna öncülük ettiği Montevideo Mekanizması aracılığıyla Venezuela'da yaşanan kriz sürecinin uluslararası hukuk prensipleri gereğince egemenlik hakları gözetilerek çözümlenebileceğini deklare etmiştir. Bolivya'da yaşanan kriz sürecinde de benzer bir yaklaşım sergileyen Lopez Obrador hükümeti, iktidarı demokratik seçimler neticesinde elde eden Evo Morales yönetiminin 10 Kasım 2019 tarihinde istifa

etmesini darbe olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte, Lopez Obrador hükümetinin dış politikada ulusal çıkarları gözeterek, pragmatist stratejiden uzaklaşmadığı sonucuna varılmıştır. Nitekim, Donald Trump yönetiminin Meksika merkezli düzensiz göç akını ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın revize edilmesi hususlarında benimsemiş olduğu korumacı dış politika stratejisi ile gerilen iki ülke arasında ilişkiler, Lopez Obrador hükümetinin pragmatist ekseninde şekillenen yaklaşımı sebebiyle stabilize edilmiştir. Nitekim Lopez Obrador, 30 Kasım 2018 tarihinde ABD-Meksika-Kanada Anlaşması imzalanmasını teşvik etmiş ve görev süresi zarfında ilk yurt dışı ziyaretini 8 Temmuz 2020 tarihinde Washington'a gerçekleştirmiştir.

Çalışmanın genel amacı çerçevesinde gerçekleşen analiz neticesinde 21. yüzyılda Latin Amerika ülkelerinde iktidarı elde eden sol fraksiyonların farklı kapsamda gerçekleşen siyasi değişim süreçlerine öncülük etmesine karşın dış politikada kolektif strateji benimsedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Nitekim, Latin Amerika solunun yükselişe geçtiği 21. yüzyıl itibarıyla bölge ülkeler arasında daha öncesi görülmemiş düzeyde bölgesel entegrasyon sürecinin başladığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, 2005 yılında Petrocaribe, 2006 yılında Amerikalı Halklar için Bolivarçı Alternatif ve 2008 yılında Güney Amerika Uluslar Birliği vb. örgütler kurulmuştur. Bununla birlikte, 21. yüzyılda bölgede siyasal iktidarı elde eden sol hükümetlerin ortak bir biçimde çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımını benimsediği gözlemlenmiştir. Bu strateji çerçevesinde gelişmekte olan bölgesel güçler ile iş birliği anlaşmaları imzalayan ve geniş kapsamlı ortaklıklar oluşturan sol hükümetler, böylelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin derin tarihsel geçmişe dayanan Latin Amerika'daki etkinliğinin stabilize edilmesi amaçlanmıştır. Nihayetinde, Latin Amerika solunun yükselişe geçtiği 21. yüzyılda dış politika alanında gerçekleşen değişimin bir tezahürü olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve Rusya Federasyonu'nun bölgedeki etkinliği hızla arttığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, M.S. ve Aran, B. (Haziran, 2018). NAFTA'nın Yenilenmesi Müzakereleri: Amerika, Kanada ve Meksika Arasında Güç Mücadelesi ve Etkileri. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. Web: <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/1317> adresinden 29 Eylül 2019'da alınmıştır.
- ALBUQUERQUE, J.A.G. and Lima, L.A.F. (2016). Chinese Investment in Brazil: Can It Match the Relevance of Bilateral Trade?. *Asian Perspective*, 40(4), 579-601.
- ALCOCER, J.V. (1995). Recent Electoral Reforms in Mexico: Prospects for a Real Multiparty Democracy. In R. Roett (Ed.), *The Challenge of Institutional Reform in Mexico* (pp.57-75). Boulder, CO: Lynne Rienner.
- ALEXANDER, J. (2009). The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism. *Political Studies*, 63(5), 980-994.
- ALEXANDER, R. J. (2003). *A History of Organized Labor in Brazil*, Westport, CT: Praeger.
- ALONSO, J. (2000). Las Elecciones Federales del 2000, Consolidacion del Panismo. *Espiral*, 7(19), 95-126.
- ALVAREZ, P.S. (2012). *Porfirio Diaz y el Porfiriato: Cronologia (1830-1915)*. Mexico, D.F.: Instituto Nacional de Estudios Historicos de las Revoluciones de Mexico.
- AMAR, P. (2014). The Middle East and Brazil: Transregional Politics in the Dilma Rousseff Era, In P. Amar (Ed.), *The Middle East and Brazil: Perspectives on the New Global South* (pp.17-38), Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- AMORIM, C. (2009). South American Integration. *Diplomacia, Revista Dep: Estrategia e Politica*, 10, 5-25.
- ANAYA, L.J.G. (Septiembre, 2019). Andres Manuel Lopez Obrador y las Contradicciones del Estado Capitalista. *Analisis Plural*, 47-59.
- ANDERSON, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Revised Edition). London: Verso. (Eserin orijinali 2013'te yayımlandı).

- ANNA, T.E. (2003). Agustín de Iturbide and Process of Consensus. In C.I. Archer (Ed.). *The Birth of Modern Mexico: 1780-1824* (pp.187-204). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- ANSELL, A. (2014). *Zero Hunger: Political Culture and Antipoverty Policy in Northeast Brazil*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press.
- ANTUNES, R. (2014). The New Morphology of the Working Class in Contemporary Brazil. In L. Panitch and G. Albo (Eds.), *Socialist Register 2015: Transforming Classes* (pp. 178-198). London: The Merlin Press.
- ANUEZ, M.R. y Lallande, J.P.P. (2015). La Política Exterior de México Hacia América Latina y el Caribe Durante la Presidencia de Felipe Calderón (2006-2012). *Miriada*, 7 (11), 11-34.
- ARANDA, G. y Riquelme, J. (2019). La Madeja de la Integración Latinoamericana. Un Recorrido Histórico. Documentos de Trabajo IELAT, 129. Web: <https://ielat.com/2019/12/01/publicado-nuevo-numero-en-la-serie-documentos-de-trabajo-del-ielat-correspondiente-al-mes-de-diciembre-2019/> adresinden 27 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- ARENAS, N. (2016). Nicolás Maduro: ¿Populismo sin Carisma?. *Revista Cuadernos del Cendes*, 92, 113-128.
- ARISTA, L. (11 Noviembre, 2019). México Denuncia Golpe de Estado en Bolivia y Urge a Discutir el Tema en la OEA. Expansion. Web: <https://politica.expansion.mx/presidencia/2019/11/11/mexico-denuncia-golpe-de-estado-en-bolivia-y-urge-a-discutir-el-tema-en-la-oea> adresinden 1 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- ARNOLD, J.R. and Wiener, R. (Eds.). (2016). *Understanding U.S. Military Conflicts Through Primary Sources*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- AROCENA, F. and Bowman, K. (2014). *Lessons from Latin America: Innovations in Politics, Culture, and Development*. Toronto: University of Toronto Press.

- ASLAN, H. (10 Aralık, 2018). 'Türkiye-Venezuela İlişkileri Sömürü Düzenini Rahatsız Ediyor'. Anadolu Ajansı, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-venezuela-iliskileri-somuru-duzenini-rahatsiz-ediyor/1334406> adresinden 1 Haziran 2020'de alınmıştır.
- BAILEY, J. and Gomez, L. (1990). The PRI and Political Liberalization. *Journal of International Affairs*. 43(2), 291-312.
- Banco Bilbao Vizcaya Argentaria. (2017). *Brazil Economic Outlook: Fourth Quarter 2017*. Bilbao: Banco Bilbao Vizcaya Argentaria.
- Banco Central de Venezuela Refina en Turquía oro que Compra a Mineros del País. (18 de Julio, 2018). Reuters, Web: <https://lta.reuters.com/articulo/mineria-venezuela-oro-idLTAKBN1K82KE-OUSLD> adresinden 30 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- BARBOSA-FILHO, N.H. (2020). De Dilma a Bolsonaro: la Política Económica de Brasil de 2011 a 2019. *El Trimestre Económico*, 87(347), 597-634.
- BEJAR, A. A. (2007). 20. Yüzyılda Meksika: Emperyalist Zincirin En Güçlü Halkası Mı?. (Çev. A. Topal), A. Topal (Ed.), *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*. İstanbul: Yordam Kitap, ss. 168-196.
- BENZI, D. y Zapata, X. (2013). Geopolítica, Economía y Solidaridad Internacional en la Nueva Cooperación Sur-Sur: El Caso de la Venezuela Bolivariana y Petrocaribe. *América Latina Hoy*, 63, 65-89.
- BETHELL, L. (1985). *The Cambridge History of Latin America Volume 3: From Independence to c.1870*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BETHELL, L. (1996). *The Paraguayan War (1864-1870)*, London: Institute of Latin American Studies University of London.
- BETHELL, L. (1998). *Latin America: Politics and Society Since 1930*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BEZERRA, J. (2015). *The Brazilian Amazon: Politics, Science and International Relations in the History of Forest*, Cham. Switzerland: Springer.

- BHATTACHARYA, S.B. (2011). The BRICs and Africa: Emerging Markets and South-South Cooperation. In R. Modi (Ed.), *South-South Cooperation: Africa on the Centre Stage* (pp. 96-115). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- BIEGON, R. (2017). *US Power in Latin America: Renewing Hegemony*. Abingdon: Routledge.
- BLACK, J. K. (1977). *United States Penetration of Brazil*. Philadelphia, PA: The University of Pennsylvania Press.
- BLANK, C.A. (2016). La Política Social Formulada Durante Las Gestiones Presidenciales de Hugo Chavez: 1999-2012. *Espacios Públicos*, 19(45), 67-95.
- BLUTSTEIN, H.I. (1977). *Area Handbook for Venezuela* (Third Edition). Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- BOADLE, A. (13 February, 2020). Brazil's Bolsonaro Militarizes His Inner Cabinet. Reuters. Web: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-politics/brazils-bolsonaro-militarizes-his-inner-cabinet-idUSKBN2072S5> adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- BOBBIO, N. (1996). *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*. Cambridge: Polity Press.
- Bolivia Abandona la ALBA y Analiza Salir de la Unasur, (15 de Noviembre, 2019). El Universo. Web: <https://www.eluniverso.com/noticias/2019/11/15/nota/7605380/bolivia-abandona-alba-analiza-salir-unasur> adresinden 15 Nisan 2020'de alınmıştır.
- Bolivia, Venezuela, Cuba, Nicaragua y Ecuador Condenan el "Golpe" a Dilma, (31 Agosto, 2016). La Nación. Web: <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/bolivia-venezuela-cuba-nicaragua-y-ecuador-condenan-el-golpe-a-dilma-nid1933349> adresinden 31 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- BOLSONARO, J.M. (March 17, 2019). Pela primeira vez em muito tempo, um Presidente brasileiro que não é anti-americano chega a Washington. É o começo de uma parceria pela liberdade e prosperidade, como os brasileiros sempre desejaram. Web:

<https://twitter.com/jairbolsonaro/status/1107375044320210944> adresinden 4 Ağustos 2020'de alınmıştır.

- BORGES, D. (2006). Euclides da Cunha's View of Brazil's Fractured Identify. In C. Nava and L. Lauerhass Jr. (Eds.), *Brazil in the Making: Facets of National Identify* (pp.29-44). Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishing.
- BRENNER, P., Kirk, J.M. and Leogrande, W.M. (Eds.). (2020). *Cuba at the Crossroads*. Lanham, MD: Rowman&Littlefield.
- BRINEGAR, A., Morgenstern, S. and Nielson, D. (2006). The PRI's Choice: Balancing Democratic Reform and Its Own Salvation. *Party Politics*, 12(1), 77-97.
- BUCHENAU, J. (2004). *Tools of Progress: A German Merchant Family in Mexico City, 1865-Present*. Albuquerque, NM: University of Mexico Press.
- BULLIET, R.W., Crossley, P.K, Headrick, D.R., Hirsch, S.W., Johnson, L.L. and Northrup, D. (2009). *The Earth and Its Peoples A Global History, Volume II: Since 1500* (Fifth Edition). Stamford, CT: Wadsworth, Cengage Learning.
- BUSKY, D.F. (2002). *Communism in History and Theory: Asia, Africa, and the Americas*. Westport, CT: Praeger.
- CALDAS, A.C. (28 Fevereiro, 2020). Com Fim do Pronera, Bolsonaro Ataca Educação dos Povos do Campo. Brasil de Fato. Web: <https://www.brasildefato.com.br/2020/02/28/com-fim-do-pronera-bolsonaro-ataca-educacao-dos-povos-do-campo> adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- CALVOCORESSI, P. (1999). *Historia Politica del Mundo Contemporaneo: De 1945 a Nuestros Dias* (7ma Edicion). Madrid: Akal.
- CAMILLERI, M.J. (2018). Evolution or Revolution? U.S. Policy on Venezuela from Obama to Trump. *Pensamiento Propio*, 23, 189-205.
- CANDAN, T.K. (2014). *Neoliberal Laboratuvar: Şili. Türkiye ile Benzerlikler, Farklar ve Kıyaslar*. Ankara: NotaBene Yayınları.

- CARDOSO DE FRANÇA, N. P. (2017). Strategic Partnership European Union- Brazil: 10 Years of Common Priorities. *Revista de Direito Internacional e Globalização Economica*, 1(2), 55-69.
- CARNEY, S.A. (2005). *U.S. Army Campaigns of the Mexican War: The Occupation of Mexico, May 1846-July 1848*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- CARRETO, M.C.S. (2019). La Estrategia de Seguridad de Amlo. ¿De la Pacificacion a la Militarizacion?. *Revista del Instituto de Ciencias Juridicas de Puebla*, 13(44), 207-227.
- CASAROES, G. and Fledes, D. (2019). Brazil First, Climate Last: Bolsonaro's Foreign Policy. GIGA Focus. 5. Web: <https://www.giga-hamburg.de/en/publication/brazil-first-climate-last-bolsonaros-foreign-policy> adresinden 3 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- Centro Venezolano de Estudios sobre China. (2019). China y Venezuela: Una Asociación Estratégica Integral. Caracas: Centro Venezolano de Estudios sobre China. Web: <https://cvechina.wordpress.com/2019/07/19/informe-china-y-venezuela-una-asociacion-estrategica-integral/> adresinden 27 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- CHACIN, R.R. (2015). Partidos Politicos en Venezuela en los Siglos XIX y XX. *Universidad de La Habana*, 279, 93-108. Web: http://scielo.sld.cu/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0253-92762015000100007 adresinden 27 Kasım 2019'da alınmıştır.
- CHAGAS-BASTOS, F.H. (2019). Political Realignment in Brazil: Jair Bolsonaro and the Right Turn. *Revista de Estudios Sociales*, 69, 92-100.
- CHANG-RODRIGUEZ, E. (2008). *Latinoamerica: Su Civilización y Su Cultura* (4ta Edición). Boston, MA: Thomson Heinle.
- CHASSEN-LOPEZ, F.R. (2004). *From Liberal to Revolutionary Oaxaca: The View from the South, Mexico 1867-1911*. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.

- CHASTEEN, J.C. (2012). *Latin Amerika Tarihi: Kanla ve Ateşle Yoğrulmuş Toprakların Öyküsü*. (Çev. E. Duru). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 2001’de yayımlandı).
- CHOMSKY, A. (2011). *A History of the Cuban Revolution*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- CICERO, P. H. (2016). Bolivarian Foreign Policy: Venezuela’s International Insertion During Hugo Chávez Frías First-Two Mandates (1999-2007). *Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 5(10), 252-270.
- COES, D.V. (1995). Macroeconomic Crises, Policies, and Growth in Brazil, 1964-90, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development.
- Colombia es Oficialmente Miembro de la OCDE. (30 de Mayo de 2018). El Heraldó. Web: <https://www.elheraldo.co/colombia/colombia-es-oficialmente-miembro-de-la-ocde-500924> adresinden 1 Ekim 2019’da alınmıştır
- COLLIER, S. and Sater, W. F. (2004). *A History of Chile, 1808–2002* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Comision Economica para America Latina y el Caribe, (2014). *Panorama Social de America Latina*. Santiago: Naciones Unidas.
- CONCEIÇÃO-HELDT, E. (2011). *Negotiating Trade Liberalization at the WTO: Domestic Politics and Bargaining Dynamics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- CONN, R. T. (2020). *Bolívar’s Afterlife in the Americas: Biography, Ideology, and the Public Sphere*. London: Palgrave Macmillan.
- DATZ, G. and Peters, J. (2013). Brazil and the Israeli–Palestinian Conflict in the New Century: Between Ambition, Idealism and Pragmatism. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 7(2), 43-57.
- DAVYDOV, V.M. (2010). Rusia en América Latina (y Viceversa). *Nueva Sociedad*, 256, 4-12.

- DELGADILLO, J.M.S., Villagra, S.P.C., y Jimenez, O.F.D. (2017). El Sistema Político Mexicano. S. Martí i Puig, J.M.S. Delgadillo, and F. Sanchez (Eds.), *Curso de Ciencia Política* (pp.519-547), Ciudad de Mexico: Senado de la Republica.
- DELGADO, K.S. (2013). *El Partido Comunista Mexicano y el Movimiento Estudiantil de 1968: Enfrentamiento, Aportación e Impacto*. Queretaro: Universidad Autónoma de Queretaro.
- DESOLA, D.L. (1978). Algunos Aspectos Ideológicos de la Independencia Latinoamericana. *Anuario de Estudios Centroamericanos*, 4, 79-92.
- DIAZ, A.J. (2004). *Female Citizens, Patriarchs, and the Law in Venezuela, 1786-1904*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- DIEZ, S.M., Patil, P.G., Morton, J., Rodriguez, D.J., Vanzella, A., Robin, D.V., Maes, T., Corbin, C. (2019). *Marine Pollution in the Caribbean: Not a Minute to Waste*. Washington, D.C.: World Bank Group.
- DINIUS, O.J. (2011). *Brazil's Steel City: Developmentalism, Strategic Power, and Industrial Relations in Volta Redonda, 1941-1946*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- DOCHERTY, J.C. and Van der Velden, S. (2012). *Historical Dictionary of Organized Labor* (Third Edition). Lanham, MD: The Scarecrow Press.
- DOMINGUEZ, J.I. (1999). US- Latin American Relations During The Cold War and Its Aftermath. In V. Bulmer-Thomas and J. Dunkerley (Eds.). *The United States and Latin America: The New Agenda* (pp.33-50). London: Institute of Latin American Studies.
- DOMINGUEZ, J.I. and Fernandez de Castro, R. (2009). *The United States and Mexico: Between Partnership and Conflict* (Second Edition). New York: Routledge.
- DUQUE, D. and Smith, A.E. (2019). The Establishment Upside Down: A Year of Change in Brazil. *Revista de Ciencia Política*, 39(2), 165-189.
- DYM, J. (2015). Central America and Cadiz: A Complex Relationships In S. Eastman and N.S. Perea (Eds.), *The Rise of Constitutional Government in the Iberian Atlantic World: The Impact of Cadiz Constitution of 1812* (pp.63-90). Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press.

- EAGLETON, T. (1991). *Ideology: An Introduction*. London: Verso.
- EDMONDS-POLI, E. and Shirk, D.A. (2012). *Contemporary Mexican Politics* (Second Edition). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- EDUARDO DEL GROSSI, M. (2011). Poverty Reduction: From 44 People to 29.6 Million People. In J. Graziano da Silva, M. Eduardo Del Grossi and C. Galvao de França (Eds.), *The Fome Zero (Zero Hunger) Program: The Brazilian Experience* (pp. 303-318). Brasilia: Ministry of Agrarian Development.
- EDWARDS, T.L. (2008). *Brazil: A Global Studies Handbook*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- El Secretario General de La Unasur Lanza la Campana “Soy del Sur”, (24 Noviembre, 2016), Noticias de America Latina y el Caribe, Web: <https://www.nodal.am/2016/11/unasur-lanzan-la-campana-soy-del-sur/> adresinden 28 Aralık 2019’da alınmıştır.
- ELLNER, S. (1988). *Venezuela’s Movimiento al Socialismo: From Guerilla Defeat to Innovative Politics*. Durham, NC: Duke University Press.
- ELLNER, S. (2008). Hugo Chavez’in “Devrim Sürecinin” Evrelerinin Çözümlemesi. A. Topal (Editör), (Çev. B. Sümer), *Latin Amerika’yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*. İstanbul: Yordam Kitap. ss. 49-65.
- ELLNER, S. (2020). Class Strategies in Chavista Venezuela: Pragmatic and Populist Policies in a Broader Context. In S. Ellner (Ed.), *Latin America’s Pink Tide: Breakthroughs and Shortcomings* (pp. 163-192). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- EMERSON, R.G. (2011). A Bolivarian People: Identity Politics in Hugo Chávez’s Venezuela. *Humanities Research*, 17(1), 87-107.
- EMMERICH, G.E. (2010). The State of Democracy in Mexico. *Norteamerica*, 5(1), 247-285.
- ERHAN, Ç. (2013). Amerika Birleşik Devletleri’nin Latin Amerika’ya Bakışını Şekillendiren Öğeler. O. Zengin (Ed.). *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı (22-23 Kasım 2012)*. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara. ss. 81-105.

- ESPOSITO, G. (2019). *The Paraguayan War 1864-70: The Triple Alliance at Stake in La Plata*. Oxford: Osprey Publishing.
- ESTEINOU, J. (2019). El Nuevo Gobierno de Izquierda y el Cambio del Modelo de Comunicacion en Mexico. *Revista Internacional de Comunicacion y Desarrollo*, 10, 122-132.
- ESTEP, R. (1964). *The Latin American Nations Today*. Maxwell Air Force Base, AL: Air University.
- FAUSTO, B. (2006). *Historia do Brasil* (12ª Edição). Sao Paulo: Editora da Universidade de Sao Paulo.
- FERNANDES, E. (2020). Brazil: Confronting the Urban Question in Brazil: 1996-2016: A Politico- Institutional Assessment. In M. Cohen, M. Carrizosa and M. Gutman (Eds.), *Urban Policy in Latin America: Towards the Sustainable Development Goals?* (pp. 114-144), Abingdon: Routledge.
- FERREIRA, J. (2013). The Brazilian Communist Party and Joao Goulart's Administration. *Revista Brasileira de Historia*, 33(66), 113-135.
- FERREIRA, M. G. (2012). O PCB e a Organizaçao do Campo Intelectual Brasileiro, M. Roxo e I. Sacramento (Eds.) *Intelectuais Partidos: Os Comunistas e as Midias no Brasil*, Rio de Janeiro: E-Papers, ss. 13-41.
- FLORES-MACIAS, G.A. (2012). *After Neoliberalism?: The Left and Economic Reforms in Latin America*. New York: Oxford University Press.
- FONT, M.A. (2003). *Transforming Brazil: A Reform Era in Perspective*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- FRANCIS, J.M. (Ed.) (2006). *Iberia and the Americas: Culture, Politics, and History: A Multidisciplinary Encyclopedia*. (Volume 1). Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- FRANCO, A. (2013). Unlocking Mexico's Political Gridlock. In D.V. Negroponte (Ed.), *The End of Nostalgia: Mexico Confronts the Challenges of a Global Era* (pp.40-56). Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

- FREEMAN, M. (2003). *Freedom or Security: The Consequences for Democracies Using Emergency Powers TO Fight Terror*. Westport, CT: Praeger.
- GALBRAITH, J. (Ed.). (2019). United States Recognizes the Opposition Government in Venezuela and Imposes Sanctions as Tensions Escalate. *The American Journal of International Law*, 113(3), 601-609.
- GALEANA, P. (2006). Juarez, Statesman. *Voices of Mexico*, 75, 77-80.
- GALEANO, E. (2017). *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. (Üçüncü Basım). (Çev. R. Hakmen ve A. Tokatlı). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Eserin orijinali 1971'de yayımlandı).
- GARCIA, C.A.C. (2020). La Crisis Política en Venezuela y el Papel del Grupo de Lima: Balance y -Desafíos de su Acción Diplomática. *Revista de Relaciones Internacionales. Estrategia y Seguridad*, 15(1), 177-193.
- GARDINI, G.L. (2010). *The Origins of Mercosur: Democracy and Regionalization in South America*. New York: Palgrave Macmillan.
- GAUTNEY, H. (2010). *Protest and Organization in the Alternative Globalization Era: NGO's, Social Movements, and Political Parties*. New York: Palgrave Macmillan.
- GHOSH, P. (2016). *International Relations* (Fourth Edition). Delhi: PHI Learning Private Limited.
- GHOTME, R. (2015). La Presencia de Rusia en el Caribe: Hacia un Nuevo Equilibrio del Poder Regional. *Reflexion Política*, 17(33), 78-92.
- GILLESPIE, R. (1982). *Soldiers of Peron: Argentina's Montoneros*. Oxford: Clarendon Press.
- GIUPPONI, M.B.O. (2017), *Rethinking Free Trade, Economic Integration and Human Rights in the Americas*. Portland, OR: Hart Publishing.
- GODIO, J. (2004). *El Mercosur, Los Trabajadores y el Alca: Un Estudio Sobre la Relación Entre el Sindicalismo Sociopolítico y la Integración en el Cono Sur*. Buenos Aires: Editorial Biblos.

- GOLINGER, E. (2011). *Chavez Şifresi*. (Çev. L. Kartal), İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı).
- GOMES, A.G. (2015). *Revolução e Utopia: Embates de um Professor Comunista em Aquidauana Durante a Ditadura Militar (1964-1985)*, Universidade Estadual de Campinas Faculdade de Educação: Campinas, Brasil.
- GOTT, R. (2008). *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*. (Çev. H. Böğün), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- GUEDEA, V. (2000). The Process of Mexican Independence. *The American Historical Review*, 105(1), 116-130.
- GUZMAN, R.I.G. (2013). Las Relaciones Internacionales de Mexico en el Siglo XIX: de la Independencia Formal a la Actualización de la Dependencia. *Revista de Relaciones Internacionales de la UNAM*, 115, 33-67.
- HAGOPIAN, F. (1996). *Traditional Politics and Regime Change in Brazil*. New York: Cambridge University Press.
- HAKIM, P. (2014). The Future of US–Brazil Relations: Confrontation, Cooperation or Detachment?. *International Affairs*, 90(5), 1161–1180.
- HALFF, A., Monaldi, F., Palacios, L. and Santos, M.A. (2017). Apocalypse Now: Venezuela, Oil and Reconstruction. *Center on Global Energy Policy*. Web: <https://energypolicy.columbia.edu/research/global-energy-dialogue/apocalypse-now-venezuela-oil-and-reconstruction-global-energy-dialogue> adresinden 3 Mart 2020'de alınmıştır.
- HALL, A. (2006). From Fome Zero to Bolsa Família: Social Policies and Poverty Alleviation Under Lula. *Journal of Latin American Studies*, 38(4), 689-709.
- HARNECKER, M. (1999). *Haciendo Posible lo Imposible: La Izquierda en El Umbral del Siglo XXI*. Coyoacan: Siglo XXI Editores.
- HARNECKER, M. (2010). *21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika*. (Çev. B. Baysal), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

- HAUG, S. (2017). Exploring 'Constructive Engagement': MIKTA and Global Development. *Rising Powers Quarterly*, 2(4), 61-81.
- HEIDLER, D.S. and Heidler, J.T. (2006). *The Mexican War*. Westport, CT: Greenwood Press.
- HERNANDEZ, J. S. (1998). *Historia Electoral de Venezuela (1810-1998)*, Caracas: El Nacional.
- HERNANDEZ, L.E.R. (2019a). La Presencia de Rusia en América Latina y el Caribe en Los Inicios del Siglo XXI. *Politica Internacional*, 3, 7-21.
- HERNANDEZ, L.E.R. (2019b). Las Relaciones Rusia-América Latina y Caribe en el Contexto del Fin de la Guerra Fría. *Pensamiento Propio*, 24, 111-142.
- HIRST, M. (1998). Security Policies, Democratization, and Regional Integration in the Southern Cone, In J.I. Dominguez (Ed.), *International Security and Democracy: Latin America and Caribbean in the Post-Cold War Era* (pp. 92-118). Pittsburgh, PA: Pittsburgh University of Pittsburgh Press.
- HOCHSTETLER, K. (2008). Organized Civil Society in Lula's Brazil. In P.R. Kingstone and T.J. Power (Eds.), *Democratic Brazil Revisited* (pp. 33-53). Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- HOPE, A. (2002). Did We Really Win? A Balance Sheet of Fox's First Two Years. *Voices of Mexico*, 61, 17-20.
- Human Rights Watch. (1998). *War Without Quarter: Colombia and International Humanitarian Law*. New York: Human Rights Watch.
- HUNTER, W. (2010). *The Transformation of the Worker's Party in Brazil, 1989-2009*. New York: Cambridge University Press.
- HUNTER, W. and Power, T.J. (2019). Bolsonaro and Brazil's Illiberal Backlash. *Journal of Democracy*, 30(1), 68-82.
- HYLTON, F. (2010). Plan Colombia: The Measure of Success. *The Brown Journal of World Affairs*, 17(1), 95-115.

- IBARRA, C.F. (2016). Participative Democracy and the Alternative National Project of Morena in Mexico. In E. Betances and C.F. Ibarra (Eds.), *Popular Sovereignty and Constituent Power in Latin America: Democracy from Below* (pp.113-136). New York: Palgrave Macmillan.
- IMMERMAN, R.H. (1982). *The CIA in Guatemala: The Foreign Policy of Intervention*. Austin, TX: University of Texas Press.
- International Organization for Migration, (2019). *World Migration Report 2020*. Geneva: International Organization for Migration.
- JALALZAI, F. and Dos Santos, P.G. (2015). The Dilma Effect? Women's Representation under Dilma Rousseff's Presidency. *Politics & Gender*, 11(1), 117-145.
- JIMENEZ, H. y Alcantara, S. (1 de Diciembre, 2019). Record de Reformas en la 4T, Pero Economía y Seguridad Estancadas. El Universal, Web: <https://www.eluniversal.com.mx/nacion/record-de-reformas-en-la-4t-pero-economia-y-seguridad-estancadas> adresinden 25 Haziran 2020 tarihinden alınmıştır.
- JOST, J.T., Federico, C.M. and Napier, J.L. Political Ideology: Its Structure, Functions, and Elective Affinities. *Annual Review of Psychology*, 60, 307-337.
- JOHNSON, E., Walker, D.M. and Gray, D. (2014). *Historical Dictionary of Marxism* (Second Edition). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- JONES, B. (2007). *Hugo: The Hugo Chavez Story From Mud Hud to Perpetual Revolution*. Hanover, NH: Steerforth Press.
- JUDITH, E. (1984). *Venezuela: A Century of Change*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- KALIL, M. and Braveboy-Wagber, J. (2016). Brazil's International Rise in the Twenty-First Century: Ambitions and Difficulties. In J. Braveboy-Wagner (Ed.), *Diplomatic Strategies of Nations in the Global South: The Search for Leadership* (pp. 27-58). New York: Palgrave Macmillan.
- KAUFMAN, E. (1979). *Uruguay in Transition: From Civilian to Military Rule*. New Brunswick, NJ: Transaction.

- KAUFMAN, W. and Macpherson, H.S. (2005). *Britain and the Americas: Culture, Politics, and History*. (Vol. 1). Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- KEEN, B. and Haynes K. (2013). *A History of Latin America* (Vol. 2: Independence to the Present) (Ninth Edition), Boston, MA: Wadsworth Cengage Learning.
- KLEPAK, H. (2005). From Reasonable Steadiness to “from Crisis to Crisis”: Mexico-Cuba Relations in the Post-Cold War Era. In M. Zebich-Knos and H.N. Nicol (Eds.), *Foreign Policy Toward Cuba: Isolation Or Engagement?* (pp.87-105). Lanham, MD: Lexington Books.
- KLINGER, J.M. and Narins, T. (2018). New Geographies of China and Latin America Relations: Introduction to the Special Issue. *Journal of Latin American Geography*, 17 (2), 6-22.
- KORNBLUH, P. (2013). *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability* (Third Edition). New York: The New Press.
- KULESZA, M. (2017). Inflation and Hyperinflation in Venezuela (1970s-2016): A post-Keynesian Interpretation. *Institute for International Political Economy Working Papers*, 93, 25. Web: <https://www.econstor.eu/handle/10419/171264> adresinden 12 Şubat 2020’de alınmıştır.
- LALANDER, R. (2008). Venezuelan Leftist Parties in the Era of Hugo Chavez. *Stockholm Review of Latin American Studies*, 3, 131-142.
- LAMBA, M. ve Ateş, H. (2018). Başkanlık Sistemi Uygulayan Ülkelerde Siyasi Partilerin ve Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İçin Çıkarılacak Dersler. Y. Demirkaya (Editör), *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, ss.99-134.
- LAROSA, M.J. and Mejia, G.R. (2012). *Colombia: A Concise Contemporary History*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- LARYEA, E.T. (2014). Implications of the Rise of the BRIC Countries for Africa. In V.I. Lo and M. Hiscock (Eds.), *The Rise of the BRICS in the Global Political Economy: Changing Paradigms?* (pp. 123-141). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

- LAZAROU, E. (2012). A Paradigm in Trouble? The Effects of the Euro Crisis on the European Model for Regional Integration in South America. In L. Fioramonti (Ed.), *Regions and Crises: New Challenges for Contemporary Regionalisms* (pp. 180-199). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- LEBOWITZ, M.A. (2006). *Build It Now: Socialism For The Twenty-First Century*. New York: Monthly Review Press.
- LEVINEZ, D. H. (1973). *Conflict and Political Change in Venezuela*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- LEVITSKY, S. and Roberts, K.M. (2011). Latin America's "Left Turn": A Framework for Analysis. In S. Levitsky and K.M. Roberts (Eds.). *The Resurgence of the Latin American Left* (pp. 1-28). Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- LEVY, D.C., Bruhn, K. and Zebadua, E. (2006). *Mexico: The Struggle for Democratic Development* (Second Edition). Los Angeles, CA: University of California Press.
- LONDONO, E. and Casado, L. (April 19, 2020). As Bolsonaro Keeps Amazon Vows, Brazil's Indigenous Fear 'Ethnocide'. The New York Times, Web: <https://www.nytimes.com/2020/04/19/world/americas/bolsonaro-brazil-amazon-indigenous.html> adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- LONDONO, E. (November 13, 2019). Bolivian Leader Evo Morales Steps Down. The New York Times, Web: <https://www.nytimes.com/2019/11/10/world/americas/evo-morales-bolivia.html> adresinden 15 Kasım 2019'da alınmıştır.
- LUCERO, H.M. (2003). Constitutions, Mexican. In L. Stacy (Ed.). *Mexico and the United States* (pp.226-229). Tarrytown, NY: Marshall Cavendish.
- LYNCH, J. (2001). *Latin America Between Colony and Nation: Selected Essays*. Basingstoke: Macmillan Press.
- LYNCH, J. (2011). *Simon Bolivar*. (Çev. B. O. Doğan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı).

- MACAULAY, F. (2017). Dilma Rousseff (2011-2016): A Crisis of Governance and Consensus in Brazil. In V. Montecinos (Ed.), *Women Presidents and Prime Ministers in Post-Transition Democracies* (pp. 123-140), London: Palgrave Macmillan.
- MACHADO, R.P. (2018). *Brazilian History: Culture, Society, Politics 1500-2010*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- MACKAY, J.A. (2014). *The Meaning of Life: Christian Truth and Social Change in Latin America*. Eugene, OR: Wipf and Stock.
- MAGGIORELLI, L. (2019). Taiwan's Development Aid to Latin America and the Caribbean and the One China Policy. *Razon Critica*, 7, 177-208.
- Mais de Mil Organizações se Juntam para Pedir Impeachment de Jair Bolsonaro, (13 Julho, 2019). Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra, Web: <https://mst.org.br/2020/07/13/mais-de-mil-organizacoes-se-juntam-para-pedir-impeachment-de-jair-bolsonaro/> adresinden 6 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- MALAMUD, A. (2016), Latin American Regionalism Faces the Rise of Brazil. In G.L. Gardini and M. H. Tavares de Almeida (Eds.), *Foreign Policy Responses to the Rise of Brazil Balancing Power in Emerging States* (pp.214-226). New York: Palgrave Macmillan.
- MALLOY, J.M. (1979). *The Politics of Social Security in Brazil*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- MANWARING, M.G. (2010). *Gangs, Pseudo-militaries, and Other Modern Mercenaries: New Dynamics in Uncomfortable Wars*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.
- MARAM, S. (1990). Juscelino Kubitschek and the Politics of Exuberance, 1956-1961. *Luso-Brazilian Review*, 27(1), 31-45.
- MARCH, L. (2008). Contemporary Far Left Parties in Europe: From Marxism to the Mainstream?. *Friedrich Ebert Stiftung*. Web: <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05818.pdf> adresinden 29 Ekim 2020'de alınmıştır.

- MARCONDES, D. and Mawdsley E., (2017). South–South in Retreat? The Transitions from Lula to Rousseff to Temer and Brazilian Development Cooperation”. *International Affairs*, 93(3), 681-699.
- MARKARIAN, V. (2005). *Left in Transformation: Uruguayan Exiles and the Latin American Human Rights Networks, 1967-1984*. New York: Routledge.
- MARTHOZ J.P. (2014). Venezuela’s Foreign Policy: a Mirage Based on a Curse. *Norwegian Peacebuilding Resource Center*. Web: <https://www.files.ethz.ch/isn/186054/5ac5220191adf69475fb57f9e303479c.pdf> adresinden 3 Ocak 2020’de alınmıştır.
- MARTINEZ, J.H. (2008). Causas e Interpretaciones del Caracazo. *Historia Actual Online*, 16, 85-92. Web: <https://www.historia-actual.org/Publicaciones/index.php/hao/issue/view/17> adresinden 1 Aralık 2019’da alınmıştır.
- MARTINEZ, P. (11 Noviembre, 2019). Mecanismo de Montevideo y Caricom Emiten Declaracion Conjunta a favor del Dialogo y la Paz en Venezuela. Ministerio del Poder Popular para Relaciones Exteriores de la Republica Bolivariana de Venezuela. Web: <http://mppre.gob.ve/2019/11/18/mecanismo-montevideo-y-caricom-por-el-dialogo-en-venezuela/> adresinden 29 Temmuz 2020’de alınmıştır.
- MARTIZ, V.L. (13 Abril, 2013). Oficialismo Gano por 235.000 Votos; Oposicion no Reconocio Resultado, El Tiempo, Web: <https://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-12742419> adresinden 18 Ocak 2020’de alınmıştır.
- MATOS, C. (2008). *Journalism and Political Democracy in Brazil*. Lanham, MD: Lexington Books.
- MATTIACE, S. (2019). Mexico 2018: AMLO’s Hour. *Revista de Ciencia Politica*, 39(2), 285-311.
- MAZZ, J.L. (2015). The Concealment of Bodies During The Military Dictatorship in Uruguay (1973-84). In E. Anstett and J.M. Dreyfus (Eds.), *Human Remains and Identification:*

- Mass Violence, Genocide, and the 'Forensic Turn'* (pp.83-97). Manchester: Manchester University Press.
- MEADE, T.A. (2010). *A History of Modern Latin America: 1800 to the Present*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- MEDA, K.R. y Aguilar, N.M.R. (2017). La Política Exterior de México Durante el Sexenio de Enrique Peña Nieto. *Comillas Journal of International Relations*, 8, 51-66.
- Memorandum on the Designation of the Federative Republic of Brazil as a Major Non-NATO Ally, (July 31, 2019). White House, Web: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/memorandum-designation-federative-republic-brazil-major-non-nato-ally/> adresinden 4 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- MENDEZ, S.O.G., Paz, R.O., Colin, O.S. y Gutierrez, J.S. (Eds.). (2005). *Historia de México: Texto de Consulta para Educación Media Superior*. México, D.F.: Limusa.
- MENESES, A.C., Demanet, A., Baeza, C. y Castillo, J. (2012). El Movimiento Zapatista: Impacto Político de un Discurso en Construcción. *Revista Enfoques*, 10(16), 151-174.
- Mexican Supreme Court. (2010). *Political Constitution of the United Mexican States* (Fourth Edition). México, D.F.: Mexican Supreme Court.
- MEZA, A. (2 de Mayo, 2017). Maduro Ordena Redactar Otra Constitución para Liquidar a la Oposición. Web: https://elpais.com/internacional/2017/05/01/america/1493674085_087716.html adresinden 11 Nisan 2020'de alınmıştır.
- MILLER, N. (1989). *Soviet Relations with Latin America: 1959-1987*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MILOSEVICH-JUARISTI, M. (2019). *Rusia en América Latina: Repercusiones para España*. Documento de Trabajo, Madrid: Real Instituto Elcano
- MOLINA, M.E.J. (Julio-Diciembre, 2019). ¿Una Nueva Política Social?: Cambios y Continuidades en los Programas Sociales de la 4T. *Análisis Plural*, 137-154.

- MOMMER, B. (2003). Subversive Oil, In S. Ellner and D. Hellinger (Eds.), *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Polarization and Social Conflict*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers. 131-146.
- MUNRO, B. (2003). France. In L. Stacy (Ed.). *Mexico and the United States* (pp.352-353). Tarrytown, NY: Marshall Cavendish.
- MURPHY, J.W. (2015). New Philosophy and Socialism of the Twenty-First Century. In B.M. Bagley and M. Defort (Eds.), *Decline of U.S. Hegemony?: A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century* (pp.13-32). Lanham, MD: Lexington Books.
- NAVEJAS, F.J.H. (2019). La Cautela Como Politica Exterior Mexico Frente a la Construcción Identitaria China. *Estudios sobre las Culturas Contemporaneas*, 24(Especial V), 73-106.
- NEGRETTO, G. L. (2014). Authoritarian Constitution Making: The Role of the Military in Latin America, In T. Ginsburg and A. Simpser (Eds.), *Constitutions in Authoritarian Regimes* (pp.83-110). Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- NICHOLS, M. (February 28, 2019). U.S., Russia fail in rival bids for U.N. action on Venezuela. Reuters. Web: <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-un/us-russia-fail-in-rival-bids-for-un-action-on-venezuela-idUSKCN1QH2SL> adresinden 27 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- Nicolas Maduro Llamo a "Refundar" Venezuela con Una Nueva Constitución, (1 de Mayo, 2017). Web: <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/nicolas-maduro-llamo-a-refundar-venezuela-con-una-nueva-constitucion-nid2019468> adresinden 11 Nisan 2020'de alınmıştır.
- Nicolas Maduro: 'Soy hijo de Chavez, pero no soy Chavez'. (11 de Marzo, 2013). El Mundo <https://www.elmundo.es/america/2013/03/10/venezuela/1362950311.html> adresinden 2 Şubat 2020'de alınmıştır.
- NIEBIESKIKWIAT, N. (31 Agosto, 2016). Comunicado de la Cancillería El Gobierno de Macri Reconoce al de Michel Temer. Clarín. Web:

https://www.clarin.com/politica/gobierno-Macri-reconocio-Michel-Temer_0_ryuIf0Ns.html adresinden 31 Temmuz 2020'de alınmıştır.

- NIU, H. (2015). A New Etarihira of China-Latin America Relations. *Anuario de la Integracion Regional de America Latina y el Gran Caribe*, 11, 39-51.
- NOLTE, D. and L. E. Wehner, (2015). Geopolitics In Latin America, Old And New. In D. R. Mares and A. M. Kacowicz (Eds.). *Routledge Handbook of Latin American Security* (pp.33-43). Abingdon: Routledge.
- Nota à Imprensa, (23 Janeiro, 2019). Ministerio das Relações Exteriores, Web: <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/notas-a-imprensa/19993-nota-a-imprensa-venezuela-guaido> adresinden 4 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- NUNES, D. and SONTAG, R. (2019). The Restless National Security Acts: The Absence of Crimes Against National Security in the 1940 Brazilian Penal Code. In S. Skinner (Ed.), *Ideology and Criminal Law Fascist, National Socialist and Authoritarian Regimes* (pp.321-344). Oxford: Hart Publishing.
- NUNES, F. and MELO, C.F. (2017). Impeachment, political crisis and democracy in Brazil. *Revista de Ciencia Politica*, 37(2), 281-304.
- NUNN, F.M. (1997). The Military in Chilean Politics, 1924-1932. In B. Loveman and T.M. Davies Jr (Eds.), *The Politics of Antipolitics: The Military in Latin America* (Third Edition) (pp.83-91). Lanham, MD: SR Books.
- NUSSIO, E. (2016). Peace and Violence in Colombia. Center for Security Studies, 191. Web: <https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse-191-EN.pdf> adresinden 2 Kasım 2019'da alınmıştır.
- OLSEN, P.E. (2008). *Artifacts of Revolution: Architecture, Society, and Politics in Mexico City, 1929-1940*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- ORDONEZ, J.E.R. (2012). *"We Are Now the True Spaniards": Sovereignty, Revolution, Independence, and the Emergence of the Federal Republic of Mexico, 1808–1824*. Stanford, California: Stanford University Press.

- Organization of American States. (2019). Electoral Integrity Analysis: General Elections in the Plurinational State of Bolivia, October 20, 2019. Web: <http://www.oas.org/fpdb/press/Audit-Report-EN-vFINAL.pdf> adresinden 1 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- Organization of the Petroleum Exporting Countries, (2019). *OPEC Annual Statistical Bulletin 2019* (54th Edition). Vienna: Organization of the Petroleum Exporting Countries.
- ORTIZ, R.Y.O. y Ventura, M.F.S. (2015). El Periodo Presidencial de Felipe Calderon Hinojosa. *Foro Internacional*, 55(1), 5-15.
- OTERO, G. (2018). Morena y la «Cuarta Transformacion» Historica de Mexico. *Observatorio del Desarrollo*, 7(21), 37-43.
- ÖZKAN, M. (2011). Integration in the Global South: What role for IBSA Dialogue Forum?. *Journal of Global Analysis*, 2(1), 85-95.
- PASTOR, R.V. y Dalmau, R.M. (2000). Cambio politico, Cambio Constitucional y la Nueva Configuracion del Sistema de Partidos Politicos en Venezuela. *Revista de Estudios Politicos*, 110, 139-174.
- PENALOZA, C. (2014). *El Delfin de Fidel: La Historia Oculta Tras el Golpe del 4F*. Miami: Alexandria Library Publishing House. 252-256.
- PEREZ, L.A. (2015). *Cuba: Between Reform and Revolution* (Fifth Edition). New York: Oxford University Press.
- PEREZ-BRIGNOLI, H. (1989). *A Brief History of Central America*. Berkeley, CA: University of California Press.
- PERICAS, L.B. (2020). Gobierno Bolsonaro: Autoritarismo y Regresion Colonial. *Revista Casa de las Americas*, 298, 46-52.
- PERLA JR., H. (2016). *Sandinista Nicaragua's Resistance to US Coercion: Revolutionary Deterrence in Asymmetric Conflict*. New York: Cambridge University Press.

- PERUYERO, R.H. (2019). Los Cambios en la Politica Exterior Mexicana Hacia America Latina Durante el Primer Ano de Andres Lopez Obrador. 1991. *Revista De Estudios Internacionales*, 1(2), 111-117.
- PETERS, E.D. y Levy-Dabbah, S. (Eds.). (2018). *Hacia Una Agenda Estrategica Entre Mexico y China*. Mexico, D.F.: Consejo Mexicano de Asuntos Internacionales.
- PETRAS, J. ve Veltmeyer, H. (2007). *Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler*. (Çev. A.E. Demirhan), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- PHELAN, J. L. (1968). Pan-Latinism, French Intervention In Mexico (1861-1867) and The Genesis of The Idea of Latin America. En J. A. Ortega y Medina (Ed.), *Conciencia y Autenticidad Historicas: Escritos en Homenaje a Edmundo O'Gorman* (pp.279-298). Mexico D.F.: Universidad Nacional Autonoma de Mexico.
- PINTO, V.C. (2015). The Ideational Elements of Brazil's Arab Strategy: An Assessment (2002-2010). *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 9(4), 100-120.
- PIPE, J. (2008). *Keşifler Çağı: Yerkiireyi Keşfedenler*. (Çev. E. Yalçın). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- POMPEO, M.R. (5 January, 2020). U.S. Department of State, The United States Congratulates Interim President Juan Guaido on His Re-Election as President of the National Assembly: Press Statement. Web: <https://www.state.gov/the-united-states-congratulates-interim-president-juan-guaido-on-his-re-election-as-president-of-the-national-assembly/> adresinden 1 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- ¿Por que Mexico no Firmo la Declaracion del Grupo de Lima sobre Maduro? Esto Dice AMLO. (5 de Enero 2019). El Financiero. Web: <https://www.elfinanciero.com.mx/nacional/por-que-mexico-no-firmo-la-declaracion-del-grupo-de-lima-sobre-maduro-esto-dice-amlo> adresinden 30 Haziran 2020'de alınmıştır.
- PRIZEL, I. (1990). *Latin America Through Soviet Eyes: The Evolution of Soviet Perceptions During The Brezhnev Era 1964-1982*. Cambridge: Cambridge University Press.

- QUESADA, V.F. (2002). La Politica Exterior de Mexico en el Siglo XXI. *Revista Mexicana de Politica Exterior*, 66, 11-21.
- QUINTERO, J.R. (2015). En Sus Primeros Tres Anos de Gobierno, Enrique Pena Nieto Quedo a Deber. *Analisis Plural*, Semestre II, 79-92.
- RABASA, A. and Chalk, P. (2001). *Colombian Labyrinth: The Synergy of Drugs and Insurgency and Its Implications for Regional Stability*. Santa Monica, CA: RAND.
- RABY, D.L. (2017). *Demokrasi ve Devrim: Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*. (2. Basım) (Çev. E. Günçiner), İstanbul: Yordam Kitap.
- RANKIN, M.A. (2009). *¡Mexico, la Patria!: Propaganda and Production During World War II*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- RATH, T. (2013). *Myths of Demilitarization in Postrevolutionary Mexico, 1920-1960*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- RAY, R. and Wang, K. (2019). China- Latin America Economic Bulletin, 2019 Edition. *Global Development Policy Center*. Web: <https://www.bu.edu/gdp/2019/02/21/2019-china-latin-america-economic-bulletin/> adresinden 1 Ekim 2019’da alınmıştır.
- REYES DEL CAMPILLO, J. (1988). El Frente Electoral del Pueblo y el Partido Comunista Mexicano (1963-1964). *Revista Mexicana de Sociologia*, 50(3), 217-228.
- RICHARDSON, W.H. (1988). *Mexico Through Russian Eyes, 1806-1940*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- RIORDAN, R. (1999). *Brazil: Politics in a Patrimonial Society* (Fifth Edition), Santa Barbara, CA: Greenwood Publishing.
- RIVERA, E. (1982). Şili’nin Ekonomik Politikası ve Askeri Rejim Altında Ekonominin Değişimi, H. Calderon, J. Ensignia ve E. Rivera (Editörler). (Çev. N. Ümit). *Friedman Modeli Kısacasında Şili*. İstanbul: Belge Yayınları. ss.73-127.
- RIVERA, S. (2014). *Latin American Unification: A History of Political and Economic Integration Efforts*. Jefferson, NC: McFarland & Company Inc., Publishers.

- ROBERTO DE ALMEIDA, P. (2010). Never Before Seen in Brazil: Luis Inácio Lula da Silva's Grand Diplomacy, *Revista Brasileira de Política Internacional*, 52(2), 160-177.
- ROBERTS, J. and Patil, P. (14 September, 2016). Blog: The Caribbean Sea Offers A Bright Blue Future, If Only We Value It. The Commonwealth, Web: <https://thecommonwealth.org/media/news/blog-caribbean-sea-offers-bright-blue-future-if-only-we-value-it> adresinden 20 Eylül 2019'da alınmıştır.
- ROCHA, J. (2013). El Pacto Por Mexico: Bajo la Lupa. *Analisis Plural*. Semestre I, 94-105.
- RODRIGUEZ, E. and McGaughey, S.E. (2005). Regional Integration. In W. R. Large (Ed.), *An Enduring Partnership for Development: Central America and the IDB Since 1990* (pp.39-88). Washington, D.C.: Inter-American Development Bank.
- RODRIGUEZ, R.G. (2016). Los Limites de la Política Social Durante el Sexenio de Peña Nieto. *Economiaunam*, 13(39), 26-62.
- RODRIGUEZ, P. (2019). Rusia y Venezuela: la alianza geopolítica que preocupa a Estados Unidos. Documento de Opinion, Instituto Espanol de Estudios Estrategicos, 42. Web: http://www.ieee.es/contenido/noticias/2019/05/DIEEEO42_2019PEDROD-Venezuela.html adresinden 27 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- ROETT, R. (1999). *Brazil: Politics in a Patrimonial Society* (Fifth Edition), Santa Barbara, CA: Greenwood Publishing.
- ROMERO, C.A. and Mijares, V.M. (2016). From Chavez to Maduro: Continuity and Change in Venezuelan Foreign Policy. *Contexto Internacional*. 38 (1), 165-201.
- ROMERO, S. (December 3, 2017). Venezuela Hands Narrow Defeat to ChAvez Plan. The New York Times, Web: <https://www.nytimes.com/2007/12/03/world/americas/03venezuela.html> adresinden 4 Aralık 2019'da alınmıştır.
- ROSENBERG, I. and Paraguassu, L. (April 1, 2019). Bolsonaro Visits Western Wall, Palestinians Angry at Jerusalem Mission. Reuters. Web: <https://www.reuters.com/article/us-israel-brazil/bolsonaro-visits-western-wall->

[palestinians-angry-at-jerusalem-mission-idUSKCN1RD2OW](#) adresinden 3 Ağustos 2020’de alınmıştır.

ROSKIN, M.G. and Berry, N.O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: UI’nin Yeni Dünyası*. (Çev. Ö. Şimşek). Ankara: Adres Yayınları. (Eserin orijinali 2012’de yayımlandı).

ROXBOROUGH, I., O’Brien, P. and Roddick, J. (1977). *Chile: The State and Revolution*. London: The Macmillan Press Ltd.

SAAB, B.Y. and Taylor, A.W. (2009). Criminality and Armed Groups: A Comparative Study of FARC and Paramilitary Groups in Colombia. *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(6), 455-475.

SAAD-FILHO, A. (2007). Neoliberalism, Democracy and Economic Policy in Brazil, In P. Arestis and A.Saad-Filho (Eds.), *Political Economy of Brazil: Recent Economic Performance* (pp. 7-23). Basingstoke: Palgrave Macmillan

SABONGE, R. (2014). *The Panama Canal Expansion: A Driver of Change for Global Trade Flows*. Santiago: United Nations.

SAĞLAM, D. (1996). Meksika Ekonomi Krizi. *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 33(1), 5-15.

SALAS, M.T. (2007). U.S. Oil Companies in Venezuela: The Forging of an Enduring Alliance. In S. Ellner and M.T. Salas (Eds.), *Venezuela: Hugo Chavez and the Decline of an “Exceptional Democracy”* (pp.35-59). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

SANDER, O. (2012). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e* (24. Basım). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

SANDOVAL, E.R. (2019). Alcances y Limites de la Política Exterior de Mexico en las Americas: Apuntes Para la “Cuarta Transformacion”. *Analisis Carolina*, Web: <https://dialnet.unirioja.es/ejemplar/529889> adresinden 28 Nisan 2020’de alınmıştır.

SANTOS, B.A., Antonio da Silva, M. (2016). As Relações Contemporaneas Entre Brasil e Cuba: Do Intercambio Comercial a Cooperação. *Conjuntura Global*, 5(3), 622-637.

- SANTOS, F., Guarnieri, F. (2016). From Protest to Parliamentary Coup: An Overview of Brazil's Recent History, *Journal of Latin American Cultural Studies*, 25(4), 485-494.
- SANTOS, R.F. (2015). Cooperaçao Sul-Sul: Experiencias Brasileiras na America do Sul e na Africa. *Historia, Ciencias, Saude-Manguinhos*, 22(1), 23-47.
- SANTOS: "La Revolucion Bolivariana se Esta Autodestruyendo, (10 Septiembre, 2015). BBC, Web: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2015/09/150909_colombia_santos_maduro_ao_shml adresinden 17 Nisan 2020'de alınmıştır.
- SAVARESE, M. and Biller, D. (April 9, 2020). AP Interview: 'Lula' Says Bolsonaro a Disaster Amid Pandemic, Associated Press, Web: <https://apnews.com/fbf369edcb1b02b33421cb3f879cc3bc> adresinden 6 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- SCHMITT, K.M. (1965). *Communism in Mexico: A Study in Political Frustration*. Austin, TX: University of Texas Press.
- SCHOTT, J.J. (2016). Overview: Understanding the Trans-Pacific Partnership. In C. Cimino-Isaacs and J.J. Schott (Eds.), *Trans-Pacific Partnership: An Assessment: Policy Analyses in International Economics* 104(pp.9-21). Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.
- SEELKE, C.R., Nelson, R. M., Brown, P. and Margesson, R. (2020). Venezuela: Background and U.S. Relations. *Congressional Research Service*, Web: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44841.pdf> adresinden 3 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Sete Partidos de Oposição Apresentam Pedido de Impeachment de Bolsonaro, (21 Maio, 2020). Camara dos Deputados, Web: <https://www.camara.leg.br/noticias/663403-sete-partidos-de-oposicao-apresentam-pedido-de-impeachment-de-bolsonaro> adresinden 6 Ağustos 2020'de alınmıştır.
- SHAWCROSS, E. (2018). *France, Mexico and Informal Empire in Latin America, 1820-1867: Equilibrium in the New World*. Cham: Palgrave Macmillan.

- SHIRK, D.A. (2005). *Mexico's New Politics: The PAN and Democratic Change*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- SHKLAR, J. N. (1986). *Legalism: Law, Morals, and Political Trials*. Cambridge: Harvard University Press.
- SIEM, C.H.B. y Pina, C.E. (2019). Las Relaciones Venezuela-China (2000-2018): Entre la Cooperación y la Dependencia. Análisis de Friedrich Ebert Stiftung. Web: <http://www.ildis.org.ve/website/administrador/uploads/LasRelacionesVenezuelaChina.pdf> adresinden 27 Temmuz 2020'de alınmıştır.
- SILVA, O.P. (2019). Mexico, el Derrumbe de un Régimen y la Política Exterior. *Foro Internacional*, 59(3-4), 579-607.
- SKIDMORE, T. E. (1988). *The Politics of Military Rule in Brazil, 1964-1985*, New York: Oxford University Press.
- SMALLMAN, S.C. (2002). *Fear and Memory in the Brazilian Army and Society: 1889-1954*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press.
- SMITH, J. (2007). Brazil: Benefits of Cooperation, In T.M. Leonard and J.F. Bratzel (Eds.), *Latin America During World War II* (pp. 144-161). Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishing.
- SMITH, J. (2010). *Brazil and the United States: Convergence and Divergence*, Athens, GA: University of Georgia Press.
- SNODGRASS, M. (2003). *Deference and Defiance in Monterrey: Workers, Paternalism, and Revolution in Mexico, 1890-1950*. New York: Cambridge University Press.
- SOARES DO BEM, A. (2016). Continuities and Discontinuities in Brazilian Political and Institutional Life: Past and Present Dilemmas for Democracy, In D. Fontaine and T. Stehnken (Eds.), *The Political System of Brazil* (pp.27-47). Berlin: Springer-Verlag.
- SOLANO, E. (2018). Crise da Democracia e Extremismos de Direita. Análise de Friedrich Ebert Stiftung Brasil. 42. Web: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/brasilien/14508.pdf> adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.

- SOLANO P.A.R. (2013). State Metamorphosis: The Evolution of Institutional-Bureaucratic Structures in Costa Rica, 1786-1842. In J.C. Garavaglia and J.P. Ruiz (Eds.), *Latin American Bureaucracy and the State Building Process (1780-1860)* (pp.102-133). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- STANLEY, J. (2012). *History for the IB Diploma: The Cold War and the Americas 1945-1981*. Cambridge: Cambridge University Press.
- STARR, P.K. (2006). Mexican Foreign Policy. In L. Randall (Ed.), *Changing Structure of Mexico: Political, Social, and Economic Prospects* (Second Edition), (pp.49-57). Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- STORRS, K.L. (2005). Mexico-U.S. Relations. In G.F. Ewell (Ed.), *Mexico: Migration, U.S. Economic Issues and Counter Narcotic Efforts* (pp.37-64). New York: Novinka Books.
- STRAKA, T. Mirabal, G.G. and Caceres A. E. (2017). *Historical Dictionary of Venezuela*. (Third Edition) Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- STUENKEL, O. (2015). *The BRICS and the Future of Global Order*. Lanham, MD: Lexington Books.
- SUAREZ, J.I., Tomlins, J.E. (2000). *Mario de Andrade: The Creative Works*. London: Associated University Presses.
- SUAREZ, P.G. (1998). El PRD Frente a La Eleccion Presidencial (1994). En M. Larrosa y L. Valdes (Eds.), *Elecciones y partidos politicos en Mexico, 1994* (pp.369-3849). Mexico, D.F.: Universidad Autonoma Metropolitana.
- TAVARES DE ALMEIDA, M. H. (2016). Within the Region, Beyond the Region: The Role of Brazil According to Mass Public, In G.L. Gardini and M.H. Tavares de Almeida (Eds), *Foreign Policy Responses to the Rise of Brazil: Balancing Power in Emerging States* (pp. 29-45), Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- TEJAS, A. (27 June, 2015). Venezuela, Iran Sign Economic Cooperation Deals; Venezuela Signs \$500M Credit Line With Iran. International Business Time, Web: <https://www.ibtimes.com/venezuela-iran-sign-economic-cooperation-deals->

[venezuela-signs-500m-credit-line-iran-1986665](https://www.venezuela-signs-500m-credit-line-iran-1986665) adresinden 28 Mayıs 2020'de alınmıştır.

TEKİN, S. (2017). Brezilya Dış Politikası: Gelenek ve Değişim, İstanbul: Der Yayınları.

TOPAL, A. (2009). Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Antiemperyalizm: Latin Amerika Deneyimi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 41, 113-138.

TORRE, J.C. (1993). Argentina Since 1946. In L. Bethell (Ed.), *Argentina Since Independence* (pp.243-364). Cambridge: University of Cambridge Press.

TOSCA, G.V. (2008). Las Relaciones Internacionales entre Mexico y Venezuela. Encuentros y Desencuentros. *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*, 8, 743-778.

TRUJILLO, Y.D. (1998). Centroamerica: Una Nacion Antigua en la Modernidad Republicana. *Anuario de Estudios Centroamericanos*, 24(1-2), 7-20.

TRUMP, D.J. (2017). *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak* (çev. İ. Sağlamer). İstanbul: Pegasus Yayınları. (Eserin orijinali 2015'te yayınlandı).

TUCKER S.C. (2016). *World War II: The Definitive Encyclopedia and Document Collection* (Vol. 1). Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

TUCKER, S.C. (2018). *The Roots and Consequences of Independence Wars: Conflicts That Changed World History*, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

TUNÇ, H. ve Genç, F.U. (2013). Nikaragua'nın Demokrasiye Geçişi ve 1987 Anayasası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, 1-2, 1655-1681.

TWICHELL, J. (2015). The Macroeconomic Determinants of Fuel Subsidies in Brazil, 1990s to Present. In B.M. Bagley, D. Moulioukova and H.S. Kassab (Eds.), *The Impact of Emerging Economies on Global Energy and the Environment: Challenges Ahead* (pp.313-330), Lanham, MD: Lexington Books.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1983). *Simon Bolivar: The Hope of Universe*, Paris: United Nations Educational.

- URQUIJO, J.I. (2004). *El Movimiento Obrero de Venezuela*. Caracas: Universidad Catolica Andres Bello.
- VADELL J. and Ramos L. (2019). The Role of Declining Brazil and Ascending China in the BRICS Initiative, In L. Xing (Ed.), *The International Political Economy of the BRICS* (pp. 75-94). Abingdon, Oxon: Routledge.
- VALERO, J.V. y Armada, R.M. (2016). Relaciones Economicas Mexico-China: Una Agenda de Oportunidades. *Revista Mexicana de Politica Exterior*, 108, 27-49.
- VALLEJOS, R.A. (2010). La Unidad Popular y Las Elecciones Presidenciales de 1970 en Chile: La Batalla Electoral Como Via Revolucionaria. *Observatorio Social de America Latina*, 28, 219-239.
- VANDEN, H.E., (2017). Cycles of Protest and Social Movements in Brazil: The MST, the 2013 protests, and the 2016 Movements Around Impeachment. In H.E. Vanden, P.N. Funke and G. Prevost (Eds.), *The New Global Politics: Global Social Movements in the Twenty-First Century* (pp. 46-60). Abingdon: Routledge.
- VANGER, M.I. (2010). *Uruguay's Jose Batlle y Ordonez: The Determined Visionary, 1915–1917*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- VARNAGY, D.E. and Koeneke, H.R. (2013). The Role of Political Parties in Venezuelans Political Culture. *Politeja*, 2(24), 81-104.
- VELA, J.P.N. (2008). Sistema Politico Mexicano: Desarrollo y Reacomodo del Poder. *Revista de Ciencias Sociales de la Universidad Iberoamericana*. 3(6), 131-148.
- VELASCO, A.C. (2013). La Politica Exterior de Calderon: Objetivos y Acciones. *Foro Internacional*, 53(3-4), 455-482.
- VELEZ, F. (2016). *Latin American Revolutionaries and the Arab World: From the Suez Canal to the Arab Spring*. Abingdon: Ashgate Publishing.
- VEREA, M. (2018). Anti-Immigrant and Anti-Mexican Attitudes and Policies During the First 18 Months of the Trump Administration. *Norteamerica*, 13(2), 197-226.

- VIEIRA DE JESUS, D.S. (2014). The Benign Multipolarity: Brazilian Foreign Policy Under Dilma Rousseff. *Journal of International Relations and Foreign Policy*, 2(1), 19-42.
- VIGEVANI, T. y Cepaluni, G. (2007). A Política Externa de Lula da Silva: A Estratégia da Autonomia pela Diversificação. *Revista Contexto Internacional*, 29(2), 273-335.
- VILLA, R.D. (2005). Venezuela: Mudanças Políticas na Era Chavez. *Estudos Avançados*, 19 (55), 153-172.
- VILLAFANE, V.L. (2018). Nuevo Gobierno de Amlo Hegemonia de Morena y Neodesarrollismo. *Observatorio del Desarrollo*, 7(21), 16-22.
- VILLAMAR, Z. (2018). Una Perspectiva de la Política Exterior Mexicana en el Primer Gobierno Priísta del Siglo XXI. En R.G. Monge, R.V. Flores and L.C. Fonseca (Eds.), *Aspectos Teóricos de las Relaciones Internacionales: Comercio, Finanzas y Política Exterior. Una Perspectiva desde México* (pp. 205-257). Mexico, D.F.: Mexicana de Estudios Internacionales, A.C.
- VISCIDI, L. and Graham, N. (2020). *Reviving Venezuela's Oil Sector: The Role of Western Oil Majors*. Washington D.C: Inter-American Dialogue.
- WAGER, S.J. and Schulz, D.E. (1995). Civil-Military Relations in Mexico: The Zapatista Revolt and Its Implications. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 37(1), 1-42.
- WARNAAR, M. (2013). *Iranian Foreign Policy during Ahmadinejad: Ideology and Actions*. New York: Palgrave Macmillan.
- WEBBER, J.R. (2007). Duraklayan Radikal Geçiş: Evo Morales, Yerli Popülizmi ve Bolívy'a'da Gericiliğin ve Umudun Güçleri. A. Topal (Editör). (Çev. B. Gürel), *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, İstanbul: Yordam Kitap. ss. 66-89.
- WEBER, W. (2012). Behind Left and Right. The Meaning of Left-Right Orientation in Europe. Tesi Doctoral. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- WELP, Y. and Wheatley, J. (2012). The Uses of Digital Media for Contentious Politics in Latin America. In E. Anduiza, M.J. Jensen and L. Jorba (Eds.), *Digital Media and*

- Political Engagement Worldwide: A Comparative Study* (pp.177-199). Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- WEST, J. (2002). *South America, Central America and the Caribbean 2003* (Eleventh Edition). London: Europa Publications.
- WEYLAN, K. (2011). The Left: Destroyer or Savior of the Market Model?, In S. Levitsky and K.M. Roberts (Eds.), *The Resurgence of the Latin American Left* (pp.71-92). Baltimore, MD: The Johns Hopkins University.
- WILLIAMSON, E. (1992). *The Penguin History of Latin America*. London: Penguin Books: London.
- WINDERS, R. B. (2002). *Crisis in the Southwest: The United States, Mexico, and the Struggle over Texas*. Lanham, MD: SR Books.
- WISE, C. (2003). Mexico's Democratic Transition: The Search for New Reform Coalitions. *Law and Business Review of the Americas*, 9(2), 283-318.
- WOLDENBERG, J. (2008). Evolucion y Situacion Actual de la Izquierda Mexicana. *Quorum*, 22, 73-82.
- WOLFORD, W. (2008). Land Reform in the Time of Neoliberalism: A Many-Splendored Thing, In B. Mansfield (Ed.), *Privatization: Property and the Remaking of Nature-Society Relations* (pp.156-175). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- WOMACK JR., J. (2014). *Zapata ve Meksika Devrimi*, (çev. Z. Bilgin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1968'de yayımlandı).
- World Bank, *Annual Report 2019: Ending Poverty, Investing in Opportunity*. Washington, DC: World Bank.
- World Food Programme. (2012). *Centre of Excellence Against Hunger: Annual Report 2012*. Brasilia: WFP Brasilia.
- YARAR, A. (2013). Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar'ın Bağımsızlık Mücadelesi. *History Studies*, 5(1), 391-403. Web: <http://www.historystudies.net/dergiayrinti/latin-amerikada-ispanyol-somurgeciligi->

[ve-simon-bolivarin-bagimsizlik-mucadelesi_444](#) adresinden 2 Ekim 2019'da alınmıştır.

YARAR, A. ve Erbaş, H. (2017). Latin Amerika'da Toplumsal Hareketler ve Kadınlar: Zapatista Örneği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1069-1101.

YÜRÜR, E. (2014). Latin Amerika Üzerine Genel Değerlendirmeler. N. Narlı ve B. Kuntay (Editörler). *Latin Amerika'yı Anlamak: Latin Amerika Ülkeleri Hakkında Değerlendirmeler*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, ss.8-10.

ZAMORA, E. (2009). Mexican Nationals in the U.S. Military: Diplomacy and Battlefield Sacrifice. In M. Rivas-Rodriguez and E. Zamora (Eds.), *Beyond the Latino World War II Hero: The Social and Political Legacy of a Generation* (pp.90-109). Austin, TX: University of Texas Press.

ZAYTSEV, D. (2017). Brazilian Protests: Actors and Demands for Political Changes. In E. Arbatli and D. Rosenberg (Eds.), *Non-Western Social Movements and Participatory Democracy: Protest in the Age of Transnationalism* (pp. 43-64), Cham, Switzerland: Springer.

ZILLA, C. (March, 2017). Brazil's Foreign Policy under Lula. *Stiftung Wissenschaft und Politik Research Paper*, Vol. 2. Web: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/brazils-foreign-policy-under-lula/> adresinden 14 Mayıs 2020'de alınmıştır.

ZUBELZU DE BACIGALUPO, G. (2000). As Relações Russo-Brasileiras no Pos-Guerra Fria", *Revista Brasileira de Política Internacional*, 43(2), 59-86.

ÖZ GEÇMİŞ